

OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMA

OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMA

© Oulun kaupungin rakennussuojelutyöryhmä 2013

Ohjausryhmä:

Maarit Alikoski / Merja Niemelä, lähidemokratia
Helena Hirviniemi, rakennussuojelutyöryhmä
Paula Paajanen, yleiskaavoitus / rakennussuojelutyöryhmä
Hanna Pöytäkangas, asemakaavoitus (Haukipudas)
Sisko Repola, asemakaavoitus (Ylikiiminki ja Yli-li)
Kirsti Reskalenko, yleiskaavoitus (Oulunsalo)
Anja Röpelin, yleiskaavoitus (Kiiminki)
Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo, arkeologia
Heikki Tunkkari, BusinessOulu
Teija Ylimartimo, Pohjois-Pohjanmaan museo

Projektisuunnittelija:

Riitta Kosonen, arkkitehti

Valokuvat ja kuvitus:

Mainittu kuvan yhteydessä,
muutoin Riitta Kosonen

Ilmakuvat ja kartat:

Oulun kaupunki / Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut

Taitto:

Riitta Kosonen

Kansi:

Koottu kulttuuriympäristöohjelmassa esiintyvistä kuvista.

A205

ISSN 0357-8194

Julkaisu on saatavilla myös verkkosivuilla
www.ouka.fi/oulu/kaupunkisuunnittelu/kulttuuriymparisto

ESIPUHE

Oulun alueella on tehty merkittävä monikuntaliitos. Vuoden 2013 alusta viiden kunnan, Haukiputaan, Kiimingin, Oulun, Oulunsalon ja Yli-lin tilalla on vain yksi kunta: Oulun kaupunki.

Kuntaliitos herättää monenlaisia tunteita. Kuntalaiset voivat kokea paikallisidentiteettinsä uhatuksi. Oman lähiympäristön tai tuttujen ja totuttujen asioiden muuttumisesta kannetaan huolta. Muutoksia tapahtuukin väistämättä, esimerkiksi vanhoja tiennimiä joudutaan muuttamaan.

Kuntaliitostilanteessa Oulun kaupungin rakennussuojelutyöryhmä näki tärkeäksi laatia kulttuuriympäristöohjelman, joka toimisi sekä paikallisen identiteetin rakentajana että uuden kuntakuvan kehittäjänä. Ohjelmaan koottiin tieto Oulun arvokkaista ympäristöistä ja sitä laadittaessa voitiin tarjota koululaisille, kuntalaisille ja yhdistyksille mahdollisuuksia vuoropuheluun. Inventointikartoituksena ohjelma palvelee vireillä olevaa yleiskaavatyötä ja muuta maankäytön suunnittelua. Ohjelman myötä halutaan lisätä ympäristötietoutta ja antaa tietoa kulttuuriympäristöjen hoidosta. Ohjelma tarjoaa tietoa myös elinkeinotoimintaan sekä kunta- ja yritysmarkkinointiin.

Toivon kaikille oululaisille antoisia hetkiä Oulun arvokkaiden kulttuuriympäristöjen parissa, niin tämän ohjelmasta laaditun julkaisun äärellä kuin retkeillen paikan päällä. Ihmiset rakastavat tarinoita. Uuden Oulun tarinoista syntyy vahva kertomus yhteisestä ja omaleimaisesta historiastamme. Me kaikki myös teemme päätöksiä ja valintoja, jotka vaikuttavat siihen, mikä tulevaisuudessa on arvokasta kulttuuriperintöä!

Matti Pennanen
kaupunginjohtaja

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe	3
Sisällysluettelo	4
1 JOHDANTO KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMAAN	7
Mikä on kulttuuriympäristö?	7
Mikä on kulttuuriympäristöohjelma?	10
Johdatus Oulun kulttuuriympäristöohjelmaan	11
Teemat	12
<i>Kulttuuriympäristön merkitys paikallisidentiteetille, Anssi Paasi</i>	14
<i>Kulttuuriympäristötieto valokeilana alueen mahdollisuuksiin, Emilia Rönkkö</i>	16
2 KULTTUURIYMPÄRISTÖN KERTOMUS	18
Asutuksen synnystä kaupungin perustamiseen, Mika Sarkkinen	19
1600-luvulta nykypäivään	26
3 OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN OSA-ALUEET	58
3.1 ARKEOLOGINEN PERINTÖ, Mika Sarkkinen	59
Muinaismuistolaki	59
Oulun alueen muinaisjäännökset	61
Muinaisjäännöstietojen kattavuus ja ajantasaisuus	65
Muinaisjäännösten hoito ja hyödyntäminen	67
<i>Haukiputaan Isoniemen jatulintarhan kunnostus, Martti Asunmaa</i>	68
<i>Kierikki kulttuuritoimijana, Patrik Franzén</i>	69
<i>Oulun kaupunkiarkeologia, Titta Kallio-Seppä</i>	70
3.2 KULTTUURIMAISEMA	73
<i>Maiseman arvottaminen, Mirjam Larinkari</i>	76
Arvokkaat maisema-alueet	78
Perinnemaisemat	80
<i>Kraaselin perinnebiotooppialue, Tarja Isohätälä</i>	81
Kaupunkimaisema	84
Puistot	86
<i>Oulun keskustan kehittyminen, Kaarina Niskala</i>	90
<i>Muutoksia Pohjois-Pohjanmaan kirkonkylissä, Kaisa Mäkinieni</i>	92
Kylien kulttuurimaisemat	96
<i>Maaseudun kulttuuriympäristön kerroksellisuus, Leena Lehtinen</i>	104
3.3 RAKENNETTU YMPÄRISTÖ	109
Arvot ja kriteerit	110
Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt	112

Inventoinnit	114
Rakennushistorialliset selvitykset	118
Elinkeinojen Oulu	120
Asuinalueet	130
Asumisen vuosikymmenet	132
Sairaanhoidosta terveydenhoitoon	138
Mitä koulua nää kävit?	142
Kivinavetasta pihattoon	152
Seurantalot	156
Modernin perintö Oulussa	158
<i>Oulu ja moderni rakennusperintö, Helena Hirviniemi</i>	160
<i>Oulunsalon kunnantalon suunnittelun ja arkkitehtuurin taustaa, Kari Niskasaari ja Ilpo Väisänen</i>	164
4. MINUN KULTTUURIYMPÄRISTÖNI	167
Esittely- ja keskustelutilaisuudet	169
Koulutyöpajat	170
<i>Kaukovainio asukkaan näkökulmasta, Hanna-Leena Talsta</i>	173
<i>Liikunta osana kulttuuriympäristöjä, Helka-Liisa Hentilä ja Jenny Miettinen</i>	174
<i>Arjen leikkisä kaunis, Pauliina Rautio</i>	176
5. KULTTUURIYMPÄRISTÖN JA RAKENNUSPERINNÖN HOIDON KEINOT	179
<i>Oulunsalon Varjakan saarisahayhdyskunta, Ari Saine</i>	181
Avustuksia ja tukia kulttuuriympäristön hoitoon	182
Kulttuuriympäristötoimijoita	184
<i>Kotiseututyö ja Kiiminki, Juha Viramo</i>	188
<i>Kulttuurisiilo, Kari Lunnas</i>	189
<i>Oulun asemarakennusten siirtäminen, Venanzia Rizzi ja Ari Tuutti</i>	190
<i>Ympäristön sielu ja mistä se koostuu, Minna Joenniemi</i>	192
6. OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN MAHDOLLISUUDET	194
Elävä kulttuuriympäristö osaksi oululaisten arkea ja juhlaa	196
Omaleimaiset ympäristöt Oulun vahvuudeksi	198
Yhteistyötä yli rajojen	200
Tieto saataville	202
Sijoitus tulevaisuuteen	204
7. SEURANTA	206
8. LÄHTEET	208
LIITE 1 Oulun alueella tehtyjä kulttuuriympäristön inventointeja	210

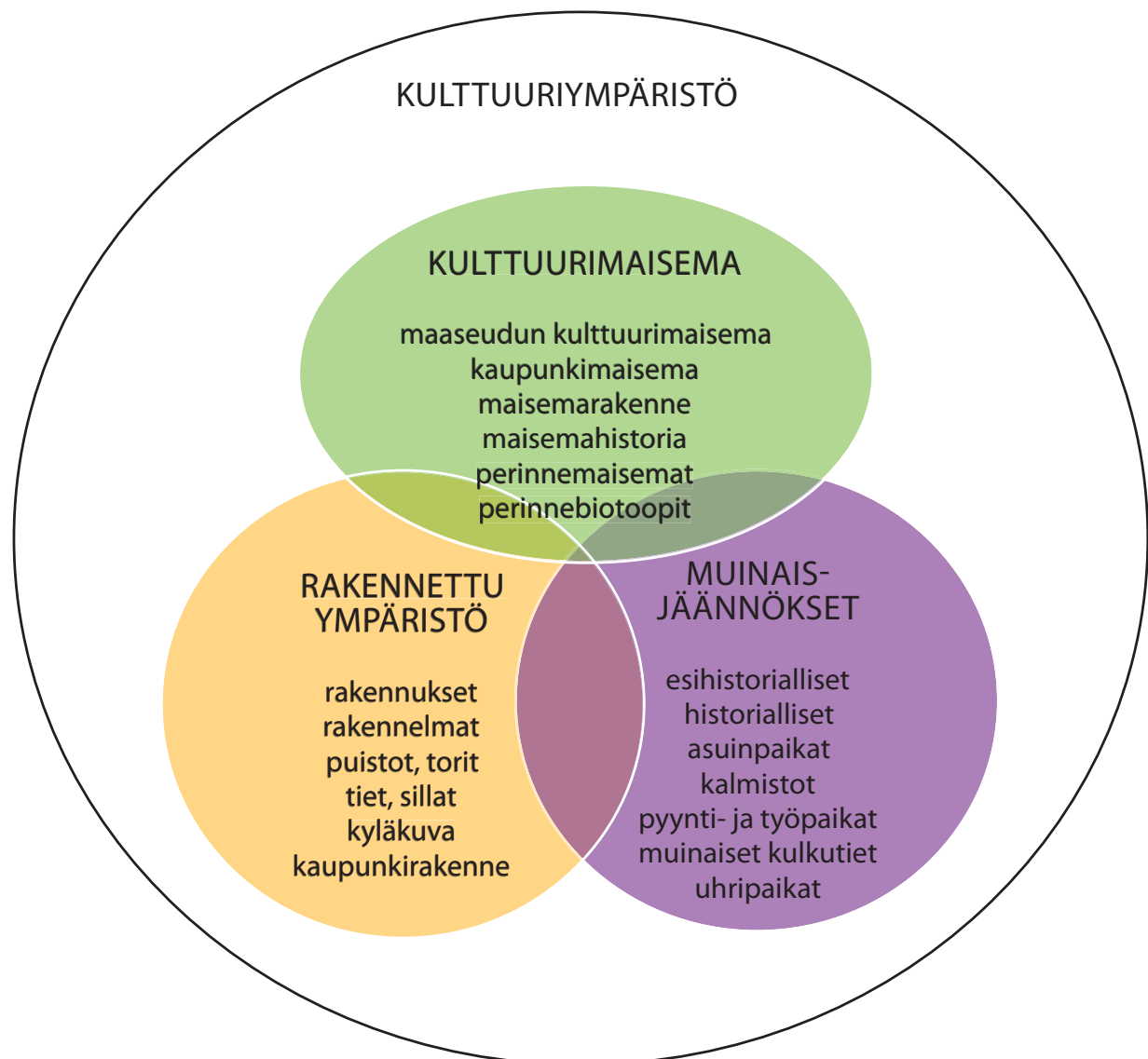
1. JOHDANTO KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMAAN

MIKÄ ON KULTTUURIYMPÄRISTÖ?

Kulttuuriympäristö on muotoutunut ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa. Kulttuuriympäristöön kuuluvat arkeologinen kulttuuriperintö, kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Liikkuminen, asutus, elinkeinojen kehittyminen ja historialliset tapahtumat ovat kaikki jättäneet jälkensä ympäristöömme. Kulttuuriympäristö heijastaa alueen arvoja ja kertoo paikkakunnan historiasta ja kehitymisestä. Kulttuuriympäristö ei ole koskaan valmis, vaan se muokkautuu ja varastoi tietoa ihmisen toimista jatkuvasti.

Kulttuuriympäristö ei ole vain arvokkaita taloja ja ympäristöjä, vaan siihen liittyy muistoja, merkityksiä, tulkintoja, arvostuksia ja taloudellisia odotuksia. Kulttuuriympäristöä luodaan ja muokataan myös nykypäivänä. Maankäyttö, rakentaminen, purkaminen ja käytön muutokset vaikuttavat kulttuuriympäristöön sitä muuttaen, säilyttäen tai kokonaan uutta ympäristöä luoden.

(Lahdenvesi-Korhonen, Leena: Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten. Ympäristöministeriö, 2009)

ARKEOLOGINEN PERINTÖ

Muinaisjäännökset ovat maisemassa, maaperässä tai vedessä säilyneitä rakenteita ja kerrostumia, jotka ovat syntyneet paikalla kauan aikaa sitten eläneiden ihmisten toiminnasta. Parhaiten tunnetut muinaisjäännökset ovat maastossa selvästi havaittavissa, kuten hautaröykkiöt, jatulintarhat ja puolustuslaitteet. Suuri osa muinaisjäännöksistä sijaitsee kuitenkin maan alla, ja on siksi vaikeammin havaittavissa. Maanalaisia muinaisjäänteitä ovat esimerkiksi asuinpaikat ja ruumishaudat. Myös vesistöissä on säilynyt kulttuuriperintöä. Vedenalaisiin muinaisjäännöksiin kuuluvat yli sata vuotta sitten uponneet laivojen hylät sekä muut ihmisen tekemät vanhasta asutuksesta ja elinkeinoista kertovat vedenalaiset rakenteet.

Esihistoriallisen ajan muinaisjäännökset ovat kulttuuriympäristön vanhinta kerrostumaa. Ne ovat peräisin ajalta, jolta ei tunneta kirjallisia lähteitä, ja ovat täten tärkein maamme varhaisimman historian lähdeaineisto. Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä ovat muun muassa pyyntikuopat, kivikauden asuinpaikat ja jätinkirkot. Historiallisen ajan muinaisjäännökset ovat puolestaan ajalta, jolta on kirjallisia lähteitä. Vanhimmat kohteet ovat keskiajalta ja nuorimmat 1900-luvulta. Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä ovat esimerkiksi vanhojen kaupunkien kulttuurikerrokset, myllynpaikat, tervahaudat, autoituneet kylätontit ja hylätyt hautausmaat.

Muinaisjäännökset tuovat ympäristöön merkittävän ajallisen näkökulman ja tuovat näkyväksi alueen pitkää historiaa. Kaikki kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain rauhoittamia, ja laissa käytetään samasta asiasta käsitteitä *muinaisjäännös* ja *kiinteä muinaisjäännös*.

RAKENNETTU YMPÄRISTÖ

Rakennettu ympäristö koostuu ihmisen tekemistä eri-ikäisistä rakennelmista ja rakenteista kuten teistä, silloista, rakennuksista, kanavista, puistoista ja puutarhoista. Rakennettu kulttuuriympäristö käsittää paitsi yksittäiset rakennukset myös suuremmat yhdyskuntarakenteen kokonaisuudet kuten kylät tai teollisuusympäristöt. Siihen kuuluvat niin heinäladot, kaupungintalot kuin lasiset toimistorakennuksetkin. Myös sisätilat ovat kulttuuriympäristöä.

Käsitettä rakennusperintö käytetään pääsääntöisesti synonyyminä rakennetulle kulttuuriympäristölle, joskus sillä tarkoitetaan kuitenkin erityisesti vanhoja rakennuksia. Kaikki rakentaminen, purkaminen ja käyttö muovaavat rakennettua kulttuuriympäristöä. Siihen tulee jatkuvasti lisää uusia kerrostumia, jotka kertovat oman aikansa arkkitehtuurista, arvoista ja elämäntavoista.

Haukiputaan Rajakankaan jätinkirkko. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

KULTTUURIMAISEMA

Kulttuurimaisemassa ihmisen jättämät jäljet ja luonto sekoittuvat. Kulttuurimaisemia ovat sekä paljon luontoa sisältävä maaseudun kulttuurimaisema että lähes yksinomaan ihmisen suunnittelema ja rakentama kaupunkimaisema. Kulttuurimaisemaan kuuluvat myös perinnemaisemat ja perinnebiotoopit. Ne ovat perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaamia alueita, joiden historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisemia ovat esimerkiksi peltomaisemat tai tulvaniityt sekä niiden käyttöön liittyvät rakenteet ja rakennelmat kuten ladot ja aidat. Perinnebiotooppeja puolestaan ovat perinteisen karjatalouden luomat lajirikkaat luontotyypit, joita ovat esimerkiksi merenrantaniityt, hakamaat ja metsälaitumet. Kulttuurimaisema on laaja kokonaisuus, jonka osa yksittäinen perinnemaisema voi olla. Perinnemaisema puolestaan voi sisältää useita perinnebiotooppeja.

Kulttuurimaiseman, rakennetun ympäristön ja arkeologisen perinnön erottaminen toisistaan voi olla joskus vaikeaa. Näkökulmasta riippuen kaupunki on joko kaupunkimaisemaa tai rakennettua kulttuuriympäristöä, jonka alla sijaitsee arkeologisia kerrostumia. Maaseudulla laaja kokonaisuus peltoineen, metsineen, vanhoine asuinpaikkoinen, kylineen ja taloineen on kulttuurimaisemaa, ja kylät rakennuksineen rakennettua kulttuuriympäristöä, johon myös viljelykset ja perinnemaisemat kuuluvat.

Haukiputaan kirkko on tärkeä osa Kiiminkijoen suistomaisemaa. (kuva: Kirsti Lehtinen)

MIKÄ ON KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMA?

Kulttuuriympäristöohjelma on asukkaiden, yhteisöjen, viranomaisten ja elinkeinoelämän yhteistyönä tekemä linjaus ympäristön tärkeimmistä ominaispiirteistä sekä niiden hoidosta ja hyödyntämisestä. Se kokoaa yhteen tietoa ja selittää nykypäivän ympäristön kehityshistoriaa. Se ohjaa kohteiden hoitoa, antaa viranomaisille pohjatietoa päätöksentekoon ja toimii vuorovaikutuksen välineenä. Ohjelma toimii työkaluna ympäristössä tapahtuvien muutosten hallintaan.

(Lahdenvesi-Korhonen, Leena: Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten. Ympäristöministeriö, 2009)

Kulttuuriympäristöohjelmia tehdään valtakunnan, maakunnan, kunnan ja kaupungin tasoilla. Se sisältää paitsi tietoa alueen kulttuuriympäristöstä, myös yhteisen tavoitteen, jota voidaan käyttää apuna kulttuuriympäristön muutoksen hallinnassa. Ohjelma selittää nykypäivän kulttuuriympäristön kehityshistoriaa, ja sen avulla voidaan koordinoita kulttuuriympäristön hoitoon, säilyttämiseen ja kehittämiseen kohdistuvia toimenpiteitä. Ohjelma on apuna päätöksenteossa sekä ohjeena kulttuuriympäristön suunnittelussa. Tavoitteena on rikkaan, monipuolisen ja elävän kulttuuriympäristön säilyttäminen myös tulevien sukupolvien koettavaksi.

Maaseudun kyläasutus on kehittynyt pikkuhiljaa täydentyen ja tiivistyen. Eri aikakausien rakentaminen lomittuu keskenään. Kuva Ylikiimingin Seluskasta.

JOHDATUS OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMAAN

Oulun näkökulmasta kulttuuriympäristöillä on merkitystä. Viisi erilaista kuntaa yhdistyivät vuoden 2013 alussa. Monipuolinen kulttuuri- ja rakennusperintö, joka ympäröi kaikkia Oulun asukkaita, on merkittävä paikallisidentiteettiä vahvistava tekijä.

Oulun kulttuuriympäristöohjelma kokoaa yhteen uuden kunnan kulttuuriympäristön arvot. Se on inventointikartoituksena Oulun yleiskaavan perusselvitys. Ohjelma on koottu Oulun alueen kulttuuriympäristöjä yhdistävien teemojen ympärille, mutta siinä esitellään myös paikallisia erityisvahvuuksia sekä kulttuuriympäristöjen tarjoamia mahdollisuuksia. Se toimii uuden kuntakuvan kehittäjänä ja paikallisen identiteetin rakentajana. Ohjelmassa keskitytään ympäristöihin, jotka ovat syntyneet ennen 1990-luvun puoliväliä.

Kulttuuriympäristön kehittymistä esitellään aikajanan avulla yhdistyneen Oulun näkökulmasta. Siinä pyritään esittämään pääkohdat Oulun kulttuuriympäristön muotoutumisesta tiiviisti ja havainnollisesti, mutta se ei ole historiallinen tutkimus. Asiantuntija-artikkeleiden avulla ohjelmassa nostetaan esille Oulun alueella ajankohtaisia ympäristön teemoja.

Kulttuuriympäristöä lähestytään myös kuntalaisen näkökulmasta. Osiossa *"Minun kulttuuriympäristöni"* esitellään kuntatilaisuuksissa ja koulupajoissa esiin nousseita teemoja sekä paikallisesti arvokkaiksi koettuja ympäristöjä. Ohjelman yksi tavoite onkin kulttuuriympäristötietouden ja kulttuuriympäristön arvostuksen lisääminen, ja sitä voidaan käyttää muun muassa paikallishistorian opetuksessa.

Kulttuuriympäristöohjelmaan on lisäksi kartoitettu yhdistyvien kuntien inventointitilanteet sekä arvokkaita alueita ja kohteita arkeologian, kulttuurimaiseman ja rakennetun ympäristön näkökulmista. Tietoa voidaan hyödyntää paitsi päätöksenteossa ja viranomaisyhteistyössä, myös elinkeinotoiminnan ja markkinoinnin tausta-aineistona.

Ohjelman tavoitteiden ja lähtökohtien lisäksi kerrotaan eri tason toimijoiden vastuualueet ja mahdollisuudet kulttuuriympäristön hoidossa. Hoitotoimenpiteitä sekä toimijoita ja rahoitusmahdollisuuksia esitellään esimerkkien avulla.

Oulun kulttuuriympäristö on täynnä mahdollisuuksia, joita on kerätty toimintaohjelmaksi. Tieto alueen kulttuuriympäristöistä ja niiden mahdollisuuksista auttaa vastaamaan kysymykseen: "Mitä minä voin tehdä oman lähiympäristöni hyväksi?"

OHJELMAN KOKOAMISPROSESSI

Kulttuuriympäristöohjelman kokoaminen alkoi vuoden 2012 alusta, ja se oli vuorovaikutteinen prosessi, jota ohjasi kaupunginjohtajan nimeämä ohjausryhmä. Ohjausryhmä koostui kaa-voituksen, rakennussuojelun, arkeologian, yritysmaailman sekä lähidemokratian asiantuntijoista. Se osallistui ohjelman tekemiseen aktiivisesti ja kokoontui yhteensä 16 kertaa. Päättäjät ja kuntalaiset kutsuttiin toukokuussa järjestettyihin yleisö- ja keskustelutilaisuuksiin, joita pidettiin kuusi kappaletta. Tilaisuuksissa haluttiin kuulla paikallisten näkökulma kunkin alueen kulttuuriympäristön vahvuuksista. Saatu palaute vaikuttivat tämän ohjelman teemojen valintaan. Kulttuuriympäristöohjelman tiimoilta järjestettiin myös koulutyöpajoja, sillä nuorten näkökulmaa pidettiin tärkeänä.

Elokuussa 2012 osallistui joukko alueen kulttuuriympäristötoimijoita ja -asiantuntijoita seminaari-iltapäivään, jossa koko Oulun kulttuuriympäristön vahvuuksia ja mahdollisuuksia kartoitettiin. Ryhmätyöskentelyn tuloksena hahmottuivat toimintaohjelman painopisteet. Lisäksi useat asiantuntijat ja kulttuuriympäristötoimijat ovat osallistuneet ohjelman kokoamiseen artikkeleita ja esimerkkejä kirjoittamalla tai kommentoimalla eri osioita.

Torikadun vartta rytmittävät puistoaukiot ja vanhat kivitalot. (kuva: Sauli Kosonen)

TEEMAT

Oulun kulttuuriympäristöohjelma päätettiin koota toiminnallisten teemojen ympärille. Teemojen valinnassa kiinnitettiin huomiota Oulun kulttuuriympäristön vahvuuksiin, oululaisten identiteetille tärkeisiin ympäristöihin sekä kulttuuriympäristöihin kohdistuviin muutospaineisiin. Teemat haluttiin valita niin, että koko yhdistyneen Oulun kulttuuriympäristöjen kirjo tulisi edustetuksi. Teemaehdokkaita löytyi runsaasti ja ohjelmassa painotettavien aiheiden valinta oli haastavaa. Oulussa on esimerkiksi runsaasti valtakunnallisesti merkittäviä kirkkoympäristöjä, jotka myös asukkaat kokevat tärkeiksi. Niiden arvot ovat kuitenkin yleisesti tunnustettuja eikä niiden asema ole uhattuna, joten tässä ohjelmassa niiden korostamista ei nähty tarpeellisena. Maaseudun arvokkaista pihapiireistä ja perinteisestä rakennuskannasta tässä ohjelmassa tarkempaan käsittelyyn valittiin navetat, sillä haluttiin tuoda esiin talousrakennusten merkitystä maaseudun miljööön muodostajana.

Valittuja teemoja on tarkasteltu läpi koko ohjelman muuta ympäristöä tarkemmin, mutta niiden käsittely ei ole yhteismitallista. Osasta teemoista on omat selkeät tekstikokoamisuuksensa kuten kouluista, elinkeinoista tai asumisesta. Toiset teemat näkyvät enemmän asiantuntija-artikkeleissa. Jotkut teemat, kuten moderni rakennusperintö, olivat mukana aivan kulttuuriympäristöohjelman tekemisen aloituksesta asti ja viimeiset hioutuivat kevään yleisötilaisuuksien jälkeen. Ennen kaikkea teemat ovat ohjanneet tapaa, jolla kulttuuriympäristöä on lähestytty kautta koko ohjelman kokoamisprosessin.

Merikosken patoallas.

Oulunsalon Varjakan konttorin sisätila.

OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMAN TEEMAT

MUINAISJÄÄNNÖKSET

Oulun alueella on ajallisesti ja alueellisesti kattava muinaisjäännöskanta, josta erityisesti kivikausi ja kaupunkiarkeologia voidaan nostaa esille.

KYLÄT

Maaseudun kulttuuriympäristö tiivistyy Oulun omaleimaisiin kyliin. Peltoaukeat ja rakennusryppäät vuorottelevat maisemassa.

RUUTUKAAVAKESKUSTA

Oulun ruutukaavakeskustaan kohdistuu jatkuvasti muutospaineita. Sen kerroksellinen ja monipuolinen rakennuskanta kertoo kattavasti kaupungin eri vaiheista.

PUISTOT

Puistot ja vesistöjen virkistysalueet ovat asukkaille tärkeitä kulttuuriympäristöjä. Ne ovat kaupunkiympäristön vehreintä osaa.

ELINKEINOT

Kulttuuriympäristö kertoo elinkeinojen historiaa. Elinkeinot ovat muokanneet maisemaa voimakkaasti sekä maaseudulla että kaupungissa.

ASUMINEN

Oulu on täynnä viihtyisiä asuinalueita, jotka ovat asukkaidensa arkiympäristöä. Ne ilmentävät myös kaupungin kasvua ja leviämistä.

TERVEYDENHOITO

Terveydenhoidon ympäristöt ovat julkisia ympäristöjä, jotka kertovat eri aikakausien arvoista.

KOULUT

Koulu- ja päiväkotiympäristöt ja ovat kaikille tuttuja. Oulussa niiden laatuun ja viihtyisyyteen on kiinnitetty erityistä huomiota.

NAVETAT

Toimivat maatilat ovat maaseudun kulttuurimaiseman säilymisen perusta. Navetat myös kertovat maatalouden kehitymisestä.

SEURANTALOT

Erilaiset tapahtumat, sosiaalinen kanssakäyminen ja yhdessä tekeminen liittyvät kiinteästi seurantalosten elämään.

MODERNI RAKENNUSPERINTÖ

96% Oulun rakennuskannasta on rakennettu vuoden 1940 jälkeen. Moderneihin ympäristöihin kohdistuu suuria muutos- ja korjauspaineita.

KULTTUURIYMPÄRISTÖN MERKITYS PAIKALLISIDENTITEETILLE

Anssi Paasi

Anssi Paasi on Oulun yliopiston maantieteen professori. Vuosina 2008-2012 hän on toiminut akatemiaprofessorina.

Joensuussa Pielisjoen rantaan kohonnut korkea asuinrakennus on noussut kaupungin uudeksi maamerkiksi taustalla näkyvän keskussairaalan rinnalle. Maamerkki korostuu, koska se sijaitsee keskeisen liikennereitin varrella. (Kuva: Anssi Paasi)

Kulttuuriympäristö tarkoittaa kaikkea ympäristöä, joka ilmentää kulttuurin eri vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Siihen liitetään yleensä kulttuurimaisemat, rakennettu ympäristö ja erilaiset muinaisjäännökset. Kulttuuriympäristö koostuu paitsi esineistä ja rakenteista, myös ideoista, sanoista ja ideologioista, jotka saavat merkityksensä erilaisissa toiminnoissa. Murre on esimerkki kielellisestä ilmiöstä, joka usein liitetään kulttuuriseen omaleimaisuuteen. Kulttuuriympäristöt sisältävät näin sekä menneisyyden että nykyisyyden aineksia; ympäristöihin liitetyt merkitykset ovat siten osaltaan eläviä ja muuttuvia ilmiöitä.

Luonnon- ja kulttuuriympäristöt ovat tärkeitä ihmisten identiteettien kannalta. Ihmisen identiteetti pitää tietysti sisällään muutakin kuin alueellisen tai paikallisen ulottuvuuden. Sukupolvi, ammatti- tai harrastusryhmä voi olla toisinaan paljon tärkeämpi ja yhdistää ihmisiä yli paikallisten ja jopa kansallisten rajojen. Paikallisista identiteeteistä voidaan erottaa kaksi puolta: paikan itsensä ja paikan asukkaiden identiteetti. Paikan identiteetti tarkoittaa yleensä luonnon ja kulttuurin ilmiöitä, joiden perusteella paikkakunnan asukkaat ja ulkopuolisetkin erottavat sen muista. Asukkaiden identiteetti taas viittaa siihen, miten asukkaat samastuvat paikkakuntaan tai alueeseen. Kulttuuriympäristön vahvistamisella voimistetaan kumpaakin paikallisen identiteetin osatekijää.

Suomessa kunta on ollut keskeinen alueellisen samastumisen yksikkö. Tämä on haasteena myös Oulussa, jossa yhdistyvien kuntien paikallisidentiteetit tulevat elämään kauan uuden Oulun identiteetin rakennustyön rinnalla. Tärkeää onkin saada uusi Oulun kaupunki osa-alueineen hahmottumaan mielekkäänä ja positiivisesti koettuna aluekokonaisuutena asukkaiden arkielämässä. Tämä voi perustua esimerkiksi eri väestöryhmille tarkoitettujen palveluiden laadun ja saavutettavuuden paranemiseen ja monipuolistumiseen sekä kaupungin yleisen vetovoiman ja dynaamisuuden lisääntymiseen.

Kevin Lynch on tarkastellut sitä, miten ihmiset identifioivat paikkakuntia. Hän korostaa viittä tekijää, jotka ovat tärkeitä myös Oulun tapauksessa. Tärkeitä ovat reitit, joita pitkin liikutaan. Reunat taas antavat näkösuojaa ja ääriviivoja osa-alueille. Alueet ovat alue/kaupunkirakenteesta selvästi erottuvia yksiköitä. Solmukohtat taas toimivat alue-rakenteen strategisina keskipisteinä. Maamerkit ovat yksittäisiä, ympäristöstä selkeästi erottuvia kohteita. Omaleimaisessa kulttuuriympäristössä kaikki viisi ovat tärkeitä. Niiden kautta menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus kohtaavat toiminnallisesti. Uusia maamerkkejä voidaan myös liittää reunoihin, reitteihin ja ”vanhaan” maisemaan, jolloin uudet elementit muovaavat maisemaa, toimintoja ja identiteettejä.

Identiteetti tarkoittaa siten monenlaisia asioita. Se kertoo yhtäältä siitä, miten kulttuuri- ja luonnonympäristöt erottuvat ja erotetaan toisistaan. Identiteetti voi olla myös vastarinnan väline puolustettaessa säilyttämisen arvoiseksi koettua ympäristöä tai paikkakuntaa. Identiteettipuhetta voidaan käyttää hyväksi myös markkinoinnissa pyrittäessä lisäämään paikallista vetovoimaa. Identiteetit nähdään usein positiivisina ilmiöinä sekä tärkeinä aluekehityksen resursseina ja ihmisten turvallisuuden tunteen muovaajina. Demokratiassa päättäjien tulee olla hyvin perillä kansalaisyhteiskunnan tuntemuksista ja asukkaiden samastumisesta. Myös yhdistyneen Oulun asukkaiden alueellisen samastumisen kehitystä olisi hyödyllistä seurata.

Liian voimakas identiteetti voi olla myös ongelmallinen. Ei pidäkään ylikorostaa paikan ja asukkaiden suhdetta: ihmiset, ideat ja kulttuurit ovat aina liikkeessä yli rajojen. Useimmissa Suomen kaupungeissa selvästi alle puolet väestöstä on niissä syntyneitä. Paikkakunnat eivät siten ”kuulu” vain paljasjalkaisille. Esimerkiksi maahanmuuttajat antavat tänä päivänä kulttuuriympäristölle ja elinkeinoelämälle panoksensa ja monipuolistavat niitä. Poissulkevat puheet ja teot voivat nopeasti muuttaa paikkakuntaan liitettävät positiiviset mielikuvat negatiivisiksi.

Tärkeä seikka kulttuuriympäristöissä on muutos. Raymond Williamsin mukaan jokaisessa ajassa vaikuttaa samanaikaisesti menneisyyden jäänteenomaisia elementtejä, nykyajan aineksia – jotka ovat kulttuurissa vallitsevia – sekä orastavia aineksia. Menneisyyden ja tulevaisuuden kulttuuriainekset ovat mielenkiintoisia paitsi itsessään, myös sen kannalta, mitä ne kertovat vallitsevan kulttuurin ja arvostusten luonteesta. Jäänteellinen kertoo siitä, mitä menneisyyden seikkoja arvostetaan tai kritisoidaan nykyaikana, orastava puolestaan paljastaa, miten uusia merkityksiä, arvoja ja käytäntöjä luodaan jatkuvasti. Orastava kulttuuri sisältää usein myös visioita tulevaisuudesta. Uuden Oulun rakentamisen jatkuva haaste on pohtia tällaisten kerrostumien merkitystä ja niiden suhteita.

Ihmisten antamat merkitykset ovat tärkeitä arvotettaessa erilaisia kulttuuriympäristöjä. Ympäristöjen, paikkojen ja erilaisten maisemakohteiden tunnistaminen, valinta ja nimeäminen ovatkin tärkeitä, toisinaan hyvin kiistanalaisia vaiheita kulttuuristen merkitysten luomisessa. Tämä on nähty monien kuntaliitosten yhteydessä: ihmiset kokevat esimerkiksi alueiden nimet ja rajat jatkuvuuden symboleina ja haluavat usein pitää niistä kiinni. Silti alueiden (kunnanosa, kunta, maakunta) rajat, nimet ja muut symbolit, sekä niiden merkitykset muuttuvat ajan myötä. Samalla yhä uudet kulttuuriympäristöön liittyvät ilmiöt ja tapahtumat nousevat kansalaisten eri paikkoihin ja alueisiin liittämiensä ylpeyden aiheiden joukkoon. Myöskään epämiellyttäviksi koetut seikat eivät ole välttämättä pysyviä – niiden poistamiseen voidaan vaikuttaa vuorovaikutteisen suunnittelun, päätöksenteon ja yhteistyön kautta.

Uusi ja vanha kohtaavat: Jyväskylässä Lutakon alueelle rakennetut maamerkit, messu- ja kongressikeskus Paviljonki ja Technopolis sijaitsevat entisellä teollisuusalueella kaupungin keskustan läheisyydessä. Kongressikeskus on kaupungille tärkeä vetovoimatekijä. (Kuva: Anssi Paasi)

KULTTUURIYMPÄRISTÖTIETO VALOKEILANA ALUEEN MAHDOLLISUUKSIIN

Emilia Rönkkö

TkT, Arkkitehti SAFA. Kirjoittaja on tarkastellut väitöskirjassaan erityisesti kulttuuriympäristötiedon luonnetta sekä kehitellyt menetelmällisiä perusteita tiedon tehokkaammalle hyödyntämiselle suunnittelussa.

Kulttuuriympäristöohjelman tarkoitus ja rooli voi olla varsin monenlainen. Sen tavoitteena voi olla tuottaa pohjatietoa suunnitteluun ja päätöksentekoon, lisätä kotiseututietämystä tai alueen imagoa. Kun tavoitteet asetetaan korkealle, ohjelmaa on mahdollista soveltaa myös strategisena välineenä erilaisten elinkeinoelämän, viranomaistavoitteiden ja paikallisten kehittämistavoitteiden integroinnissa. Etenkin yhdistyvien kuntien osalta viimeksi mainittu integroiva rooli voisi olla erityisen tarpeen. Laajojen ja hyvin erityyppisten alueiden kohdalla myös mainittu tietämyksen lisääminen alueen erilaisista identiteeteistä on tärkeää. Yhdistyneen Oulun osalta kulttuuriympäristöohjelman haasteena ja samalla vahvuutena on tarkasteltavan alueen laajuus ja monipuolisuus. Alueen sisältä löytyy tiiviitten keskusta-alueitten lisäksi niin kaupungin läheistä maaseutua, ydinmaaseutua kuin harvaan asuttua ja supistuvaakin maaseutu-alueita. Kulttuuriympäristön osa-alueitten profiloinnin avulla voidaan löytää alueen omiin vahvuuksiin perustuvat kehityksen suuntaviivat.

Usein ajatellaan, että kulttuuriympäristöohjelmaan sisältyvä selvitystieto muodostaa eräänlaisen rajaavan kehyksen eri toimenpiteiden perustaksi. Siten tiedon avulla voidaan esittää perusteltuja argumentteja kulttuuriympäristön kannalta vahingollisimpien tai edullisimpien vaihtoehtojen osalta. Tiedolla on kuitenkin *sekä* rajoittava *että* mahdollistava roolinsa. Selvitystietoa kuten inventointeja tarvitaan kulttuuriympäristön ominaisluonteen ja arvojen vaalimisen pohjaksi, mutta yhtä oleellista on tiedon rooli erilaisten mahdollisuuksien havaitsemisessa sekä näiden jatkojalostamisessa eri toimenpiteiden tai kehittämistavoitteiden selkärangaksi. Sen vuoksi kulttuuriympäristöohjelma on luontevaa jäsentää teemallisten ja toiminnallisten kokonaisuuksien profiloinnin kautta. Valokeilaan tulevat siten toimijat ja toiminnot, ympäristön fyysinen rakenne, aistiympäristön keskeiset piirteet sekä arjen ja paikallisuuden merkitykset. Tiedon tulkinnan perustana on oltava monipuolinen ymmärrys ihmisen, kulttuurin ja fyysisen ympäristön vuorovaikutuksesta.

Suunnittelun ja päätöksenteon kannalta haastavaa on se, että kulttuuriympäristöihin liittyvä tieto ei useinkaan ole mitattavissa ja laskettavissa olevassa muodossa. Esimerkiksi sosiaalisen ympäristön laadulliset ja abstraktit tekijät, kuten viihtyvyys tai arkiympäristön arvot, ovat huomattavasti haasteellisimmin määriteltävissä olevia tekijöitä kuin esimerkiksi luonnonympäristöön liittyvä mittaustieto. Tiedon numeerinen muoto,

suuri määrä tai "aukottomuus" ei itsessään kuitenkaan paranna ymmärrystä kulttuuriympäristöstä. Kulttuuriympäristöihin kohdistuvan tiedonhankinnan menetelmän ei myöskään ole tarkoituksenmukaista pyrkiä olemaan arvovapaa tai objektiivinen. Tämä ei silti tarkoita, että tiedonhankinnan tulisi nojautua vain subjektiiviseen kokemuksellisuuteen, jossa tieto on luonteeltaan uskomuksen tapaista tai ainakin siihen verrattavaa. Sen sijaan tavoitteeksi on otettava enemmän sellaisen informaation tuottaminen, joka lisää toimijoiden keskinäistä ymmärrystä tarkasteltavasta kulttuuriympäristöstä. Yksittäinen tietoaaines on toisin sanoen kyettävä asettamaan suhteeseen kokonaiskuvan ja laajempien tavoitteiden kanssa. Hyvin laadittu kulttuuriympäristöohjelma muodostaa tulkinta- ja arviointikehyksen suunnitteluvalinnoille ja toisaalta selkiyttää monitoimijaisen ja monialaisen suunnittelun lähtökohtia. Tästä näkökulmasta katsottuna ohjelman tärkein tehtävä on kulttuuriympäristön tilan selkiyttäminen.

Oulun ohjelmatyössä hyödynnetty vuorovaikutus tiedon tuottamisen pohjana edistää eri toimijoiden sitoutuneisuutta ohjelmaan. Tämä koskee niin paikallisia asukkaita, viranomaisia kuin päätöksentekijöitäkin. Ohjelman laadintaa kannattaakin hyödyntää myös eräänlaisena foorumina asukkaitten, asiantuntijoiden ja viranomaisten väliselle keskustelulle. Valmistelun avoimuuden merkitys on suuri ennen muuta tavoitteisiin sitoutumisen kannalta. Periaatteellisten linjausten tekeminen ja niihin sitoutuminen edellyttää yhteistä näkemystä siitä, mikä on arvokasta ja säilyttämisen arvoista. Jotta tehdyille linjauksille muodostuu tarvittavaa painoarvoa, on myös päätöksentekijöiden sitouduttava niihin. Poliittisen oikeutuksen lisäksi kuitenkin toimenpiteiden sosiaalinen oikeutus on keskeistä: ohjelman on tultava oululaisten omaksi.

Toimenpiteiden ja suositusten kohdentamisen osalta keskeinen kysymys liittyy siihen, millä tavalla ohjelmassa onnistutaan tavoittamaan alueen identiteetille keskeiset ominaispiirteet ja arvot sekä se mitä ei ole (mutta pitäisi olla), jotta toimenpiteet ja suositukset kohdistuvat oikeisiin tarpeisiin. Hyvä ohjelma kykenee lisäämään myös erilaisten toimenpiteiden vaikutusten arvioinnin mahdollisuuksia erilaisissa tilanteissa. Integroivalla lähestymistavalla on pyrittävä välttämään ennen muuta sitä, että eri tahoilla valmistellaan toimenpiteitä, joista eri tahot eivät ole keskenään tietoisia, niiden tavoitteet ovat (esimerkiksi maaseutualueiden näkökulmasta) keskenään ristiriitaisia, ja osalliset kokevat valmistelutyön tapahtuneen heiltä pimennossa. Eri tahojen tavoitteiden yhteensovittamisessa on ennen muuta kysymys sellaisesta vuorovaikutteisesta prosessista, missä toimintaympäristön osaelementtejä ei tarkastella erillään toisistaan, vaan yhdessä siten, että tarkastelulla haetaan kokonaisuuden kannalta toimivinta ratkaisumallia. Tämä edellyttää uudenlaisia tapoja huomioida myös sosiaalinen, kulttuurinen ja toiminnallinen kulttuuriympäristö rakennetun ympäristön ohella. Nämä on myös nähtävä toisiaan täydentävinä ja jatkuvassa vuoropuhelussa olevina saman kokonaisuuden eri puolina, jossa kulttuuriset merkitykset rakentuvat yhteisvaikutuksellisesti ajassa ja paikassa.

*Kerroksellista kaupunkikeskustaa.
(Kuva: Emilia Rönkkö)*

*Oulun seudun laajat maaseutualueet profiloituvat muun muassa lakeuden ympäristönä.
(Kuva: Emilia Rönkkö)*

2. KULTTUURIYMPÄRISTÖN KERTOMUS

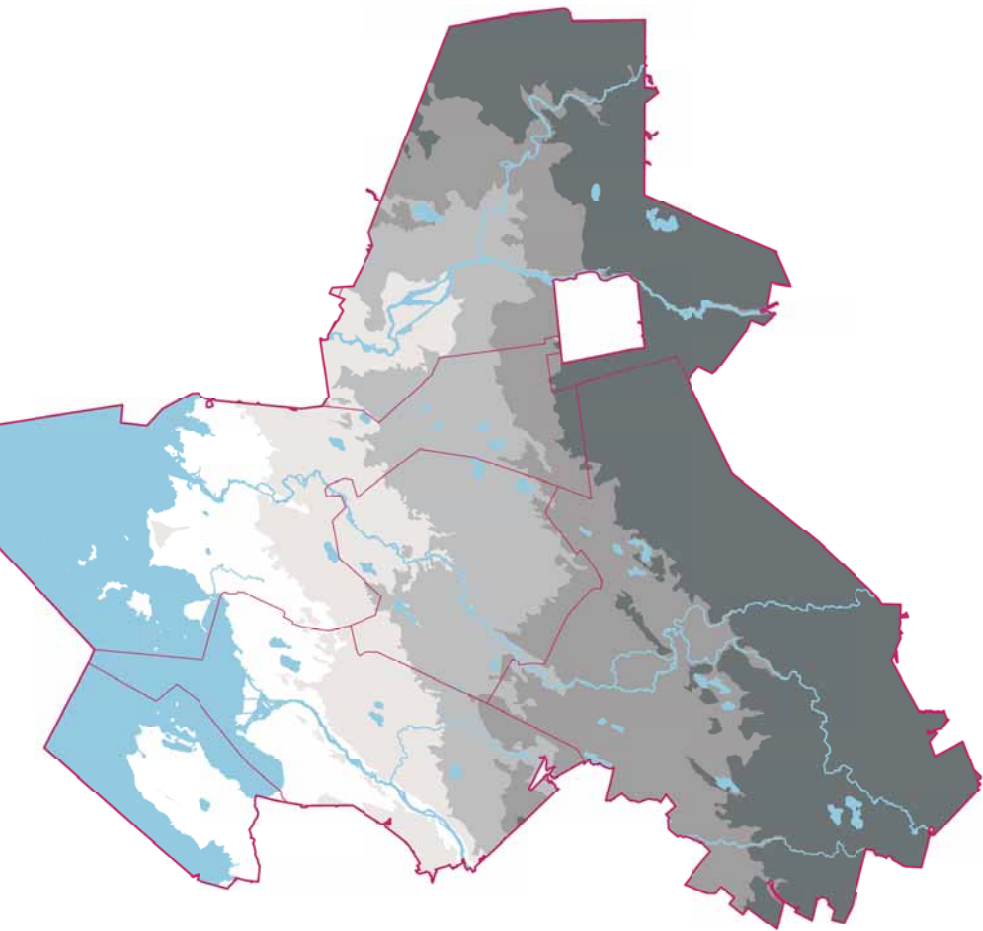
Kulttuuriympäristöömme on varastoitunut valtavasti tietoa alueemme historiasta sekä meitä ennen eläneiden ihmisten elintavoista ja kulttuureista. Tässä osiossa tutustutaan Oulun kulttuuriympäristön kehittymiseen aikajanan avulla. Janalle on poimittu pääkohdat siitä, mitä eri puolilla Oulua on tapahtunut eri aikoina, ja miten tapahtumat näkyvät tämänhetkisessä ympäristössämme.

Nykyiset maaston korkeimmat kohdat olivat ensimmäisiä merestä nousseita saaria. Maisema on muuttunut runsaasti myös viimeisen sadan vuoden aikana. Kuva Ylikiimingistä 1960-luvulta. (kuva: Oulun kaupunki / Ylikiimingin kunta)

- Rantaviiva nyt
- Merenranta n. 2500 vuotta sitten varhaismetallikaudella (esiroomalainen rautakauden alku)
- Merenranta n. 4000 vuotta sitten kivikauden lopulla (Pöljän keramiikan ajan ja jätinkirkkokulttuurin loppu)
- Merenranta n.5000-5500 vuotta sitten kivikaudella (Kierikin keramiikan aika, jätinkirkkokulttuurin varhaisvaihe)
- Merenranta n. 7000 vuotta sitten kivikaudella (esikeraamisen ajan loppu)

ASUTUKSEN SYNNYSTÄ KAUPUNGIN PERUSTAMISEEN, MIKA SARKKINEN

Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, yleiskaavoitus 25.10.2012
Pohjakartta © Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut 2012

MERENRANNAN SIIRTYMINEN MAANKOHOAMISEN VAIKUTUKSESTA

Kartta kuvaa 20, 40, 60 ja 80 metrin korkeuskäyrien mukaisia muinaisrantoja

Merestä noussut Oulu

Jääkauden loputtua runsas 10 000 vuotta sitten koko Oulun alue lainehti veden peittämänä merenä. Vuosituhansien aikana tapahtunut maankohoaminen on muuttanut maisemaa ja vaikuttanut varhaisen asutuksen sijoittumiseen. Esihistoriallisena aikana asutus seurasi muuttuvaa merenrantaa ja useat muinaisjäänökset voidaan ajoittaa maankohoamisen perusteella. Merenrannan ja rannikon saarten lisäksi osa asutuksesta sijaitsi sisämaassa jokien ja järvien rannoilla.

Seuraavien 1500–2000 vuoden kuluessa ranta siirtyi lännemmäksi nykyisen 60 metrin korkeuden vaiheille Yli-lin Halajärven, Kovalanperän ja Pahkalan kautta Kiimingin Loukkojärvelle, sieltä Ylikiimingin Rekikylään ja edelleen etelään kääntyen loivasti kohti Muhoksen Pyhäkoskea. Runsaat 4000 vuotta sitten ranta kulki nykyisen 40 metrin korkeudella Yli-lin Karjalankylästä Oulujoen pohjoisrannalle Pikkaralan vaiheille, mistä se kääntyi kaakkoon kohti Muhoksen Pyhäkoskella sijainnutta Oulujoen suuta. Suurten jokien suissa oli laajat lahdet, jotka työntyivät kauas sisämaahan.

Hieman ennen ajanlaskun alkua eli noin 2500 vuotta sitten meren huuhteleva ranta ulottui Haukiputaan Ojalanperältä Oulun Hinttaan seuraillen jokseenkin nykyisen 20 metrin korkeuskäyrää. Oulujoen eteläpuolelle oli paljastunut luoteeseen pistävä niemi, joka kurotti Muhoksen ja Tyrnävän kirkkojen tasalta kohti Madekoskea ja Ouluntullia. Niemen lounaispuolella lainehti laaja merenlahti peittäen myöhemmin paljastuneen Limingan lakeuden. Oulujoen leveä suu oli Sanginsuussa, mistä alkoi pitkä kapea vuonomainen lahti, joka päättyi vasta Muhoksen kirkon seutuvilla. Haukiputaan Isoniemen Runtelinharju muodosti ulompana rannikosta sijainneen saaren. Myös Oulunsalon Salselkä alkoi hahmottua kapeana saarena.

8600 eKr. Jääkausi päättyy /
Mesoliittinen kivikausi

8300 eKr. Suomensjärven
kulttuurin aika alkaa

7500 eKr. Oulujärvi
kuroutunut järveksi

7000 eKr. Oulun itäosien korkeimmat
kohdat paljastuneet merestä

6000 eKr. Asutusta
koko Suomen alueella

Kivikausi (10 000–1500 eKr.)

KIVIKAUDEN ASUINPAIKKOJA

Vaikka yhdistyneen Oulun itäosat olivat osin paljastuneet veden alta jo vanhimman eli esikeraamisen ajan loppuvaiheissa yli 7000 vuotta sitten, ei alueelta varmuudella tunneta tuon ikäisiä asuinpaikkoja. Alueen lukuisat kivikautiset asuinpaikat kuuluvat aikaan, jolloin saviastioiden tekotaito oli jo omaksuttu. Tätä niin kutsuttua neoliittista kivikautta elettiin noin 7000–3500 vuotta sitten. Oulun alueella se sijoittuu alueille, joiden korkeus merenpinnasta on nykyisin noin 35–80 metriä. Ylikiimingissä tutkitut Vepsänkangas ja Latokangas sekä Yli-lin Kierikin alueen Pahkakoski 1 ovat alueen vanhimpia asuinpaikkoja niiltä löytyneen Sär-1 keramiikan perusteella. Kyseinen keramiikka ajoitetaan noin 7000–6500 vuotta vanhaksi.

Useiden Kierikin alueen itäosien asuinpaikkojen ohella ainakin Siuruanjokivarren Saarikosken asuinpaikka sekä Kiiminkijoen etelärannan tuntumassa oleva Rekikylän laaja kohde ajoittuvat tyypillisen kampakeramiikan aikaan noin 5900–5400 vuotta vanhoiksi. Rekikylässä on kartoitettu noin 140 asumuspainanetta ja se on tyypissään yksi suurimpia koko Suomessa. Tähän aikaan kuuluva Kierikistä löydetty taotusta kuparista valmistettu veitsi on yksi Suomen vanhimmista metalliesineistä. Hieman nuorempia ovat Haukiputaan Hiidenkankaan ja Kierikin Purkajasuo/Korvalan pöljänkeraamiset asuinpaikat. Nuorin tutkittu asumuspainanne on Oulun Peurasuolla. Maannousun perusteella sitä on asuttu noin 4000–3600 vuotta sitten.

Nuoremman kivikauden asuinpaikoille ovat ominaisia matalina painanteina erottuvat muinaisten, osin maahan kaivettujen asuusten pohjat. Niitä on etenkin noin 5500–4000 vuotta vanhoilla asuinpaikoilla. Näitä asumuspainannekohteita on erityisesti paitsi Iijoen varrella Kierikin alueella myös Kiiminkijokivarressa Huttukylästä Rekikylään ulottuvalla alueella sekä Yli-lin Isokankaan ja Kiimingin Loukkojärven välimaastossa. Muutamia asumuspainannekohteita on myös Oulun Pilpajärven lähistöllä.

Metsäpolku ylittää kivikautisen asumuspainanteen Ylikiimingin Rekikylässä. Muinoin Kiiminkijokisuun etelärannalla sijainneelta asuinpaikalta tunnetaan noin 140 laakeana painanteena erottuvaa asumuksensijaa. Hyvin säilynyt ja pääosin luonnon-tilassa oleva alue on maannousun seurauksena etäänäntynyt joesta. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

5000 eKr. Neoliittinen kivikausi alkaa

5000–4500 eKr. Ylikiimingin Vepsänkankaan asutus

5000–3200 eKr. Ylikiimingin Latokankaan asutus

3500 eKr. Asumuspainanteiden huippukausi alkaa

3600–3100 eKr. Kierikin keramiikka

5000–4500 eKr. Sär-1 keramiikka

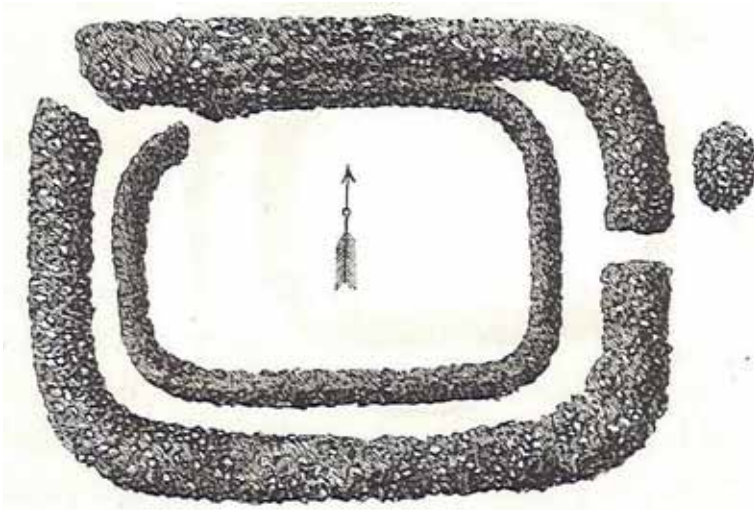
5000 eKr. Yli-lin Kierikin asutus alkaa

3500 eKr. Kierikin kupariveitsi

3750–3400 eKr. Ylikiimingin Rekikylän asutus

JÄTINKIRKOT

Kivikauden loppuaikaa noin 5000–4000 vuotta sitten on kutsuttu "jättiläiskirkkokulttuurin" ajaksi. Asumuspainannekylien läheisyyteen rakennettiin kookkaita kivikehiä, joihin liittyi usein myös röykkiömäisiä kivrakenteita. Löytöaineistossa tuontiesineiden kuten meripihkan määrä kasvaa. Jätinkirkkoja Oulun alueella on kuusi. Näistä selvimmin kivikauden lopulle ajoittuvat Yli-lin Huhinmaan Metelinkirkko, Haukiputaan Rajakangas ja Kiimingin Linnasaari, kun taas Ylikiimingin Luola-ahon ja Keskimmäisen kivikehät ovat sijaintikorkeutensa perusteella jonkin verran vanhempia. Haukiputaan Mäntyselän kehä on ehkä kookas asuinpaikkavalli. Jätinkirkkoja on selitetty monella eri tapaa. Nykyään niitä pidetään ensisijaisesti hylkeenpyytäjien tukikohtina, joskin niihin voi liittyä muitakin merkityksiä.

PYYNTI- JA KERÄILYKULTTUURI

Kivikauden ihminen eli pyynnillä ja keräilyllä. Erityisen merkittävässä asemassa on ollut hylkeenpyynti. Peurojen kuoppapyynnin jäljiltä tavataan pyyntikuoppia, mutta varmuudella kivikautisia pyyntikuoppia ei Oulun alueelta tunneta. Sen sijaan Kierikin Purkajansuosta on kaivettu esiin runsaasti kivikaudelle ajoittuvia puisia kalastusvälineitä. Erikoinen löytö on Oulun Myllyojalta savikuopasta löydetty hylkeen luuranko ja sen yhteydessä ollut luinen harppuuna.

VESIREITTEJÄ JA KAUPPAA

Liikkumisen kannalta keskeisiä olivat vesireitit, mitä osaltaan osoittaa asutusjäännösten sijoittuminen jokivarsoihin ja muinaisen merenrannan tuntumaan. Ainoa liikkumisesta kertova löytö on Ylikiimingin Latokankaan asuinpaikan läheisyydestä tavattu kivikautistyyppisen reenjalaksen katkelma. Liikenneverkostot olivat laajoja ja myös kauppatavarat kulkivat niitä pitkin. Esimerkiksi Kierikin alueelta on löydetty runsaasti balttilaista meripihkaa ja pari Kölin punaliusketta olevaa kiviesinettä. Kivikaudella käytettyä piitä ei Suomen maaperästä tunneta. Tuontitavaraa olivat myös varhainen kupari ja pronssi. Varhaisia vientituotteita lienevät hylkeentraani ja turkikset.

Haukiputaan Rajakangaan jätinkirkko A. H. Snellmanin mukaan 1880-luvun piirroksessa. Jätinkirkon ala on 32 x 26 metriä.

3100 eKr. Jätinkirkkojen huippukausi alkaa

2750–2500 eKr. Kuusi yleistyy Oulujoen alueella

2700–2300 eKr. Haukiputaan Hiidenkankaan asutus

2000 eKr. Jätinkirkkojen huippukausi päättyy

2000–1800 eKr. Asumuspainanteiden huippukausi päättyy

3100–1900 eKr. Pöljän keramiikka

3000 eKr. Yli-lin Kierikin asutus päättyy

2750–2500 eKr. Kiimingin Linnasaaren Jätinkirkko

2300–1500 eKr. Ensimmäiset viljelystä kertovat siitepölyhavainnot Etelä-Suomessa

Varhaismetallikausi (1500–300 jKr.)

VARHAISMETALLIKAUSI (1500 eKr. – 300 jKr.)

Pohjois- ja Sisä-Suomessa kivikautta seuraavaa ajanjaksoa kutsutaan varhaismetallikaudeksi, sillä se eroaa luonteeltaan selvästi eteläisen Suomen pronssikautisesta kulttuurista. Varhaismetallikautisia asuinpaikkoja tunnetaan huomattavasti vähemmän kuin kivikautisia. Ainakin osin syynä tähän on se, että asuinpaikoilla ei juurikaan ole maan pinnalle erottuvia rakenteita, sillä kivikaudelta tuttuja selvästi erottuvia asumuspainanteita ei enää esiinny. Varhaismetallikautisia asuinpaikkoja on tutkittu Oulun Hangaskaalla ja Kaakkurin Pyöriäsuolla, joista molemmista on löydetty ajanjaksolle tyypillistä keramiikkaa.

KEITTOKUOPAT

Tyypillisimpiä varhaismetallikautisia muinaisjäännöksiä ovat keittokuopat, joita on käytetty saaliin käsittelyyn ja kypsennykseen tai todennäköisimmin hylkeen traanin sulattamiseen. Keittokuoppia tunnetaan etenkin Oulujokivarresta. Sellainen on tutkittu Oulun Metsokankaalla, mutta niitä esiintyy muuallakin varhaismetallikautisella rantavyöhykkeellä eli noin 20–35 metriä nykyisen merenpinnan yläpuolella, lähinnä Kalimeenojan ja Kiiminkijoen varrella. Yhdessä kohteessa voi olla kymmeniä kuoppia. Laajin keittokuoppakohde on Oulun Särkilammen luoteispuolisella kankaalla, missä on todettu 46 keittokuoppaa. Vaikka keittokuopat keskittyvät selvästi rannikolle, niitä on käytetty myös kauempana sisämaassa, kuten Ylikiimingin Latokankaalta tutkitut kuopat osoittavat.

Maastossa tavattavia kuoppia on tehty moneen eri käyttöön, vaikka maatuneina ne päällisin puolin näyttävät samanlaisilta. Esihistoriallisella ajalla niitä on käytetty niin saalistamiseen, saaliin kypsennykseen kuin sen säilytykseen. Ylikiimingin Valkeaisenkankaalla kivikkomaahan tehdyn kuopan käyttötarkoitusta ei varmuudella tunneta, mutta kyseessä lienee säilytyskuoppa. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

RÖYKKIÖT

Myös varhaismetallikaudelta tunnetaan erilaisia kivirakennelmia. Luonnonkivikoissa olevat rakkakuopat ovat saaliin säilyttämistä varten tehtyjä purnuja. Kaikki rakkakuopat eivät ole varhaismetallikautisia, vaan niitä on ilmeisesti tehty jo kivikaudella, mahdollisesti myöhemminkin. Todennäköisesti myös osa röykkiöistä on tehty samassa tarkoituksessa. Viimeistään varhaismetallikaudella röykkiöihin aletaan tehdä hautauksia. Oulun Tahkokankaan röykkiöt on rakenteensa perusteella tulkittu varhaismetallikautisiksi hautauksiksi, vaikka ne olivatkin käytännössä löydöttömiä. Erityisen poikkeuksellinen on Hangaskaalta Muhoksen rajan tuntumasta tehty hautalöytö. Tämä aivan kivikauden ja varhaismetallikauden taitteeseen kuuluva polttohautaus oli tehty ilman maanpäälle näkyviä merkkejä. Hauta-antimina oli kivisiä nuolenkärkiä, luuesineitä ja pronssitikarin osia.

Kivikauteen verrattuna elinkeinoissa ei ollut tapahtunut muutoksia. Keittokuoppien suuri määrä vihjaa, jollei nyt aivan teolliseen toimintaan, niin ainakin resurssien tehokkaaseen hyödyntämiseen.

Rautakausi (300 jKr. –1300 jKr.)

VÄLIKANKAAN RÖYKKIÖKALMISTO

Rautakautisia muinaisjäännöksiä ja -löytöjä on tiedossa tavattoman vähän aiempiin ajanjaksoihin verrattuna. Osaltaan tätä selittää ajanjakson ajallinen lyhyys suhteessa aiempiin ajanjaksoihin. On myös mahdollista, että emme vielä osaa tunnistaa rautakautisia kohteita.

Oulun Kaakkurin Välikankaan röykkiökalmisto on ainoa Oulun alueella tutkittu varmuudella rautakautinen hautalöytö. Kohteen neljä röykkiötä sisälsivät 13 hautausta, joista kolme polttohautautusta. Hauta-antimina oli muun muassa useita rautakautisia aseita – keihäitä, nuolenkärkiä, kirveitä – vyön osia, erilaisia heloja sekä joitakin koruja ja keramiikkaa. Välikankaan kalmisto on ajoitettu vuosiin 150–500 jKr. Sen voi katsoa jatkaneen vanhaa röykkiöhautausperinnettä. Muutamia hieman vastaavan tapaisia röykkiöhautauksia on tutkittu myös muualla Perämeren rannikkoalueella, mutta Välikangas on näistä esineistöltään runsain.

KELLON SATALAHDEN ASUINPAIKKA

Jos rautakauden alkupuolelle ajoittuvia röykkiöhautoja tunnetaan vain muutama, on asuinpaikkojen luku vielä vähäisempi. Ainoa rautakautisena pidettävä asuinpaikka, sekin varauksellisesti, on Kellon Satalahdella tutkittu pienen rakennuksen pohja. Esineistön ja rannankorkeuden perusteella se on ajoitettavissa noin vuoden 1300 jKr. vaiheille eli aivan rautakauden ja keskiajan taitteeseen. Altaan noin 6 x 6 metriä olleen rakennuksen nurkassa oli matala kiukaanraunio. Rakennuksen pohjasta löytyi messinkikoristeinen rauta-avain, pronssiketjua, tina- ja pronssihela, yksinkertainen pronssisormus sekä kuparipellin paloja ja aterialuita, jotka voitiin tunnistaa hylkeen-, peuran- ja lampaanluiksi.

Oulun Tuohinonsaaren röykkiö rakennettiin pienelle saarelle ehkä varhaisella metallikaudella tai rautakauden alussa. Nyt saari on peltomaiseman ympäröimä pieni kumpare. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

500–1 eKr. Oulun Tahkokankaan hautaukset

700 eKr. Oulun Metso-kankaan keittokuoppa

400–200 eKr. Suomen vanhinta raudanvalmistusta Itä- ja Pohjois-Suomessa

300 jKr. varsinainen rautakausi alkaa Pohjois-Suomessa

1 jKr. Keittokuoppien huippukausi päättyy

1050 jKr. Ristiretkiaika alkaa

800 jKr. Viikinkiaika alkaa

150–500 jKr. Oulun Välikankaan hautaukset

1150–1300 jKr. Keski-aika alkaa / Ruotsin vallan aika

Keskiajalta Oulun kaupungin perustamiseen (1300–1605)

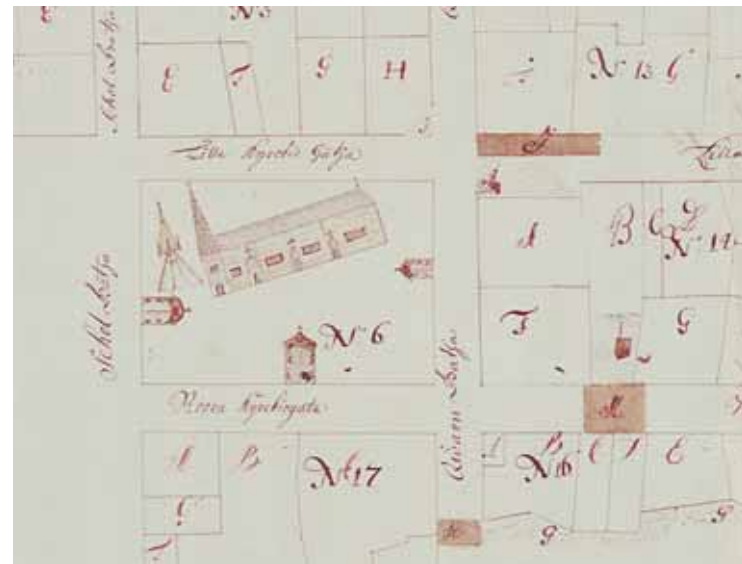
RANNIKON ASUTUS VAKIINTUU

Talonpoikainen asutus pureutui aluksi rannikolle. Keskeisimpiä alueita olivat Oulunsuu, Kello ja Haukipudas sekä etenkin Oulunsalon Kylänpuoli. Rannikon kylissä asutus vahvistui viimeistään 1400-luvulla ja alkoi vähitellen kavuta ylemmäs jokivarsiin. Vaikka asutuksen synty ja kehitys tunnetaan kirjallisista lähteistä, ei asutusjäännöksiä ole tiedossa lukuun ottamatta edellä mainittua Satalahden asuinpaikkaa. Ilmeisesti yhtenä syynä tähän on se, että asutus on säilynyt pitkään samoilla paikoilla ja myöhempi maankäyttö on tuhonnut vanhemman asutuksen. Toisaalta arkeologisesti ei näitä kohteita ole juurikaan etsitty.

Viimeistään nyt karjanhoito ja viljely vakiintuivat, mutta perinteiset pyyntielinkeinot säilyivät edelleen merkittävässä asemassa. Tärkeitä houkuttimia olivat pohjoisen turkikset ja suurten jokien lohi, joita riitti myös myyntiin. Oulunsalon kauppapaikka hävitettiin vuonna 1415, jonka jälkeen Oulunsuu mainitaan kauppapaikkana vuonna 1428 ja Turkansaari 1489. Näistä kahden ensin mainitun tarkkaa sijaintia ei tunneta. Oulunsalosta on tosin löydetty rahakätkö, jossa on 98 ruotsalaista kolikkoa 1300-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta, mutta kiinteitä muinaisjäännöksiä ei löytöpaikan läheisyydestä ole tavattu. Kaikki kauppa ei siirtynyt Turkansaareen, vaan merkittävä osa kaupasta käytiin Oulujoen suussa, minkä osoittaa muun muassa se, että Oulun satamasta tuli luvallinen kauppapaikka vuonna 1531. Historiallisella ajalla ulkomaille vietiin tervan lisäksi myös puutavaraa, lohta ja joitakin karjatuotteita kuten voita. Yleisimpiä tuontitavaroita olivat suola, rauta, kankaat sekä hamppu ja pellava.

KIRKOLLINEN JÄRJESTÄYTYMINEN ALKAA

Kirkollinen järjestäytyminen alkoi keskiajalla. On viitteitä siitä, että Oulunsalossa samoin kuin Kellossa olisi ollut kappeli jo tuolloin, mutta näitä ei ole onnistuttu tarkemmin paikantamaan tai todentamaan. Kirkollisesti nykyinen Oulu kuului ensin Salon (Saloisten) sittemmin osin Limingan ja osin lin emäseurakuntiin, joihin myös vainajat kuljetettiin haudattavaksi. Oulujokisuuhun kirkko perustettiin vasta 1590-luvulla, mutta sen tarkkaa sijaintia ei tunneta. Jokseenkin nykyisen Oulun tuomiokirkon paikalle rakennettiin kirkko 1610-luvulla.

1610-luvulla Oulun tuomiokirkon paikalle rakennettiin kivikirkkoa edeltänyt kirkko, joka näkyy noin vuodelta 1705 olevassa Gustav Ulstadiusen kartassa. (kuva: Pohjois-Pohjanmaan museo)

1323 jKr. Pähkinäsaaren rauha

1200–1400 jKr. Haukiputaan Satalahden asustus

1300-luku Oulunsalossa mahdollisesti kappeli

1300-luku Rannikon talonpoikaisen asutuksen vakiintuminen alkaa

1350 Musta surma

1320-luku Salon ja Kemin kirkot

1415 Oulunsalon kauppapaikan hävitys

1375 Maininta Oulun linnasta

n. 1450 Oulu ja Oulunsalo kuuluvat Limingan ja Yli-Ii, Haukipudas, Kiiminki ja Yli-kiiminki lin seurakuntaan

1428 Maininta Oulunsuun kauppapaikasta

IDÄN JA LÄNNEN RAJALLA

Rautakauden lopulla ja keskiajalla Pohjois-Pohjanmaalle saapui väestöä niin Hämeestä, Satakunnasta kuin Karjalasta. Vuonna 1323 solmitun Pähkinäsaaren rauhankäytännön jälkeen alue kuului, ainakin osin, karjalaisten alueeseen, mutta myös laajentuva Ruotsin valtakunta katsoi sen etupiiriinsä kuuluvaksi. Seurasi vuosisatainen toistuvien sotaretkien aika. Tähän vaiheeseen sopii varhaisin vuodelta 1375 oleva maininta Oulussa olevasta linnasta. Maininta ei koske nykyistä Oulun Linnansaaren linnaa, vaan sitä edeltänyttä varhaisempaa linnoitusta, jonka sijaintia ei varmuudella tunneta.

Oulun linnan maatunut etelävalli on nykyisin osa Linnansaaren puistomaisemaa. Linnan rakentamisen aikana 400 vuotta sitten vallin kaupungin keskustan puoleinen puiston osa lainehti merenlahtena. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

NUIJASOTA

Alueen talonpojat vastasivat pitkään alueensa puolustuksesta omien talonpoikaispäälliköidensä johdolla, mutta 1500-luvun lopun sotavuosien seurauksena Ouluun saapui myös varsinaista sotaväkeä. Suunnitteilla oli Vienaan suuntautuva sotaretki, jonka tukikohdaksi perustettiin Oulujoen suuhun puinen linnoitus ja asevarikko vuonna 1590. Linnoitus määrättiin vuonna 1605 rakennettavaksi uudelleen kiviseksi linnaksi. Rakennustyöt jatkuivat 1610-luvulle, mutta ainoastaan linnan eteläisivulle rakennettiin kivinen varustus.

Vesaisen muistomerkki Vesalan kylällä on pystytetty sissipäällikkö Pekka Vesaisen kunniaksi. Patsaan on tehnyt O. Jauhainen vuonna 1936.

1488 Maininta Kellon Kappelista

1489 Turkansaaren kauppapaikka

1523 Vaasojen aika alkaa

1531 Oulun satama luvalliseksi kauppapaikaksi

1543 Mikael Agircolan Abc-kirja

1590 Oulun linnan rakentaminen Linnansaareen alkaa

n. 1560 Vesainen muuttaa Vesalan kylään

1592 Kirkko Oulujokisuulle

1596-1597 Nuijasota

1595 Täyssinän rauha

1600-LUVULTA NYKYPÄIVÄÄN

TERVAKAUPPAA JA MERENKULKUA

Vuonna 1605 kuningas Kaarle IX määräsi Oulun kaupungin perustettavaksi mantereelle linnaa vastapäätä paikalle, johon hieman aiemmin oli rakennettu uusi kirkko. Maakaupunkina Oulu ei kuitenkaan saanut käydä ulkomaankauppaa vuosina 1614–1765, sillä Ruotsin valtakuntaa koskeneen purjehdus ja kauppasäännön mukaan kauppankäynti tuli keskittää Tukholmaan. Laivanrakennus ja merenkulku olivat jo tuolloin tärkeitä elinkeinoja. 1600-luvulla terva nousi merkittäväksi tulonlähteeksi, vaikka Oulun alueen kehitys oli edelleen suurelta osin kotimaan lohi- ja turkiskaupan varassa.

Oulun Hahtiperän sataman madaltuminen haittasi kauppalaivojen kulkua. Vuoden 1724 suurtulva puhkaisi Toppilansalmeen uuden lasku-uoman, ja satamatoiminnot siirtyivät pikkuhiljaa Torinrannasta Toppilansalmen rannalle. Tervahovin lisäksi sinne keskittyi ajan myötä myös muuta teollisuutta.

Yli-lin Maalismaalla on Pohjois-Pohjanmaan vanhimpiin kuuluvia aittoja 1610-luvulta. Kuvassa Maalismaan aittoja.

OULUN ENSIMMÄINEN ASEMAKAAVA

1600-luvulla Oulun kaupunki nousi Pohjois-Pohjanmaan hallinnolliseksi ja sivistykselliseksi keskuksiksi. Ensimmäinen alkeiskoulu Ouluun perustettiin vuonna 1607, ja yliopistoon johtava triviaalikoulu aloitti vuonna 1682.

Maanmittari Claes Claesson laati kaupunkiin ensimmäisen asemakaavan vuonna 1651. Säännöllinen ruutukaava noudatti renessanssin kaupunki-ihanteita, eikä huomioon otettu olemassa olevaa ympäristöä rakennuksineen ja maastonmuotoineen. Kaava aiheutti radikaalisuudessaan vastustusta kaupunkilaisten keskuudessa. Vuosien 1652 ja 1655 kaupunkipalot nopeuttivat suunnitellun kaupunkirakenteen toteutumista, sillä tuhoutuneet alueet rakennettiin ruutukaavan mukaisesti. Vuonna 1705 tehdyssä kaupunkimittauksessa kuitenkin paljastui, että vaikka katuverkko oli muotoutunut säännölliseksi, poikkesivat korttelien koko ja katujen sijainti laaditusta asemakaavasta.

Maanmittari Claes Claessonin laatima Oulun ensimmäinen asemakaava vuodelta 1651. (© Oulun kaupunki)

1605 Oulun kaupunki perustetaan

1605 Oulun linnan uudelleen varustaminen alkaa

1610-luvulla uusi puukirkko Ouluun

1608 Oulu omaksi seurakunnakseen

1613-1638 Oulussa toiminut Linnan asempaja oli Pohjois-Suomen ensimmäinen teollisuuslaitos

1610 ratsutie Oulun ja Kajaanin välille

1651 Oulun ensimmäinen asemakaava

1600-luvun puolivälissä Pikisaaren pikiruukki ja jokisuiston sahat

1652 Oulun suurpalo

1655 Oulun suurpalo

1600-luvulta 1700-luvulle

ASUTUS TIIVISTYY JA KIRKKOMATKAT LYHENEVÄT

1600-luvulla Oulun seudulla asutus oli tihentynyt niin, että eri alueille alettiin kaivata omia rukoushuoneita kirkkomatkojen lyhentämiseksi. Nykyisen Oulun alueet alkoivat pikkuhiljaa erottua omiksi seurakunnikseen. 1600-luvun alusta Oulunsalo kuului Ouluun, ja Oulu erotettiin vuonna 1608 Limingan seurakunnasta omaksi seurakunnakseen. Uusi kirkko Ouluun valmistui 1610-luvulla. Kellosta ja Haukiputaasta tehtiin vuonna 1630 lin kappeliseurakunta, jonka seurauksena Haukiputaalle rakennettiin puinen kirkko vuosina 1630–1646. Vuonna 1665 Oulunsalosta tuli Oulun rukoushuonekunta ja Oulunsaloon rakennettiin uhrikirkkona tunnettu ensimmäinen kappeli. Kiimingistä puolestaan tuli lin rukoushuonekunta vuonna 1691. Ylikiiminkiin rakennettiin samana vuonna ensimmäinen saarnahuone, joka muutettiin kirkoksi 1747. 1600-luvun kirkoista ainoastaan Turkansaaren kirkko vuodelta 1694 on jäljellä, sekin tosin pariin otteeseen siirrettyinä ja välillä kalastajien patopuiden säilytysvarastona palvelleena.

Turkansaaren kirkko vuodelta 1694 on yksi harvoista 1600-luvulta säilyneistä rakennuksista. (Kuva: Helena Hirviniemi)

VAIKEAT VUODET

1600–1700-luvun vaihde oli Oulun alueella raskas. 1600-luvun lopun ankarat nälkä- ja tautivuodet koettelivat koko Pohjois-Pohjanmaata. Noin 150 taloa paloi Oulun kaupungin palossa vuonna 1705. Suuri Pohjan sota korotti verotaakkaa, ja isonvihan aikana 1713–1721 suuri osa alueesta autioitui. Esimerkiksi Haukiputaan taloista 40 prosenttia jäi asumattomiksi. Venäläiset miehittivät Oulun vuonna 1714, ja seuraavana vuonna Oulun linna poltettiin. Myös 1740-luvun pikkuviha ja valloittajien monet ryöstöretket verottivat etenkin rannikon kyllä.

Toppilansalmen alue Oulun kartasta vuodelta 1802. Tervahovi on salmen pohjoisrannalla. (Nymanssonin kokoelma, Pohjois-Pohjanmaan museo)

1666 Kuninkaallinen asetus
muinaismuistojen suojelusta

1668 Pohjanmaan rantatie
kärryin ajettavissa Ouluun
saakka

1695-1697 kato- ja
kuolonvuodet

1705 Oulun suurpalo

1714 Venäläiset
valtaavat Oulun

1713-1721 Isonvihan aika

1724 Suurtulva puhkaisee
Toppilansalmen

1700-luku

VILKASTA KEHITYSTÄ

Isonvihan päätyttyä alkoi vilkas kehitys, joka jatkui aina 1800-luvulle saakka. Edistyksen perustana oli muun muassa maataloudessa, merenkulussa ja tervakaupassa tapahtunut kehitys. 1700-luvulla myös sahat alkoivat muuttua luonteeltaan teollisiksi. Pohjois-Suomen ensimmäinen kaupallinen saha perustettiin vuonna 1727 Oulun Sahasaareen. Muita 1700-luvun Oulun teollisuuslaitoksia olivat muun muassa pikiruukki Pikisaaressa sekä kruununpolttimo Polttimosaarella, myös metalli-, kutomo- ja tiiliteollisuutta harjoitettiin.

Maaseudulla elinkeinon antoi yhdistetty viljely-, karja- ja tervatalous. Jokisuilla ja rannikolla kalastus ja laivanrakennus olivat tärkeitä. Tervaa poltettiin kaikilla kylillä, ja tervan lauttakuljetukset li- ja Siuruajokia pitkin lisäsivät Yli-lin merkitystä. Vielä 1750-luvulla kaskea poltettiin nykyisen Oulun itä- ja koillisosissa. Kaskipelloista tuli myöhemmin niittyjä tai ahoja.

Oulun keskustan tieltävästi vanhin puinen asuinrakennus on 1730-luvulta. Matilan talo eli Limingan tullin entinen tullitupa siirrettiin vuonna 1983 Pikisaareen, ja siinä toimii nykyään Merimiehenkotimuseo. (Kuva: Sauli Kosonen)

Kiimingin Ukkola

KESTIKIEVARIT

Kestikievarilaitois perustettiin 1735 osana kruunun hollikyidytysjärjestelmää. Teiden varsilla oli 20–30 kilometrin välein kestikievareita, jotka olivat velvollisia järjestämään matkalaisille yösjän, ruokaa ja kyydin seuraavaan majoipaikkaan. Kestitysvaatimukset poistuivat 1930-luvulla, mutta useissa alueemme kievareissa majatalotoiminta jatkui vielä 1950-luvulle. Oulun alueella on säilynyt koko joukko aikoinaan kestikievarina toimineita tiloja. Kiimingin Ukkola, joka oli yksi vuonna 1874 Oulun ja Kuusamon välisen tien varteen perustetuista kestikievareista, toimi majatalona aina 1960-luvulle saakka. Ukkolan rakennukset on kunnostettu omistajiensa toimesta, ja vanhassa vuodelta 1823 peräisin olevassa päärakennuksessa on esillä Ukkolan ja Kiimingin historiaan liittyvää esineistöä. Muita kestikievariajoista muistuttavia tiloja ovat mm. Haapaniemi, Mannisen lossimökki ja Leskelä Yli-lissä; Mannila, Siltala ja vanha kanttorila Ylikiimingissä; Takalo ja Kannianen Oulussa; Jääli ja Kylmäniemi Jäälissä; Kauppila Haukiputaalla ja Jääskö Oulunsalossa.

1732 Ylikiiminki eroaa omaksi kappeliseurakunnakseen

1700-luvulla tervan lauttakuljetukset li- ja Siuruajokia pitkin

1735 Kestikievarilaitos

1743 Pikkuviha

1700-luvulla varsinainen teollisuus alkaa kehittyä

LÄÄNIN PÄÄKAUPUNGIKSI

Oulun kaupunki kärsi vuonna 1773 kolmesta kaupunkia tuhonneesta suurpalosta. Kaupunkikuvan kohentamista joudutti Oulun läänin perustaminen vuonna 1775. Oulusta tuli läänin pääkaupunki, ja maaherra sekä läänin virkamiehet sijoituivat Ouluun. Kaupunki kasvoi, ja maanmittari Holmbomin tehtäväksi tuli uuden asemakaavan laatiminen.

ISOJAKO

Isojakoasetukset selkiyttivät maanomistusolosuhteita. Pienien ja hajallaan sijainneiden palstojen sijaan isojaon yhteydessä suositettiin suuria yhtenäisiä peltoja, mikä muutti kylärakennetta paikoin väljemmäksi. Isojaon yhteydessä myös mahdolliset ”liikamaat” siirtyivät valtion omistukseen. Uudisasutus lisääntyi mm. kruununmaiden asuttamisen myötä. Torpat, sotilastorpat ja mäkituvat olivat uusia asutusmuotoja 1700-luvulla.

1700-LUVUN PUUKIRKKOJA JA TAPULEITA

1700-luvulla yleistyivät erilliset tapulit kirkkojen yhteydessä. Tyypillinen oli kolminivelinen renessanssitapuli, jollainen rakennettiin esimerkiksi Haukiputaalle vuonna 1751. Kiiminkiläisten pitkät kirkkomatkat lyhenivät, kun Matti Hongan suunnittelema sakaroistaan viistetty ristikirkko valmistui vuonna 1760. Vuonna 1777 kirkon viereen nousi Pentti Pason pohjalainen renessanssitapuli. Matti Hongan suunnitelmien mukaan rakennettiin myös Haukiputaalle nurkistaan viistetty puinen ristikirkko vuonna 1762. Sekä Kiimingin että Haukiputaan kirkoissa on Mikael Topeliuksen seinämaalauksia, ja niitä ympäröi hautausmaa sekä kiviaita. Myös Ylikiiminkiin rakennettiin uusi barokkiklassismin henkinen puukirkko. Vuonna 1789 valmistuneessa Jaakko Rijfin suunnittelemassa ristikirkossa on paanukatto.

POHJANMAAN RANTATIE TORNIOON

Pohjanmaan rantatien Oulu-Tornio väli kunnostettiin kärrytieksi kuningas Adolf Fredrikin vuoden 1752 matkaa varten. Oulun kaupunkiin maantie oli ulottunut jo 1660-luvulla. Oulun alueella rantatien parhaiten säilynyt osuus on Haukiputaan Mietunperäntie.

Haukiputaan alkuperäisessä asussaan säilyneen tapulin rakensi Heikki Väänänen.

Kiimingin kirkko on yksi parhaiten alkuperäisen asunsa säilyttäneitä 1700-luvun puukirkkoja.

1760 Kiimingin kirkko

1762 Haukiputaan kirkko

1751 Haukiputaan tapuli

1773 kolme suurpaloa Oulussa

1776 Yli-intendentinviraston määräys, että kaikki julkinen rakentaminen tuli tehdä kivistä

1775 Oulun lääni

1777 Oululaiset perustavat Tervahovin

1777 Kiimingin tapuli

1777 Oulun kaupunkiin valmistui kivinen Sofia Magdalenan kirkko

1700-luvulta 1800-luvulle

HAUTAUSMAAT

Vainajat haudattiin perinteisesti kirkkoon tai sen välittömään läheisyyteen. Kirkkoon hautaamisesta hallettiin Oulun kaupungissa luopua, kun kivinen Sofia Magdalenan kirkko valmistui 1770-luvulla. Uudelle hautausmaalle varattiin alue silloisen kaupungin ulkopuolelta. Intiön hautausmaa vihittiin käyttöön vuonna 1782. Kaupungin kasvaessa hautausmaa kävi pieneksi, ja sitä laajennettiin jo 1800-luvulla useaan otteeseen. 1850-luvun laajennuksen yhteydessä hautausmaalle istutettiin ensimmäisen kerran lehtipuita. Myös muita Oulun alueen hautausmaita alettiin kaunistaa 1800-luvulla, ja kirkkotarhoista tehtiin puistomaisia. Nykyisen Oulun kirkonkylien vanhoja puukirkkoja ympäröivät puistomaiset kirkkotarhat, jotka toimivat edelleen hautausmaina. Kirkkotarhoja kiertävät kiviaidat, kuten Oulun hautausmaatakin. Pitkien matkojen vuoksi hautausmaita perustettiin myös etäälle emäkirkkoista tai rukoushuoneista. Tannilan mäntykankainen metsähautausmaa on peräisin vuodelta 1809. Jäälin hautausmaan käyttöönoton jälkeen vuonna 1890 hautaaminen Kiimingin kirkkotarhaan lopetettiin, ja se otettiin uudelleen käyttöön vasta 1960-luvulla.

Oulun puistomaista hautausmaata on laajennettu useaan otteeseen ja sen eri osat ilmentävät paitsi muutoksia hautaus-tavoissa myös puutarhataiteen ja hautamuistomerkkien kau-neusihanteissa. Oulun hautausmaa kuuluu valtaku-nallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin (RKY 2009).

Koko valtakunnan julkista rakentamista pyrittiin säätelemään ja kaupunkien ulkoasua kohentamaan. Yli-intendentin virasto määräsi vuonna 1776, että kaikki julkinen rakentaminen tuli tehdä kivistä. Pohjanmaan maaseudulla tähän ei ollut varoja, mutta kaupungissa määräystä pyrittiin noudattamaan. Oulun tiettävästi vanhin kivitalo toimi kruununvankilana 1790-lu-vulta lähtien, mutta on nykyisin toimistokäytössä.

1782 Jähtejä rakennetaan
Kurtinhardan veistämöllä

1783 Isojako
alkaa Kellossa

1786 Holmbomin ase-
makaava Ouluun

1793 Oulun linna tuhoutuu
salaman iskettyä sen
ruutikellariin

1781 Alakiiminki saa
kappelin oikeudet

1782 Oulun vanha hautaus-
maa vihitaan käyttöön

1786 Ylikiimingin kirkko

1792 Lääninsairaala
perustetaan Ouluun

1784-1891 Koitelin saha

AUTONOMIAN AIKA ALKAA

Vuosien 1808–1809 Suomen sodan seurauksena Suomi liitettiin Venäjän autonomiseksi osaksi. Sekä oululaisten että venäläisten etu oli, että hyvät suhteet osapuolten välille saatiin luotua mahdollisimman nopeasti. Myös maaseudulla elämä jatkui suurelta osin entisellään. Vuodesta 1812 Oulun satamiin sai virallisesti tulla ulkomaisia kauppalaivoja. Laivoja ohjaamaan rakennettiin majakoita ja pookeja rannikolle ja saaristoon. Saaria oli erityisesti jokisuistoissa, mutta 1800-luvulla myös Oulunsalo oli vielä saari, ja sinne kuljettiin veneellä.

Tannilan metsähautausmaa otettiin käyttöön vuonna 1809. Mäntykankaalla sijaitseva hautausmaa on yhä käytössä.

VUODEN 1824 ASEMAKAAVA

Oulua kohtasi historiansa tuhoisin suurpalo vuonna 1822. Vauras tervakaupunki paloi lähes kokonaan, ja asunnottomaksi jäi 3000 kaupunkilaista. Oulun jälleenrakentamisen perustaksi tuli kaupungin täydellinen uudelleenkaavoitus. C.L. Engel piirsi Oululle J.A. Ehrenströmin luonnoksen mukaan asemakaavan vuonna 1824. Säännöllinen ruutukaava oikaisi rantaviivan, mutta jätti Kaupunginojan luonnonmukaiseksi kaupungin diagonaalisesti läpäiseväksi puistovyöhykkeeksi, joka yhä muodostaa vehreän puistosarjan läpi koko keskustan. Paloturvallisuuden vuoksi katuja levennettiin, ja koska vuoden 1823 läänin rakennusjärjestys oli kieltänyt yhtä kerrosta korkeammat puutalot, rakentui Ouluun empiren mukaista matalaa ja leveää katutilaa. Oulun palosta säästyivät vain muutamia taloja, joista Snellmanin kauppahuone on yhä olemassa. Rakennuksen vanhimmat osat vuodelta 1787 siirrettiin uuden kaavan mukaiseen paikkaan vuonna 1828.

Vuoden 1824 asemakaavassa kiinnitettiin huomiota paloturvallisuuden parantamiseen. (© Oulun kaupunki)

1796 Salmelan pappila
1803 Oulunsalosta
Oulun kappeli

1808–1809 Suomen sota /
Autonomian aika alkaa

1813 Nokelan tilan
kivinavetta

1822 Oulun historian
tuhoisin palo

1824 Ehrenströmin ja
Engelin asemakaava

1826 Toppeliuksen talo:
Vanhin tiedossa oleva alkuperäi-
sellä paikallaan sijaitseva puinen
asuinrakennus kaupungissa.

1700-luvulta 1800-luvulle

EMPIRE-KAUPUNKI RAKENTUU

Kaupungin jälleenrakennus tapahtui vuoden 1824 kaavan mukaisesti. Vilkkainta rakentaminen oli vuosina 1826–30. Hallinnolliset ja sivistykselliset toiminnot sijoituivat Sofia Magdalenan kirkon edessä olevan aukion laidoille. Engel laati suunnitelmat kirkon lisäksi Oulun pappilaa, triviaalikoulua ja köyhäntaloa varten. Lääninsairaala siirtyi 1834 Lasaretinsaarelle entiseen maaherran asuintaloon, jonka myötä myös saaren nimi muuttui Polttimosaaresta Lasaretin saareksi.

Tiiltä alettiin käyttää erityisesti julkisissa rakennuksissa. Puuraakennusten julkisivut suositeltiin laudoitettaviksi ja maalattaviksi vaaleilla keltaisen tai harmaan sävyillä. Suurin osa rakennuksista säilyi kuitenkin harmaina ja hirsipintaisina tai korkeintaan punamullattuina.

Sofia Magdalenan kirkon palaneita muureja käytettiin hyväksi Oulun kirkon korjauksessa ja uudelleen rakentamisessa. Empire-tyylinen kirkko valmistui vuonna 1832 ja torni vuonna 1844. Tuomiokirkko siitä tuli vuonna 1900. (Kuva: Osmo Knuutinen)

TERVAKAUPPAA JA LAIVANVEISTOA

Oulusta kehittyi 1800-luvulla maailman johtava tervanvientisatama, ja tervanpolton merkitys maaseudun tulonlähteenä kasvoi entisestään. Tästä kertovat lukuisat tervahaudat ympäri nykyistä Oulua. Tervaveneet kuljettivat tynnyrit jokia pitkin rannikon satamiin.

Merenkulku ja kauppa olivat arvostettuja elinkeinoja 1800-luvun Oulun kansainvälisessä ilmapiirissä. Vuonna 1842 Oulu oli laivojen lukumäärässä Suomen suurin kaupunki. Krimin sodan aikana vuonna 1854 englantilaiset polttivat maan tasalle Oulun sataman aittoineen, Tervahovin, Pikisaaren veistämöineen ja Varjakan laivavarvin. Taloudellisista menetyksistä huolimatta Oulu toipui nopeasti, ja sen kauppalaivasto kohosi kapasiteetiaan maan suurimmaksi vuonna 1860.

Tervaveneiden vetomöljä Merikoskessa ja taustalla Oulun kaupunki. Kuva Topeliuksen teoksesta "Finland framstäldt i teckningar" (Helsingfors 1845). Merikosken rannalla Hupisaarilla on yhä säilynyt kivettyä pengertä muistona vetomölgästä.

1832 Oulun kirkon jälleenrakennus

1842 Oulu laivojen määrässä Suomen suurin kaupunki

1849 Lääninarkkitehti-järjestelmä

1840 Silta Kuusiluotoon

LÄÄNINARKKITEHTIJÄRJESTELMÄ

1800-luvun puolivälissä Suomessa otettiin käyttöön lääninarkkitehtijärjestelmä. Kulloinkin virassa ollut lääninarkkitehti vaikutti suuresti alueensa julkisen ja yksityisen rakentamisen arkkitehtuuriin. Oulun ensimmäinen lääninarkkitehti oli Johan Oldenburg, joka jo 1850-luvulla sovelsi uusrenessanssia puurakennuksiin. Rakentamiseen vaikuttivat paitsi ajan tyylliset muotivirtaukset, myös paloturvallisuuden parantaminen.

Jacob Rijfin suunnittelema ja vuonna 1796 rakennettu Salmen pappila Haukiputaalla on Oulun pappiloista vanhin ja erinomaisesti säilynyt kokonaisuus. Päärakennuksen nykyinen empiretyylinen ulkoasu on vuodelta 1890. Pappilakokonaisuuteen kuuluu myös useita piharakennuksia.

Ylikiimingin pappila

OULUN PAPPILAT

Oulun alueen pappilat on rakennettu pääosin 1800-luvulla. Pappilan pihapiiriin kuului kirkkoherran virka-asunnon lisäksi talousrakennuksia, sillä 1800-luvun pappilat olivat aikansa edistyneitä maatalouskeskuksia. Pappiloiden puutarhoissa kukoistivat sekä hyöty- että koristekasvit. Puutarha-alueet on pappiloiden käyttötavan muututtua useimmiten hävinneet, mutta osa maatalousrakennuksista on yleensä säilynyt. Oulunsalon pappilan pihapiiriin kuuluu kivinavetta, kuten useimpien muidenkin pappiloiden pihapiiriin. Ylikiimingin pappilan pihalla on suuri maakellari, ja Kiimingin pappilaa koristavat detaljoidut kuistit. Oulujoen, Oulun ja Oulunsalon pappilat on sisustettu vanhaa tyyliä noudattaen, ja ne ovat seurakunnan omistuksessa. Oulun pappila poikkeaa muista alueen pappiloista, sillä se muistuttaa kaupunkikartanoa. Rakennuksen suunnitteli alun pitäen C.L. Engel 1820-luvulla. Lääninarkkitehti Oldenburg teki uusrenessanssityyliset muutokset 1850-luvulla. Ylikiimingin pappila on poikkeuksellisesti rakennettu vasta 1952. Arkkitehti Gustav Strandbergin suunnitteli rakennuksen 1950-luvun edustustyyliin.

1800-luvun puoliväli

KATOVUODET JA KUNTA-ASETUS

1860-luvulla katovuodet ja nälänhätä koettelivat Oulun aluetta. Maataloudessa painotettiin säävaihteluille vähemmän altista karjanpitoa, joten rehuntuotanto lisääntyi. Rannikolla elämä perustui pitkälti kalastukseen.

Vuoden 1865 keisarillisen kunta-asetuksen mukaan kukin seurakunta muodostaa itsenäisen kunnan. Seurakunniksi luettiin myös kappeliseurakunnat. Haukiputaan kunta perustettiin vuonna 1866, mutta itsenäinen seurakunta Haukiputaasta tuli vasta vuonna 1873. Vuotta myöhemmin aloittivat Haukiputaan ja Oulun ensimmäiset kansakoulut opetuksensa.

ELINKEINOVAPAAUS

Vesi- ja höyryvoima mahdollistivat monien uusien teollisuusmiljöiden rakentumisen. Elinkeinovapaus astui voimaan vuonna 1879, minkä myötä vanhat kauppiassuvut joutuivat antamaan tilaa uusille tehtaanomistajille. Tervan käyttö ja laivanveisto hiipuivat, mutta sahateollisuus nousi koko Oulun alueella tärkeäksi työllistäjäksi. Puutavara uitettiin yläjuoksulta rannikolle, jonne puunjalostus ja kauppa keskittyivät. Rautaruukit ja konepajat olivat uutta teollisuutta, joka keskittyi myös rannikolle. Vuonna 1873 perustettiin Pikisaareen Oulun ensimmäinen konepaja. Teollisuuden täyttämällä saarella toimi ennestään muun muassa vuonna 1840 perustettu viinanpolttimo. 1900-luvun taiteessa sinne perustettiin myös villankehräämö ja emalitehdas.

1800-luvulla alallaan Pohjoismaiden suurimmaksi nousi vuonna 1863 Oulujoen suistoon perustettu Åströmin nahkatehdas. Pitkään toimi myös Toppilansalmen rannalla vuonna 1862 aloittanut Toppilan Mallasjuoma Oy.

1869 MERIKOSKEN SILLAT

Kärrykeitä kulki jokivarsia sekä rannikkoa pitkin, mutta joet ylitettiin lossilla. Oulujoen ylittävät Merikosken sillat helpottivat joen ylitystä ja toivat Tuiran lähelle kaupungin keskustaa.

1862 Toppilan Mallasjuoma Oy
1863 Maunun saha
1863 Oulun Merikoulu

1863 Åströmin nahkatehdas
1863–64 Vankeinhoidon uudistaminen
1865 Oulun Tervahovin vienti suurimmillaan

1865 Keisarillinen kunta-asetus
1865 Haukiputaan kunta

1866 Kansakouluasetus
1869 Merikosken sillat
1873 Oulun ensimmäinen konepaja Pikisaareessa

OULUN TARKKA-AMPUJA KASARMIT

Vuoden 1878 asevelvollisuuslain nojalla Suomeen perustettiin kahdeksan tarkka-ampujapataljoonaa, jotka sijoitettiin läänien pääkaupunkeihin. Oulun kasarmialue rakennettiin vuosina 1880–1881. Alueella on pitkälti toistakymmentä 1880-luvun puurakennusta, jotka on toteutettu arkkitehti August Bomanin yleisten rakennusten ylihallituksessa tekemien kaikkia vastaavia kasarmialueita koskevien suunnitelmien mukaisesti. Klassististen, säännöllisen peruskaavan mukaan ryhmiteltyjen, rakennusten lisäksi puukasarmien liepeillä on uudempia 1950–1970-luvuilla rakennettuja kasarmirakennuksia. Alueen sotilaskäyttö päättyi 1990-luvun lopulla ja nykyisin valtakunnallisesti merkittävässä kulttuuriympäristössä on mm. koulu- ja ravintolatiloja.

Merenkulku oli tärkeä kaupankäynnin edellytys 1800-luvun Oulussa. Ammattitaitoa vaativaa alaa varten perustettiin Oulun merikoulu vuonna 1863. Vuoteen 1910 Pokkitörmällä toimineesta koulusta muistuttaa Linnansaaren entisen kansliarakennuksen kellarin päälle rakennettu tähtitorni. Observatorion suunnitteli vuonna 1873 arkkitehti Wolmar Westling. (Kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

1874 Oulun ensimmäiset kansakoulut aloittavat opetuksensa

1873 Pateniemen höyrysaha ja yksityinen kansakoulu

1873 Merikoulun tähtitorni rakennetaan Linnansaaren

1878 Toppilan saha

MAIKKULAN RESERVIKOMPPANIA

Jokaisen tarkka-ampujapataljoonan alueelle sijoitettiin neljä reservikomppania. Maikkulan reservikomppania on yksi harvoista rakenteensa ja rakennuskantansa pääpiirteittäin säilyttäneistä 1878 asevelvollisuuslain nojalla perustetuista alueista. Kasarmi jäi vaille sotilaskäyttöä, kun Suomen vanha sotaväki lakautettiin vuonna 1901. Nykyisin rakennukset ovat yksityisessä asuinkäytössä.

Intiönmäen läheisyydessä oleva kasarmialue on rakennuskantansa ja eheän yleiskuvansa puolesta erittäin hyvin säilynyt. (Kuva: Osmo Knuutinen)

1879 Elinkeinovapaus

1878 Maikkulan reservikomppania

1881 Piispa Franzénia esittävä Oulun vanhin ulkopatsas paljastettiin

1880 Oulun kasarmialue

1800-luvun loppu

RANTAKATU

Vuonna 1882 tuli tuhosi suuren osan Oulun kaupunkia, jonka jälkeen Oulussa vahvistettiin uusi rakennusjärjestys ja asema-kaava. Palon jälkeiseltä ajalta ovat säilyneet Rantakadun korttelit sekä Hallituskadun Ranta- ja Torikadun välinen osuus. Alue rakennettiin lyhyessä ajassa, ja kauppiaiden vauraus heijastui rakentamiseen. Useissa silloisista kauppakartanoista on nyt julkisia toimintoja. Alueen uusrenessanssi-, jugend- ja nikkarityyliset rakennukset antavat elävän kuvan siitä, miltä kaupunki on näyttänyt 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.

Rantakatu. (Kuva: Thao Pham)

LÄÄNINVANKILA

Vankeinhoidon uudistaminen 1860-luvulla johti vankeusrangaistuksen yleistymiseen sekä vankilaolojen parantamiseen. Kruununvankiloiden tehtävät siirtyivät jokaiseen lääniin rakennettaville lääninvankiloille. Oulun lääninvankila valmistui 1885 niin sanotun Oxenstiernan talon vierelle. Kivitalo oli toiminut kruununvankilana 1790-luvulta, jolloin Oulun linnan vankielit tuhoutuivat ruutikellarin räjähdyksessä. Lääninarkkitehti L.I. Lindqvist suunnitteli sellivankilaksi alkujaan T-kirjaimen mallisen rakennuksen, jonka yhteyteen pian rakennettiin asuin ja talousrakennuksia. Kolmekerroksista vankilaa on laajennettu vuonna 1967 itäsiivellä.

Oulun lääninvankila toimii edelleen vankilakäytössä, ja vankila-alue on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö. (RKY 2009)

1882–1883 Kiimingin kansakoulu

1883 asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelusta

1882 Oulunsalon kirkko palaa

1882 Oulun suurpalo

1882 Lääninvankila

RAUTATIE TULEE OULUUN

Meri mahdollisti Oulun kansainvälisyyden, mutta yhteydet muuhun Suomeen olivat Pohjanmaan radan rakentamiseen asti heikot. Vuonna 1886 juhlittiin sekä Oulun rautatieaseman että Oulujoen ylittävän rautatiesillan valmistumista. Rautatieasemat olivat uusi rakennustyyppi, joiden rakentamisessa hyödynnettiin rautatiehallituksen mallipiirroksia. Oulun nikkarityylinen asema on ainoa II-luokan asema Seinäjoki-Oulu -rataosuudella. Se on rakennettu arkkitehti Knut Nylanderin tyyppiin rakennusten mukaisesti. Ravintolarakennus Oulun asemalle valmistui vuonna 1922. Oulusta rataa jatkettiin kohti pohjoista. Toppilan uusrensanssityylinen asema otettiin käyttöön samana vuonna, mutta radan etenemistä Tuiran ja Haukiputaan asemien sekä Kellon pysäkin kautta Tornioon jouduttiin odottamaan vielä vuoteen 1903. Ratayhteys Oulusta itään saatiin vasta vuonna 1930, ja se oli erityisen tärkeä strateginen yhteys sota-aikana.

Asematoimintoja Oulussa on nykyään enää Oulun asemalla, ja sielläkin uuden matkakeskuksen tieltä on purettu ja siirretty vanhoja asemarakennuksia. (Kuva: Osmo Knuutinen)

1885 Seurahuone, nyk.
kaupungintalo

1886 Pohjanmaan rata
tuli Ouluun

KANSAKOULUT

Kansakouluasetuksesta kesti vielä tovi, ennen kuin Oulun ensimmäiset kansakoulut aloittivat 1870-luvulla opetuksensa. Alle 12-vuotiaiden lasten tehdastyö kiellettiin vuonna 1889, mikä mahdollisti aiempaa useamman lapsen koulunkäynnin. Vuoden 1898 koulupiiriasetuksen tavoitteena oli, ettei kenenkään koulu-ikäinen olisi viittä kilometriä pidempi. Asetus herätti sivukyläläiset vaatimaan kyläkouluja, ja koulurakennusten määrä kasvoi nopeasti. Rakennusmestari J. Karvonen oli 1900-luvun alussa yksi suosituimmista kansakoulujen suunnittelijoista nykyisen Oulun alueella, mutta maaseudulla myös kouluhallituksen mallipiirroksia hyödynnettiin ahkerasti. Ensimmäinen maalauskouluja varten tehty mallipiirustuskokoelma ilmestyi vuonna 1892. Yksinkertaisissa puurakennuksissa oli lautavuoraus ja pulpetit seisivat luokkahuoneessa suorissa riveissä opettajan korokkeen edessä.

Oulunsalossa kouluasia herätti runsaasti vastustusta, ja Kirkonkylän valkea koulu rakennettiin lopulta vasta 1887.

1887 Oulun lääninhallituksen
päärakennus

1889 Alle 12-vuotiaitten
tehdastyö kiellettiin

1800-luvulta 1900-luvulle

PUISTOT

Oulun kaupunkilaiset virkistäytyivät sunnuntaisin Hupisaarilla, Hietasaarella tai Kaupunginojan varren hoidetuissa puistoissa. Hupisaarten puistoalue on 1800-luvun lopulta asti ollut suosittu sunnuntaikävelyjen ja huviretkien kohde. Pienet huvimajat ja uimalaitos tarjosivat virkistysmahdollisuuden vuosisadan vaihteen kaupunkilaisille. Myös koko Hietasaari oli 1900-luvun alussa kaupunkilaisten vehmasta virkistysaluetta. Saaren yleisiä alueita hoidettiin, joten vaikutelma oli puistomainen. Myös kirkkotarhat ja hautausmaat olivat puistomaisesti hoidettuja.

Julius Basilier suunnitteli Oulunsaloon länsitornillisen pitkäkirkon vuonna 1882 palaneen kirkon tilalle. Uusgoottilaistyylinen kirkko valmistui vuonna 1891.

HUVILOITA

Kaupunkien lähialueille alkoi syntyä huvila-alueita 1800-luvun loppupuolella. Oulun porvaristo rakensi vapaa-ajan asuntoja sekä aivan kaupungin liepeille, että kauemmaksi Oulujoen varrelle, Haukiputaalle tai Oulunsaloon. Usein huvila sijaitsi tehtaan tai sahan välittömässä läheisyydessä kuten Toppilan mallasjuomatehtaan yhteydessä. 1800-luvun porvarishuvilat olivat yleensä hyvin koristeellisia.

Hietasaaren huvila-alueita, joka nykyisin kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin kulttuuriympäristöihin, alettiin rakentaa Krimin sodan jälkeen. Lääninarkkitehti Johan Oldenburg laati alueelle tonttikartan. Tontteja luovutettiin ainoastaan kaupungissa kauppaa harjoittaville. Varhaisin huvila-alue syntyi Toppilansalmen rannoille. Hietasaaren huvilat rakennettiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Huvilat joutuivat kaupungin omistukseen vuonna 1910, minkä jälkeen ne päätettiin rappeutumaan ja osin häviämään. 1920–30-luvuilla Hietasaareen sai rakentaa myös talviasuttavia taloja.

Hietasaaren valtakunnallisesti merkittäväällä kulttuurihistoriallisella huvila-alueella on huviloita useilta eri aikakausilta. Tämä huvila on rakennettu 1913–1918.

VUOSISADAN VAIHTEEN UUTUUKSIA

Vuosisadan vaihteen uusi rakennustyyppi Oulussa oli kauppahalli, jollaisen Arkkitehti Walter Thomén suunnitteli Oulun torille. Uutuuksia olivat myös rautatieasemat ja nuorisoseuran- sekä työväentalot. Oulu sai lisäksi uuden kunnallissairaalan ja kuurojen koulun. Åströmin päällisnähkatehtaassa sovellettiin Oulussa uutta rakennustekniikkaa, kun arkkitehti Karl Sandelin käytti välipohjissa ja pilareissa teräsbetonia. Kaupunkikuva muuttui myös katujulkisivujen osalta. Oulun talot olivat olleet pääasiassa puisia ja matalia, mutta 1880-luvulta lähtien rakennettiin myös joitakin suuria kivitaloja.

HAUKIPUTAAN ASEMA JA KELLON PYSÄKKI

Haukiputaan asema ja Kellon pysäkki on rakennettu Bruno Grandholmin piirustusten mukaan. Kiiminkijoen varrella ja Kellossa ovat säilyneet myös pienet radanvartijan tuvat vuodelta 1903. Junaliikenteen ja Kiiminkijoen ylittämisen mahdollistavan sillan myötä Haukiputaan Asemakylä alkoi kehittyä kunnan toiseksi keskukseksi, jonne monet kirkonkylän toiminnot siirtyivät. Asemakylänraitin vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvun lopulta ja pääosa heti sotien jälkeen rakennettuja.

Oulun kauppahallin sisätila on valoisa. (Kuva: Sauli Kosonen)

Haukiputaan asemalla toimii nykyään elintarvikekioski ja asiamiesposti.

1900 Varjakan kartanon
nykyinen päärakennus

1900–1901 Hanna Åström
perusti kansanlastenkoulun

1901 Oulun Kauppahalli

1901 Oulun Tervahovi palaa

1901 Oulun Kunnallis-
sairaala avataan

1902 Oulun kuurojen koulu

1903 Haukiputaan asema

1900-luvun alku

VESI- JA HÖYRYVOIMAA

Samoihin aikoihin kun tuli tuhosi Oulun Tervahovin vuonna 1901, sahojen tarjoamat työpaikat mahdollistivat asukasluvun kasvun Haukiputaalla ja Oulunsalossa. Varjakan höyrystysahta perustettiin vuonna 1898, ja se oli aikoinaan Pohjoismaiden suurin. Martinniemen saha aloitti toimintansa vuonna 1905. Oulun alueella oli myös paljon pieniä sahoja, joiden yhteydessä oli usein mylly.

Teollisuus tuotti aluksi sähköä omiin tarpeisiinsa, mutta pian myös sähkövalaistus yleistyi. Lasareinväylään rakennettu Myllytullin vesivoimalaitos käynnistettiin vuonna 1903. Vuonna 1908 rakennetusta Väänäsen myllystä saatiin Kiimingin ensimmäiset sähköt Ylikylälle. Sähkö- ja puhelinlinjat tulivat pikkuhiljaa osaksi maisemaa. Sähköverkko kattoi koko Yli-lin kunnan 1950-luvun puolivälissä.

Lasareinväylän voimala paloi vuonna 2006, mutta palamatta jääneet osat säilytetään. (Kuva: Virpi Rajala)

TEOLLISUUS KASVATTAI VÄKILUKUA

1800–1900-lukujen vaihteessa Oulun työväen asuntotilanne oli heikko, sillä väkiluku kasvoi sahojen ja muun teollisuuden tarjoamien työpaikkojen ansiosta. Teollisuuslaitosten lähialueille muodostui asuinalueita. Vuosisadan vaihteessa ovat saaneet alkunsa esimerkiksi Toppilan ja Koskelankylän alueet, kun Toppilan sahan ja myöhemmin sellutehtaan työntekijät pystyttivät asuntojaan. Toppilan vanha kangas on rakentunut pääasiassa 1940-luvulla. Rautatie muutti keskustojen painopistettä. Haukiputaan Sahakylästä muotoutui tiivis ja vireä Asemakylä, jonne monet kirkonkylän toiminnot siirtyivät.

Kaupungin laajenemissuunniksi valittiin uudessa vuoden 1908 asemakaavassa rautatien tausta ja kaupungin lounaispuoli. Myllytullin alue varattiin tehdastonteiksi. Kun aiemmissa kaavoissa kaupunginosat olivat jakautuneet ammattikunnittain, pyrittiin nyt ensimmäistä kertaa siihen, ettei syntyisi erillisiä työläiskaupunginosia. Kaavaa laativat kaupungininsinööri Alexander Brandt ja arkkitehti Viktor Sucksdorff.

Ote Oulun vuoden 1907 asemakaavasta. Kartta laadittiin kaupungin rakennuskonttorissa. (© Oulun kaupunki)

1903 Myllytullin vesivoimalaitos käynnistetään

1904 Oulunsalosta itsenäinen seurakunta

1905 Martinniemen saha

1906 Keski-Kellon koulu

1906 Tuomitalo

1908 Yläsiirtola

1908 Uusi asemakaava Ouluun

1908 Väänäsen mylly

JUGEND JA KANSALLISROMANTIikka

Oulujoen kirkko rakennettiin vuonna 1908. Se edustaa ajalle tyypillistä kansallisromanttista jugend-tyyliä, kuten monet muutkin lääninarkkitehti Victor J. Sucksdorffin suunnittelemat rakennukset. Jugendin tyyliin rakennettiin kansakouluja ja huviloita ympäri Oulua sekä mm. Harald Andersin suunnittelemat Oulun osuuskauppa, Puistolan asuin- ja liikerakennus sekä neuvolarakennus, jotka kaikki ovat vuodelta 1910. Kansallisromanttista tyyliä edustaa muun muassa vuonna 1916 rakennettu kivi-
nen Tuiran kirkko.

Oulujoen kirkko edustaa kansallisromanttista jugendtyyliä.

vuosisadan alun kivikaupunki

Kivitaloja nousi vuosina 1907–41 etenkin nykyisen Rotuaarin kohdalle. Rotuaarilla onkin havaittavassa yhä edelleen vuosisadan alun yhtenäinen kivikaupungin pätkä, jolla sijaitsee ajalle tyypillisiä jugend-, kansallisromanttisia, klassistisia ja funktionalistisia rakennuksia.

Tuiran asemakaava valmistui vuonna 1914. Kaavan laatija arkkitehti Bertel Jung sijoitti maisemallisesti tärkeille paikoille julkista rakentamista. Asuminen sijoittui laita-alueille ja työväelle varatut tontit olivat vain 15x30 metriä. Jo tuolloin kaavoituksessa tähdättiin pitkälle tulevaisuuteen. Joen rantaan varattiin laaja alue Merikosken voimalaitosta ja kanavaa varten.

Rotuaarin varrella on runsaasti 1900-luvun alku puolella rakennettuja liike- ja asuinrakennuksia. (Kuva: Sauli Kosonen)

1908 Oulujoen kirkko

1909 Ylikiimingin seurakunta

1911 Sanginsuun koulu

1909-1911 Kellonkartano

1912–1913 Oulun järjestö-
talo

1911 Haukiputaan työ-
osuuskunnan talo

1913 Huttukylän koulu

Kolmen sahan fuusion
kautta syntyi Pateniemen
suursaha vuonna 1912.

1916 Tuiran kirkko

1915 Santaholman saha

1914 Tuiran asemakaava

1920-luku

ITSENÄISESSÄ SUOMESSA

Suomi itsenäistyi 6.12.1917. Samana vuonna Tuira liitettiin Ouluun ja Yli-lin kirkkoherrakunta perustettiin. Itsenäisyyttä seurasi kansalaissota. Voimakas asuntopula vaivasi kaupungistuvaa Suomea. Vuoden 1918 sisällissodan jälkeen työväen asuntokysymysten ratkaisun katsottiin kuuluvan yhteiskunnalle. Oulun vaikeaa asuntopulaa helpottamaan perustettiin vuonna 1920 asuntolainarahasto, kaupunki hankki kaksikerroksisia rivitaloja hätäapuasunnoiksi ja möi tontteja halvalla.

Vuonna 1918 tuli voimaan torpparien vapautuslaki, joka mahdollisti vuokramaiden lunastamisen. Myöhemmän Lex Kallion myötä lisämaita voitiin hankkia pientilojen elinkelpoistamiseksi, ja myös maattomat pystyivät saamaan viljelymaata edullisin ehdoin. Vuonna 1922 voimaan tulleen lain seurauksena syntyivät muun muassa Oulunsalon pienet tilat.

Ennen vuoden 1921 oppivelvollisuuslakia kansakouluja oli ehditty rakentaa jo koko joukko ympäri nykyistä Oulua. Yleinen oppivelvollisuus ja asukasmäärän kasvu vauhdittivat koulurakentamista entisestään.

Kaupungin sairaalaa laajennettiin synnytysairaallalla 1920-luvulla. Ouluun päätettiin rakentaa myös keskusmielisairaala, sillä sen puute koettiin Oulun läänissä vakavana ongelmana. Mielisairaala rakennettiin Oulun Intiönkankaan jatkoksi. Alueen ensimmäinen rakennus, piirimielisairaala, valmistui vuonna 1925.

Oulun alueen ensimmäinen ulkomuseo, Turkansaaren museoalue perustettiin vuonna 1925. Sinne siirrettiin rakennuksia, joista ensimmäinen oli saaren vanha kirkko 1600-luvulta. Myös Ylikiiminkiin perustettiin kotiseutumuseo 1930-luvulla.

Korpelan tila Pajuniemessä erotettiin vuonna 1923. (Kuva: Anneli Salmela)

Ylikiimingin Vesalan kylän koulu, joka on Ylikiimingin ainoa nykyäänkin toiminnassa oleva kyläkoulu, rakennettiin J. Karvosen suunnitelmien mukaan vuonna 1919.

1917 Suomi itsenäistyy
1917 Tuira liitetään Ouluun
1917 Asutushallitus
1917 Yli-lin kirkkoherrakunta

1918 Kansalaissota
1918 Torpparien vapautuslaki
1918 Martinniemen sahan rannekorakenteinen saharakennus

1919 Vesalan koulu
1919 Kastellin koulu
1919 Madekosken koulu
1920 Alakylän koulu

1920-luku Jokelan koulu
1920-luku Tuiranpuiston synnytysairaala
1920-luku Halosenniemen sahan asuinalue

VESIJOHTOVERKOSTO

Vuosisadan alussa toteutettiin merkittävä kaupunkilaisten terveyttäkin parantanut uudistus, jonka näkyvin maamerkki on Arkkitehti J.S. Sirenin suunnittelema 1920-luvun klassismia edustava Intiön vesitorni. Yleisten kaivojen vesi oli todettu juomakelvottomaksi jo 1880-luvulla. Vesijohto kaupunkiin saatiin kesällä 1902, jonka jälkeen vettä sai hakea muutamista säiliöistä eri puolilta kaupunkia. Vuonna 1925 käyttöön otetun vesitornin luoman paineen ansiosta vesi voitiin johtaa suoraan taloihin.

Intiön vesitorni vuodelta 1925. (Kuva: Hanna Kangas)

SAHAYMPÄRISTÖT MUUTTUVAT

1920-luvulla sahat laajenivat ja tekniset innovaatiot mahdollistivat tuotantolaitosten vapaan sijoittamisen. Martinniemen vuosina 1926–27 rakennettu puuhiomo oli Suomen ensimmäinen koskesta erillään sijainnut höyryvoimalan avulla toiminut hiomo. Sahoja perustettiin yhä myös koskien varrelle kuten Yli-lin Hökkärannalla. Sahayhteisöt olivat vilkkaita keskittymiä, joiden yhteydessä saattoi asuinalueiden lisäksi olla kauppoja, työväentalo, paloasema, putka, leipomo, tanssilava, keilarata ja jopa elokuvateatteri. 1920-luku oli myös Haukiputaan teatteritoiminnan kulta-aikaa, sillä jokaisella kolmesta työväentalosta toimi oma työväen näyttämö.

1920-luvun lopun taantuma vähensi sahatavaran kysyntää. Varjakan saha lopetti toimintansa sahan pääakselin katkettua vuonna 1929. Tämä oli kova isku koko Oulunsalolle. Osa Varjakan sahan kaksikerroksisista asuinrakennuksista siirrettiin Pateniemen työntekijöiden asunnoiksi. Pateniemen sahan yhteyteen rakennettiin lisäksi uusia mansardikattoisia asuinrakennuksia 1920–40-luvuilla.

Varjakan saha kuvattuna vuonna 1925. (Kuva: Oulunsalon kunnan kotiseutuarkisto)

1921 Yleinen oppivelvollisuus
1921 Åströmin vesitorni
1922 "Lex Kallio"

1924 Yli-lin kunta ja seurakunta
1924 Vaasan Höyrymylly
1925 Intiön vesitorni

1925 Piirimielisairaala valmistuu
1928 Toppilan SOK:n höyrymylly ja siilot

1929 Varjakan sahan toiminta loppuu

1930-luku

HUVILAT JA UIMARANNAT

1900-luvun alussa huvilarakentaminen levisi Oulun naapurikuntiin. Komeita huviloita nousi etenkin Haukiputaalle ja Oulujokivarteen. Kansallisromantiikka ja jugendtyyli lisäsivät huvilarkkitehtuurin monimuotoisuutta. Vaikutteita rakentamiseen saatiin myös Karjalan kannakselta. Haukiputaalla vuosisadan alun huvilakeskittymiä on Virpiniemessä ja Sankoniemessä. Myös suursahojen liepeille nousi huviloita.

Hiekkarantojen virkistyskäyttö yleistyi 1930-luvulla. Monet suosituista rannoista joutuivat teollisuuden käyttöön, mutta Nallikarista tuli yleinen uimaranta sotien jälkeen vuonna 1946.

Hedmanssonin huvila Haukiputaalla on rakennettu vuonna 1929. Nykyisin kaupungin omistuksessa oleva huvila tunnetaan nimellä Meriniemi.

ASEMAKAAVALAKI

1930-luvulla tuli voimaan asemakaavalaki, jonka myötä viranomaisten mahdollisuudet säädellä maaseudun rakentamista kasvoivat jonkin verran. Lain mukaan kaupungit saivat kaavoittaa myös yksityisten sekä valtion omistamia maita. Kaupunkien keskustoissa voitiin sallia suuria rakennusoikeuksia, mikä edisti puukaupunkien häviämistä. Näin tapahtui myös Oulussa.

Vuonna 1931 valmistui Oiva Kallion suunnittelema Ainola. Sen julkisivussa on nähtävissä suoria vaikutteita 1920-luvulla länsimaissa muodissa olleesta muinaisen Egyptin kulttuurin ihailusta, suoranaisestä egyptomaniasta, joka sai alkunsa suurta huomiota herättäneestä Tutankhamonin haudan löytymisestä vuonna 1922. Pohjois-Pohjanmaan museo toimii edelleen rakennuksessa, joka alkuun rakennettiin kirjasto-, museo- ja maakunta-arkistotaloksi.

1930 Vesaistenlinna

1931 Toppilan selluloosatehdas

1932 Jäälin koulu

1929 Hedmanssonin huvila

1931 Asemakaavalaki

1931 Ainolan museorakennus valmistuu

TEOLLISUUS

Vuosisadan alussa paperin kysyntä kasvoi lukuharrastuksen ja sanomalehtien yleistyttyä. Oulussa raaka-ainetta paperin valmistukseen oli runsaasti saatavilla ja liikenneyhteydet koti- ja ulkomaihin olivat hyvät. Ensimmäiset suuret puunjalostustehtaat olivat 1930-luvulla perustetut Toppilan selluloosatehdas ja Oulu Oy:n Nuottasaaren tehdas. 1920–30-luvuilla Toppilan satamaan keskittyi myös höyrymyllyjä ja viljasiiloja. Nykyisin ne ovat kaikki lopettaneet toimintansa ja etenkin siiloja on purettu.

Oulun kirkonkylien nuorin kirkko sijaitsee Yli-lissä. Arkkitehti Yrjö Sadeniemen vuonna 1932 suunnittelema länsitornillinen pitkä kirkko edustaa 1920-luvun klassismia.

1932 Yli-lin kirkko

1935 Vääräkosken
saha ja mylly

1935 Snellmankoti

1935 Oulu Oy:n tehdas
Nuottasaaren

FUNKTIONALISMI

1920-luvulla moderni ajattelutapa valtasi alaa kaikilla taiteen aloilla. Teknisten saavutusten ja yhteiskunnallisen tasa-arvon vaatimusten tuli näkyä arkkitehtuurissa yksinkertaisuutena ja tarkoituksenmukaisuutena. Ouluun funktionalistinen arkkitehtuuri rantautui 1930-luvulla. Erityisesti julkisia rakennuksia kuten koulu-, sairaala- ja hotellirakennuksia tehtiin funktionalismin hengessä. Osuuskaupan mukana tyyli levisi ympäri Suomea. Erkki Huttusen suunnittelema SOK:n konttori- ja varastorakennus vuodelta 1938 on yksi modernin arkkitehtuurin merkittävimmistä rakennuksista Oulun keskustassa. Sen ympäristöön on keskittynyt myös muita funktionalistisia rakennuksia kuten arkkitehti K.Borgin suunnittelema ja vuonna 1933 valmistunut keskuskansakoulu. Ajan asuntoarkkitehtuuria Oulun katukuvas- sa edustaa arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelema Valkea Linnan asuinkeuhkotalo vuodelta 1941.

Toppilansalmen ympäristö vuoden 2005 asuntomessujen aikaan. Valkeat myllyt ja siilot ovat esimerkkejä funktionalistisesta teollisuusrakentamisesta. (Kuva: Helena Hirviniemi)

1936 Vesaisen muistomerkki

1938 SOK:n konttori- ja
varastorakennus

1938–1939 Kontinkankaan
sairaala-alueen suunnitelmat

1940-luku

SOTA-AIKA JA JÄLLEENRAKENNUS

Toisen maailmansodan aikana rakentaminen oli vähäistä. Oulu toimi huoltokaupunkina sekä talvi- että jatkosodassa. Helmikuun 1944 pommitukset vaurioittivat pahoin Oulun keskustaa. Sodan loppuvaiheessa saksalaiset vetäytyivät ja räjäyttivät Kii-
minkijoen yli johtaneet rautasillat. Myös muut alueet kärsivät tuhoja sodan johdosta.

Sotien jälkeen alkoi jälleerakentamisen kausi. Suurelle määrälle kotinsa menettäneitä oli löydettävä asunto. Siirtoväen pika-asutuslaki ja maanhankintalaki synnyttivät joukon pieniä tiloja, jotka poikkesivat perinteisen maaseutuasutuksen sijoittumisperiaatteista. Lain perusteella perustettavat tilat olivat viljelys-, asuntoviljelys- ja asuntotiloja sekä rintamamiestontteja. Soita ja metsiä raivattiin viljelyskäyttöön. Muun muassa maakunnallisesti merkittävät Somerovaaran asutustilat Ylikiimingissä ovat syntyneet 1940-luvun asutustoiminnan tuloksena.

Jälleerakennuskaudella vuosina 1945–1959 rakennettiin asuin-
alueet Peltolaan, Karjasillalle, Toppilaan, Iskoon, Nokelaan ja Holstinmäkeen. Koska rakennusmateriaaleista oli pulaa, mutta asuntojen tarve oli valtava, kehitettiin tyyppitalomalleja sekä otettiin käyttöön rakennustietokortisto. Noppamaisen rintamamiestalon eri variaatiot ovatkin vallitsevana rakennustyyppinä jälleerakennuskauden alueilla sekä maaseudulla että taajamissa.

Kaupungin keskustassa oli yleistä, että rakennusten ensimmäiseen kerrokseen tehtiin liiketiloja ja ylempät kerrokset varattiin asumiselle. Funktionalistista asuntoarkkitehtuuria Oulun katukuvassa edustaa arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelema Valkea Linnan asuinkerrostalo vuodelta 1941.

Rintamamiestaloja Haukiputaan Holstinmäellä. (Kuva: Hanna Pöytä kangas)

OULUN ASEMAKAAVA 1947

Oulussa hyväksyttiin keskeisten alueiden asemakaavamuutos vuonna 1947. Kaavan laatijoina olivat arkkitehdit Otto livari Meurmann ja Aarne Ervi. Kaavassa ratkaistiin sekä katuverkkoa koskevat muutokset että keskusta-alueen rakennusoikeudet. Keskusaukio sijoitettiin nykyisen Rotuaarin paikalle. Myös Takatuiraan tehtiin uusi asemakaava pari vuotta myöhemmin. Oulu kasvoi paitsi väkiluvultaan myös pinta-alaltaan, sillä Oulunsuu liitettiin Ouluun vuonna 1947.

Ote Meurmanin ja Ervin vuoden 1947 asemakaavasta. Vihreällä merkityt kadut olivat kävelykaduiksi tarkoitettuja puistokatuja. Ensimmäinen kävelykatu Ouluun avattiin kuitenkin vasta 1987. (© Oulun kaupunki)

SIIRTOLAPUUTARHAT

Ouluun perustettiin myös siirtolapuutarhoja, joiden uskottiin vaikuttavan myönteisesti moniin teollistuvan kaupungin ongelmiin. Kerrostaloissa asuvalle työväestölle koitti mahdollisuus omaan palstaan kaupungin vieressä. Nykyisistä siirtolapuutarhoista Äimäraution siirtolapuutarha on vanhin. Se perustettiin sodan jälkeen vuonna 1947. Markkuun ryhmäpuutarha sai alkunsa vuonna 1975, kun Oulun ensimmäinen vuonna 1915 perustettu siirtolapuutarha jäi Kainuuntien alle.

Äimäraution siirtolapuutarha. (Kuva: Suvi Ojala)

1946 Nallikarista
yleinen uimaranta

1947 Vepsän nuorisoseurantalo

1947 Ouluun ydinkeskustan asemakaava

1947 Oulunsuu liitetään Ouluun

1947 Äimäraution
ryhmäpuutarha-alue

1948 Merikosken voimalaitos

1950-luku

KOHTI SUOMALAISTA HYVINVOINTIYHTEISKUNTA

1950-luvun arkkitehtuurissa edustavuutta tärkeämpää oli yksinkertaisuus, kauneus ja arkielämän mukavuus. Suomea kehitettiin kohti hyvinvointivaltion ihannetta. Keskeistä rakennustoimintaa oli kouluverkon täydentäminen. Oulun kirkonkylään ja asuinalueille valmistui runsaasti rapattuja monikerroksisia koulutaloja. Kyläkoulujen laajennukset tehtiin puusta. Oulun asema koulukaupunkina vahvistui, kun Oulun yliopisto perustettiin vuonna 1958.

Hyvinvointiyhteiskuntaa rakennettiin myös muilla tavoilla. Terveystalojen palvelut laajenivat, kun terveystaloja rakennettiin myös kirkonkylään. Liikenneyhteydet Oulun alueella paranivat Oulunsalon vuonna 1953 avatun lentokentän myötä. Itsenäisen Suomen puolustus pyrittiin turvaamaan, ja Intiön kasarmialue laajeni Hiukkavaaraan.

Oulun väestön kasvu perustui paitsi asutustoimintaan, syntyyden kasvuun ja eliniän pidentymiseen myös yhteiskunnan rakennemuutokseen ja suurten teollisuuslaitosten sijoittumiseen Oulun alueelle. Hyvät liikenneyhteydet sekä meri- että maateitse sekä Oulun vanhat perinteet Pohjois-Suomen hallinto-, kauppa- ja koulukaupunkina edesauttoivat teollisuuden sijoittumista alueelle. 1940-luvun lopulla valmistui Merikosken voimalaitos, joten kaupungin sähkönsaanti oli turvattu. Pateniemen sahan huippukausi osui 1950-luvulle, ja uutta teollisuutta edustivat Typpi Oy:n tehtaat, jotka vihittiin käyttöön vuonna 1952.

Hiukkavaaran kasarmien rakentamispäätös tehtiin vuonna 1952. Alueen asemakaavan laati puolustusministeriössä arkkitehti Vilho Noko, ja kasarmi rakentui pääosin vuosina 1952-1971. Nykyisin kasarmi toiminnot ovat väistyneet ja Hiukkavaaraan suunnitellaan uutta asuinalueita. (Kuva: Saira Palviainen)

Haukiputaan kirkonkylään kohosi vuonna 1953 kellertävä arkkitehti Martti Heikuran suunnittelema keskuskoulu.

1950 Pateniemen sahan paloasema

1950 Teuvo Pakkalan koulu

1951 Itä-Tuiran asemakaava

1951 Halosenniemen saha lakkaa toimimasta

1952 Hiukkavaaran kasarmi

1952 Typpi Oy:n tehtaat Laanilassa

1952 Oulun yleiskaava

1953 Raatin urheilustadionin avajaiset

1953 lentokenttä Oulunsaloon

1953 Nuottasaaren syväsatama

HUVILAT

Huvilat yleistyivät, kun sotien jälkeisestä pula-ajasta oli selvitty. Ne eivät olleet enää vain varakkaimman kansanosan etuoikeus. Myös huviloiden koko pieneni. 1950-luvulla huvila-alueita syntyi Kiiminkiin Jäälinjärven rannalle sekä Heikkilänsaareen ja Sanginsaareen Madekoskelle. Vanhoja puurakennuksia muutettiin yritysten virkistäytymis- ja edustustiloiksi, joita myös työntekijät saivat käyttää.

Laanilan tehdasalueen ruokalarakennus (Huoltola)
Arkkitehtitoimisto Alvar Aalto, valmistunut 1959.
(Kuva: Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy)

Vuonna 1954 rakennettu huvila Jäälinjärven rannalla. (Kuva: Jälleenrakennuskauden lomarakentamisen inventointi, Kiiminki, Jääli 2006)

Nuijamiesten lavan avajaistanssit pidettiin vuonna 1959. Myös Koiteli oli perinteinen juhannustanssien ja juhlien pitopaikka.

1956 Pohjolan opisto

1958 Kiiminkijoen
uitto loppuu

1959 Maankäyttölaki

1959 Nuijamiesten
lavan avajaistanssit

1950-luvun alkupuoli Toivoniemeen
ensimmäinen tornitaloalue

1958 Oulun yliopisto
perustetaan

1959 Raatin uimahalli

1960-luku

MAISEMA MUUTTUU

1960–70-luvuilla alkoi maaseutumaiseman radikaali muutos. Maatalouden tuotantotavat kehittyivät ja metsäniittyjen käyttö laidunmaina lakkasi. Perinteiset maatilat eivät enää vastanneet mukavuusnormeja. Korjauksen tarpeessa olevat talot jätettiin usein tyhjilleen ja rakennettiin uusi koti, jossa oli sisävesiä. Tämän lisäksi kaupungistuminen autioitti maaseutua, ja vanhat rakennukset jäivät oman onnensa nojaan. Myös kirkonkylät muuttuivat. Kaavoituksessa ei huomioitu olemassa olevaa rakennetta ja kyläkuva, vaan toteutettiin jatkuvan kasvun luomaa ihannetta. Suuri osa vanhasta rakennuskannasta purettiin ja tilalle pystytettiin modernin rationaalisia suuria rakennuksia. Radikaali muutos alkoi myös ruutukaava-alueella. Puukaupunki Oulu muuttui kivitalo-Ouluksi. Muutoksen teki lopulliseksi Heinäpään saneerauskaavan vahvistaminen vuonna 1969. Sama tapahtui Tuirassa, johon rakennettiin tiivis kaupunkimainen kerrostaloalue.

lijoen voimalaitokset muuttivat radikaalisti li-jokivarren maisemaa. Yli-lin alueelle valmistui neljä voimalaitosta 1960-luvulla. Kuvassa oleva Haapakosken voimalaitos valmistui 1963.

METSÄLÄHIÖT

Väestönkasvu oli lähtökohtana Meurmanin ja Ervin Oulun yleiskaavassa vuodelta 1952. Kaavaa ei koskaan virallisesti hyväksytty, mutta se vaikutti merkittävästi Oulun kaupunkirakenteen kehittymiseen seuraavina vuosikymmeninä. Suunnittelu perustui puutarhakaupunkiperiaatteeseen sekä lähiöteoriaan. Kaupunki koostui asumakunnista, joita rakentamattomat viheralueet erottivat toisistaan ja kaupungin keskusytimestä eli liikekeskuksesta. Asumakunnat puolestaan jakautuivat asumalähiöihin, jonka koon määrätti koulupiiri. Lähiössä oli paikallinen ostoskeskus, koulu, posti sekä kokoontumistila. Yleiskaavassa esiintyneiden metsälähiöiden rakentaminen alkoi 1960-luvulla.

Meurmanin ja Ervin vuoden 1952 yleiskaava perustui puutarhakaupunkiperiaatteeseen sekä lähiöteoriaan. (© Oulun kaupunki)

1960 KOP:n talona tunnettu kivrakennus vuodelta 1900 puretaan

1960 Åströmin nahka-tehdas lopettaa

1961 Pahkakosken voimalaitos

1961 Kuivasjärvi ja Myllyoja liitetään Ouluun

1963 Haapakosken voimalaitos

1963 Muinaismuistolaki

1963 Typpi Oy:n räjähdys

1963 Puolivälinkan-kaan asemakaava

1963 Luotsiasema Martinniemeen

1965 Kaukovainion asemakaava

1965 Kierikin voimalaitos

LINNANMAA

1960-luvulla suunniteltiin sekä Oulun yliopiston kampusalueen että yliopistollisen keskussairaalan perustamista ja sijaintia. Yliopisto päätettiin rakentaa yhtenäiseksi kampukseksi Linnanmaalle lukuun ottamatta lääketieteellistä tiedekuntaa, joka sijoitettiin Kontinkankaalle sairaala-alueen yhteyteen. Oulun yliopiston on maamme ensimmäinen vuonna 1965 annetun korkeakoulujen kehittämislain perusteella toteutettu kokonaisuus. Sekä Linnanmaan että sairaalan alueista järjestettiin arkkitehtuurikilpailut. Oulun yliopiston peruskivi muurattiin vuonna 1970, ja sairaala valmistui vaiheittain 1970-luvulla. Molempia alueita täydennetään ja laajennetaan yhä.

Linnanmaan kampusalueen 1970-luvulla valmistuneet osat edustavat aikansa niukkaa ja korutonta arkkitehtuuria. (kuva: Thao Pham)

MUINAISJÄÄNNÖKSET

Vuoden 1963 muinaismuistolaki korvasi aiemman asetuksen muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta ja suojelusta. Lijoen voimalaitosrakentamisen yhteydessä suoritettiin arkeologisia kaivauksia Kierikin alueella. Löytöjen perusteella ymmärrettiin, että Kierikin alue oli ollut merkittävä asuinpaikka noin 5000–3000 vuotta ennen ajanlaskumme alkua.

Puolivälinkankaalla erityisiä arvoja on maamerkinä toimivalta vesitorni, joka näkyy kauas Oulun siluettissa. (Kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

1965 Korkeakoulujen
kehittämislaki

1965 Pääosa Oulujoen kunnasta ja Pateniemi Haukiputaan kunnasta liitetään Ouluun

1966 Jaaran
kartano

1967 Maalismaan
voimalaitos

1966–1971 Väikkylän
opiskelija-asuntolat

1967–1969 Puolivälin-
kankaan vesitorni

1967 Pohjankartano

1969 Heinäpään
saneerauskaava

1968 Santaholman saha
lakkaa toimimasta

1969–1975 Oulun yli-
opistollinen sairaala

1970-luvulta 1980-luvulle

OULUN KAUPUNKI JA SEN LÄHIALUEET ALKAVAT KASVAA

Oulun väestön huimat kasvuennusteet havahduttivat yleiskaavan laatijat 1960-luvulla. Vuoteen 2001 mennessä Oulussa uskottiin asuvan jo 205 000 henkeä. Tuira ja Heinäpää kaavoitettiin tehokkaasti rakennetuiksi kerrostaloalueiksi.

1970-luvulla myös Oulun kaupungin läheiset alueet Kiiminki, Oulunsalo ja Haukipudas alkoivat kasvaa. Omakotitalovaltaisia alueita syntyi etenkin Oulun rajojen läheisyyteen sekä kuntien keskuksiin. Tällöin yleistyi myös Oulun alueella taajamien ja kirkonkylien asemakaavoitus. Kiimingin kirkonkylän rakennuskaava hyväksyttiin vuonna 1968 ja Jäälin vuonna 1972. 1970-luvulla usean keskuksen Haukiputaalla kuntarakennetta alettiin ohjata niin, että asutus keskittyisi entistä enemmän kirkonkylään. Toisaalta samalla vuosikymmenellä rakennettiin myös Kiviniemen asumalähiö vanhan kalastajakylän tuntumaan.

Oulunsalon ensimmäinen asemakaava valmistui vuonna 1969, ja sen laati Ossian von Konow. (Kuva: Oulunsalon kunta)

UUDISTUKSIA

1970-luvulla rakennettiin syväsatamat sekä Martinniemen että Oritkariin. Lisäksi kaukolämpöä tuottava Toppilan turvevoimalaitos otettiin käyttöön. Uudistuksia tapahtui kaupungin keskustassakin, sillä uutta monumentaalikeskusta toteutettiin. Oulun kaupungin teatteri valmistui vuonna 1972 ja kaupungin kirjasto vuonna 1981.

1970-luvulla Oulun alueelle myös perustettiin ensimmäiset terveyskeskukset ja toteutettiin peruskoulu-uudistus, jonka seurauksena koulut jaettiin ala- ja yläasteisiin.

Marjatta ja Martti Jaatinen voittivat vuonna 1962 Oulun monumentaalikeskuksesta järjestetyn suunnittelukilpailun. Suunnitelmasta toteutuivat tiukkaan moduulijatteluun perustuvat Oulun kaupunginteatteri (1972) ja kaupungin kirjasto (1981). (Kuva: Sauli Kosonen)

1960–1970-luku Rajakylä

1970-luku Tuiran saneeraus

1970 Martinniemen ja Oritkarin syväsatamat

1970-luku Peruskoulu-uudistus

1972 Oulun kaupungin teatteri

1973 Linnanmaan ensimmäinen rakennusvaihe

1977 Toppilan turvevoimalaitos

1981 Oulun kaupungin kirjasto

OULUN KOULU

1980-luvulla syntyi Oulussa paikallisuutta ja juurevuutta korostava Oulun kouluksi kutsuttu arkkitehtiryhmä, joka tunnetaan parhaiten punatiiliarkkitehtuuristaan. Ryhmän arkkitehtuurin edustava esimerkki on Arkkitehtitoimisto NVV:n suunnittelema vuonna 1982 valmistunut Oulunsalon kunnantalo.

Oulun koulun vaikutus on erityisen selvästi havaittavissa Oulunsalossa, missä sekä keskusta-alueelle että Pitkäkankaalle rakennettiin useita laadukkaita 1980-luvun rakennuksia. Oulunsalon rakennetun ympäristön kannalta kriittinen piste oli 1980-luvun taitteessa, jolloin sekä kuntakeskuksen kehittäminen että uusien asuintonttien sijoittuminen tulivat ratkaistaviksi. Tuolloin tehty päätös kiinnittää erityistä huomiota rakennetun ympäristön laatuun näkyy nykyään korkeatasoisena asuin- ja kulttuuriympäristönä.

Oulunsalon kunnantalo sijaitsee Oulunsalon keskuksessa. Rakennuksen yksityiskohdat luovat harkitun kokonaisuuden.

ASUINALUEET JA KOULUYMPÄRISTÖT

1980-luku oli hyvinvoinnin ja taloudellisen nousukauden aikaa. Oulun alueelle kaavoitettiin runsaasti omakotitalo- ja pienkerrostalovaltaisia asuinalueita. Muun muassa Kuivasjärvi, Korven-suora, Mäntylä, Oulunsuu, Maikkula, Ukonkaivos, Niemeläntörmä, Siikasaari ja Pitkäkangas kehittyivät tuolloin.

Kouluympäristöistä pyrittiin luomaan laadukkaita ja paikan hengen huomioivia. Pitkäkankaan koulukeskus, Saloilan päiväkotikiikinki ja Kiimingin lukio ovat esimerkkejä tuolloin valmistuneista opinahjoista. Myös useita olemassa olevia kouluja laajennettiin 1980-luvulla ja koululuokkia vaivannut tila- ja huoneisto-ongelma saatiin vihdoin helpottamaan.

Pitkäkankaan koulun pihalta löytyy runsaasti erihenkisiä tiloja ja paikkoja. (Kuva: Raimo Ahonen)

1981 Oulunsalon keskustan suunnitelma

1981 Oulunsalon terveysasema

1982 Oulujoen uitto lopetettiin

1982 Oulun Normaali-koulun Ala-aste

1982–83 Valio Maikkula

1982 Oulunsalon kunnantalo

1983 Myllytullin alueen aatekilpailu

1982–84 Martinniemen työväentalo

1985 Toppilan tehdas lopettaa toimintansa

1983–1984 Pitkäkankaan koulukeskus

1980-luvulta 1990-luvulle

TEKNOLOGIARAKENTAMINEN

1980-luvulla teknologiateollisuus alkoi näkyä rakennetussa ympäristössä. Oulun alueella osaamista informaatioteknologiasta oli kartutettu jo 1960-luvulta lähtien, jolloin yliopiston yhteyteen perustettiin sähkötekniikan osasto. 1980-luvun alussa Ouluun keskittyi elektroniikkateollisuuden tutkimusta ja tuotantoa. Vuonna 1985 Arkkitehtuuritoimisto Laatio Oy laati Oulun teknologiakylän yleissuunnitelman. Alue rakennettiin useassa vaiheessa Linnanmaan yliopistoalueen viereen. Oulunsalon Lentokentäntien varteen rakentui myös teknologiaosaamisen keskittymä. Molemmilla alueilla on nähtävissä sekä 1980-luvulle että 1990- ja 2000-luvuille tyypillistä IT-rakentamista.

Linnanmaan teknologiakylä. (Kuva: Sauli Kosonen)

KERROKSELLISUUS

1990-luvulla kehittyivät monet kerroksellisista ympäristöistämme. Tällaisia ovat esimerkiksi Kiimingin ja Haukiputaan seurakuntakeskukset, joissa vanhoja koulumiljöitä on täydennetty uutta arkkitehtuuria edustavilla seurakuntasaleilla.

Päiväkodit ovat usein sijoittuneet käytöstä poistuneisiin historiallisiin puurakennuksiin. Käyttötarkoituksen muutos on turvannut rakennuksen säilymisen. Vanhat rakennukset kuten Martinniemen sahan vuodelta 1904 oleva konttorirakennus, Intiön kasarmin 1800-luvun lopun puurakennus tai Oravan koulu tarjoavat päiväkotitoiminnalle viihtyisän ympäristön. Menneisyyden arvostuksesta kertoo myös se, että Kierikin aluetta alettiin tutkia uudelleen 1990-luvulla.

Haukiputaan seurakuntakeskus ja tapuli.

1985- Oulun
teknologiakylä

1985–1992 Maikkula

1987 Martinniemen
saha lopettaa

1987 Kiimingin lukio

1987 Saloilan
päiväkoti

1987 Rotuaari
kävelykaduksi

1990 Huttukylän
koulun laajennus

1988 Nallikarin "Majakka"

1990-luku Intiön
kasarmin sotilas-
käyttö loppuu

1990 Pateniemen sahan
sahaukset loppuvat

TÄYDENNYSRAKENTAMINEN

1980-luvulla vapautui alueita asumiseen, sillä teollisuutta muutettiin pois Oulun keskustasta. Myllytullista tuli nahka- ja puusepän tehtaan väistyttä Oulun ensimmäinen 1980-luvun täydennysrakentamisen alue, joka rakentui valmiiksi 1990-luvulla. Uudella rakentamisella pyrittiin vahvistamaan paikan ominaispiirteitä ja liittämään alue luontevasti ympäristöönsä. Toinen täydennysrakentamisen alue syntyi Meri-Toppilaan.

Meri-Toppilaan entisen sulfiittiselluloosatehtaan alueelle kaavoitettiin kaupunkimainen asuinalue. Alvar Aallon suunnitteleman tehdasrakennuksen jätettiin alueen keskelle kertomaan sen historiasta. Vanhoja rakennuksia muutettiin muun muassa asunnoiksi ja liiketiloiksi. Myös haasteellisimmat rakennukset ovat pikkuhiljaa löytäneet käyttötarkoituksensa. (Kuva: Timo Lajunen)

LIIKENNE

Kevyen liikenteen huomioiminen lisääntyi 1980-luvulla. Rotuaarista tehtiin kävelykatu vuonna 1987, ja useat Oulun pyöräteistä rakennettiin. Myös yhteydet suiston saaristoon paranivat, kun kevyen liikenteen sillat keskustasta Pikisaareen ja sieltä edelleen Hietasaareen valmistuivat. Myös lentoliikenne vilkastui, ja Oulunsalon vuonna 1973 rakennettua lentoaseman terminaali-rakennusta laajennettiin vuosina 1994 ja 2012.

Kevyen liikenteen silta Pikisaaresta Hietasaareen valmistui 1990-luvulla. Sillan mahdollistama reitti keskustasta Nallikariin on vilkkaasti liikennöity etenkin kesäisin. (Kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

1990-luku Kierikin aluetta alettiin tutkia uudelleen

1990 Haukiputaan Seurakuntakeskus

1994 Meritoppilan asemakaava

1992 Kiimingin seurakuntakeskus

1996 Merijalin makeistehtas suljetaan

1995 Kirkkolaki

1994- Myllytulli

1996 Kevyenliikenteen silta Keskustasta Pikisaareen

1995 Suomi Euroopan unioniin

1990-luvulta nykyhetkeen

1990-luvun laman jälkeen Oulun alue on kehittynyt kiihtyvällä tahdilla. Kulttuuriympäristössä näkyvää kehitystä on tapahtunut sekä teknologiassa että elinkeinoissa. Oulun alueen ensimmäinen tuulivoimala pystytettiin Oulunsalon Riutunkariin vuonna 1999. Nokia ja It-teknologia nousivat yhä tärkeämmiksi työllistäjiksi, ja tämä näkyy 2000-luvulla rakennettuina korkean teknologian alueina ja yksittäisinä rakennuksina. 2010-luvun alussa teknologia alan hiipuman myötä myös nuorille alkuperäisestä käytöstä poistuneille rakennuksille on tarve löytää uusia käyttötarkoituksia.

Maaseudulla tilakoot ovat kasvaneet ja toimivien maatilojen määrä vähentynyt. Kulttuurimaisemassa rakennemuutoksen vaikutuksen näkyvät viiveellä, mutta ovat havaittavissa osittain jo nyt.

Alueen väkiluku on kasvanut ja kokonaan uusia asuinalueita on rakentunut ympäri Oulua. Aika näyttää ovatko esimerkiksi Puulinnanmaa, Oulun vuoden 2005 asuntomessualue tai Metsokangas tulevaisuuden merkittäviä kulttuuriympäristöjä.

Suuria muutoksia ovat myös viime vuosina tapahtuneet kuntien yhdistymiset. Ylikiminki yhdistyi Ouluun vuonna 2009 ja vuoden 2013 alusta Ouluun kuuluvat Haukipudas, Kiiminki, Oulu, Oulunsalo ja Yli-li. Oulun kulttuuriympäristöt käsittävät siis laajan skaalan ympäristöjä maalta kaupunkiin ja kirkonkylästä meren saariin. Urbaani Oulun kaupungin keskusta ja laajat maaseutualueet täydentävät toisiaan ja tarjoavat ainutlaatuisia kokemuksia.

Oulunsalon Riutunkarin voimalat ovat maamerkkejä, jotka näkyvät etäälle.

Yli-lin Kierikkikeskuksen suunnittelusta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu, jonka voitti Reijo Jallinoja. Suuri hirsirakennus valmistui vuonna 2001.

1999 Oulunsalon ensimmäinen tuulivoimala

2000 CCC:n toimitalo

2005 Oulun asuntomessualue

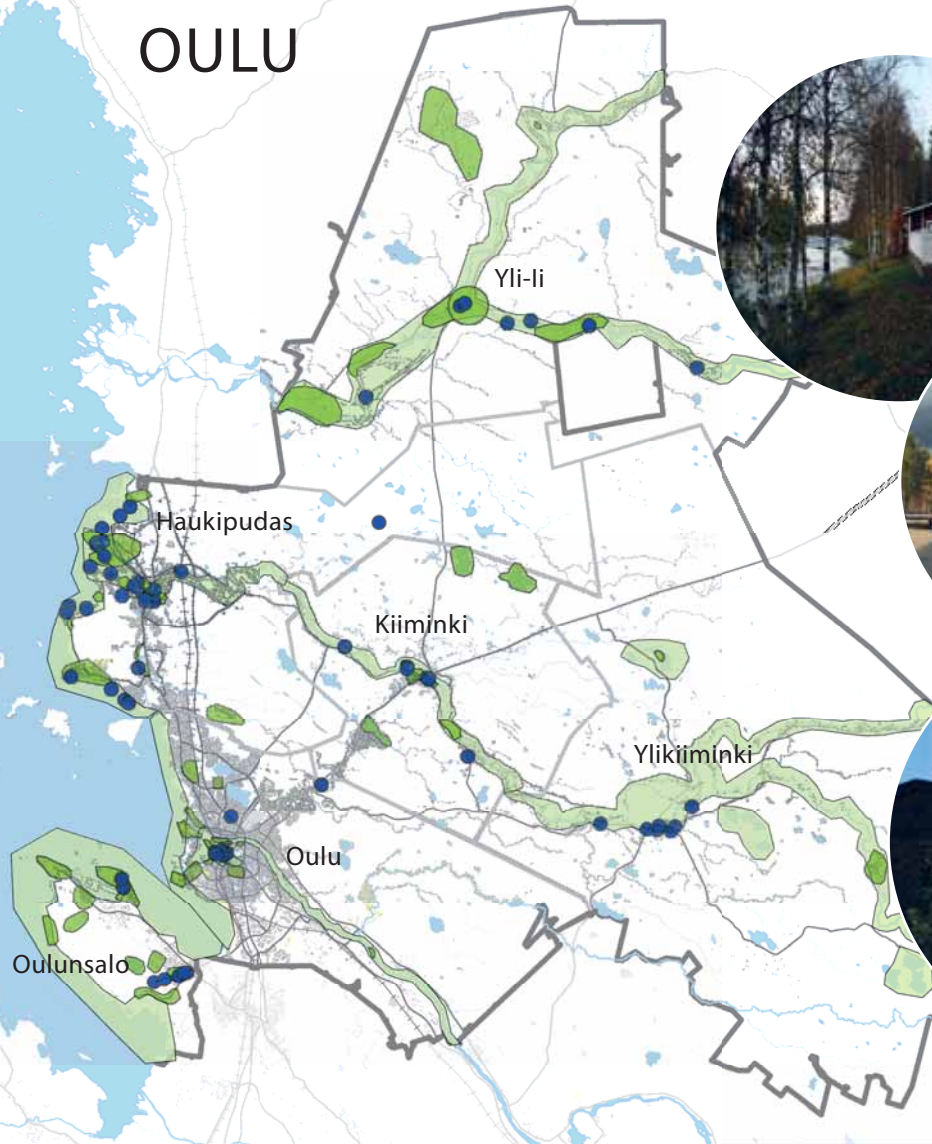
1998 Puulinnanmaa

2000 Maankäyttö- ja rakennuslaki

2001 Kierikkikeskus

2007 Laki ortodoksisesta kirkosta

OULU

2009 Ylikiiiminki
yhdistyi Ouluun

2010 Laki rakennus-
perinnön suojelusta

2013 Haukipudas, Kiiminki, Oulu, Oulunsalo
ja Yli-li yhdistyivät uudeksi Ouluksi.

3 OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN OSA-ALUEET

3.1 ARKEOLOGINEN PERINTÖ

Mika Sarkkinen

FM, arkeologi. Kirjoittaja työskentelee tutkijana Pohjois-Pohjanmaan museossa.

Arkeologinen perintö käsittää kaikki muinaisilta ajoilta maaperässä säilyneet ihmistoiminnan jäännökset, esineet ja muut jäljet, joita tutkimalla menneisyyttä voidaan selvittää. Muinaisjäännökset jaetaan esihistoriallisiin eli kirjallisia lähteitä vanhempiin muinaisjäännöksiin ja historialliselta ajalta oleviin. Suomessa arkeologinen tutkimus valottaa niin tuhansien vuosien takaista esihistoriallista aikaa kuin myös osaltaan tukee ja täydentää keskiajan ja historiallisen ajan tutkimusta tuomalla esiin sellaista historiaa, jota kirjallisista lähteistä ei tavoiteta.

Vuosituhansien aikana kertynyt arkeologinen perintö muodostaa osan nykyistä kulttuuriympäristöstä yhdessä rakennetun kulttuuriympäristön ja kulttuurimaiseman kanssa edustaen sen vanhimpia kerroksia. Maahan ja maisemaan kätkeytyviä muinaisjäännöksiä on usein vaikea tunnistaa. Osa niistä kätkeytyy kokonaan maan pinnan alle, eikä maastossa tavattavia muinaisia rakenteita välttämättä tunnisteta muinaisten ihmisten aikaansaamiksi. Muinaisjäännökset ovatkin haurain ja haavoittuvin osa kulttuuriympäristöstä, ja siksi niiden suojeluun on kiinnitettävä erityistä huomiota.

MUINAISMUISTOLAKI

Muinaisjäännösten suojelu perustuu muinaismuistolakiin (www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1963/19630295). Laissa määritellään muinaisjäännökset ja määrätään Museovirasto niiden rauhoituksen valvojaksi. Sillä on oikeus tutkia, määrittää, rajata ja hoitaa muinaisjäännöksiä sekä myöntää tutkimuslupat. Museovirasto tekee eräin poikkeuksin kaikki muinaismuistoja koskevat päätökset. Eräitä muinaismuistolain mukaisia valtiolle kuuluvia suojelutehtäviä on siirretty maakuntamuseoille keskinäisin sopimuksin.

Lain mukaan kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoja Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Niiden kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu niihin kajoaminen on kielletty ilman lain nojalla annettua lupaa. Muinaisjäännöksen suojelemiseksi ei tarvita erillistä päätöstä, vaan se tulee suojelun piiriin heti kun se on todettu. Niinpä esimerkiksi jos maata kaivettaessa tai jollain muulla tavalla tavataan ennestään tuntematon muinaisjäännös, on työt sen kohdalta keskeytettävä ja saatettava asia Museoviraston/kulttuuriympäristöviranomaisen tietoon tarpeellisia toimenpiteitä varten.

Yleistä maankäyttöhanketta tai kaavoitusta suunniteltaessa on otettava hyvissä ajoin selvää siitä, saattaako hankkeen tai kaavoituksen toimeenpaneminen tulla koskemaan kiinteää muinaisjäännöstä. Suunnitelmien esittäminen kulttuuriympäristöviranomaiselle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa auttaa välttämään mahdollisesti tarvittavien tutkimusten aiheuttamat viivästymiset hanketta toteutettaessa. Yleisen tai suurehkon yksityisen hankkeen aiheuttaessa muinaisjäännöksen tutkimisen, on lain mukaan hankkeen toteuttajan korvattava kustannukset, mikäli olosuhteet eivät ole katsottavissa kohtuuttomiksi.

Kiinteät muinaisjäännökset on rauhoitettu **muinaismuistolalla** (295/1963) "muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta". Ne ovat suojeltuja ilman erillistä päätöstä. Lain piiriin kuuluvat muinaisjäännökset voivat olla pienialaisia yksittäisiä kohteita, mutta osa voi muodostaa hyvinkin laajoja muinaismuistoalueita, joilla on myös maisemallista merkitystä. Laki koskee myös irtaimia muinaisesineitä.

Kaupunkien kulttuuriympäristöön kuuluvat kaupunkikuvassa näkyvien rakennusten ohella myös maan alla säilyneet vanhat rakenteet. Kuvassa dokumentoidaan Pakkahuoneenkadulta tavattua 1800-luvun alusta olevaa puista katurakennetta, jota käytettiin paikalla maaperän kosteuden vuoksi. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

Muinaisjännökset on otettava huomioon erilaisia maankäyttöhankkeita suunniteltaessa ja toteutettaessa. Metsäalueilla uhkana on moderni metsätalous, jonka yhteydessä tehtävä kevytkin maanpinnan muokkaus helposti turmelee muinaisjännöksiä. Oulun Myllykoskenkaan rautakautinen röykkiö on lievästi äestyksen vaurioittama. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

Lain mukaan sellaiset maasta löydettävät muinaiset esineet, joiden iän arvioidaan olevan yli sata vuotta ja joiden omistajaa ei tiedetä, tulee toimittaa Museovirastoon tai maakuntamuseoon. Samalla tulee ilmoittaa myös löytöpaikka ja löytöolosuhteet. Tunnetusta kiinteästä muinaisjännöksestä peräisin oleva esine kuuluu lunastuksetta valtiolle. Vedestä tavattavat hylät rinnastuvat kiinteisiin muinaisjännöksiin ja niistä tavatut esineet irtaimiin muinaisesineisiin.

Muinaisjännökset on otettu huomioon myös muussa lainsäädännössä. Muinaisjännökset sisältyvät niin ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain (468/1994) kuin maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) määräyksiin kulttuuriarvojen selvittämisestä ja vaalimisesta.

OULUN ALUEEN MUINAISJÄÄNNÖKSET

Yleisimpiä kiinteitä muinaisjäännöksiä nykyisen Oulun alueella ovat joko erilaisiksi asuinpaikoiksi tai työ- ja valmistuspaikoiksi määriteltävät kohteet, mutta myös muita kohteita tunnetaan jonkin verran. Oulun alueelta oli kesän 2012 tilanteen mukaan rekisteröity 392 kiinteää muinaisjäännöskohdetta. Kun yhdessä kohteessa voi olla useita erilaisia rakenteita, esimerkiksi yksi kohde voi koostua asuinpaikasta, kivirakenteista ja kuopista, on oheisen taulukon yhteenlaskettu kohdemäärä (473) selvästi suurempi kuin muinaisjäännöskohteiden määrä.

Kohdetyyppi	Haukipudas	Kiiminki	Oulu	Oulunsalo	Ylikiiminki	Yli-li	yhteensä
Kivikautiset asuinpaikkapinnat	13	13	5	0	16	23	70
Asumuspainannekohteet	26	10	7	0	7	43	93
Varhaismetallikautiset asuinpaikat	7	0	19	0	0	0	26
Varhaishistoriallisen ja historiallisen ajan asuinpaikat	2	1	4	0	0	2	9
Kivikkokuopat	10	8	11	0	8	2	31
Erilaiset maakuopat	34	10	54	0	6	23	127
Viljelysryötkiöt, kiviaidat	2	0	0	0	0	0	2
Tervahaudat ja hiilimiilut	17	2	1	0	3	2	25
Muut työpaikat	0	1	2	0	2	1	6
Jätinkirkot	2	1	0	0	2	1	6
Röykkiöt/latomukset	16	12	23	0	4	2	57
Muut kivirakenteet	2	1	1	0	1	5	10
Muut kohteet	1	2	4	1	1	0	9

Kaupunkiarkeologiset kerrokset voivat paikoin olla useiden metrien paksuisia kuten Oulu 10:n paikalla tehdyt arkeologiset kaivaukset osoittivat. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

KOTAKYLISTÄ KAUPUNKIIN

Monet kivikautisista ja varhaismetallikautisista asuinpaikoista muodostuvat pelkästä maan peittämästä kulttuurikerroksesta, jonka alueella ei ole minkäänlaisia maanpäälle erottuvia rakenteita. Tällainen niin kutsuttu asuinpaikkapinta liittyy usein kiviröykkiöihin tai muihin maan pinnalle erottuviin rakenteisiin. Asuinpaikkapinta tavataan myös kivikautisilla asuinpaikoilla olevien asumuspainanteiden välissä ja niiden ympärillä. Halkaisijaltaan yleensä viidestä kymmeneen metriin ja syvyydeltään puolisen metriä olevat pyöreät tai pitkänomaiset painanteet ovat vanhin kulttuuriympäristössä erottuva asumisesta kertova elementti. Ne ovat jäännöksiä osin maahan kaivetuista asumuksista, joiden reunoilta on joskus tavattu jälkiä puukehikosta. Varsinaisena kateaineena on ehkä ollut tuohi, turve tai kaisla. Varhaismetallikautisia tai rautakautisia rakennusjäännöksiä ei alueelta tunneta, muuallakin ne ovat harvinaisia.

Keskiajalla on asuttu pienissä hirsituovissa, joiden yhdessä nurkassa on ollut sisäänlämpiävä kiuasuuni. Rakennustyyppi säilyi pitkään erämaissa ja kaukana asutuksesta olevilla paikoilla. Sitä vastaavia jäännöksiä löytyy silloin tällöin suhteellisen myöhäisten tervahautojen läheisyydestä tai eräsijoilta. Myös maatalot olivat pitkään sisäänlämpiäviä. Oulun kaupungissa sisäänlämpiäviä taloja oli vielä 1600-luvun alkupuolella. Maatalojen tapaan kaupunkitaloihin kuuluivat myös tontilla olleet talousrakennukset kuten aitat tai eläinsuojat. Oulun vanha asemakaava-alue muodostaa yhtenäisen laajan asuinpaikan (ks. Titta Kallio-Sepän artikkeli).

PEURAHAUDOISTA PIKIPOLTTIMOON

Vanhimpia työ- ja valmistuspaikkoihin kuuluvia muinaisjäännöksiä ovat pyyntikuopat, joista vanhimmat ovat kivikaudelta. Kuoppapyyntiä on tosin harjoitettu vielä historiallisellakin ajalla. Pyyntikuopat erottuvat maastossa suppilomaisina kuoppina, joiden halkaisija on yleensä kahdesta neljään metriä ja syvyys 50–100 cm. Pyyntikuopat sijoittuvat pitkiksi ketjuiksi peurojen luontaisille reiteille harjanteiden tai kankaiden reunoille ja kapeikkoihin. Varhaismetallikautiset keittokuopat muistuttavat päällisin puolin pyyntikuoppia, mutta niiden pohjalla on palaneita kiviä. Ne sijaitsevat kankaiden ja mäkien laidoilla, joskus lähellä lakeakin, muodostaen rypäsmäisiä kuoppa-alueita. Kuoppien lukumäärä yhdessä kohteessa voi vaihdella parista kuopasta useaan kymmeneen.

Kivikaudella kalastukseen käytettyjen suohon ja rantahiekkaan peittyneiden puisten pyyntivälineiden jäännöksiä on tutkittu Kierikissä. Puisia kalapatoja on käytetty vielä historiallisella ajalla. Kiiminkijoesta on tietoja kivistä kalapadoista, joista kaksi on onnistuttu paikantamaan. Näiden patojen ikää ei tunneta, ilmeisesti ne ovat suhteellisen myöhäisiä. Saalista on säilytetty luonnonkivikkoihin tehdyissä kuopissa. Myös maakuoppia on käytetty varastointiin. Samoin joidenkin kiviröykkiöiden on arveltu olevan säilytystä varten tehtyjä.

Keskiaikaisen ja historiallisen ajan viljelykset olivat pieniä. Usein ne raivattiin niin, että osa maaperän kivistä kerättiin raivion reunalle aitamaiseksi kiveykseksi ja osa koottiin röykkiöiksi viljeltävälle alueelle. Kivikasat varastoivat päivän aikana lämpöä ja suojaivat viljaa hallalta. Historiallisen ajan tervanpolto on jättänyt jälkeensä satamäärin tervahautoja. Aikoinaan tervanpoltoa vähemmän harrastettu ja nykyään vähemmän tunnettua on hiilenpolto, johon käytettyjä hiilimiiluja tunnetaan muutamia.

Viime aikoina on yhä enemmän kiinnitetty huomiota myös historialliselta ajalta oleviin muinaisjäännöksiin. Yksi yleisimmistä maastossa tavattavista rakenteista ovat tervahaudat, joiden suojele esimerkiksi kaavoituksen yhteydessä on erikseen harkittava. Haukiputaan Joutsenlammen tervahaudan halkaisija on noin yhdeksän metriä. Kuvassa etualalla oleva juoksutushalssi on kohti etelää. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

Vanhan kaupunkialueen läheisyydestä on mainittava 1614–1638 Plaatansaaressa toiminut Oulun linnan asepari, jota on pidetty Pohjois-Suomen ensimmäisenä teollisena laitoksena. Puisten purjelaivojen tiivistämiseen käytettyä pikeä valmistettiin Pikisaaressa, missä toimi pikipolttimo 1640-luvulta aina 1900-luvulle saakka.

JÄTINKIRKKOJA JA JATULINTARHOJA

Kivistä kootut erilaiset rakenteet, kuten rökkiöt tai matalat latomukset, jäävät usein vaille varmaa selitystä ilman varsinaisia kaivaustutkimuksia. Muutamat rökkiöt, etenkin varhaismetallikautiset ja rautakautiset, ovat hautarökkiöitä, mutta osa on ehkä tehty saaliin varastointia varten. Monet ovat suhteellisen myöhäisiä viljelys- tai rajarökkiöitä, joista ensimmäisiin liittyy myös aitamaisia kiveyksiä. Tosin esihistoriallisiin pitkiä rökkiöitä tunnetaan. Kuumuuden haurastuttamien kivien kasat voidaan tunnistaa kiukaan tai uunin jäännöksiksi, mutta myös jätinkirkkojen yhteydessä esiintyy palaneiden kivien kumpuja.

Jätinkirkot eli kivistä kasatut kookkaat kehävallit olisi voitu mainita myös asuinpaikkojen tai elinkeinoiniin liittyvien muinaisjäännösten yhteydessä. Vaikka ne eivät ole varsinaisia asumuksia, niiden yhteydestä löydetään säännönmukaisesti asuinpaikkalöytöjä. Muutamien kehävallien ympäriltä, jopa sisältä, on tavattu asumuksen pohjia. Usein jätinkirkkojen läheisyydessä on myös kuoppia ja rökkiöitä, joista ainakin osaa on käytetty varastointiin. Osa kivikasoista on tullut hylkeenrasvan käsittelyn yhteydessä syntyneiksi.

Kivistä on koottu myös jätinkirkkoja pienempiä kehämäisiä rakenteita. Näistä osa on asumista varten kivikkoon raivattuja asuinpaikkavalleja, mutta kaikkien käyttötarkoitusta ei tunneta. Ehkä keskiajalta tai historiallisen ajan alusta on Kellon Isoniemen jätulintarha. Tämän sokkelomaisen kivilatomuksen arvellaan olevan ajanvietteeksi tehty.

VESILLÄ JA MAANTEILLÄ

Vesistöjä on käytetty kulkureitteinä läpi historian. Merenrannikko ja sisämaasta laskevat joet muodostivat kattavan liikenneverkon niin sulan veden aikana kuin myös talvisilla hiihto- ja rekikeleillä. Tilus-, kylä- sekä muut vähäiset paikallistiet muodostivat maaliikenteelle hyvin alueellista verkkoa vasta keskiajalta lähtien. Oikea valtakunnallinen maantie, Perämeren rantaa myötäillyt pohjoiseen johtanut vanha rantatie, oli aluksi ratsu- ja talvitie. Kärryin Ouluun päästiin vasta 1600-luvun puolivälin vaiheilla. Oulun ja Kajaanin välinen, myöhemmin keisarintienäkin tunnettu, tieyhteys oli raivattu ratsutiekseksi 1610-luvulla yhdistämään kahta pohjoista linnaa. Keisari ei koskaan tietä käyttänyt, mutta kuningas Kustaa II Aadolfin tiedetään kulkeneen reittiä vuonna 1622. Kumpikin tielinja on inventoitu. Vanhat linjaukset ovat suurelta osin käytössä edelleen niin maanteinä kuin paikallisteinä.

Muinaisjäännösten joukkoon kuuluvat myös laivojen hylät. Uuden Oulun alueelta on tiedossa kuusi vedenalaista hylkylöytöä, joista kolme on iältään yli satavuotiaita ja ne katsotaan kiinteiksi muinaisjäännöksiksi. Näistä kaksi on Oulun kaupungin vesialueelta ja yksi Haukiputaan vesialueelta. Oulun Torinrannasta tavattu Kiikelin hylky on ajoitettu 1600-luvun lopulle. Laitakarin hylky ja Sophia Maria ovat 1800-luvulta.

Ehkä kiehtovimpia kivikautisia muinaisjäännöksiä ovat jätinkirkkoina tunnetut kehämäiset kivivallit. Haukiputaan Rajakankaan jätinkirkon ala on 32 x 26 metriä. Selvästi erottuvan ulkokehän sisäpuolella on kapeampi ja matalampi sisempi valli. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

Sanginjoen Kudelmakankaalla on yksitoista kivistä koottua rökkiötä, jotka eroavat toisistaan sekä kokonsa että muotonsa puolesta. Lähiseudulla on useita kivikautisia asuinpaikkoja, mutta näiden harjanteen laella näyttävällä paikalla olevien rökkiöiden ajoitusta ei tunneta. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

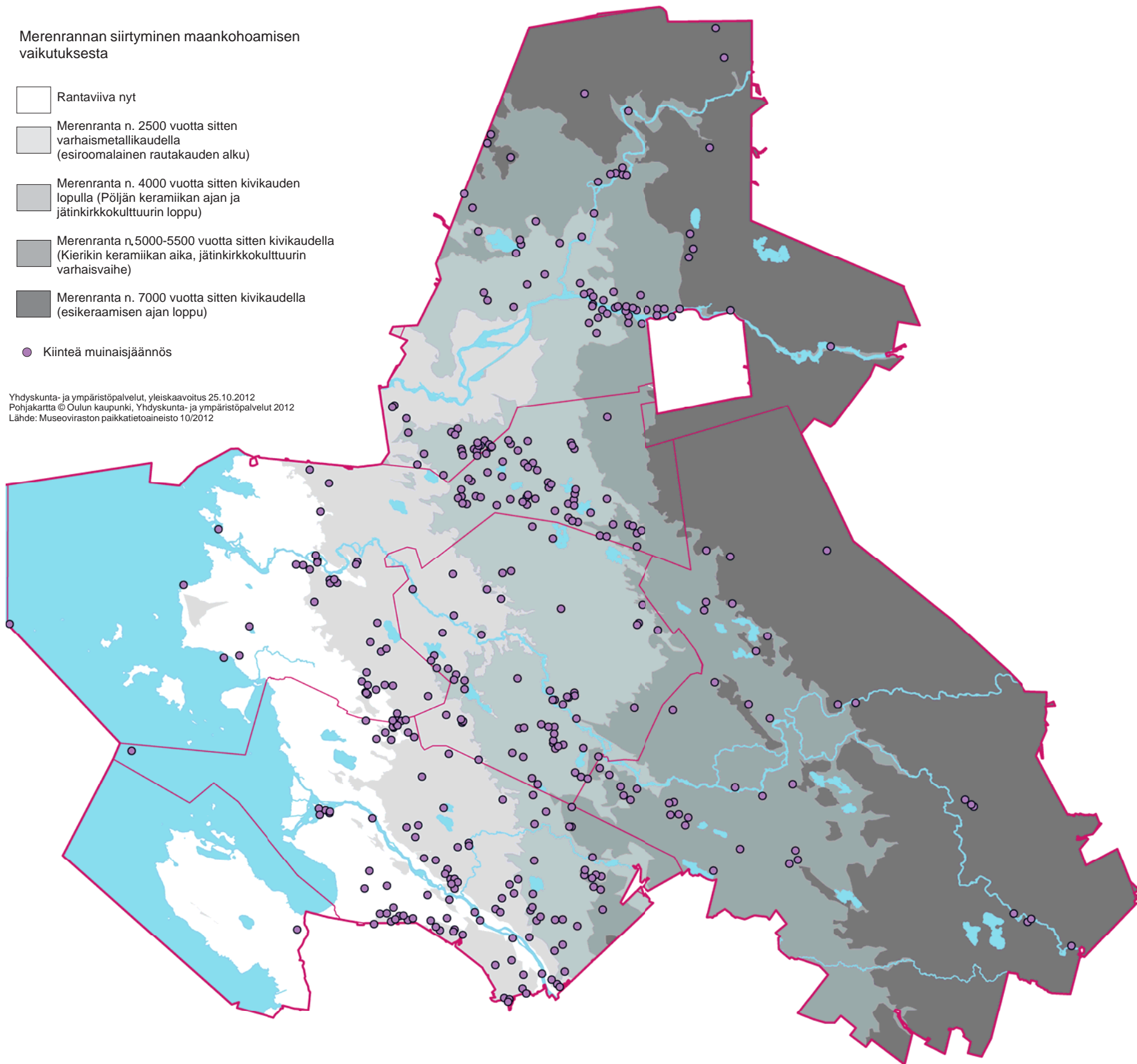
OULUN ALUEEN KIINTEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET

Merenrannan siirtyminen maankohoamisen vaikutuksesta

- Rantaviiva nyt
- Merenranta n. 2500 vuotta sitten
varhaismetallikaudella
(esiroomalainen rautakauden alku)
- Merenranta n. 4000 vuotta sitten kivikauden
lopulla (Pöljän keramiikan ajan ja
jätinkirkkokulttuurin loppu)
- Merenranta n. 5000-5500 vuotta sitten kivikaudella
(Kierikin keramiikan aika, jätinkirkkokulttuurin
varhaisvaihe)
- Merenranta n. 7000 vuotta sitten kivikaudella
(esikeraamisen ajan loppu)

 Kiinteä muinaisjäännös

Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, yleiskaavoitus 25.10.2012
Pohjakartta © Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut 2012
Lähde: Museoviraston paikkatietoaineisto 10/2012

MUINAISJÄÄNNÖSTIETOJEN KATTAVUUS JA AJANTASAISUUS

Muinaisjäännöksiä löydetään vuosittain lisää järjestelmällisen etsinnän tai yleisöltä tulevien vihjeiden perusteella. Ajantasaisin tieto muinaisjäännöksistä löytyy Museoviraston ylläpitämästä muinaisjäännösrekisteristä (<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/net-sovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>). Kyseessä on avoin rekisteri, jonka tietoja päivitetään säännöllisesti. Kiinteiden muinaisjäännösten lisäksi rekisterissä on myös muita tietoja, esimerkiksi esineiden löytöpaikkoja. Rekisteri sisältää myös vedenalaiset kohteet.

Muinaisjäännösrekisterissä kohteet on esitetty joko pisteinä tai yhä enenevässä määrin aluerajauksina. Pistetietona esitetty kohde voi olla huomattavasti pistettä laajempi. Esimerkiksi kivikautiset asuinpaikat voivat olla kymmenien tai jopa satojen metrin pituisia vyöhykkeitä, jotka seurailevat muinaista rantaa. Yleensä pisteen koordinaatit osoittavat kohteen keskiosaa tai sen keskeisimmäksi arvioitua kohtaa. Niinpä pistemäistä tietoa voidaan pitää eräänlaisena huomiomerkinä, joka osoittaa alueella olevaa laajempaa muinaisjäännöstä. Aluerajaukset puolestaan perustuvat maastossa havaittaviin rakenteisiin sekä mahdollisiin esinelöytöihin, joiden perusteella kohteen laajuus on määritelty. Välttämättä aluerajauskaan ei aina osoita kohteen todellista laajuutta.

Tiedot Oulun alueen muinaisjäännöskannasta perustuvat alueella 1800-luvulta lähtien tehtyihin inventointeihin ja yksittäisten kohteiden tarkastuksiin. Inventoinnit jaetaan perus- ja osainventointeihin. Koko kunnan kattaneiden perusinventointien yhteydessä on yleensä tarkastettu alueelta tiedossa olevat kiinteät muinaisjäännökset ja esineiden löytöpaikat, uusien kohteiden järjestelmälliseen etsimiseen ei niiden yhteydessä ole juuri ollut mahdollisuutta. Niinpä perusinventointien kattavuutta ei voi pitää riittävänä maankäytön suunnittelun kannalta. Lisäksi perusinventoinnit ovat suhteellisen vanhoja (Haukipudas 1993, Kiiminki 1994, Oulu & Oulunsalo 1985–1986, Yli-Ii 1998 ja Ylikiiminki 1988). Edelleen on huomattava, että tehdyt inventoinnit ovat perinteisesti painottuneet esihistoriallisten kohteiden etsimiseen, eikä historiallisen ajan kohteita juurikaan ole järjestelmällisesti etsitty.

Erilaisten maankäyttöhankkeiden, lähinnä kaavoituksen, yhteydessä suunnittelualueen kattavia osainventointeja on tehty suuremmissa määrin vuosituhannen taitteen jälkeen. Niissä suunnittelualue on mahdollista käydä läpi suhteellisen tarkasti, jolloin kunkin alueen muinaisjäännöskanta tavoitetaan jokseenkin kattavasti – aukottomia eivät osainventoinnitkaan ole. Varsinaisten osainventointien lisäksi useilla pienillä kaava-alueilla on tehty tarkastusluonteinen muinaisjäännöselvitys. Inventointien lisäksi yksittäisten muinaisjäännösten tarkastuksia on tehty lähes parisataa.

Inventointien tai tarkastusten yhteydessä on useimmiten mahdollista todeta vain paikalla olevan kohteen laatu, mutta sen tarkka rajaaminen tai ajoittaminen ei useinkaan ole mahdollista. Jotkin maankäyttöön liittyvät tapaukset voivat vaatia kohteen luonteen tarkemman selvittämisen ja etenkin sen tarkan rajaamisen, mikä vaatii paikalla tehtävän koekaivauksen. Oulun alueella tehdyt koekaivaukset jakaantuvat jokseenkin tasan maankäytön tarpeista ja tutkimuksellisista lähtökohdista tehtyihin.

Tietoa kohteista kerätään paitsi kaivauksin myös yksittäisiin kohteisiin tehtävin tarkastuksin. Inventoinneissa löydetään säännönmukaisesti myös uusia kohteita. Kivikautiset asuinpaikkapinnat ovat todettavissa joko kohdista, joissa maan pinta on valmiiksi rikkoutunut, tai inventoinnin aikana tehtävien koekaivauksien avulla. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

Tarkin tieto kohteesta saadaan arkeologisten kaivausten avulla. Yhdistyneen Oulun alueella, kaupunkiarkeologinen alue pois lukien, on kaivauksia tehty kaikkiaan 31 kohteessa. Näistä 13 sijaitsee Yli-lissä Kierikin – Pahkakosken alueella. ”Kulttuuriympäristön kertomus” -luvussa alueen varhaisimman asutuksen kehitystä hahmotellaan juuri kaivauksin tutkittuihin esimerkkikohteisiin perustuen.

Vaikka maastotutkimuksia on tehty suhteellisen runsaasti, ei kaikkia alueen muinaisjäännöksiä tunneta. Kun lisäksi tunnettujen kohteiden tiedot voivat olla vanhentuneita, on erilaisten maankäyttöhankkeiden yhteydessä kyseessä olevan alueen muinaisjäännöksiä koskevien tietojen kattavuus ja ajantasaisuus syytä säännönmukaisesti selvittää.

Kaivausten osalta on merkitty niiden kohteiden määrä, joita on tutkittu kaivauksin. Tarkastusten kohdalla luku ilmoittaa tehtyjen tarkastusten kokonaismäärän ja yksittäisten kohteiden lukumäärä on merkitty sulkuihin. Taulukko on laadittu kesän 2012 tilanteen mukaan, eikä se sisällä kaupunkiarkeologisia tutkimuksia.

Alue	Kaivaukset	Koekaivaukset	Perusinventoinnit	Osainventoinnit	Tarkastukset	Yhteensä
Haukipudas	2	1	1	7	50 (40)	62
Kiiminki	1	-	1	9	19 (19)	30
Oulu (& Oulunsalo)	12	4	1	13	48 (38)	78
Ylikiiminki	2	2	1	3	23 (19)	31
Yli-li	14	11	1	4	52 (42)	82
Yhteensä	31	18	5	36	192 (158)	284

MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITO JA HYÖDYNTÄMINEN

Valtakunnallisesti muinaisjäännösten hoito alkoi yleistyä vasta 1990-luvulla sen jälkeen, kun Museovirastoon perustettiin muinaisjäännösten hoitoyksikkö vuonna 1988. Hoidolla pyritään saamaan muinaisjäännökset paremmin esille. Muinaisjäännöksen erottuminen maisemassa turvaa osaltaan sen säilymistä. Päämääränä on usein myös kohteen tekeminen tunnetuksi. Tällöin kohteelle voidaan ohjata poluin ja viitoituksin. Hoito ei useinkaan kohdistu itse muinaisjäännöksen vaan useimmin sitä ympäröivään maisemaan. Hoitotyö on alueellisesti keskittynyt lähinnä Etelä- ja Länsi-Suomeen. Pohjois-Suomessa olevien muinaisjäännösten hoito on ollut vähäistä.

Muinaismuistolain mukaan muinaisjäännösten suojelu ja hoito kuuluu Museovirastolle. Vaikka Museovirasto vastaakin hoidon suunnittelemisesta, ohjaamisesta ja valvomisesta, se voi antaa luvan muinaisjäännöksen hoitoon jollekin muulle taholle. Hoitolupaa varten on tehtävä kirjallinen anomus, joka muun muassa sisältää hoitosuunnitelman.

Pohjoisten muinaisjäännösten vähäiseen hoitoon vaikuttaa osaltaan niin maaston ja maiseman kuin muinaisjäännösten luonne. Kivikautiset asuinpaikat ja keittokuopat sijaitsevat usein sellaisilla metsäalueilla, että ne eivät sinällään kaipaa varsinaisia hoitotoimenpiteitä. Maisemallista kivikautisen ympäristön hoitoa on toteutettu Yli-lin Kierikkikeskuksen alueella, joka voidaan nähdä hoidettuna kohdekokonaisuutena, jossa muinaisuutta esitellään alkuperäisten muinaisjäännösten, tutkimustiedon ja kokeellisten rakenteiden avulla, osin jopa ennallistetun maiseman avulla. Joitakin asutusalueilla sijaitsevia kohteita on kaavoitettu puistoiksi. Oulun Linnansaaressa linnan pihaa eteläpuolella suojanneen vallin läpi johtavan porttikäytävän säilynyttä kivimuuria entisöitiin vuonna 2011. Samalla uusittiin porttikäytävän ylitse kulkeva silta, jonka varhaisin edeltäjä on 1800-luvun lopulta.

Muinaisjäännösten hoito tapahtuu yleensä yhteistyössä maanomistajan, paikallisten harrastajien tai muiden tahojen kanssa. Esimerkiksi Haukiputaan Isoniemen jatulintarhaa on kunnostettu paikallisen kotiseutuyhdistyksen aloitteesta peräti kahteen otteeseen. Yhdistyksen, kunnan, yliopiston ja maakuntamuseon yhteistyönä on paljastettu, puhdistettu ja suojattu hiekan ja osin vanhan tien peittämä sokkelolatomus. Ainoana Perämeren mantereelta tunnettuna jatulintarhana se tarjoaa hyvän mahdollisuuden tutustua kyseiseen muinaisjäännöstyyppiin. Kohteen kietovuutta lisää se, että sen tarkkaa ajoitusta tai tarkoitusta ei tunneta.

Yhdistyneen Oulun arkeologinen perintö on kattava niin alueellisesti kuin ajallisesti. Lisäksi alueen muinaisjäännöskanta on monipuolinen. Useat kohteet ovat hyvin säilyneitä, ja ne myös erottuvat maastossa. Niinpä ne soveltuvat hyvin vaikkapa koululaisten tai muiden kävijöiden vierailukohteiksi. Omaa luokkaansa on Kierikin kivikauden keskus, joka on poikkeuksellisen onnistunut esimerkki muinaisuuden hyödyntämisestä matkailussa. Lisäksi se tarjoaa puitteet kokouksille ja tapahtumille. Kierikin alueen lisäksi monia yksittäisiä kohteita olisi mahdollista hyödyntää pienessä mittakaavassa, esimerkiksi retkeilyreittien tai luontopolkujen yhteydessä.

Oulun linnan vesiportin kivimuuria korjattiin kesällä 2011 portin ylitse kulkevan kävelysillan uusimisen yhteydessä. Sortumavaarassa olleet muurin kohdat muurattiin uudelleen ja koko muuri saumattiin kalkkilaastilla. Samalla paljastettiin sisäpihan puolella porttiaukkoa reunustaneiden muurien säilyneet alaosat. (kuva M. Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

Kierikissä tehdään vuosittain arkeologisia kaivauksia. Maaperän leikkauspinnassa on nähtävissä kivikautinen seinän paikka.

Haukiputaan Isoniemen jatulintarhaa hoidettiin kesällä 2011 puhdistamalla sokkelokiveys näkyville sitä peittäneen aluskasvillisuuden ja metsätien alta. (kuva: Mika Sarkkinen, Pohjois-Pohjanmaan museo)

HAUKIPUTAAN ISONIEMEN JATULINTARHAN KUNNOSTUS

Pohjois-Pohjanmaan museo johtajansa Aimo Kehusmaan johdolla suoritti Haukiputaan Isoniemen jatulintarhan puhdistuksen vuonna 1988. Talkooväkenä tuolloin oli seitsemän arkeologian opiskelijaa. Haukiputaan kunta antoi monenlaista apua, ja kotiseutuyhdistyksen johtoa oli tietysti mukana. Kunnan virkamiehistä rakennusmestari Pekka Alassalmi oli erikoisesti innolla ideoimassa ja ideoita toteuttamassa.

Koska tarha oli osittain tien kohdalla, tielinjaa muutettiin. Kunnan toimesta saatiin aitaus puomipuista tarhan ympärille. Lisäksi saatiin muinaismuistolaatta ja allekirjoittanut teki vaatimattoman esittelytaulun, mutta se hävisi pian. Jatulintarhaan emme koskeneet, koska se on arkeologien työtä. Puomiaitaa jouduimme korjaamaan, koska jotkut olivat niitä käsitelleet. Vähitellen pinta alkoi roskittua ja muutama kivi taisi hävitä tai siirtyä paikaltaan.

Haukipudas-seuran juhluvuonna 2011 päätimme puhdistaa jatulintarhan ja paljastaa sen osan, joka aiemmin oli jäänyt tien alle. Työ tehtiin yhteistyössä Yliopiston arkeologian oppiaineen ja Pohjois-Pohjanmaan museon kanssa arkeologi Mika Sarkkisen johdolla. Hänen kirjoittamastaan hoitoraportista saa tarkemman kuvan tehdystä työstä. Jälleen kunta oli mukana merkittävällä panoksella. Se teki raskaimmat työt, kuten uuden ympärysaidan ja maatöitä niin, ettei sadevesi pääse turmelemaan tarhaa. Suunnitelmissa on tehdä nykyajan vaatimuksia vastaava esittelytaulu, josta käy selville, miksi kiviä jatulintarhoiksi aikoinaan ladottiin

Martti Asunmaa
Haukipudas-Seura ry

KIERIKKI KULTTUURITOIMIJANA

Kierikin kivikautinen kulttuurimaisema edustaa uudessa Oulussa historian varhaisinta vaihetta. Kierikin kukoistusvaiheessa 5500 vuotta sitten Oulun keskusta oli noin 55 metriä merenpinnan alapuolella. Oulujoki ja Iijoki olivat molemmat kymmeniä kilometrejä lyhyempiä, ja kaupungin alue toimi hylkeiden ja kalastuksen ulapalla olevana pyyntisijana.

Kierikin maisemaa edustavat jääkauden ja vedenliikkeiden muovaamat hiekkadyynit, joita syntyi meren vetäydyttyä aina uusia. Rantadyyneihin joen suistoon rakennettiin vankkatekoisia taloja, joiden perustukset näkyvät yhä tuhansien vuosien päähän laakeina painanteina. Painanteiden tutkiminen on ollut Kierikin tutkimuksessa tärkeässä asemassa.

Kierikin nykyisenkaltainen toiminta kulttuuritoimijana alkoi vuonna 1997. Päärakennus rakennettiin ja museotoiminta alkoi puolestaan neljä vuotta myöhemmin. Toiminnan periaatteena on ollut alusta lähtien kulttuurimatkailu, jonka toiminta perustuu tutkittuun tietoon. Toiminnan pääalueina ovat olleet koululaistoiminta, matkailu ja tutkimustoiminta.

Oulun seudun koululaiset pääsevät aloittamaan viidennellä luokalla historian opinnot Kierikissä. Koululaistoiminnassa kokeilu, löytäminen ja oivaltaminen on tärkeässä osassa.

Matkailussa kivikauden elävöittäminen kokeellisen arkeologian keinoin on keskeisessä asemassa. Esittelemme muinaista elämää ja siihen tarvittavia taitoja. Matkailija voi halutessaan kokeilla kivikautisia kädentaitoja. Lähimmäksi muinaista maailmaa voi päästä tapahtumissamme, esimerkiksi "Kivikauden Markkinoilla."

Kierikkikeskus on järjestänyt omia arkeologisia kaivauksia vuodesta 2006. Yleisökaivauksiin voi arkeologiaan perehtymätön osallistua arkeologin johdolla. Kaivauksista olemme saaneet tärkeää tietoa Oulun seudun muinaisuudesta yli 5000 vuoden takaa.

Patrik Franzén
Museoamanuessi
Kierikkikeskus

Kierikin arkeologisia yleisökaivauksia. (kuva: Kierikkikeskuksen kuva-arkisto)

Koululaisryhmä Kierikin ansapolulla. (kuva: Kaleva, Jukka-Pekka Moilanen/Kaleva)

OULUN KAUPUNKIARKEOLOGIA

Titta Kallio-Seppä

FM, KTM. Kirjoittaja on kaupunkiarkeologiaan erikoistunut arkeologi, jonka tutkimusintressit ovat historiallisessa arkeologiassa, dendrokronologiassa ja erilaisten rakennettujen kulttuuriympäristöjen tutkimuksessa.

Kaivauslastat rapsuttavat maata hirsien päältä kaupungin keskustassa sijaitsevan tontin sisäpihalla. Välillä lastan kärki tuo esiin pienen keramiikka-astian tai ikkunalasin sirun menneiltä vuosisadoilta. Esinesirpaleet otetaan talteen ja kaivettu maa siirretään kihvelillä vieressä odottavaan ämpäriin. Kamera räpsähtää tallentamaan sekä rakenteet että arkeologien toiminnan (kuva 1).

Kaupunkiarkeologia on arkeologian osa-alue, joka tutkii kaupunkien vanhoja, ihmistoiminnan jälkeensä jättämiä kulttuurikerrostumia ja rakennejäännöksiä. Muinaismuistolaki (295/63) suojelee kaikkia Suomen ennen 1700-lukua perustettuja kaupunkeja ja niiden ennen isoavihaa (1713–1721) rakennettujen alueiden kulttuurikerroksia. Tutkimuksellinen merkitys koskee myös ennen isoavihaa rakennetun alueen tuoreempia 1700- ja 1800-lukujen jäännöksiä (Niukkanen 2004). Oulu on koko vuosituhatosen vaihteen jälkeisen ajan ollut yksi Suomen vilkkaimmista kaupunkiarkeologisen kenttätutkimuksen paikoista. Tutkimusten määrä selittyy sillä, että kaupungin keskustassa on tehty runsaasti uudis- ja perusparannusrakentamista ja kaupungin 1600- ja 1700-lukujen sijainti vastaa nykyisen keskusta-alueen sijaintia (kuva 2). Oulun vuonna 2002 tehdystä ja vuonna 2007 päivitetystä (Kallio-Seppä 2007) kaupunkiarkeologisessa inventoinnissa määriteltiin kaupungista alueet, joihin kohdistuu arkeologista kiinnostusta. Inventointi toimii rakennustoimintaa suunniteltaessa ohjeena siitä, tuleeko paikalla tehdä arkeologisia tutkimuksia ennen varsinaisten rakennustöiden aloittamista.

Oulun kaupunki perustettiin vuonna 1605 paikalle, joka oli vuonna 1531 saanut Kustaa Vaasalta virallisen kauppapaikan aseman. Oulusta löydetty arkeologinen materiaali on ajoittunut vanhimmillaan kaupungin alkuvaiheisiin eli 1600-luvulle. Myös 1700- ja 1800-lukujen kaupunkirakenteista on löydetty runsaasti jäännöksiä. Kaupungin vanhimpien vuosisatojen jälkeensä jättämät rakennusten pohjat, kellarit, kaivot, viemärit ja esinesirpaleet sijaitsevat maan sisässä, nykyihmisen silmille näkymättömissä. Maata kaivettaessa vastaan tulevat rakenteet ja kulttuurikerrokset tuhoutuvat, minkä vuoksi löydettyjen jäännösten tarkka arkeologinen dokumentointi on erittäin tärkeää. Suomen kaupunkiarkeologiassa on vain harvoissa tapauksissa pystytty säilyttämään esiin kaivettuja rakenteita tuhoutumattomina paikoillaan tuomalla ne osaksi nykyistä kaupunkitilaa. Oulussa tuomiokirkon kirkkotarhasta löydetty vanhojen kirkkotapulien kivijäännökset on jätetty paikoilleen kertomaan kirkkotarhan rakennusten muutoksista (kuva 3).

Oulun nykyiset katupinnat, puistot ja tontit kätkevät alleen laajan arkeologisen lähdeaineiston, jonka tutkimus paljastaa entisaikojen kaupunkilaisten elämästä seikkoja, joita ei voida muilla lähteillä tavoittaa. Löydetty esinesirpaleet kertovat minkälaisia esi-

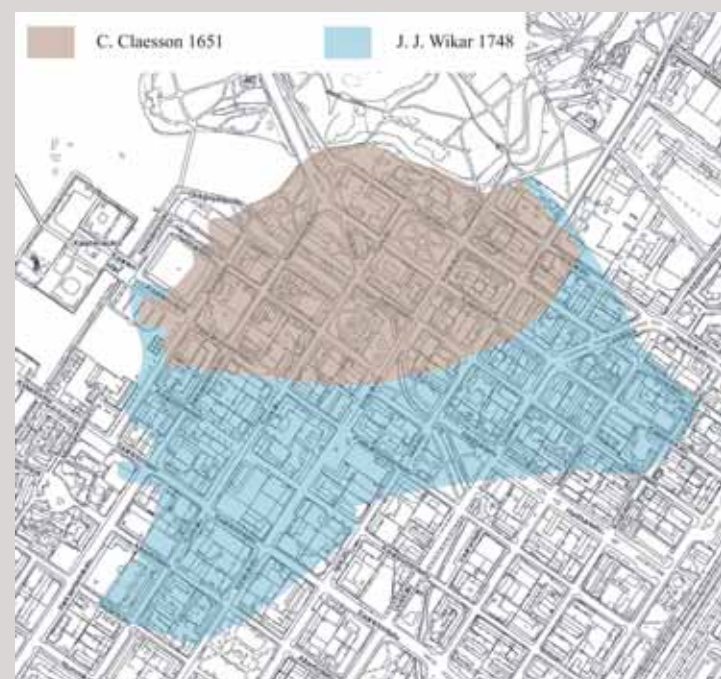

Kuva 1. Arkeologit kaivamassa esiin puurakenteita Aleksanterinkatu 9 sisäpihalla vuonna 2006 (kuva: M. Modarress, Museovirasto).

Kuva 3. Vuonna 1823 rakennetun väliaikaisen tapulin sekä vuonna 1728 rakennetun ja vuoden 1822 palossa tuhoutuneen tapulin jäännöksiä Oulun tuomiokirkon kirkkomaan lounaisnurkalla (kuva: T. Kallio-Seppä).

neitä kaupunkilaisilla oli ja miten he niitä käyttivät. Rakennuksiin ja katuihin liittyvät jäännökset kertovat puolestaan siitä, millaisia rakennuksia Oulussa tehtiin, sekä siitä, miten julkinen ja yksityinen kaupunkitila rakentui ja muuttui ajan myötä. Kaupunkitilan muuttumiseen vaikutti suuresti 1600-luvun puoliväliin ajoittuva kaupunkitilan säännönmukaistaminen eli regulointi. Kaupungista tehtiin suunnitelmia, joissa määriteltiin kaupungin säännönmukaiseen kortteli- ja katuverkkoon pohjautuva uusi asemakaava. 1650-luvulla tapahtuneet kaupunkipalot auttoivat uuden kaupunkirakenteen toteuttamisessa. Arkeologisessa aineistossa 1600-luvun puolivälin regulointi näkyy uusien katualueiden alle jääneinä aiemman kaupunkirakenteen suuntaisina kellareina, muuttuneina katulinjoina sekä yrityksinä kuivata kosteita katu- ja korttelialueita muun muassa puuainesta käyttämällä. Rungas kosteus oli Oulun kaupunkikuvassa näkyvä piirre kaupungissa sijainneiden lampien, kaupungin läpi kulkeneen ojan ja pienempien kosteiden alueiden vuoksi. Kosteuden ja siihen liittyvän alueiden kuivaamisen ja täyttämisen vuoksi kulttuurikerrosten paksuus vaihtelee kaupungin alueella suuresti kohteesta riippuen. Paksuimmillaan tutkittavat kerrokset ovat olleet noin viisi metriä syviä Torikatu 10:n tontilla. Franzenin puisto puolestaan toimii esimerkkinä alueesta, jolta aiempi kaivutoiminta on poistanut runsaasti maakerroksia ja jäljellä on enää lähinnä alun perin maan alle tehtyjä rakenteita, kuten kellareita.

Arkeologisesti tutkittujen alueiden laajuus ja esiin kaivettujen esineiden ja dokumentoitujen rakenteiden määrä Oulussa on suuri. Jokainen tontti on uniikki kokonaisuutensa, minkä vuoksi kaikki alueet ovat tutkimuksellisesti merkittäviä. Arkeologinen kenttätutkimus on kuitenkin vain pieni osa siitä, mitä arkeologinen tutkimus kokonaisuudessaan pitää sisällään. Myös aineiston varsinainen tutkimuskäyttö on ensiarvoisen tärkeää. Kenttätutkimuksen runsauden vuoksi Oulun kaupunkiarkeologisessa inventoinnissa määritellyt arkeologisesti kiinnostavat alueet ovat käymässä vähiin. Tulevaisuudessa myös vielä säilyneiden kulttuurikerrosten suojelu tai huolellinen tutkimus tulee nähdä tärkeänä.

Kuva 2. Oulun kaupungin laajuus ja sijainti 1600- ja 1700-lukujen puolivälin kartografisten lähteiden mukaan (pohjakartta: Oulun kaupunki).

Lähteet

Kallio-Seppä, Titta 2007. Oulu–Uleåborg. Kaupunkiarkeologisen inventoinnin päivitys. Museovirasto, rakennushistorian osasto. <http://www.nba.fi/fi/kaupunkiarkeologia> (URN:NBN:fi-fe20072161).

Niukkanen, Marianna 2004. Kaupungit muinaisjäännöksiä. Kaupunkiarkeologia Suomessa. Museoviraston Rakennushistorian osaston julkaisuja 25. Helsinki.

Maisemia katsellaan, niissä kuljetaan ja niitä muistellaan. Maisemien avulla luodaan mielikuvia ja niitä hyödynnetään markkinoinnissa ja imagon muodostamisessa.

Pikkaralan Iossi. (Kuva: Helena Hirviniemi)

Eurooppalainen maisemayleisopimus (2000) on ensimmäinen kansainvälinen sopimus, johon kuuluu yksinomaan maisema. Se on Euroopan neuvoston sopimus, jonka on allekirjoittanut 35 maata. Sopimuksen tavoitteena on maisemien suojelun, hoidon ja suunnittelun edistäminen sekä eurooppalainen yhteistyö maisema-asioissa. Maisemayleisopimus pyrkii lisäämään tietoisuutta maisemien arvosta, merkityksestä ja muuttumisesta. Suomessa sopimus ja siihen liittyvä laki ovat olleet voimassa 1.4.2006 lähtien.

Myös valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (2000) velvoittavat edistämään maisema-arvojen vaalimista alueidenkäytön suunnittelussa ja viiranomaistoiminnassa.

Maankäyttö- ja rakennuslain sisältövaatimukset edellyttävät rakennetun ympäristön ja maiseman huomioon ottamista kaikilla maankäytön suunnittelun tasoilla.

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaan on mahdollista perustaa kansallinen kaupunkipuisto kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi. Päätöksen kansallisesta kaupunkipuistosta tekee ympäristöministeriö.

Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa (895/1999) edellytetään, että MRL:n mukaisesti kaavan vaikutuksia selvitetessä arvioidaan myös suunnitelman toteuttamisen välilliset ja välittömät vaikutukset muun muassa kaupunkikuvaan ja maisemaan.

3.2 KULTTUURIMAISEMA

Maisema on fyysinen ympäristökokonaisuus, joka koostuu elottomista ja elollisista luonnon elementeistä sekä ihmisen toiminnan vaikutuksesta. Maisema on jatkuvasti muuttuva kokonaisuus, jonka ominaisuudet ovat luonnon ja/tai ihmisen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta peräisin. Hahmotamme maiseman visuaalisena maisemakuvana, jota muut aistimukset täydentävät. Arkikielessä maisemalla tarkoitetaan yleensä näköaistilla havaittavaa ympäristöä, jota katsotaan kauempaa maiseman ulkopuolelta.

Valtakunnallisissa maisemia tutkivassa VAMMI-projektissa (Helsingin yliopiston Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden mittarit) maiseman määrittellään olevan myös psykologinen ja sosiaalinen kokonaisuus. "Maisemaa voidaan tarkastella objektiivisesta, subjektiivisesta ja representatiivisesta näkökulmasta, joista ensimmäisessä tarkastellaan fyysistä maisemaa, toisessa yksilön kokemaa maisemaa sisältöineen ja kolmannessa maiseman erilaisia kuvaustapoja ja annettuja kulttuurisia merkityksiä."

Oulu on maisemarakenteeltaan varsin alavaa ja tasaista. Mannerjäätiköiden kerrostamien moreenimuodostumien ohella laajoilla alueilla on syvään veteen kasautuneita tasaisia sora- ja hietikkoalueita sekä jonkin verran savikkoja. Ensimmäisille ovat tunnusomaisia myös muinaiset laajat rantavallikentät, jotka jatkuvat sisämaahan päin Pohjois-Pohjanmaan nevalakeudelle. Harjut ja hiekkamuodostumat ovat pääosin tasoittuneet alueella aallokon vaikutuksesta ja peittyneet rantakerrostumiin. Kalliota on vain niukasti näkyvissä, lähinnä Kiimingin ja Haukiputaan itäosissa.

Lännessä maisema rajoittuu Perämereen, ja maankohoamisen myötä uutta rantaa paljastuu jatkuvasti. Oulunsalon alavalla rannikolla kasvillisuusvyöhykkeiden siirtymisen ja meren pakenemisen voi nähdä selkeästi jo yhden sukupolven aikana. Haukiputaalla puolestaan Runtelinharju muodostaa Oulun rannikolla maastonmuodoiltaan poikkeuksellisen korkean hiekkaisen harjualueen, jonka ansiosta myös ranta kohoaa merestä muuta Oulua jyrkemmin. Rannikon suurimmat asutuskeskukset Oulu ja Haukipudas ovat syntyneet liikenteellisiin solmukohtiin jokisuistoihin meren rannalle.

Sisämaata halkovat joet, joiden rannoille asutus on keskittynyt nauhamaisiksi kyliksi. Kapeahkot viljelyalueet seurailevat jokilaaksoja. Karjanhoito on peltoviljelyä merkittävämpää etenkin Oulun pohjoisosissa, ja huomattava karjatalouden keskittymä sijaitsee esimerkiksi Yli-lin Karjalankylässä. Jokivarsien väliin jää laajoja metsä- ja suoalueita, jotka ovat pääosin asumattomia. Soiden runsas määrä johtuu alueen tasaisuudesta. Soista suurin osa on aapasoita. Oulun sisäosissa on myös runsaasti pieniä järviä, joista suurimpien rannoille on muodostunut kyliä. Itää kohti tasainen maasto muuttuu kumpuilevaksi ja soiden sekä metsien määrä lisääntyy. Muutamia matalahkoja harjumuodostelmia luikertelee maiseman läpi eri puolilla Oulua.

Ympäristöministeriön vuonna 1992 julkaisemassa maaseudun kulttuurimaisemaa käsittelevässä maisema-aluetyöryhmän mietinnössä esitetään valtakunnallinen maisemamaakuntajako. Se sisältää myös kuvaukset maamme edustavimmista kulttuurimaisemista sekä ehdotukset niiden säilyttämisestä ja hoidosta. Oulun alueen maisemat kuuluvat pääosin Pohjois-Pohjanmaan joki- ja rannikkoseutuun. Yli-lin ja Ylikiimingin itäiset osat ulottuvat Pohjois-Pohjanmaan nevalakeuden alueelle. Molemmat maisemaseudut kuuluvat Pohjanmaan maisemamaakuntaan.

MITÄ KULTTUURIMAISEMA SISÄLTÄÄ?

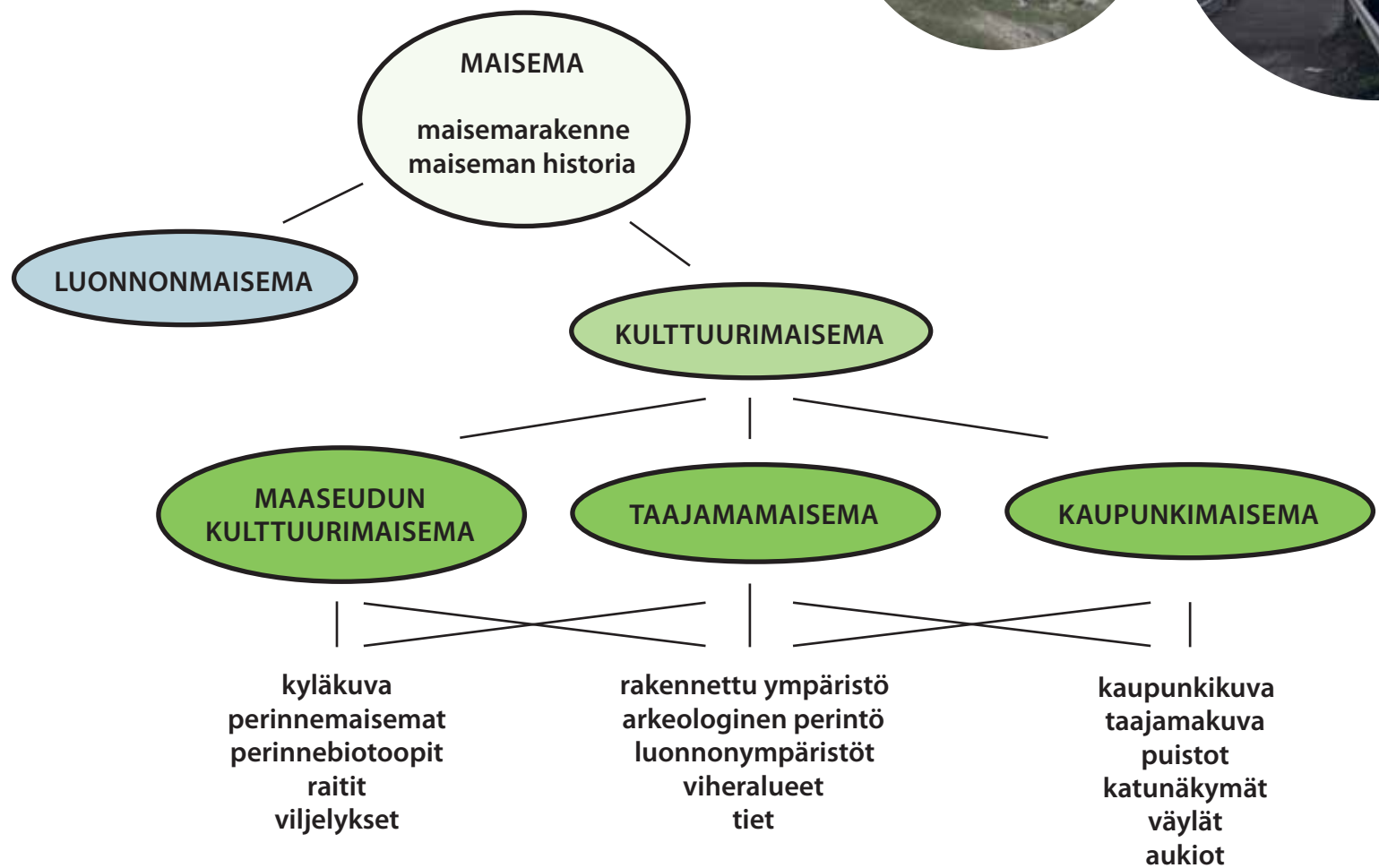
Maisemasta voidaan erottaa sen syntyvän mukaan kaksi osaa: luonnonmaisema, joka on syntynyt pääosin luonnon omasta vaikutuksesta ja kulttuurimaisema, joka on muodostunut ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen tuloksena. Oulun kulttuuriympäristöohjelmassa keskitytään kulttuurimaisemiin ja niiden eri osa-alueisiin.

Käsite kulttuurimaisema sisältää sekä maaseudun kulttuurimaiseman että urbaanin kaupunkimaiseman. On olemassa myös maisemia, jotka sisältävät sekä kaupunki- että maaseutumaiseman piirteitä, kuten useat kirkonkylä ja taajamien maisemakokonaisuudet.

Ihmisen toiminta on vaikuttanut voimakkaasti kaupunkimaiseman syntyyn. Se on suurelta osaltaan rakennettua luonnonympäristöjen jäädessä vähemmistöön. Vaikka maisemassa ei näkyisi yhtään vihreää, ilmentävät maaperä, topografia, vesi ja ilmasto-olot paikan luonnonolosuhteita. Kaupunkimaisemaan kuuluvat muun muassa liikenneväylät, katunäkymät, puistot, aukiot, asuinalueet ja teollisuusympäristöt.

Maaseudun kulttuurimaisema on laaja käsite, johon sisältyvät puhtaat luonnonelementit kuten joet, metsät ja suot; ihmisen muokkaama luonto kuten pellot, talousmetsät, hakamaat ja niityt; rakennettu ympäristö kuten tiet, polut, rakennukset, aidat, sillat ja pihat; muinaisjäännökset kuten asuinpaikat ja hautaröykkiöt. Maaseutumaisemassa luonnonelementit ovat kaupunkimaisemaa selkeämmin havaittavissa. Perinnemaisema on perinteisten elinkeinojen muovaama alue, jonka historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisema on usein melko pienialainen osa laajempaa kulttuurimaisemaa. Siihen kuuluvat sekä perinteisiä elinkeinoja edustavat rakennukset kuten heinäladot ja aidat että elinkeinojen muokkaama luonto kuten niitty tai pellot. Perinnebiotoopit ovat luontotyyppisiä, joilla elää perinteisiin elinkeinoin hin kuten laiduntalouteen sidoksissa olevia eläin- ja kasvilajeja. Perinnebiotoopit ovat pieni osa perinnemaisemaa, eivätkä ne sisällä rakennettua ympäristöä.

MAISEMAN ARVOTTAMINEN

Mirjam Larinkari

Maisema-arkkitehti. Kirjoittaja työskentelee Oulun kaupungilla ympäristösuunnittelun asiantuntija- ja tilaajatehtävissä. Hän on perehtynyt viheralueiden arvottamiseen kaavoitukseen liittyvien maisema- ja viheralueselvitysten kautta.

Oulun kaupungin viheraluejärjestelmän (1999) viheralueiden merkittävyyssluokituksen arvokriteerit:

- maisemarakenteen kannalta merkittävä
- maisemakuvallisesti merkittävä
- kaupunkirakenteen kannalta merkittävä
- kaupunkikuvallisesti merkittävä
- luonnonarvojen kannalta merkittävä
- kulttuurihistoriallisesti merkittävä
- arkeologisesti merkittävä
- viherverkoston kannalta merkittävä
- käytön kannalta merkittävä
- kaupunkihygienistä suojaa antava

Eurooppalainen maisemayleissopimus ja Suomen lainsäädäntö velvoittavat tunnistamaan ja vaalimaan maiseman arvoja. Arvojen tunnistaminen on erityisen tärkeää silloin, kun maisemaan kohdistuu muutospaineita. Näkyviä muutoksia aiheuttavat esimerkiksi uudis- ja täydennysrakentaminen sekä maaseutuelinkeinojen kehittyminen. Kerran tunnistetut arvot eivät välttämättä ole pysyviä, sillä ihmisen toiminta ja luonnon prosessit muokkaavat maisemaa lakkaamatta.

Maisema-arvojen määrittely sekä maiseman eri tekijöiden merkittävyyden arviointi eli arvottaminen, on haastava tehtävä. Maiseman fyysisen, visuaalisen ja kokemuksellisen olemuksen vuoksi sen sisältämät arvot voivat olla niin konkreettisia kuin abstraktejakin.

Maiseman monitahoisuudesta johtuen, sen arvottamiselle ei ole olemassa yhtenäisiä, vakiintuneita arvottamiskriteereitä. Maisema-arvoihin liittyvät lait ja ohjeet ovat osin tulkinnanvaraisia, ja käytännöt vaihtelevat. Arvottamismetodeja kehitetään usein kohdekohtaisesti, työn lähtökohdat ja arvotettavan maiseman ominaispiirteet huomioiden. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden valinnassa on esimerkiksi painottunut maaseudun kulttuurimaisemat: avointen viljelysmaisemien ja perinteisen rakennuskannan merkitys.

Arvottamiseen vaikuttaa suuresti tarkastelun näkökulma. Maisemaan liittyvät luonnon-tieteelliset tai taloudelliset arvot ovat helpommin mitattavissa kuin kokemukselliset, esteettiset tai virkistykelliset arvot. Maiseman taloudellisen arvon mittarina on käytetty esimerkiksi maiseman vaikutusta kiinteistön arvoon, maiseman houkuttelevuutta matkailukohteena tai sen tuottamien hyödykkeiden, kuten raaka-aineiden tai ravinnon arvoa. Maamerkillä tai tunnetulla kansallismaisemalla voi olla voimakasta symboliarvoa. Ekosysteemipalvelu-ajattelu pyrkii konkretisoimaan maisemassa toimivien luonnonprosessien aineellisia ja aineettomia hyötyjä ihmiselle.

Historiallisten ja kulttuuristen tekijöiden arvostus voi vaihdella voimakkaastikin ajan kuluessa. Maiseman merkittävyyteen vaikuttaa myös sen suhde lähiympäristöönsä tai muihin vastaaviin maisemiin valtakunnallisella tasolla.

Maiseman arvottamisessa subjektiivisen kokemuksen merkitys on suuri. Jotta eri näkökulmat tulisivat huomioituksi tasapuolisesti, arvojen tunnistamiseksi on käytävä monialaista ja myös asukkaita osallistavaa keskustelua. Varsinainen arvottaminen ja sen pohjalta tehtävä suunnittelu, esimerkiksi maisemanhoidon tai historiallisen puiston kunnostuksen suunnittelu, on asiantuntijatyötä.

Oulussa maiseman arvoja on tarkasteltu yleis- ja asemakaavojen yhteydessä laadittavissa luonto- ja maisemaselvityksissä sekä erilaisissa viheraluetarkasteluissa.

LUONTOARVOT	maisemarakenteen kannalta merkittävä
	ekologisen verkoston kannalta merkittävä
	monimuotoisuuden kannalta merkittävä
	suojelun kannalta merkittävä
KÄYTTÖARVOT	viheralueiden palvelujen kannalta merkittävä
	yhteisöllisyyden kannalta merkittävä
	luontokokemuksen kannalta merkittävä
	merkittävä kulkuyhteys
KULTTUURISET ARVOT	paikallisidentiteetin kannalta merkittävä
	kulttuurihistorian kannalta merkittävä
	puutarhataiteellisesti merkittävä
	ajallisesti kerroksellinen
KAUPUNKIRAKENTEELLISET ARVOT	merkittävä viherverkon osa
	kaupunki- ja maisemakuvallisesti merkittävä
	suojavaikutuksen kannalta merkittävä
	alkuperäisen kaavan kannalta merkittävä

Pikisaari on osa Oulujoen suistoalueen historiallista kokonaisuutta, joka kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin.

Höyhtyän viheralueiden arvotuksessa käytetyt arvotuskriteerit: neljä pääluokkaa ovat luontoarvot, käyttöarvot, kulttuuriarvot, kaupunkirakenteelliset arvot.

Maiseman arvottamisen tavat riippuvat näkökulmasta. Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus-julkaisussa (2008) esitetyt viisi lähestymistapaa maisemaan. Taulukko on mukailtu ja täydennetty Jonesin (1991), Karjalaisen (1996) ja Raivon (1996) vastaavista esityksistä.

	Luonnontieteellinen	Suunnittelulähtöinen	Taloudellinen	Humanistinen	Representatiivinen
Lähestymistapa	objektiivinen	objektiivinen, arvoladattu	maisema julkishyödykkeenä	subjektiivinen / intersubjektiivinen	intersubjektiivinen, tekstuaalinen
Suhde	"on"	tavoitetila, "pitäisi olla"	ihmisen mieltymykset, preferenssit	kokemuksellinen (aistit, muistot, tunteet)	merkitys rakenne, semioottinen
Maisema koostuu	kaikki näkyvä	valitut elementit	hyödyt ja kustannukset	välittömät kokemukset ja symbolit	merkit
Tutkimusongelma	luonnon toiminnan (muutoksen) ymmärtäminen	synteesin teko (tieto) ja valinnan kriteerit tavoitteenasettelussa (muutos)	maiseman (taloudellisen) arvon määrittäminen	maiseman näkemistapojen tunnistaminen	maiseman yhteiskunnallisen kehityksen peilinä

ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET

Tässä esitellyt Oulun valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet perustuvat vuonna 1997 Pohjois-Pohjanmaan liiton julkaisemaan Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet -selvitykseen. Siihen on valittu silloisen esiselvityksen pohjalta 51 edustavinta Pohjois-Pohjanmaan kulttuurimaisemaa. Ympäristöministeriön käynnistämä valtakunnallisesti arvokkaiden maisemien uudelleen arviointityö on parhaillaan käynnissä. Vuosien 2013-2014 aikana tarkistetaan nykyisten Pohjois-Pohjanmaalla sijaitsevien, valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden aluevalikoima, arvoluokat sekä rajaukset. Päivitysinventointi voi tuoda muutoksia myös Oulun arvokkaiden maisema-alueiden rajauksiin ja arvoluokkiin.

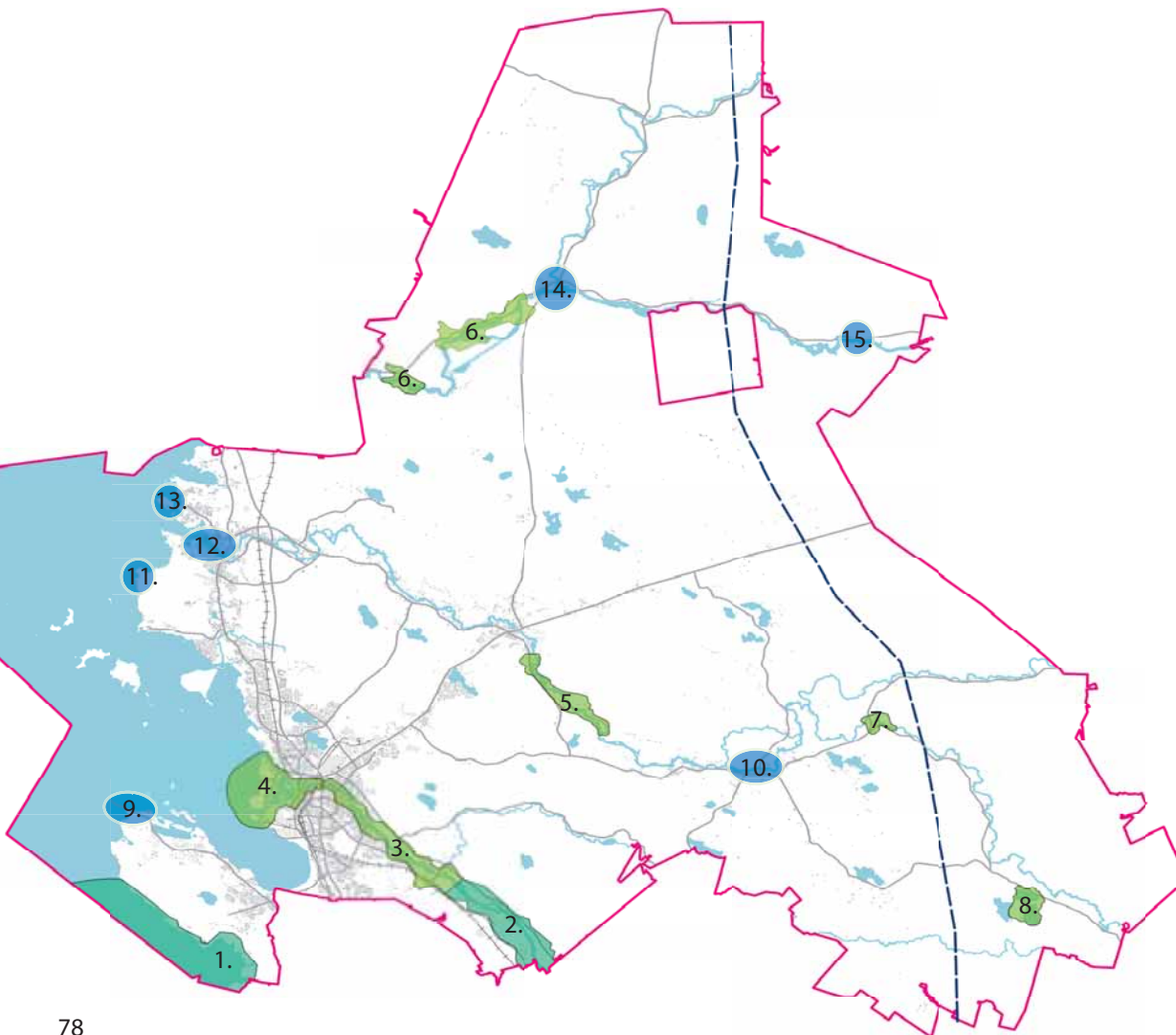
Oulun kulttuuriympäristöohjelman tekovaiheessa esille nousi joukko paikallisesti arvostettuja maisema-alueita. Kunnissa järjestettyjen yleisötilaisuuksien ja myöhempien maastokäyntien pohjalta tässä esitellään muutama tärkeäksi koettu maisemakokonaisuus. Yleisesti ottaen paikallisesti arvostettuja olivat lähes kaikki vesistöjen rannat ja niihin rajautuvat maisemat.

Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue:

Valtioneuvoston vuoden 1995 periaatepäätöksessä nimetyt 156 aluetta. Nämä alueet ovat valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita koskevassa valtioneuvoston päätöksessä (30.11.2000) kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevissa erityistavoitteissa tarkoitettuja alueiden käytön suunnittelun lähtökohtia.

Maakunnallisesti merkittävä maisema:

Asiantuntijaviranomaisten määrittelemä maakunnallista ominaisluonnetta ja maakunnallisia erityispiirteitä ilmentävä maisema.

OULUN ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET

1. Liminganlakeus (va)
2. Oulujoen laakso (va)
3. Oulujoen laakso (ma)
4. Oulujoen suisto (ma)
5. Kiiminkijoen Koiteli (ma)
6. Iijoen alajuoksu (ma)
7. Joki-Kokko (ma)
8. Yli-Vuotto (ma)

Paikallisesti arvostettuja maisema-alueita

9. Riutunkari (pa)
10. Ylikiimingin kirkonkylä ja kylänraitti (pa)
11. Runtelinharju (pa)
12. Kiiminkijoen suisto (pa)
13. Martinniemi (pa)
14. Ii- ja Siuruajokien risteys (pa)
15. Matkasuo / Pahkalantie / Iijoki (pa)

(va) valtakunnallisesti arvokas

(ma) maakunnallisesti merkittävä

(pa) paikallisesti arvostettu

1. Limingan lakeus (va)

Oulunsalon Liminganlahteen rajoittuva kapea ranta-alue kuuluu Limingan lakeuden maisema-alueeseen. Tunnusomaisista maisemalle on tasaisuus ja avoimuus. Lahtea ympäröivät niityt ja rantaruovikot. Liminganlahti on kansainvälisesti merkittävä lintualue ja yksi Suomen 49:stä RAM-SAR-kosteikkoalueista.

2. Oulujoen laakso (va)

Oulujoki muodostaa sekä historiallisesti että maisemallisesti monivivahteisen aluekokonaisuuden Pohjois-Pohjanmaalla ja esimerkin joen hyödyntämisestä eri aikakausina. Turkansaaresta Muhokselle ulottuva jokilaakso on kapea viljelylaakso, joka pohjoispuolella rajautuu metsäiseen selännealueeseen.

3. Oulujoen laakso (ma)

Madekoskelta jokisuistoon ulottuva kokonaisuus, joka sisältää myös laajoja uusia rakennetun ympäristön kerrostumia.

4. Oulujoen suisto (ma)

Oulujoen suistoalueella on runsaasti kaupunkiyntiin, hallintoon, teollisuuteen, uittoon, merenkulkuun ja kaupungin historiaan liittyviä arvokkaita rakennuksia ja rakenteita. Sekä suistoon että suistosta avautuu runsaasti merkittäviä näkymiä.

5. Kiiminkijoen Koiteli (ma)

Koitelin maisema-alueeseen kuuluvat Huttukylä ja Ylikylä asutuksineen ja viljelyksineen sekä vapaana virtaava Koitelinkoski. Kosken kohdalla joki jakautuu useaksi uomaksi, joiden väliin on syntynyt pitkänomaisia saaria.

6. Iijoen alajuoksu (ma)

Maisema-alueeseen kuuluvat Jakkukylä, Jakkuranta, Karjalankylä ja Hökänranta-Keskikylä. Jokivartta seuraava nauhamainen asutus ja viljelysaukeat sekä Iijoen vahva läsnäolo ovat ominaista maisemalle.

7. Joki-Kokko (ma)

Mäellä sijaitsee maataloutteen perustuvaa Kiiminkijoen varren asutusta. Maisema on joen, peltojen ja asutuksen muodostama kokonaisuus.

8. Yli-Vuotto (ma)

Iso-Vuoton ja Vähä-Vuoton rannoille sijoittuu järvenranta-asutusta ja viljelysmaisemaa.

PERINNEMAISEMAT

Oulun alueella on säilynyt joukko perinnemaisemia, joista yleisimpiä ovat hakamaat, metsälaitumet ja tulvaniityt. Lajistoltaan monipuolisten perinnebiotooppien tilanne on kuitenkin melko huono, sillä maaseudun rakennemuutoksen ja maatalouden tuotantotapojen muuttumisen vuoksi perinteinen maankäyttö on loppunut ja suuri joukko perinnemaisemia on kasvamassa umpeen. Tämä uhkaa myös monien kulttuurisidonnaisten lajien ja biotooppien elinoloja. Erityisesti monien heinävirtisten kasvien elinympäristöt ovat kutistuneet.

Maisemallista ja lajistollista rikkautta pidetään yllä erilaisilla maisemanhoitotoimenpiteillä, joita voivat tehdä sekä yksityiset maanomistajat että esimerkiksi yhdistykset ja yritykset. Laidunnus, niitto, raivaus ja koneellinen vesakon poisto ovat kaikki umpeenkasvua estäviä toimenpiteitä. Perinnemaisemien ja -biotooppien keinotekoinen ylläpito vaatii kuitenkin jatkuvaa työtä, sillä pajut ja muu puusto kasvavat nopeasti ja valtaavat elintilan perinteisten elinkeinojen ylläpitämiltä lajeilta.

Valtakunnallisesti arvokkaita perinnemaisemia ovat Mäntyranan ja Nenännokan merenranta- ja metsälaitumet Oulunsalossa. Nämä, kuten monet muutkin arvokkaat perinnemaisemat, sisältävät useaa eri maisematyyppiä. Maakunnallisesti arvokkaita perinnemaisematyyppisiä ovat Oulun alueella merenrantaniityt, hakamaat, metsälaitumet, niityt, entiset pellot sekä yksi keto.

Perinnemaisema ja perinnebiotooppi

Perinteisten elinkeinojen ja maankäyttötapojen muovaama alue, jonka historialliset piirteet ovat säilyneet. Perinnemaisemia ovat esimerkiksi niityt ja hakamaat ja niiden käyttöön liittyvät rakenteet ja rakennelmat. Kulttuuri- ja perinnemaisema -käsitteet ovat osin päällekkäiset, perinnemaisema on usein melko pienialainen ja osa laajaa kulttuurimaisemaa. Perinnebiotoopeiksi nimitetään pääosin niitty- ja laiduntalouden monilajisia luontotyyppisiä esim. kuivat ja kosteat niityt, hakamaat ja metsälaitumet.

*Lehmiä rantahietikolla Oulunsalon valtakunnallisesti arvokkaalla Mäntyranan laitumella.
(Kuva: Mira Varis)*

Karjan laiduntaminen on vähentynyt tilakoon kasvaessa ja jalottelutarhujen yleistyessä. Vesalankylän kohdalla Kiiminkijoen rantamaisema on säilyttänyt perinteisen luonteensa.

Yli-Siuruan rantaniityllä laiduntavat lampaat. Maanviljelys on tilalla loppunut, mutta rantamaiseman avoimena pitämistä helpottavat lainalampaat.

Oulun pohjois- ja itäosissa laiduntavat lehmien ja lampaiden lisäksi porot. Porot vaeltavat vapaana ja luovat oman lisänsä maisemaan.

KRAASELIN PERINNEBIOTOOPPIALUE

Kraaselin saari on ollut kellolaisten yhteinen kotieläinten laidunalue vuoteen 1975 saakka, jolloin saarella laidunnettiin kesäisin noin tuhatpäistä karjalaumaa.

Vuonna 2005 yrittäjä Tarja Isohätälä palautti laidunkäytön yhteensä 130 hehtaaria saaren eteläkärjestä. Sopimus laiduntamisesta tehtiin Pohjois-Pohjanmaan ELY:n kanssa viideksi vuodeksi. Sopimus uusittiin vuonna 2011 kestäväksi vuoteen 2015 saakka. Keväällä maanviljelijä Juha Räsänen aloitti myös laiduntamisen alueella rakentamalla 80 hehtaarin laidunalueen. Kesällä 2012 Kraasellissa oli 120-päinen lammaslauuma ja 120-päinen nautakarja. Laidunalueet kuuluvat Natura-alueeseen.

Eläimet kuljetetaan ponttoonilla n. 3 km matka saaren kesäkuun alussa, ja laidunnus päättyy syyskuun puolivälissä. Eläinten tehtävänä on pitää ranta-alueet avoimina, jotta alueen monipuolinen kasvillisuus ja linnusto säilyvät ja osin lisääntyvät.

Tarja Isohätälä
Yrittäjä

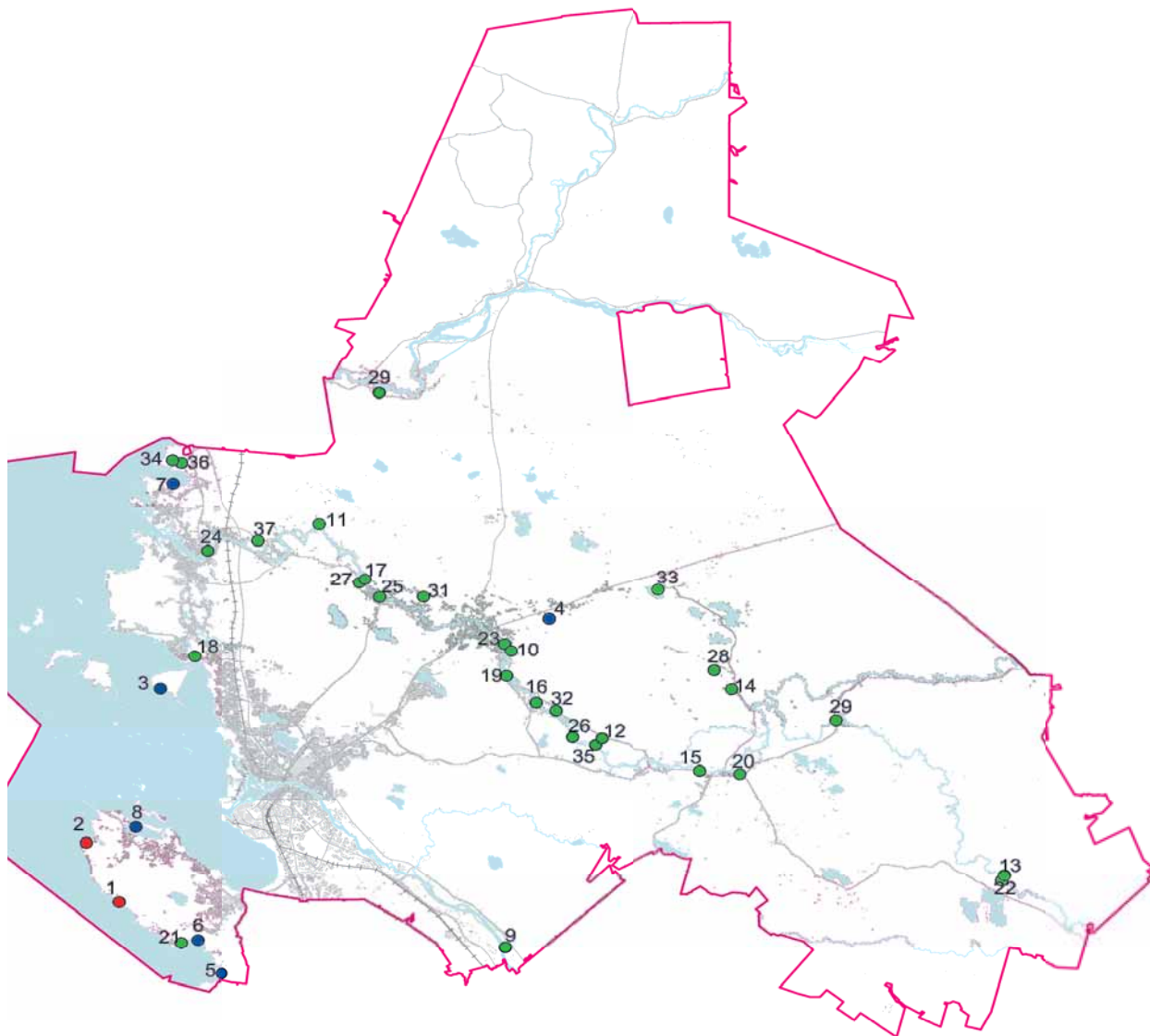
Karjaa maakunnallisesti arvokkaassa perinnemaisemassa Kraaselin saarella. (Kuva: Eeva Kiuru)

ARVOKKAAT PERINNEMAISEMAT OULUN ALUEELLA

Tässä esitetyt perinnemaisemat perustuvat Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen alueella vuosina 1992–1995 tehtyihin inventointeihin, joiden tulokset on esitelty vuonna 1997 julkaistussa Pohjois-Pohjanmaan perinnemaisemat -raportissa. Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen toimesta perinnemaisemien päivitysinventointeja tehdään voimavarojen salliessa vuosittain, mutta kokonaistarkastelua ei ole tehty vuoden 1997 jälkeen. Uusia kohteita on tullut lähinnä maatalouden erityisympäristöjärjestelmän käyttöönoton myötä vuoden 1995 jälkeen. Osa näistä erityistukikohteista täyttää jo nykyään perinnebiotoopin vaatimukset, mutta kyseiset kohteet puuttuvat vuoden 1997 inventoinnista ja raportista. Perinnemaisemien/-biotooppien osalta tietojärjestelmiä päivitetään ja kehitetään paraikaa, ja tavoitteena on, että tulevaisuudessa tietoa olisi saatavissa enemmän ja helpommin verkon kautta.

Merkkien selitykset Perinnebiotoopit

- Valtakunnallisesti arvokkaat
- Maakunnallisesti arvokkaat
- Paikallisesti arvokkaat

Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, yleiskaavoitus 25.10.2012
Pohjakartta © Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut 2012
Lähde: Pohjois-Pohjanmaan Ely-keskus 10/2012

ARVOKKAAT PERINNEMAISEMATYYPIT OULUN ALUEELLA:

Pohjois-Pohjanmaan perinnemaisemat. Vainio, Maarit; Kekäläinen, Hannele (toim.). Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus, Oulu 1997

Haka:

5. Nenän niitty, Oulunsalo (M)
6. Sarkkirannan laidun, Oulunsalo (M)
7. Upin niitty, Haukipudas (M)
9. Hepo-ojan laidun, Oulu (P+)
11. Luokanmutka, Haukipudas (P+)
12. Pikkulehdon metsälaidun ja haka, Kiiminki (P+)
14. Soronperän laitumet, Ylikiiminki (P+)
15. Ukkolanmäen niitty ja haka, Ylikiiminki (P+)
16. Ala-lisakan rantalaidun, Kiiminki (P)
20. Marttilan haka, Ylikiiminki (P)
23. Takunsaari, Kiiminki (P)
24. Törmälän saari, Haukipudas (P)
26. Vilppolan metsälaidun, Kiiminki (P)
27. Alatalon laidunniitty, Kiiminki (P-)
29. Jakkurannan haka, Yli-li (P-)
30. Joki-Kokon niemen haat, Ylikiiminki (P-)
31. Kaattarin metsälaidun, Kiiminki (P-)
34. Ollilan haka, Haukipudas (P-)
35. Rekelän metsälaidun ja niitty, Ylikiiminki (P-)
36. Runtin elosuoja, Haukipudas (P-)

Metsälaidun:

1. Mäntyranan laidun, Oulunsalo (V)
2. Nenännokan laidun, Oulunsalo (V)
8. Välitörmä, Oulunsalo (M)
11. Luokanmutka, Haukipudas (P+)
12. Pikkulehdon metsälaidun ja haka, Kiiminki (P+)
14. Soronperän laitumet, Ylikiiminki (P+)
15. Ukkolanmäen niitty ja haka, Ylikiiminki (P+)
21. Purnunnokka, Oulunsalo (P)
24. Törmälän saari, Haukipudas (P)
25. Villasaari, Kiiminki (P)
26. Vilppolan metsälaidun, Kiiminki (P)
28. Huumon metsälaidun, Ylikiiminki (P-)
30. Joki-Kokon niemen haat, Ylikiiminki (P-)
31. Kaattarin metsälaidun, Kiiminki (P-)
32. Kantolan metsälaitumet, Kiiminki (P-)
33. Mannilan Pikkaraisen laitumet, Ylikiiminki (P-)
35. Rekelän metsälaidun ja niitty, Ylikiiminki (P-)

Tulvaniitty:

9. Hepo-ojan laidun, Oulu (P+)
11. Luokanmutka, Haukipudas (P+)
13. Savihaudan tulvaniitty, Ylikiiminki (P+)
15. Ukkolanmäen niitty ja haka, Ylikiiminki (P+)
16. Ala-lisakan rantalaidun, Kiiminki (P)
17. Honkasen rantalaidun, Kiiminki (P)
18. Kalimenojan suun laidunniitty, Haukipudas (P)
22. Savihaudan saaret, Ylikiiminki (P)

23. Takunsaari, Kiiminki (P)
26. Vilppolan metsälaidun, Kiiminki (P)
27. Alatalon laidunniitty, Kiiminki (P-)
37. Väärähaan niitty, Haukipudas (P-)

Niitty:

4. Haaraojan niitty, Kiiminki (M)
10. Koivuniityn metsälaidun ja niitty, Kiiminki (P+)
15. Ukkolanmäen niitty ja haka, Ylikiiminki (P+)
19. Koitelin keto ja niitty, Kiiminki (P)
20. Marttilan haka, Ylikiiminki (P)
23. Takunsaari, Kiiminki (P)
24. Törmälän saari, Haukipudas (P)
25. Villasaari, Kiiminki (P)
36. Runtin elosuoja, Haukipudas (P-)

Merenrantaniitty:

1. Mäntyranan laidun, Oulunsalo (V)
2. Nenännokan laidun, Oulunsalo (V)
3. Kellon Kraaseli, Haukipudas (M+)
5. Nenän niitty, Oulunsalo (M)
6. Sarkkirannan laidun, Oulunsalo (M)
7. Upin niitty, Haukipudas (M)
8. Välitörmä, Oulunsalo (M)
21. Purnunnokka, Oulunsalo (P)

Entinen pelto:

4. Haaraojan niitty, Kiiminki (M)
7. Upin niitty, Haukipudas (M)
18. Kalimenojan suun laidunniitty, Haukipudas (P)
23. Takunsaari, Kiiminki (P)

Pelto:

11. Luokanmutka, Haukipudas (P+)
29. Jakkurannan haka, Yli-li (P-)

Keto:

4. Haaraojan niitty, Kiiminki (M)

Kallioketo:

19. Koitelin keto ja niitty, Kiiminki (P)

Nummi:

25. Villasaari, Kiiminki (P)

Suoniitty:

14. Soronperän laitumet, Ylikiiminki (P+)

KAUPUNKIMAISEMA

Kaupunkimaisemat poikkeavat maaseudun kulttuurimaisemista. Kaupungit ovat rakennettuja, suunniteltuja ja ihmisen voimakkaasti muokkaamia. Luonnonelementit eivät ole niissä yhtä vahvasti havaittavissa kuin maaseudun kulttuurimaisemassa, mutta maisemalla on ollut suuri merkitys kaupunkien rakentamiseen. Kaupungit sijoittuvat usein maiseman solmukohtiin, joissa suuret maisemaelementit kohtaavat.

Maaseudun kulttuurimaiseman ja kaupunkimaiseman yksi ero on suunnittelu. Ihmisen vaikutus maaseutumaisemassa on suoraan riippuvaista maiseman lähtökohdista: pellot, niityt, talousmetsät, rakentamispaikat, tiet, sillat ovat siellä, mihin ne maiseman kannalta on ollut järkevää ja mahdollista tehdä. Kaupungissa suunnittelun kulloisillakin ihanteilla ja teorioilla on ollut suurempi vaikutus: joinakin aikakausina maiseman lähtökohdat on huomioitu paremmin kuten metsälähiöissä, joskus taas kaupunkia on rakennettu maisemasta riippumatta johonkin formaaliin muotoon kuten ruutukaavakeskustoissa.

Kaupungin maisemakuvat voivat olla laajoja näkymiä vesistöjen yli tai sulkeutuneita kapeita katutiloja. Myös suurien liikenneväylien varret ovat osa kaupunkimaisemaa. Kaupunkimaisemassa korostuvat usein asuin- ja liikerakentaminen, liikenne ja elinkeinot sekä kaupunkikuvallisesti merkittävät kohteet kuten kirkko, vesistöt ja merkkirakennukset. Puistot ja viheralueet ilmentävät luonnon ympäristöä kaupungissa. Myös kaupungin keskustan ulkopuolella on kaupunkimaisemaa. Lähiöiden ja asuinalueiden maisema on usein vehreämpää kuin aivan kaupungin keskustassa ja maiseman elementit paremmin havaittavissa.

TAAJAMAMAISEMA

Raja kaupunki- ja taajamamaiseman välille on vaikea vetää. Nykyään harvat saavat elantonsa maanviljelystä ja liikkumisen helppouden vuoksi kaupunkimainen asuminen levittäytyy myös maaseututaajamiin. Tuloksena on asumalähiöitä maaseutumaisemassa, maaseudun kulttuurimaiseman perinteisestä muodostumistavasta irrallisia saarekkeita. Haukiputaan, Kiimingin ja Oulunsalon kirkonkylien tai taajamien maisemat sisältävät piirteitä sekä kaupunki- että maaseutumaisemasta. Taajaman urbaanista keskustasta saattaa aueta näkymä peltoaukealle tai perinteiseen pihapiiriin. Kaupunki- ja maaseutumaiseman välimaastoon jäävät myös asumalähiöt ja vanhojen kylien yhteyteen kasvaneet asuinalueet kuten Jääli ja Kiviniemi.

Kaupunki on osa maisemaa. Kaupunkimaisemassa luonnonelementit ja ihmisen rakentama ympäristö ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa. Oulun kaupunki on rakentunut suurmaiseman solmukohtaan Oulujoen suulle. Vesielementti on voimakkaasti läsnä kaupungin maisemakuvassa. Valtakunnallisesti merkittävässä Oulujoen suiston rakennetussa kulttuuriympäristössä on useita kaupunkikuvallisesti tärkeitä kohteita kuten Toivoniemi, Pikisaari, Torinranta ja voimalaitos.

Liikenneväylät ovat tärkeä osa kaupunkimaisemaa. Näkymä Oulun Kasarmintielle.

Kiiminkijoen ylittävä rautasilta ja kevyen liikenteen silta Kiimingin keskustassa.

Myös tapahtumat ja väliaikaiset rakenteet muuttavat kaupunkimaisemaa. Oulun tori (Kuva: Oulun konsernipalvelut)

Oulunsalossa Lentokentätien varsi muodostaa yhtenäisen maisemakokonaisuuden.

Asuinlähiöiden suunnittelussa rakentamisen ja luonnonympäristön yhteen sovittaminen on ollut usein päälähtökohtana. Puolivälin-kankaalla tämä on selvästi havaittavissa. (kuva: Salla Salovaara)

Kiiminkijoki on merkittävä osa Kiimingin ja Haukiputaan taajama-maisemaa. Vesitorni toimii maamerkinä. (kuva: Ulla Tuomela)

Hupisaaret muodostavat näkymiltään rikkaan puistovyöhykkeen Oulujoen suistoon. (kuva: Sauli Kosonen)

PUISTOT

Puistot ovat kaupunkimaiseman vehreintä osaa. Oulussa on erilaisia puistoja rakennetuista lähes luonnonmukaisiin. Puistojen perustamissytyt, käyttötapa ja hoitoaste vaihtelevat. Osa puistoista mielletään historiallisesti tärkeiksi kuten Franzénin puisto, osaa kaupunkilaiset ihaillevat kauneuden takia ja osan arvot liittyvät virkistysmahdollisuuksiin tai käyttöön kuten kaupungin lukuisissa leikkipuistoissa. Puistojen tärkeys kaupunkilaisille kävi ilmi Oulun kulttuuriympäristöohjelman yleisötilaisuuksissa, minkä takia niitä päätettiin käsitellä omana teemanaan muuta kaupunkimaisemaa tarkemmin.

Oulujoen suisto on kokonaisuudessaan maakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta. Se sisältyy myös lähes kokonaan Museoviraston RKY 2009 inventoinnissa määrittelemiin valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin.

Puistoympäristöistä valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin sisältyvät Oulujoen suiston historialliseen aluekokonaisuuteen kuuluvat Hupisaaret, Kuusisaari, Linnansaari ja Tuiranpuisto sekä Franzénipuisto, Kaupunginojan varrelle sijoittuvat puistot, Intiön hautausmaa ja Ylikiimingin, Kiimingin, Haukiputaan ja Oulujoen kirkkotarhat. Jo 1800-luvun puolella Oulun kaupunkilaiset virkistäytyivät sunnuntaisin Hupisaarilla, Hietasaarella tai Kaupunginojan varren hoidetuissa puistoissa. Myös kirkkotarhat olivat jo tuolloin puistomaisesti hoidettuja. Oulun keskustan puistoista on julkaistu vuonna 2008 kirja ”Puistojen Oulu”, jossa historiallisten puistojen lisäksi on esitelty muutama uudempi puistoympäristö. Puistoalueita on käsitelty myös useissa viheralueita koskevissa selvityksissä.

Merkittävä osa Oulun hoidetuista puistoista sijaitsee kaupungin keskustassa, kirkonkylissä tai asumalähiöissä. Maaseudulla puistojen sijaan painottuvat luonnonmukaiset viheralueet. Puistojen ja viheralueiden reitit ja reitistöt kuljettavat katsojan maiseman halki tarjoten vaihtuvia näkymiä ympäröivään maisemaan.

Oulujoen suisto

Oulujoen suisto on rakennettua kaupunkiympäristöä, jossa luonnon elementit ovat kuitenkin runsaina läsnä. Suistoalueeseen sisältyy useita toisiinsa liittyviä puistoja, joista Hupisaarten puistoalue on laajin. Suistoa leimaa monimuotoinen teollisuuteen liittyvä rakennuskanta, vesivoimalaitos patoineen sekä joenrantojen ja saarien puistovyöhyke. Meren ja joen yhtymäkohtaan sijoittuvat myös Oulun kaupungin historiallisesti merkittävimmät alueet, joista osa on maankohoamisen myötä jäänyt kauemmaksi ranta- viivasta.

Suistoalueen historia välittyy eri aikoina rakentuneista ympäristön kerroksista. Linnan- saareissa olevat Oulun linnan vallitukset edustavat jokisuun vanhinta rakennettua kerrostumaa. Tuiran silloilta puolestaan avautuu näkymä 1948 rakennetun voimalaitoksen ja kesäisin kansalaisten olohuoneena toimivan Hupisaarten puiston suuntaan. Koski- keskuksen suunnalla suihkulähteet toimivat katseet vangitsevana maamerkinä, kun taas iltaisin kirkkaasti valaistu tehdas luo maisemaan futuristista luonnetta. Suistomai- semalle ominaisia ovat saarten ja siltojen rajaamat laajat näkymät vesistön yli. Kaupun- gin siluettia voidaan tarkastella useasta suunnasta, mikä tarjoaa eri näkökulmia sekä kaupunkiin että sitä ympäröivään suistoalueeseen.

Kaupunginojan varren puistovyöhyke

Oulun Kaupunginojan varren avoin puistovyöhyke on tärkeä esimerkki asemakaava- ratkaisusta, jolla pyrittiin parantamaan kaupungin paloturvallisuutta. Puistovyöhyke perustuu puukaupungin palon jälkeen 1824 laadittuun empireasemakaavaan. Kaupun- ginojan varren aukiot eli plaanat muodostavat kaupunkirakenteessa keskeisen puisto- sarjan läpi koko keskustan.

Kaupunginojan varrelle sijoittuvat Pokkisenpuisto, Madetojanpuisto, Hallituspuisto, Snellmanin puisto, Otto Karhin puisto, Vaaranpuisto ja Lyötynpuisto. Aleksanterinka- dulla, Torikadulla ja Kirkkokadulla Kaupunginojan ylittävät 1830-luvulla rakennetut kivisillat. Rautatien itäpuolella Kaupunginoja laajenee suvannoksi, jonka ympärillä on Karjasillanpuisto. Puistoissa valtuutena on rauduskoivu, mutta puistoalueiden kunnos- tusten yhteydessä puulajivalikoimaa on pyritty monipuolistamaan. (RKY 2009)

Ylikiimingin kirkkotarha on puistomaisesti hoidettu kuten muutkin Oulun kirkkotarhat.

Franzéninpuiston ympäristöön keskittyy Oulun kaupungin perustamisesta lähtien syntyneitä, nykyisin pääosin 1800-luvun kehitystä ilmentävää rakennusperintöä. Franzéninpuisto oli alunperin Ehrenstömin ja Engelin kaavassa kirkon edustalle sijoitettu avoin monumentaali aukio. Aukio istutettiin puistoksi vasta Franzénin rintakuvan pysyttämisen jälkeen vuonna 1884. Sitä ennen aukio toimi kauppatorina. (kuva: Osmo Knuutinen)

Oulun ruutukaavakeskustaa maaliskuussa 2009.
(Kuva: Oulun konsernipalvelut)

OULUN KESKUSTAN KEHITTYMINEN

Kaarina Niskala

Arkkitehti. Kirjoittaja on oululainen arkkitehti, tutkija, tietokirjailija ja opas. Hän on tehnyt Oulun pienoismallin tutkimus- ja suunnittelutyön sekä kirjoittanut useita kirjoja ja artikkeleita.

Oulun keskustan ruutukaava on syntynyt kaupunkipalojen myötä. Vuoden 1822 palon jälkeen, vuonna 1825, keisari Aleksanteri I vahvisti valtioneuvos Johan Albrecht Ehrenströmin ja arkkitehti Carl Ludvig Engelin laatiman ruutuasemakaavan. Kaavassa Kaupunginoja jätettiin luonnonmukaiseksi. Sen varrelle muodostui puistovyöhyke, joka lisäsi paloturvallisuutta ja on edelleen tärkeä kaupunkikuvallinen tekijä.

Vuoden 1882 kaupunkipalon alueelle rakennettiin useita näyttäviä puu- ja kivitaloja. Ne kaunistavat yhä Hallitus- ja Rantakatua ja kertovat Oulun vauraasta tervaporvariajasta, jolloin Rantakatu rakennettiin kaupungin merenpuoleiseksi julkisivuksi.

Oulu oli vielä ennen sotia perinteinen suomalainen puutalokaupunki, jossa suorien katujen varsilla oli rintarinnan yksikerroksisia puutaloja. Kivirakennuksia oli Franzenipuiston ympärillä, vuoden 1882 paloalueella ja Kirkkokadulla, nykyisen Rotuaarin varrella.

Arkkitehti Alvar Aalto laati Merikosken voimalaitoksen rakentamisen yhteydessä Koskikeskussuunnitelman, joka oli pohjana Koskikeskuksen ja Toivoniemen asuntoalueiden ja Raatin urheilualueen kaavoittamisessa. Tyhjä jokiuoma kaunistettiin suunnitelman mukaisesti vesipeilillä ja suihkulähteillä.

Oulun kaupunkirakenteen murentuminen alkoi sotavuosien 1940–44 pommituksista ja jatkui 1970-luvulle asti rajuna purkamisena ja uudisrakentamisena koko ruutukaava-alueella.

UUDELLA KESKUSTAN ASEMAKAAVA JA KESKUSTAN UUDISTUMINEN

Arkkitehdit Otto-livari Meurman ja Aarne Ervi laativat Oulun kaupungin keskeisten osien asemakaavan muutoksen, joka hyväksyttiin vuonna 1947. Kaavan tavoitteena oli kitkattomasti toimivan, taiteellisesti arvokkaan keskustan aikaansaaminen sekä pommituksissa tuhoutuneiden alueiden ajanmukainen uudelleenrakentaminen.

Kaupungin keskipisteeksi valittiin Kirkkokadun ja Hallituskadun risteys. Hallituskatua levennettiin ja siitä tehtiin rautatieasemalle johtava pääkatu, joka reunustettiin puuistutuksilla. Uusi aukio suunniteltiin pommituksissa tuhoutuneelle alueelle. Se tunnetaan nykyisin Rotuaarin päätapahtumapaikkana, Keskusaukiona.

Asemakaavassa rakennusten korkeudet vaihtelivat kolmesta viiteen kerrokseen, ja uudet rakennukset vedettiin kauemmaksi katulinjasta. Kaavassa osoitettiin ensimmäisen kerran Kirkko- ja Hallituskadun liikekorttelit, joille sallittiin asuinkortteleita huomattavasti suurempi rakennusoikeus. Keskustaan nousi myös useita seitsemästä kymmeneen kerroksen korkuisia tornitaloja, kun kaupunki ryhtyi myymään korotettuja rakennusoikeuksia.

Vuoden 1947 asemakaava muutti olennaisesti Oulun kaupunkikuvaa: umpikortteleista siirryttiin funktionalismin ihanteiden mukaiseen avoimeen rakentamistapaan. Samankaltainen uudelleenrakentaminen jatkui 1970-luvulla Heinäpäässä, jossa vanhat puutalokorttelit saivat väistyä avokortteleihin rakennettujen kerrostalojen tieltä.

UUSI MONUMENTAALIKESKUS

Oulun kaupunki järjesti 1960-luvun alussa kauppatorin ympäristöstä arkkitehtuurikilpailun, jonka voittivat arkkitehdit Marjatta ja Martti Jaatinen. Kilpailulla etsittiin läänin pääkaupungin arvoa vastaavaa ratkaisua merellisen Oulun hallinto- ja kulttuurikeskukselle.

Vänmanninsaarta laajennettiin kilpailuehdotuksen mukaisesti, ja sille rakennettiin Jaatisten suunnittelemat Kaupunginteatteri sekä Kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston päärakennus. Monumentaalikeskussuunnitelmaan sisältyi myös 22-kerroksinen virastotorni, joka on jäänyt toteuttamatta.

Suunnitelmassa esitettiin Rantakadun ja Aleksanterinkadun välisten kortteleiden rakennukset korvattaviksi seitsemänker-

*Hallituskadusta on kehittynyt kävelykatukeskustan ja rautatie-
aseman välinen pääkatu. (Kuva: Kaarina Niskala)*

roksisilla liike- ja toimistorakennuksilla. Oululaiset vastustivat voimakkaasti rakennusten purkamista, minkä seurauksena jäljellä olleet Rantakadun rakennukset suojeltiin. Sen sijaan Aleksanterinkadun rakennukset tuhoutuivat vähitellen, ja ne korvattiin vuoden 1996 asemakaavanmuutoksen mukaisesti uusilla kerrostaloilla.

MUUTOKSIA 1970- JA 80-LUVULLA

Oulun väkiluku kasvoi voimakkaasti vuodesta 1958 lähtien. Asukasluku nousi vuoteen 1972 mennessä 50 000:sta 90 000 asukkaaseen. Syynä kasvuun olivat muun muassa yliopiston perustaminen, teollisuustyöpaikkojen hyvä tarjonta ja Oulujoen kunnan liittäminen Ouluun vuonna 1965.

Oulun keskustan ilme oli vielä 1960-luvun lopussa rikkonainen. Uusien asuin- ja liiketalojen edessä oli leveitä jalkakäytäviä tai pysäköintialueita, ja vanhat, koksilämmityksen nokeamat puutalot seisoivat ajoradan tuntumassa odottamassa purkamistaan. Väljä Hallituskatu korkeine kerrostaloineen ja pääposteineen oli mallina muuttuvasta kaupungista.

Oulun keskustassa oli vielä 1970-luvun alussa runsaasti asukkaita. Väestömäärä kuitenkin pieneni, kun lapsiperheet muuttivat lähiöihin ja pariskunnat ja yksineläjät valitsivat keskustan asuinpaikakseen. Keskikaupungin asuntoja muutettiin toimistoiksi ja liikehuoneistoiksi.

*Kävelykatu Rotuaari on Oulun ydinkeskustan vetovoimatekijä.
(Kuva: Kaarina Niskala)*

Kun keskustan tuntumassa sijainneet teollisuuslaitokset lopettivat toimintansa, alueet voitiin ottaa uuteen käyttöön. Myllytulliin, entisen puusepäntehtaan ja kunnalliskodin paikalle, rakennettiin 1980-luvulla pienimittakaavainen asuntoalue, jonka keskusta rauhoitettiin autoliikenteeltä. Åströmin nahkatehtaan entisiin rakennuksiin sijoitettiin Oulun taidemuseo, Tiedekeskus Tietomaa ja 1990-luvulla Kiinteistö Oy Ainolan Portti.

Tuomiokirkon viereinen, Linnankadun ja Heikinkadun välinen Kuvonörikortteli suunniteltiin 1980-luvun lopulla. Uudisrakennuksen keskelle tuli lasikatteinen sisäpiha, johon avautuu hotellin ja toimistojen tiloja. Korttelin vanha puurakennus Ynninkulma ja kiviset holvikellarit suojeltiin, ja ne tulivat ravintolan käyttöön.

Kirkkokatu avattiin kaupungintalon ja Saaristonkadun väliltä kävelykaduksi syksyllä 1967. Aika ei ollut kuitenkaan vielä kypsä ja kokeilu epäonnistui. Vasta vuonna 1986 Kirkkokatu muutettiin parin korttelin mittaiseksi kävelykaduksi, Rotuaariksi. Kävelykadusta muodostui keskustan vetovoimatekijä, joka on johtanut Rotuaarin laajentumiseen ja ydinkeskustan kortteleiden kehittämiseen.

MUUTOKSIA POHJOIS-POHJANMAAN KIRKONKYLISSÄ

Kaisa Mäkinieniemi

TkT, Arkkitehti. Kirjoittaja on tarkastellut väitöskirjassaan Pohjois-Pohjanmaan kirkonkyläliien muuttumista 1950-luvun jälkeen ja muutoksiin johtaneita syitä.

Kulttuuriympäristö on kerroksellinen ja alati muuttuva kokonaisuus. Se on muodostunut ihmisen ja luonnon toiminnan ja niiden keskinäisen vuorovaikutuksen seurauksena. Kirkonkylissä luonnonympäristö ja maisema ominaispiirteineen muodostavat perustan, jonka pohjalle kulttuuriympäristö on aikojen kuluessa rakentunut. Kulttuuriympäristön kehityksen taustalla ovat vaikuttaneet muun muassa asutuksen kehittyminen, viljelykulttuuri ja sen muutokset, muun elinkeinotoiminnan kehittyminen, maankäyttö ja sen ohjaus sekä rakentaminen ja siihen liittyvä teknologian kehitys.

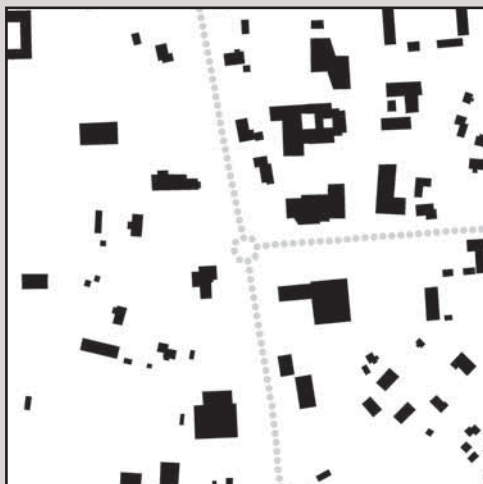
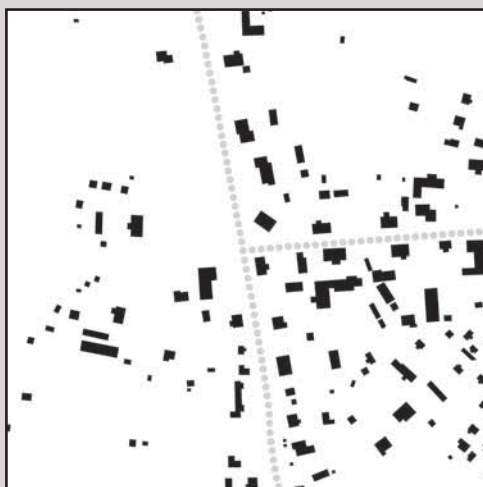
Kirkonkyläliien kulttuuriympäristön kehityksessä selkeimpänä taitekohtana erottuu 1950- ja 1960-lukujen vaihe. Sen jälkeen, 1960- ja 1970-luvuilla, kehityksen taustalla vaikutti kirkonkyläliien kasvu kuntakeskuksiksi ja sen myötä tapahtunut asukasluvun kasvu, palvelujen lisääntyminen ja keskittyminen sekä liikenteen merkityksen lisääntyminen ja liikennemäärien kasvu. Kasvu näkyi kirkonkylissä uudisrakentamisen määrän huomattavana lisääntymisenä, rakennuskannan uusiutumisena ja tiealueilla tapahtuneina muutoksina.

Useimmissa kirkonkylissä voimakas ja nopea kasvu aiheutti kulttuuriympäristölle entuudestaan tyyppillisistä ominaispiirteistä poikkeavia muutoksia. Vanhojen kirkonkyläliien kasvun moderneiksi kuntakeskuksiksi ajateltiin edellyttävän rakennetun ympäristön uudistamista, joten olemassa olevalle ympäristölle ominaiset piirteet jätettiin huomiotta. Käytännössä ympäristö kuitenkin uudistui vain osittain, mikä johti monin paikoin vanhan ja uuden rakentamisen välisiin ristiriitaisuuksiin.

Monissa kirkonkylissä kasvu muuttui 1980- ja 1990-lukujen kuluessa hiljaiseksi taantumaksi. Viime aikoina, 1990- ja 2000-luvuilla, kirkonkylille on ollut tyyppillistä voimakas alueellinen eriarvoistuminen – kasvavat ja taantuvat kuntakeskukset erottuvat selkeästi toisistaan. Taantuva kehitys, asukasluvun pieneneminen, palvelujen kokonaisuuden vähentyminen ja taloudellisen tilanteen heikentyminen näkyvät uudisrakentamisen määrän vähentymisenä, tyhjilleen jääneinä rakennuksina ja rakentamattomina tontteina sekä ympäristön hoidon laiminlyöntinä.

Taantuma ja sen vaikutukset korostavat osaltaan kasvun aikana toteutettujen muutosten merkitystä. Kulttuuriympäristössä näkyvä hajanaisuus, epäyhtenäisyys ja keskeneräisyys ovat seurausta paitsi kasvun aikana laadituista kulttuuriympäristön kokonaisvaltaiseen uudistamiseen tähtäävistä suunnitelmista myös kehittämistyön pysähtymisestä taantumana myötä.

TAAJAMARAKENTEEN MUUTOKSISTA

Esimerkki taajamarakenteesta ja rakentamisen mittakaavassa tapahtuneista muutoksista – Kärämäen kirkonkylän keskusta-alue vuosina 1964 (yllä) ja 2008 (alla). (Kuva: Kaisa Mäkinen)

Kirkonkylille on tyypillistä taajamarakenteen hajoaminen keskustasta käsin. Keskusta-alueilla rakennuskanta on 1900-luvun puolivälin jälkeen suurimmaksi osaksi uusiutunut. Samalla rakentamisen mittakaava on huomattavasti suurentunut, ja taajamarakenteelle vanhastaan ominainen tilallinen hierarkia on köyhtynyt ja osittain kadonnut. Rakennusten ominaispiirteiden muutokset ja niiden vaikutukset näkyvät erityisesti liikerakentamista varten varatuilla alueilla, jotka sijoittuvat keskeisimmille ja näkyvimmillä paikoille kirkonkylän keskusta-alueille.

Vielä 1900-luvun alkupuolella taajamarakenteelle oli ominaista tilallinen hierarkia. Taajamarakenne muodostui luonteeltaan julkisesta katutilasta, julkisista ja puolijulkisista aukiotiloista sekä puolijulkisista, puoliyksityisistä ja yksityisistä pihatiloista. Rakentaminen tukeutui tiestöön. Paikoin tiealuetta molemmin puolin tiiviisti rajaavat rakennukset muodostivat taajamarakennetta jäsentäviä ja elävöittäviä tihentymiä ja porttikohtia, paikoin taas rakennusten väleihin muodostui erikokoisia, selkeästi rajautuvia pihatiloja tai katutila laajentui pieniksi aukiotiloiksi.

Asutusrakenne muodostui pihapiireistä. Asuinrakennukset ja talousrakennukset rajasivat keskelle erikokoisia ja eriluonteisia, paikoin toisiinsa yhdistyviä piha-alueita. Asuinrakennukset sijoittuivat pääsääntöisesti teiden varsille, talousrakennukset piha-alueiden ympärille niiden taakse. Samaan tapaan julkisten rakennusten ja liikerakennusten tonteilla pihapiirien päärakennukset sekä talousrakennukset ja varastorakennukset rajasivat keskelle erikokoisia, hierarkialtaan ja käyttötarkoitukseltaan eriluonteisia pihatiloja.

Rakennuskanta uusiutui kirkonkylän keskusta-alueilla 1960-, 1970- ja 1980-lukujen kuluessa lähes kokonaan. Taajamarakenteen kehittymisen kannalta olennaista oli se, että uudet rakennukset sijoitettiin yksittäisinä tonttien keskiosiin. Keskusta-alueet muuttuivat rakenteeltaan väljiksi ja hajanaisiksi, ne koostuivat tonteillaan etäällä toisistaan ja etäällä tiealueista sijaitsevista rakennuksista. Kirkonkylän keskipisteiksi hahmottuvat alueet erottuvat nykyään aukkopaikkoina, eivät tihentyminä kuten vielä 1900-luvun puolivälissä.

Asutusrakenteelle vielä 1950-luvulla ja 1960-luvun alussa ominainen rakennusten keskinäinen hierarkia katosi 1900-luvun jälkipuoliskolla rakennuskannan uusiutumisen ja vanhojen talousrakennusten häviämisen myötä. Asutusrakenteen kehityksen taustalla vaikuttivat mm. rakentamistavassa ja asumiskulttuurissa tapahtuneet muutokset. Maataloudessa tarvittavien talousrakennusten katoaminen kertoi myös elinkeinorakenteen muutoksista.

Rakentamisen mittakaava suurentui 1900-luvun jälkipuoliskon kuluessa aiempaan verrattuna huomattavasti. Samalla eri rakennustyyppien – lähinnä julkisten rakennusten ja liikerakennusten – keskinäinen kokohierarkia muuttui, mikä heijastaa myös arvoissa ajan mittaan tapahtuneita muutoksia. 1900-luvun alkupuoliskolla muita rakennuksia selkeästi suurempina erottuivat tärkeimmät julkiset rakennukset, kirkot ja koulurakennukset. Nykyään kooltaan muita suurempina merkkirakennuksina erottuvat pääteiden varsilla ja niiden risteysalueiden ympärillä sijaitsevat liikerakennukset.

Kärsämäen kirkonkylän keskustaa vuosina 1964 ja 2008 kuvaavilla rakeisuuskartoilla näkyvät taajamarakenteessa ja rakentamisen mittakaavassa 1900-luvun jälkipuoliskolla tapahtuneet muutokset. Vuoden 1964 kartalla rakentaminen tukeutuu selkeästi kirkonkylän pääteihin, pohjois-eteläsuuntaiseen Keskuskatuun ja itä-länsisuuntaiseen Frosteruksenkatuun. Tielinjaukset erottuvat kartalla rakennusten reunustamina nauhoina. Pihapiirien päärakennukset sijoittuvat teiden varsille, talous- ja varastorakennukset pihapiirien ympärille niiden taakse. Vuoden 2008 kartalla tiet erottuvat leveinä, kookkaiden rakennusten väljästi reunustamina vyöhykkeinä. Tiet eivät sido taajamarakennetta yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, vaan ne pikemminkin jakavat sitä erillisiin osiin. Kirkonkylän keskipisteeksi hahmottuva pääteiden risteys erottuu kartalla laajana aukkopaikana. Vaikutelmaa korostavat keskeisillä ja näkyvillä paikoilla sijaitsevat, vanhojen rakennusten purkamisen jälkeen tyhjiksi jääneet tontit. Kooltaan selkeästi suurimpina erottuvat pääteiden risteysalueen ympärille rakennetut liikerakennukset.

RAITTIYMPÄRISTÖN MUUTOKSISTA

Useimmissa kirkonkylissä vanha päätie, kirkonkylänraitti, on aikojen kuluessa muodostanut taajamarakenteen rungon, selkärangan, johon rakentaminen tukeutuu. Raitilla tiealue ja sitä rajaavat rakennukset, aidat ja kasvillisuus muodostavat yhdessä kokonaisuuden. Raitti toimii myös tärkeimpänä julkisena tilana ja sosiaalisen elämän tukikohdaksi.

Tieympäristön luonne ja katutilan mittakaava ovat muuttuneet tiealueilla toteutettujen muutosten ja rakennuskannan uusiutumisen seurauksena. Katutilalle vielä 1900-luvun puolivälissä ominaiset piirteet, tilallinen vaihtelevuus ja pienipiirteisyys, ovat kadonneet, ja katutilasta on muodostunut paikoin erittäin leveä.

Rantsila, kirkonkylänraitti 1940-luvun tienoilla ja vuonna 2008.. (Kuva: Kaisa Mäkinieni)

Raittiympäristössä 1900-luvun jälkipuoliskolla tapahtuneet muutokset näkyvät hyvin Kärämäen kirkonkylän vanhaa päätieta, Frosteruksenkatua, vuosina 1952 ja 2008 kuvaavissa valokuvissa. Vuoden 1952 valokuvassa asuin- ja liikerakennukset rajaavat tietä tiiviisti harvaan rakennettuna nauhana. Raitti on yhtenäinen, rakennusten ja puuston rajaama kokonaisuus. Nykyään Frosteruksenkatu hahmottuu hyvin leveäksi. Tiealueen leveyttä korostaa asvaltin käyttö pintamateriaalina sekä ajoradalla että sitä reunustavilla kevyenliikenteenväylillä. Olennaisinta katutilan hahmottumisessa on tien varrella sijaitsevien rakennusten sijainti suhteessa tiehen. Valtaosa tietä 1950-luvun valokuvassa rajaavista rakennuksista on purettu 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Niiden paikoille rakennetut uudet liikerakennukset sijoittuvat niin etäälle tiestä, että niillä ei ole katutilan rajautumisen kannalta merkitystä. Tiealuetta leventävät liikerakennusten edustalla sijaitsevat laajat, avoimet pysäköintialueet. Muista poiketen tiiviisti tien varressa sijaitseva vanha liikerakennus erottuu maamerkkirakennuksena.

Rantsilan kirkonkylän vanhalla päätiellä, Rantsilanraitilla, katutilan mittakaava on säilynyt nykypäiviin saakka samankaltaisena kuin 1900-luvun alkupuolella. Miljöö ei kuitenkaan ole säilynyt muuttumattomana. Raittia 1940-luvun tienoilla ja vuonna 2008 kuvaavissa valokuvissa näkyvät kasvillisuuden lisääntyminen ja tieympäristössä tapahtuneet muutokset. Tietä rajaavat vanhat rakennukset ovat jääneet piiloon tuuhean kasvillisuuden taakse. Tien korkeusasema suhteessa ympäröivään maanpintaan on tien kunnostustöiden seurauksena muuttunut, tien pinta on nykyään selvästi ylempänä kuin 1900-luvun alussa. Kokonaisuutena hyvin säilyneessä ympäristössä pienet muutokset näkyvät merkittävämpinä kuin kokonaisuutena selkeästi muuttuneessa ympäristössä.

Kärämäki, kirkonkylänraitti vuosina 1952 ja 2008. (Kuva: Kaisa Mäkinie)

KYLIEN KULTTUURIMAISEMAT

Maaseudun kulttuurimaisema tiivistyy yhdistyneen Oulun alueella omaleimaisiin kyliin. Vesistöjen rannoille hyvien liikenne- ja kauppayhteyksien läheisyyteen sekä kalastukselle ja maataloudelle otollisiin paikkoihin syntyneissä kylissä näkyy vuosisatojen työn tuloksena muotoutunut maisema. Luonnonolosuhteet ovat antaneet kylille raamit, joiden puitteissa elinkeinot ovat muokanneet niiden tyypilliset piirteet.

Yleisimpiä kylämuotoja Oulussa ovat jokivarsien nauhakylät ja raittikylät. Suurimmalle osalle kylistä yhteistä on maa- ja karjatalouteen perustuva historia, joten viljelysaukiot ovat ominainen osa Oulun kylämaisemia. Usein samassa kylässä on erotettavissa eri kylämuotojen ja -maisemien piirteitä.

Alla esimerkkejä Oulun alueen omaleimaisista kylistä ja niissä esiintyvistä kulttuurimaisemista.

Kylälistat käsittävät maisemallisia kokonaisuuksia, jotka eivät aina ole virallisia kyliä. Listat antavat kuvan erilaisten kylämaisemien esiintymisestä Oulussa, mutta eivät välttämättä ole täydellisiä.

Ala-Vuoton kylän koskimaisemaan kuuluvat maalaistalot ja pellot. Oikealla kesällä 2012 rakennettu perinteinen vesimylly. Vastarannalla näkyvät Väänäsen saunat.

VILJELYSMAISEMIA

Viljelysmaisemat ovat tärkeä osa maatalousvaltaisia Oulun alueen kyliä. Peltoaukeat ja rakennusrykelmät vuorottelevat maisemassa metsän tai veden rajatessa näkymää. Lähes kaikki Oulun alueen kylät sisältävät viljelysmaisemaa - myös ne, jotka ovat kasva-
neet muiden elinkeinojen kuten sahateollisuuden ansiosta.

Viljelysmaisemaa Haukiputaan Jokikylältä.

VILJELYSMAISEMIA:

Lähes kaikki Oulun alueen kylät sisältävät viljelysmaisemaa.

KYLÄNRAITTEJA

Raitin varrelle rakentunut kylätyyppi on yleinen Oulun alueella. Kylät sijaitsevat usein jokien läheisyydessä, ja osalla kylistä onkin sekä jokivarsien nauhakyläen että raittikyläen piirteitä. Jokivarsien nauhakylissä talot sijaitsevat joen varrella ja tie yhdistää talot toisiinsa. Raittikylissä rakennusryhmät reunustavat kylän läpi kulkevaa raittia, joka puolestaan saattaa mukailla läheisen virran kulkua.

Kylänraitteja on esimerkiksi Vasankankaalla, Pikkaraisen kylällä, Kellossa ja Asemakylällä. Näkymät vaihtelevat peltoaukeista ja rakennusryppäistä metsäjaksoihin.

Ylikiimingin kylän raittimaisuus on säilynyt muutoksista huolimatta. Marttilan aitat ovat maakunnallisesti arvokkaita.

KYLÄNRAITTEJA

Pikkaraisen kylä
Vasankankaan raitti
Takkurannan kylän raitti
Ylikiimingin raitti
Kellon vanhantien varsi
Ylikylän vanhatie
Alakylänraitti
Pajuniemi
Asemakylän raitti
Halosenniemi

Kiimingin Alakylässäkin on raittimaisia osuuksia.

JOKIVARSIEN NAUHAKYLIÄ

Jokivarsien nauhakylät ovat yleinen kylämuoto Oulun alueella, sillä aluetta halkoo kolme suurta ja useita pienempiä jokia. Jokilaaksoissa asutus seurailee jokivarsia nauhamaisina kylinä. Maisemassa vaihtelevat asutuskeskittymät peltoaukeineen ja niiden väliin jäävät metsäiset ja soiset osuudet. Oulujoki ja Iijoki lähtevät suuresta järvestä ja ovat koko matkaltaan vuolaita. Jokien patoamisen ja säännöstelyaltaiden myötä vesimäärä joissa pysyy jatkuvasti kohtalaisen tasaisena. Kiiminkijoen latvat lähtevät useista pienistä järvistä ja joki on suurelta osin tulvauomaa. Esimerkiksi Vesalan kylän kohdalla kevättulvan aikana vesi peittää alleen laajat alueet peltoja ja saattaa nousta osin tielle asti. Myös Oulua halkovien pienien virtojen varrella on nauhamaista kyläasutusta.

JOKIVARSIEN NAUHAKYLIÄ

Tannila	Niemikylä	Jokikylä
Yli-li	Kääriänperä	Kalimeenkylä
Pahkala	Ylikiiminki	Sanginjoki
Keskikylä	Vesala	Lamminkylä
Karjalankylä	Rekikylä	Pikkaraisenkylä
Maalismaa	Huttukylä	Lapinkangas
Jakkukylä	Ylikylä	Vasankangas
Jakkuranta	Haipuskylä	Madekoski
Nuoritta	Tirinkylä	Sanginsuu
Jokikokko	Alakylä	Saviharju
Ala-Vuotto	Taipaleenkylä	

Kiiminkijoki kulkee Huttukylän kohdalla matalassa uomassa. Jokivarren viljelymaisemaa. (kuva: Anja Röpelin)

Alakylällä Kiiminkijokivarren maisemaa on hoidettu pusikkoja raivaamalla.

Yli-lissä lähes kaikki asutus on sijoittunut jokien varsille. Asutuksen keskittymiä on syntynyt muun muassa Ii- ja Siuruajoen risteyskohtaan sekä koskikohtiin, joista osassa on nykyään voimalaitokset. Iijoen maisemassa vuorottelevatkin voimaloiden vaatimat patorakennelmat ja luonnonmukaiset jokiosuudet. Joki on maisemassa vahvasti läsnä oltiinpa sitten kylänraitilla tai asumattomalla suotaipaleella.

KUMPAREKYLIÄ

Mäkien päälle tai rinteelle rakentuneita pieniä kyliä tai kylän osia on Oulussa muutama. Jokikokon kylä sijaitsee Kiiminkijoen, Alavuotontien ja Hetekyläntien kolmiossa kohoavalla mäellä. Kylälle ominaista on kolmelta tieltä rinteeseen aukeava komea viljelysmaisema. Talot ovat sijoittuneet mäelle ja pellot rinteisiin. Kylän koillissivulla kohoava Kokonkoski antaa maisemalle lisäilmettä. Mäen keskellä kohoaa Joki-Kokon rakennusryhmä, johon kuuluu muun muassa neljä yli satavuotiasta asuinrakennusta sekä kiviavetta. Jokikokontie kulkee pihapiirin läpi. Tien varrella on myös muita pihapiirejä sekä vuonna 1950 rakennettu koulurakennus, jossa koulutoiminta on loppunut vuonna 1989. Kylällä on yhä aktiivisia maatiloja, minkä ansiosta viljelysmaisema on säilyttänyt avoimen ja elävän luonteensa.

KUMPAREKYLIÄ

Pikkaraisenkylä
Jokikokko
Juopuli
Säävälän harju

Pikkaraisenkylässä rakennettu ympäristö ja viljely- sekä luonnonmaisema muodostavat tasapainoisen ja samalla vaihtelevan kokonaisuuden. Kylä on syntynyt kumpareelle Oulujoen läheisyyteen. (Kuva: Helena Hirviniemi)

Juopuli on järvenrantakylä. Järven etelärannalla on kumpareelle syntynyt rakennusryhmittymä. Viljelysmaisemalla on maakunnallista merkittävyyttä.

JÄRVENRANTAKYLIÄ

Etenkin Ylikiimingissä ja Kiimingissä jokivarsien nauhakylien rinnalla toinen yleinen kylätyyppi on järvenrantakylä. Tyypillisesti järvet ovat pieniä, ja asutus ja viljelykset mukailevat järven rantoja. Yli-Vuoton kylä on maakunnallisesti arvokasta maisema-alueetta, jonka maisemallinen kohokohta on Iso-Vuotungin keskelle työntyvä niemi rakennusryhmineen. Alueella harjoitetaan yhä maataloutta, mikä on keskeistä avoimen maiseman säilymiselle. Ylivuoton alue on kohtuullisen tasaista, mutta esimerkiksi Juopulissa maisema on mäkistä.

JÄRVENRANTAKYLIÄ:

Joloskylä
Juopuli
Yli-Vuotto
Vepsä
Seluska
Karahka
Onkamo Loukkojärvi
Kotajärvi
Jääli

Yli-Vuotto on esimerkki järvenrantakylästä. Iso-Vuotunkijärven ranta on maakunnallisesti arvokasta maisema-alueetta. Kuvassa Iso-Vuotungin rantaa Anttilan kohdalta.

MERENRANTANIITYT

Alavalla merenrannikolla, erityisesti Oulunsalossa, kylät ovat syntyneet muuta maastoa korkeammille harjanteille, joita reunustivat rantaniityt. Niittyjä hyödynnettiin karjataloudessa. Maankohoamisen johdosta maisemarakenne on muuttunut, eikä aava niittymaisema ole enää havaittavissa samalla tavalla.

Kylänpuolen kylä sijaitsee Oulunsalon keskustasta lounaaseen. Kylä on ollut aikoinaan Liminganlahden rannan tuntumassa, ja yhä edelleen Kylänpuolentieltä voi nähdä vilauksia alavasta merenrannasta niittyineen. Puusto rajaa maisemaa, ja kasvillisuus peittää suurelta osin myös näkymät lahdelle. Raitin varrella on useita perinteisiä maaseuturakennuksia ja pihapiirejä.

MERENRANTANIITYT

Kylänpuoli
Ervastinkylä
Karhuoja
Salonpää
Pajuniemi

Oulunsalon Kylänpuoli edustaa merenrantaniittyihin liittyvää viljelysmaisemaa.

Myös Salonpään kylän pellot ovat aikoinaan olleet merenrantaniittyjä.

SAHAKYLIÄ

Sahojen ympärille syntyneet kylät kertovat Oulun alueen teollisesta historiasta. Oulun alueella on neljä valtakunnallisesti arvokasta sahaympäristöä sekä lukuisia muita toimivia ja toimintansa lakanneita sahaympäristöjä. Valtakunnallisesti arvokkaita ympäristöjä on Halosenniemessä, Martinniemessä, Pateniemessä ja Varjakassa.

Halosenniemen sahayhdyskunta on tiivis kylämiljö, johon kuuluvat myös peltopalstat ja talousrakennukset. Sahalle johtavan tien varrella on sekä punamullattuja taitekattoisia asuinrakennuksia 1920-luvulta että sahatyöläisten omatoimisesti rakentamia taloja. Myös suurin osa uudemmasta rakennuskannasta tukee perinteistä kyläkuva.

Pirttikarilla toimi 1890-1902 Halonen Ångsågs-yhtiön pieni höyrysaha. Vuonna 1923 Rauma Wood Ltd rakensi Halosenniemelle höyrysahan, joka toimi Rauma-Repolan laitoksena vuoteen 1951 saakka. Itse saharakennuksista ei ole enää edes piippua jäljellä, mutta työväen asuinalue on miljööltään ja rakennuskannaltaan hyvin säilynyt.

ASEMAKYLÄ

Aseman ympärille muodostuneita kyliä Oulussa on vain yksi. Rautatie tuli Ouluun 1886 ja Haukiputaalle 1903. Haukiputaalla se kulki vanhan Sahakylän kautta, jonka nimi myöhemmin muuttui Asemakyläksi. Bruno Granholmin piirustusten mukaan rakennettiin asema Kiiminkijoen tuntumaan ja joen yli rakennettu silta siirsi liikenteen kulkemaan Asemakylän kautta. Kylästä kehittyi Haukiputaan liikenteellinen ja kaupallinen keskus, jonne monet erikoispalvelutkin keskittyivät. Kun valtatie 4 rakennettiin, osa palveluista siirtyi sen mukana Kirkonkylälle. Aseman lakkauttaminen 1990 muutti myös kylän luonnetta. Asemakylä on kuitenkin pysynyt asuttuna ja elävänä hyvien liikenneyhteyksien ja palveluiden sekä koulutusmahdollisuuksien läheisyyden vuoksi.

Asemakylänraitin varrelle on rakentunut tiivis ja hyvin säilynyt taajamamainen kylämiljö. Raitti alkaa Kiimingintien päässä Aseman koululta ja päättyy vanhalle rautatieasemalle, jossa nykyään toimii ravitsemusliike. Kylän keskus on Asemakylänraitin ja Torvelantien risteyksen tuntumassa, jossa on vahvasti läsnä alueen aiempi runsas palveluiden tarjonta. Talojen kyljessä olevat mainoskyltit kertovat kylän historiasta. Myös Kiiminkijoen läheisyys on aistittavissa, ja maisema jokivarteen avautuu erityisesti joen ylittävältä rautasillalta.

SAHAKYLIÄ

Halosenniemi
Martinniemi
Santaholma
Pateniemi
Varjakka ja Keskipiiri

ASEMAKYLÄ

Asemakylä

Punamultaisia, mansardikattoisia sahan työntekijöiden asuinrakennuksia Martinniemessä.

Haukiputaan Asemakylänraitin varrelle on rakentunut tiivis ja hyvin säilynyt taajamamainen kylämiljö.

KALASTAJAKYLIÄ

Meren rannalla kalastus on ollut tärkeä elinkeino. Haukiputaalla perinteisestä elinkeinosta kertovat Halkokarin ja Kiviniemen kalastajakylät ja kalasatamat. Kiviniemessä on vilkas ja käytössä oleva kala- ja venesatama. Rannan suuntaisesti on pieniä punaisia kalastajien mökkejä sekä kala- ja venevajoja. Rakennukset ovat osin huonokuntoisia mutta pääasiassa edelleen käytössä. Mökit ja satama muodostavat yhtenäisen ja elävän satamamiljöön. Pienten punaisten mökkien takana kohoaa suuria omakotitaloja, jotka etenkin mereltä katsottuna muuttavat pienipiirteisen miljöön luonteen täysin. Halkokarissa pienen satama-alueen miljöö on hyvin säilynyt. Harmaantuneet kala- ja venevajat sijaitsevat tiiviinä rykelminä rantatörmällä.

KALASTAJAKYLIÄ

Kiviniemi
Halkokari

Halkokarin kala- ja venevajoja.

Kiviniemen kalastajakylää ja satama-alueetta.

MAASEUDUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN KERROKSELLISUUS

Leena Lehtinen

FM. Leena Lehtinen on arkeologi ja työskennellyt vuodesta 2000 Yli-iin Kierikkikeskuksen johtajana. Hän on opiskellut muun muassa kulttuurimaantiedettä ja historiallista maisema-analyysiä Tukholman yliopistossa 1990-luvun alussa ja kirjoittanut aiheesta useita julkaisuja, joista merkittävimmät ovat "Maaseutumaiseman kerroksisuus ja vetovoima" (1997) ja "Karttojen kertomaa – Vanhojen karttojen kautta maiseman historiaan" (2005).

Kulttuuriympäristöllä on takanaan oma historiansa, joka on sidoksissa ihmisen toimintoihin ja luonnonmaiseman muutoksiin. Sitä voidaan tutkia ja arvottaa siinä missä muitakin ihmisen työn jälkiä.

Suomen maisemamaakuntien muodostaman karkean perusjaon sisällä rajatumman alueen kulttuurimaisema rakentuu kuin luonnonmaiseman päälle kootut legopalikat, missä on erikorkuisia torneja, - maisemakerroksia - rakentuneena luonnon luomien edellytysten perustalle. Paikoin kerroksia on vain muutama, paikoin useampia. Niiden kesto ja vahvuus vaihtelevat, kuten se mitä niistä tänään on jäljellä. Varsinkin vanhimpien kerrostumien määrittely ja ajoittaminen vaatii nykypäivän maiseman inventoinnin lisäksi kartta-analyysia, arkeologisia tutkimuksia ja historiallisten vaiheiden selvittämistä.

Kulttuuriympäristöön liittyy vahvasti tiedon lisäksi myös subjektiivisen kokemuksen ulottuvuus: matkailija ihailee kaunista maisemaa, koska se on kuin taideteos. Kun sotaveteraani tai talonsa menettänyt siirtokarjalainen kulkee Karjalassa, hänen kulttuuriympäristönsä on tunnetasoisista ja muistojen määrittelemää. Vaikka subjektiivinen kokemus liittyy maisemaan, maisemaa voidaan myös tutkia ja arvioida eri kriteerien perusteella.

Tietomäärä alueen historiasta on usein välttämätön maiseman vetovoimaisuuden ymmärtämiseksi. Esimerkiksi Yli-lin Leuvan kylä voi näyttää äkkiseltään tienvarren jonona samannäköisiä laatikkotaloja tasaisen pellon ympäröimänä. Sen merkitys ihmisen kovan työn dokumenttina paljastuu vasta kun kuulee, että kyse on Suomen viimeisimmästä asutustila-alueesta joka raivattiin muualta tulleiden pellonraivaajien toimesta keskelle suota ja metsää 1960–70-luvuilla. Yli 10 kilometriä pitkän tienvarsikylän talot saatiin rakentaa vain muutaman mallin mukaan, ja lopulta Kekkonen armahti asutustilallisten velat 1970-luvun alussa.

Maiseman kerroksellisuutta määritettäessä arvioidaan historiallisen jatkuvuuden lisäksi rakennukset, maa-alat ja niiden sijoittuminen luonnonympäristöön, mikä on pitkälti elinkeinojen ja maanomistusolojen sanelemana. Karttojen käyttö on tässä työssä välttämätöntä, koska Suomesta löytyy koko maailman mittapuun mukaan poikkeuksellisen kattava, määrällisesti valtaisa ja hyvin tehty kartta-materiaali 1600-luvun alusta alkaen. Varsinkin isojakokarttoihin on dokumentoitu nykymaisemassa näkyvät maanomistuksen uudelleenjärjestelyt 1700-1900-luvuilla. Paikoin kartoista voidaan nähdä myös elementtejä, jotka kertovat maankäytöstä ennen karttojen tekoaikaa.

Maisemaa voidaan arvioida siinä missä muitakin mitattavaa ja dokumentoitavaa konkreettista elementtiä. Maiseman arviointikriteerit perustuvat maisemakuvassa näkyviin tekijöihin: omaleimaisuuteen, historialliseen jatkuvuuteen, monimuotoisuuteen, maisematilan eheyteen ja rajautumisen selkeyteen, suunnistettavuuteen ja identiteetti-merkityksiin. Maisematilassa näkyvät rajat luovat sen rakenteen. Ne ovat maanomistuksen, pellon, metsän, veden, kulkureitin ja pihapiirin merkitsemiä ja niillä kaikilla on oma historiansa. Vuosisatojen historiallinen jatkuvuus on helpointa havaita tasaisesti kasvaneessa, saman elinkeinon ja suvun säilyttämässä maanviljelysmaisemassa, missä elinkeino ja korkeintaan maanjaot ovat sitä pirstoneet. Olennaista on huomata se, kuinka jokainen maisema kertoo oman tarinansa, joka on osattava koota ”legopalasten” joukosta.

*Ilmakuva Haukiputaan Jokikylältä.
(Kuva: Haukiputaan kunta)*

MAASEUDUN KULTTUURIMAISEMAA VOIDAAN TARKASTELLA MYÖS OMINAISUUKSIEN PERUSTEELLA, JOTKA VOIDAAN TIIVISTÄÄ SEURAAVIIN TEKIJÖIHIN:

- 1) Tarkoituksenmukaisuuden estetiikka. Se on niukkuuden, tradition ja käytännöllisyyden sanelema. Maisema on tuolloin ihmisen mitoissa kasvanut ja tätä kasvua heijastava. Suomessa on ollut enemmän köyhyyttä ja pieniä tiloja kuin isoja kartanoita. Pohjoisen jokivarsien vanhat maatilatkin ovat joutuneet kamppailemaan selviytyäkseen. Niistä moni hävinnyt ja maat pirstottu mutta niiden alkuperäisestä sijainnista, maankäytöstä ja rakennuksista voidaan löytää paljon tarkoituksenmukaisuutta ja ennen kaikkea tietoa siitä kuinka jokivarret asutettiin maanviljelyssukujen toimesta. Tuolloin maisema henkii tasapainotilan etsintää: jokaisella rakennuksella on paras paikkansa siinä tilanteessa ja tilassa, missä se on rakennettu.
- 2) Maisema on elinkeinon, maaseudulla yleensä erityyppisen maatalouden luomaa maisemaa. Kun elinkeino muuttuu, muuttuu myös maisema. Maisemakokonaisuus on myös toimiva systeemi, jonka kaikki osat toimivat keskenään. Tuolloin maisema voi olla ulkoa ohjatun järjestelmän tulos. Valtiovallan toimenpiteet ovat aina vaikuttaneet kulttuuriympäristöön, milloin maanjakoina, omistusoloina (torpat ja tilalliset) ja milloin sotien hävityksenä. Pohjois-Pohjanmaa on säästynyt Itä-suomen raja-alueita paremmin tilojen autioitumiselta, mutta viime sotien jälkeinen jokien valjastaminen ja asutustilat sen sijaan ovat jälkensä jättäneet. Tuolloin luotiin tšekäläinen pohjoisen jokivarsien kontrastien maisema: esimerkiksi Yli-lin Kierikissä voimalaitos aivan kiviakautisen maiseman vieressä luo vahvan kontrastin 5000 ja 50 vuotta vanhan, ihmisen tekemän kulttuuriympäristön välille.
- 3) Maisema heijastaa asukkaidensa ja ympäröivän yhteiskunnan arvomaailmaa. Muotivirtaukset, varallisuus ja uudet koneet ja laitteet saavat näkyytensä maisemassa. Sosiaalinen sidos on tärkeää, mutta tarvittaessa myös siitä erottautuminen.
- 4) Maiseman "sielu" tulee paikalla asuneiden ihmisten elämän ja työnteon jäljistä. Ne selvittämällä saamme selville myös maiseman peruselementit ja sen arvomaailman, jota siinä näkyvät symbolit heijastavat. Tuolloin voimme määritellä maiseman omaleimaisuuden, kuten esimerkiksi Leuvan kohdalla voitiin tehdä.
- 5) Maisemaa on katsottava eri näkökulmista, on vain löydettävä keinot löytää ja ryhmitellä ne ihmisryhmät, joiden näkemys on yhteneväinen. Mikäli katsomme ulkopuolisena vierasta maisemaa kuin postikorttia, se jää katsojan sieluun kuin taideteos, mutta sitä muokanneen sieluun jää muisto siellä tehdystä työstä ja oman elämän unohtumattomista kokemuksista.

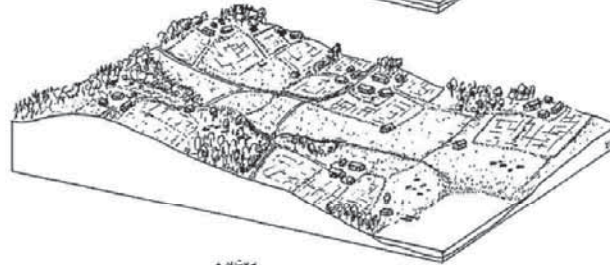
*Leuvan kylä raivattiin 1960-70-luvuilla.
(Kuva: Sisko Repola)*

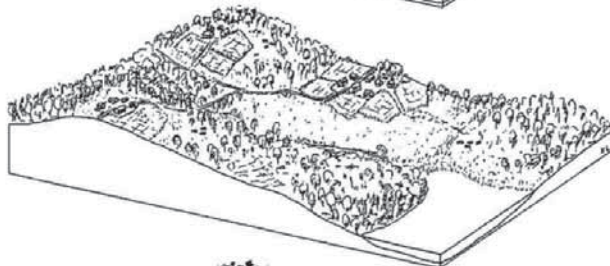
1965-1996
Hyvinvointivaltion ajan muuttuva maaseutumaisema

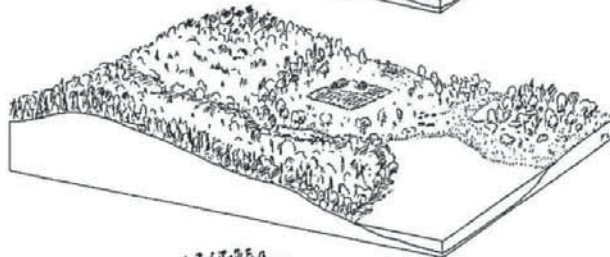
1945-1965
Sotien jälkeisen ajan pientilavaltainen maaseutumaisema

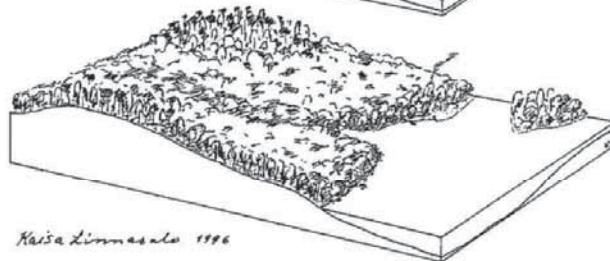
1850-1945
Isonjaon jälkeinen laajentuva maanviljelysmaisema

1300-1850
Historiallinen maanviljelysmaisema

Esihistoriallinen maanviljelysmaisema
Rautakausi

Luonnonmaisema Kivikausi, pronssikausi

Kaisa Linnasalo 1996

Piirros Kaisa Linnasalo 1996. Sovellettu Helmfridin 1994 mukaan. Lähde: Lehtinen 2005:80

Valtakunnalliset alueidenkäyttöavoitteet (2000) velvoittavat edistämään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä.

Lain rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisuutta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävä hoitoa ja käyttöä.

Rakennusperinnön säilyttämiseksi voidaan suojella rakennuksia, rakennelmia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on merkitystä rakennushistorian, rakennustaiteen, erityisten ympäristöarvojen tai rakennuksen käytön tai siihen liittyvien tapahtumien kannalta.

Rakennussuojelu asemakaava-alueella sekä alueella, jolla on voimassa rakennuskielto asemakaavan laatimista varten, järjestetään pääsääntöisesti asemakaavalla. Lailla rakennusperinnön suojelemisesta ei voida suojella laajoja aluekokonaisuuksia tai maisemaa.

Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) sisältövaatimukset edellyttävät rakennetun ympäristön ja maiseman huomioon ottamista kaikilla maankäytön suunnittelun tasoilla. **Maankäyttö- ja rakennusasetuksessa** (895/1999) edellytetään, että MRL:n mukaisesti kaavan vaikutuksia selvitetessä arvioidaan myös suunnitelman toteuttamisen välilliset ja välittömät vaikutukset muun muassa kaupunkikuvaan ja maisemaan. Sekä maankäyttö- ja rakennuslain että maankäyttö- ja rakennusasetuksen tarkistustyö on meneillään.

Kirkkolain (1054/1993) ja **lain ortodoksisesta kirkosta** (985/2006) mukaan kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut evankelisluterilaiset ja ortodoksiset kirkkorakennukset ja hautausmaat sekä niihin liittyvät kiinteät rakenteet on suojeltu.

Myöhemmin rakennetuista kirkollisista ympäristöistä suojelupäätöksen tekee evankelisluterilaisten kohteiden osalta Kirkkohallitus, ortodoksisien kohteiden osalta Kirkollishallitus.

3.3 RAKENNETTU YMPÄRISTÖ

Rakennettua ympäristöä on kaikkialla ympärillämme. Sitä voidaan tarkastella joko laajoina kokonaisuuksina, kuten kaupungit tai asuinalueet, yksittäisinä rakennuksina tai yksityiskohtina, kuten aidat, ikkunat tai opasteet. Sekä sisä- että ulkotilat ovat rakennettua ympäristöä. Siihen kuuluvat myös esimerkiksi puistot, puutarhat, tiet ja sillat.

Oulun rakennusperintö on monipuolista ja kerroksellista. Vaikka Oulusta löytyy selkeästi yhtenä aikakautena syntyneitä ympäristöjä, sisältää alueen rakennettu ympäristö tyyppillisesti eri aikoina rakentuneita osia. Tämä johtuu siitä, että vaikka alue olisi aikoinaan valmistunut nopeasti, lukuisat tulipalot, pommitukset ja purkutytöt ovat uudistaneet valtaosin puurakenteista ympäristöä sekä keskustassa että maaseudulla. Myös vanhojen alueiden täydennysrakentaminen ja käyttötarkoituksen muutokset tuovat ympäristöön sekä ajallisia että toiminnallisia kerroksia.

Oulun keskustan rakennuskanta on muuta Pohjois-Pohjanmaata monipuolisempaa, sillä useat toiminnot kuten vankila, varuskunta tai lääninsairaala sijoitettiin läänin pääkaupunkiin. Alueen teollinen historia näkyy myös vahvasti ympäristössä. Saha- ja paperiteollisuus sekä sähkövoimalaitokset ovat olennainen osa nyky-Oulun maisemaa. Maaseudulla talonpoikainen rakennuskulttuuri on edelleen selvästi läsnä, etenkin Oulun pohjois- ja itäosissa. Kaupungin ja kirkonkylien kasvaessa taajamarakenteen keskelle joutuneet maalaistalot piharakennuksineen muistuttavat alueen ensimmäisistä elinkeinoista.

Nykyisen Oulun rakennuskannasta 4% on rakennettu ennen vuotta 1940. Vanhoja rakennuksia on siis verrattain vähän, ja niiden säilyttäminen on tärkeää. 96 % Oulun rakennuskannasta on rakennettu vuoden 1940 jälkeen, joten suurin osa arvokkaasta rakennusperinnöstämme on modernia. Sotien jälkeen rakennettujen ympäristöjen täydentäminen ja korjaus luovat tarpeen myös "uusien" rakennusten ja alueiden arvojen tunnistamiselle.

Oman erityispiirteensä 1980-luvun rakennettuun ympäristöön tuo Oulussa syntynyt ajattelu- ja suunnittelutapa Oulun koulu. Paikallislähtöisyyttä painottaneet arkkitehdit suunnittelivat alueelle useita merkittäviä rakennuksia. Samaan aikaan Oulussa alkoi myös teknologiarankentamisen kausi.

Viereisen sivun kuva:
Oulun kaupunginteatterin sisätila.

ARVOT JA KRITTEERIT

Arvot ohjaavat ihmisen toimintaa monella elämän osa-alueella. Kyseessä on laaja käsite, jota tässä tarkastellaan kulttuuriympäristön näkökulmasta. Kulttuuriympäristö ei ole synonyymi arvokkaalle ympäristölle. Näkökulmasta riippuen sama ympäristö voi olla toiselle hyvin arvokas ja toiselle täysin arvoton. Yhteisiä arvottamisperiaatteita tarvitaan, jotta voidaan tehdä ympäristöstä koskevia päätöksiä. Arvottamisperiaatteet tulee määrittellä arvotettavan kohteen lähtökohdista, ja tähän tarvitaan tutkimusta, inventointeja sekä analyysijä.

Kulttuuriympäristöön liittyvät arvot ovat aina kulttuurisidonnaisia. Länsimaissa arvostetaan usein materiaalin alkuperäisyyttä, kun taas esimerkiksi Japanissa arvokkaana pidetään traditiota eli elävää perinnettä. Arvot myös muuttuvat ajassa. Esimerkiksi modernin rakennusperinnön tai talonpoikaisen rakentamisen arvostus on vaihdellut eri vuosikymmeninä. 1960-luvulla uskottiin jatkuvaan kasvuun ja arvostettiin uusia rakennustapoja kuten elementtitekniikkaa. Vanha korvattiin uudella ja talonpoikainen rakentaminen sai väistyä. Tällä hetkellä osaamme taas arvostaa perinteistä rakentamista, mutta modernia rakennuskantaa hävitetään surutta.

Kulttuuriympäristön arvottamisen kriteerit perustuvat kansainväliseen asiantuntijatyöhön ja laadittuihin julistuksiin (ICOMOS, UNESCO, yms.). Arvottamisen periaatteita on kansallisella tasolla käsitelty viimeksi vuonna 2009 valmisteltaessa uutta lakia rakennusperinnön suojelemisesta (Laki rakennusperinnön suojelemisesta 4.6.2010/498) sekä Museoviraston laatiman valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnin (RKY 2009) yhteydessä. Lakia koskevassa esityksessä määriteltiin arvottaminen seuraavasti:

”Rakennetun kulttuuriympäristön ja suojelutarpeiden tunnistamisessa olennaista on kohteiden kulttuurihistoriallinen arvottaminen. Sillä pyritään antamaan perusta sen harkitsemiseen, millaisia ympäristömme osia tai erityisiä piirteitä halutaan säilyttää. Arvottaminen tarkoittaa kohteiden kulttuurihistoriallisen ominaisuuteen analysointia ja suhteuttamista laajempaan, esimerkiksi alueelliseen kokonaisuuteen, rakennustyyppin historiaan tai historialliseen ilmiöön, näin tunnistettavien merkitysten arviointia sekä kohteen erityispiirteisiin ja arvoihin perustuvien vaalimis- tai suojelutavoitteiden määrittelyä. Arvottaminen on kohteiden kulttuurihistoriallisen arvon määrittelyä riippumatta kohteiden käyttö- tai välinearvoista jonkin muun hyvän saavuttamisessa.”

Arvottamisella on juridinen merkitys osana suunnittelu- ja kaavaprosesseja ja se on asiantuntijatyötä. Viime vuosina Oulussa kulttuuriympäristön arvottamistyötä on tehty laajemmin eri inventointien yhteydessä, viimeisinpäinä Puolivälilinkankaan modernin inventoinnissa. Rakennuskannan arvottamisessa käytettiin kriteerejä eli avainsanoja, jotka pohjautuivat Arvokkaita alueita Oulussa osa I & II (1999 ja 2001) -selvityksissä käytettyihin arviointikriteereihin. Kohteesta tai alueesta riippuen voidaan arvoja tai kriteereitä painottaa eri tavoin.

PUOLIVÄLILINKANKAAN INVENTOINNIN KÄYTETYT ARVOTTAMISKRITEERIT

Yhtenäisyys

- Kaupunkirakenteen ominaispiirteet
- Ajallinen ja arkkitehtoninen yhtenäisyys
- Yhtenäinen rakennustyyppi
- Sama suunnittelija

Ympäristöarvot

- Asemakaavan suhde luontoon ja topografiaan
- Alueen asema suurmaisemassa
- Vihersuunnittelun taso (mm. puistot, kevyt liikenne)
- Viheralueiden hoidon aste
- Viher- ja virkistysalueiden saavutettavuus

Arkkitehtoniset arvot

- Rakennuskannan laatu ja erityispiirteet
- Alkuperäisen arkkitehtuurin säilyneisyys ja muutosten laatutaso
- Rakennetun ympäristön toteutuminen
- Yksittäiset arvokkaat kohteet

Paikallinen identiteetti

- Alueen historiallinen arvo
- Merkitys alueen asukkaille ja toiminnalle
- Tunnistettavuus

Puolivälinkankaan modernin lähiön inventoinnissa kaikki rakennukset ja viheralueet inventoitiin. Arvokkaita alueita Oulussa -selvityksissä arvioitiin Oulun eri-ikäisiä ja -tyyppisiä alueita kokonaisuuksina. Ohessa näissä inventoinneissa käytetyt kriteerit. Alla ote Puolivälinkankaan osa-alueiden arvottamisesta.

ARVOKKAITA ALUEITA OULUSSA, KÄYTETYT ARVOTTAMISKRITEERIT

- Kerroksisuus ajallinen tai tyylillinen
- Alkuperäisyys / kulttuurihistoriallinen merkitys
- Edustavuus, tyyppisyys / rakennustaiteellinen merkitys
- Harvinaisuus / erikoisuus
- Symboli- tai avain kohde
- Intensiteetti
- Yhtenäisyys, liittyminen ympäristöön
- Opetus- ja tutkimusarvo

5.4 PUOLIVÄLINKANKAAN OSA-ALUEET ARVOTETTUINA

ERITTÄIN MERKITTÄVÄT - TUMMANPUNAINEN
MERKITTÄVÄT - ORANSSI

OOO alueen kannalta erittäin merkittävä
OO alueen kannalta merkittävä
O alueen kannalta vähämerkityksellinen

Viistoilmakuvat: Oulun kaupunki / Pictometry

1. PUOLIVÄLINKANKAAN VESITORNI

ALUEEN YHTENÄISYYS	YMPÄRISTÖARVOT	ARKKITEHTONISET ARVOT	PAIKALLINEN IDENTITEETTI
Kaupunginhallitus päätti vuonna 1965, että Oulujoen pohjoispuolelle tulee rakentaa uusi vesitorni, sillä alueen väestö kasvoi nopeasti. Vesitornin paikka osoitettiin vuoden 1966 asemakaavamuutoksessa (AK446).	Kangasmetsän ympäröimä Puolivälinkankaan vesitorni sijaitsee Puolivälinkankaan korkeimmalla kohdalla, selän-teen päällä ja on osa oululais-ta maisemaa.	Vesitornin aikoinaan edistyk-sellinen suunnittelu ja ulkoasu ovat heijastuneet myös Maik-kulan vesitornin (valm. 1993) arkkitehtuuriin. Suunnittelusta vastasivat Oulun kaupungin rakennustoimisto, Suunnittelu Oy E.Niemelä sekä Maa ja Vesi Oy. Rakennusta on korjattu useasti vuosien kuluessa, mut-ta sen alkuperäiset piirteet ovat säilyneet. Myös maise-marakenteellisesti vesitornin sijainti on onnistunut.	Vesitorni on maamerkki asukkaille ja moottoritietä matkaaville sekä merkittävä osa Puolivälinkankaan identi-teettiä.
	OOO	OOO	OOO

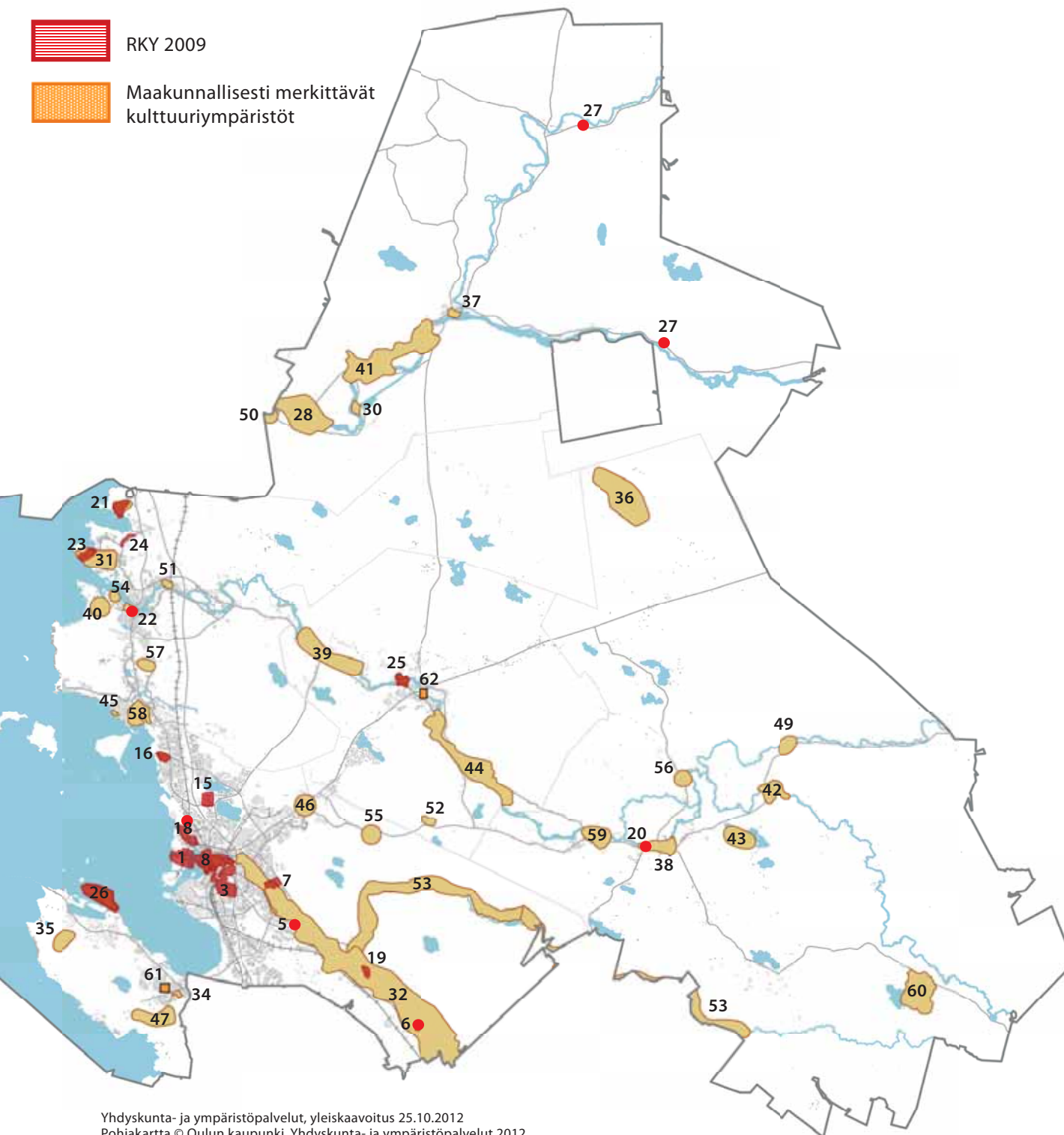
VALTAKUNNALLISESTI JA MAAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

RKY 2009

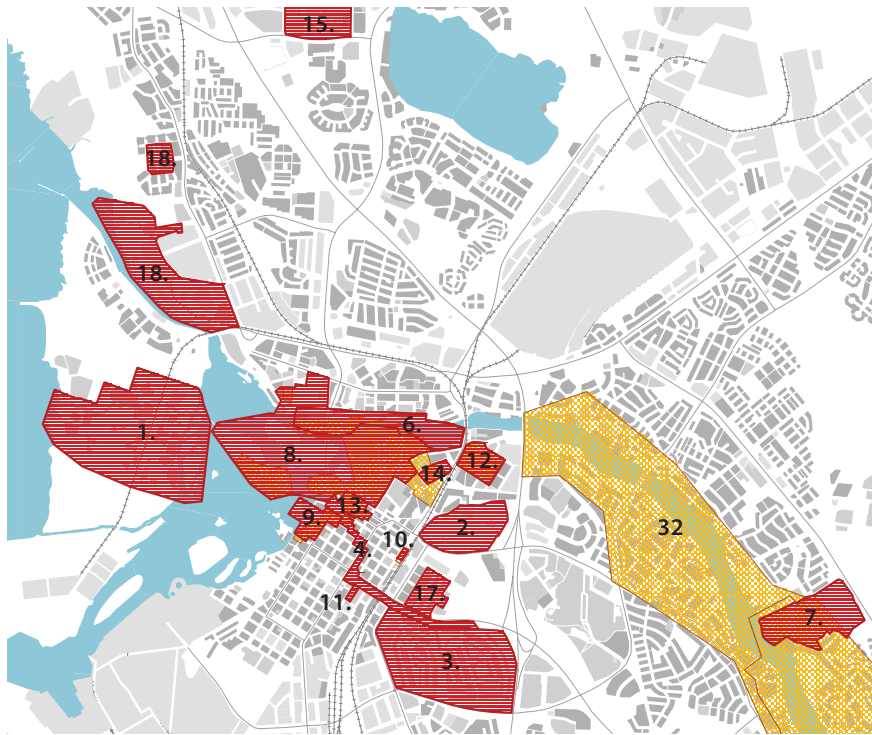

Maakunnallisesti merkittävät
kulttuuriympäristöt

Maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt Oulussa

28. Jakkukylä ja Jakkuranta lijoen molemmin puolin
30. Maalismaan rakennusryhmä
31. Martinniemen sahan alue
32. Oulujokivarsi
34. Oulunsalon kirkko
35. Salonpään kylä
36. Somerovaaran asutustilakylä
37. Yli-lin kirkko
38. Ylikiimingin kirkonseutu
39. Alakylä
40. Ervastinranta
41. Lijoen alajuoksu
42. Jokikokko
43. Juopuli
44. Kiiminkijoen Koiteli
45. Kiviniemen kalastajakylä ja kalasatama
46. Korvenkylä
47. Kylänpuoli
49. Perttula
50. Rajala
51. Rautatieasema (Haukipudas)
52. Saarinen
53. Sanginjokivarsi
54. Santaholman sahan alue
55. Saviharjun kylä
56. Säävälänharju
57. Takkuranta
58. Taskisen pellot
59. Vesala
60. Yli-Vuotto
61. Oulunsalon pappila
62. Kiimingin pappila

VALTAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT OULUSSA / RKY 2009

1. Hietasaaren huvila-alue	14. Oulun vankila
2. Oulun hautausmaa	15. Oulun yliopisto
3. Karjasillan jälleenrakennuskauden asuinalue	16. Pateniemen sahayhdyskunta
4. Kaupunginojan varren puistovyöhyke	17. Raksilan puutaloalue
5. Maikkulan reservikomppania	18. Toppilan satama ja teollisuusalue
6. Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitokset	19. Turkansaaren ulkomuseo
7. Oulujoen kirkko	20. Ylikiimingin kirkko
8. Oulujoen suistoalueen historiallinen kokonaisuus	21. Halosenniemen sahayhdyskunta
9. Oulun rantakortteleiden julkinen kaupunkitila	22. Haukiputaan kirkko ympäristöineen
10. Oulun rautatieasema	23. Martinniemen saha
11. Oulun SOK:n konttori- ja varastorakennus	24. Pohjanmaan rantatie
12. Oulun tarkka-ampujakasarmi	25. Kiimingin kirkko ympäristöineen
13. Oulun vanha monumentaalikeskus ja Franzénin puisto	26. Varjakan sahayhdyskunta
	27. Pyramidikattoiset kesänavetat

RKY 2009

Valtioneuvosto vahvisti 22.12.2009 Museoviraston laatiman tarkistetun inventoinnin valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Inventointi on osa valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita ja se tulee huomioida alueidenkäytön suunnittelun lähtökohtana.

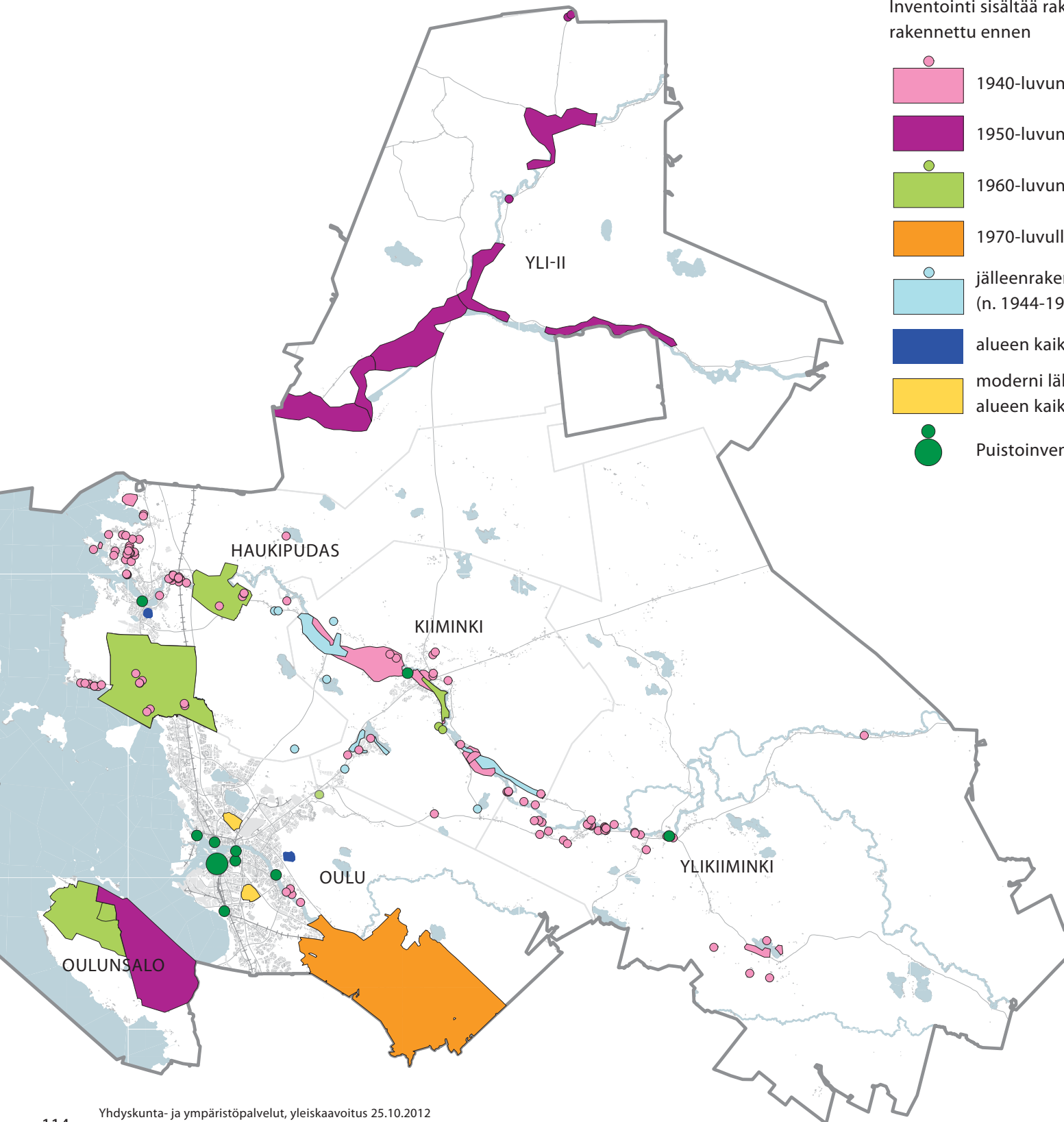
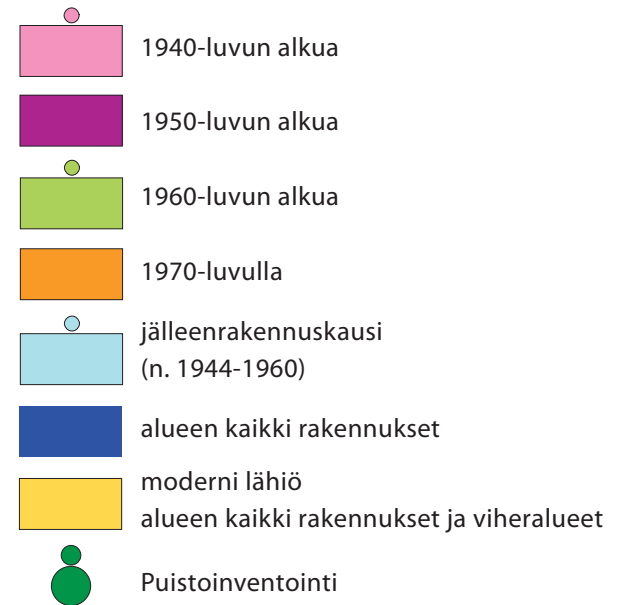
Tavoitteena on valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen rakenteen, kylä- ja kaupunkikuvan sekä alueilla jo olevien rakennusten ja ympäristön säilymisen turvaaminen. Lisäksi tavoitteena on mahdollisen täydennysrakentamisen ja muiden muutosten sopeuttaminen kulttuuriympäristön ominaisuutteen ja erityispiirteisiin. Säilyttämisen ja muutosten laajuus ja sisältö ratkaistaan kaavoituksella.

Maakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt perustuvat Pohjois-Pohjanmaan maakuntakaavassa esitettyihin kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeisiin alueisiin. Alueiden perusteena on Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliiton vuonna 1993 julkaisema inventointi Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet I sekä Pohjois-Pohjanmaan liiton vuonna 1997 julkaisemaan Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet.

RKY 2009 on korvannut vuoden 1993 inventoinnissa esitetyt valtakunnallisesti arvokkaat kohteet. Myös maakunnallisten kohteiden päivitys on tekeillä. Mikäli edellä mainittujen inventointien alueet menevät päällekkäin tai niiden rajauksissa on vain pieniä eroja, on tässä näytetty ainoastaan inventoinnissa RKY 2009 esitetty kohde.

**OULUN ALUEELLA 1990-LUVUN LOPULLA
JA 2000-LUVULLA TEHDYT INVENTOINNIT**

Inventointi sisältää rakennukset, jotka on rakennettu ennen

INVENTOINNIT

Inventoinneissa kerätään tietoa rakennetusta ympäristöstä. Sitä hyödynnetään muun muassa maankäytönsuunnittelun ja päätöksenteon yhteydessä, mutta myös rakennuksia korjattaessa sekä erilaisissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Inventoinnissa kerätty arvokas tieto säilyy ja sitä voidaan hyödyntää, vaikka inventoinnin kohde tai sen osa joskus tuhoutuisi.

Inventointeja tulee tehdä ainakin kaavoituksen yhteydessä. Myös erilaisille teema- ja sektori-inventoinneille on tarvetta. Esimerkiksi koulut, kunnantalot ja terveydenhoidon rakennukset ovat rakennustyyppisiä, joihin kohdistuu muutoksia palvelurakenteen uusiutuksessa.

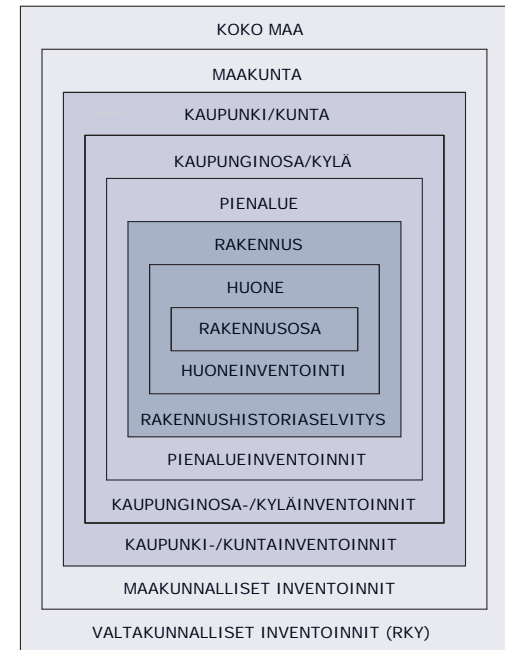
Kun inventointi on tehty, on tärkeää, että sen sisältämä tieto saadaan käyttöön. Oulussa inventoinnit talletetaan koko Pohjois-Pohjanmaalla käytössä olevaan Kioski-sovellukseen. Se on tietokantapohjainen sovellus, joka on suunniteltu kulttuuriympäristöalan toimijoiden kuten museoiden, kuntien ja maakuntaliittojen käyttöön. Sovellus on tarkoitettu rakennetusta ympäristöstä kerätyn tiedon hallintaan. Sen hyvänä puolena on, että inventointitiedot ovat helposti usean ihmisen käytettävissä.

Myös alkuperäiset kuvat ja muu aineisto tulee säilyttää. Niiden tallettaminen on inventoinnin tilaajan vastuulla. Toivottavaa on myös, että kopiot materiaalista toimitetaan Pohjois-Pohjanmaan museolle, jolloin ne ovat käytössä kulttuuriympäristön tutkimuksen ja suojelun taustamateriaalina. Tällöin aineisto on myös talletettuna kahteen eri paikkaan, mistä on hyötyä, jos tiedostot jostain syystä vaurioituvat. Tällä hetkellä inventointien säilyttämisessä on vaihtelevia käytäntöjä etenkin yli viisi vuotta vanhojen selvitysten osalta. Yhteinen linjaus helpottaisi tiedon löytämistä ja säilyttämistä nyt ja tulevaisuudessa.

OULUN INVENTOINTITILANNE

Inventointeja on Oulun alueella tehty pääosin erilaisten kaavahankkeiden yhteydessä. Niiden laajuus ja ajallinen kattavuus vaihtelevat suuresti. Inventointeja on ulotettu myös usean kunnan alueelle. Viereisen sivun kartalla on näytetty tuoreimmat eli 1990-luvun lopulla ja 2000-luvulla tehdyt inventoinnit. Esimerkiksi Oulun keskusta on inventoitu edellisen kerran kattavasti 1980-luvulla (Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, 1986). Tässä ajassa on ehtinyt tapahtua huomattavia muutoksia ympäristössä, lisäksi 30 vuotta sitten rakennetut kohteet ovat nykyisin usein täydennysrakentamisalueita, korjaustarpeessa ja jopa purku-uhan alla. Niiden inventointia voidaan siis pitää perusteltuna.

Yleisesti voidaan todeta, että ennen vuotta 1940 rakennetut rakennukset on dokumentoitu varsin kattavasti. Myös katvealueita on, etenkin kaukana kyläkeskittymistä. Kaavahankkeiden yhteydessä inventointi on usein ulotettu 1960-luvun vaihteeseen asti, ja Kiimingissä on tehty muutamia pelkästään jälleenrakennuskauden rakennuskantaan kohdistuneita inventointeja. Oulujokivarren rakennusperintö -inventointi on siitä poik-

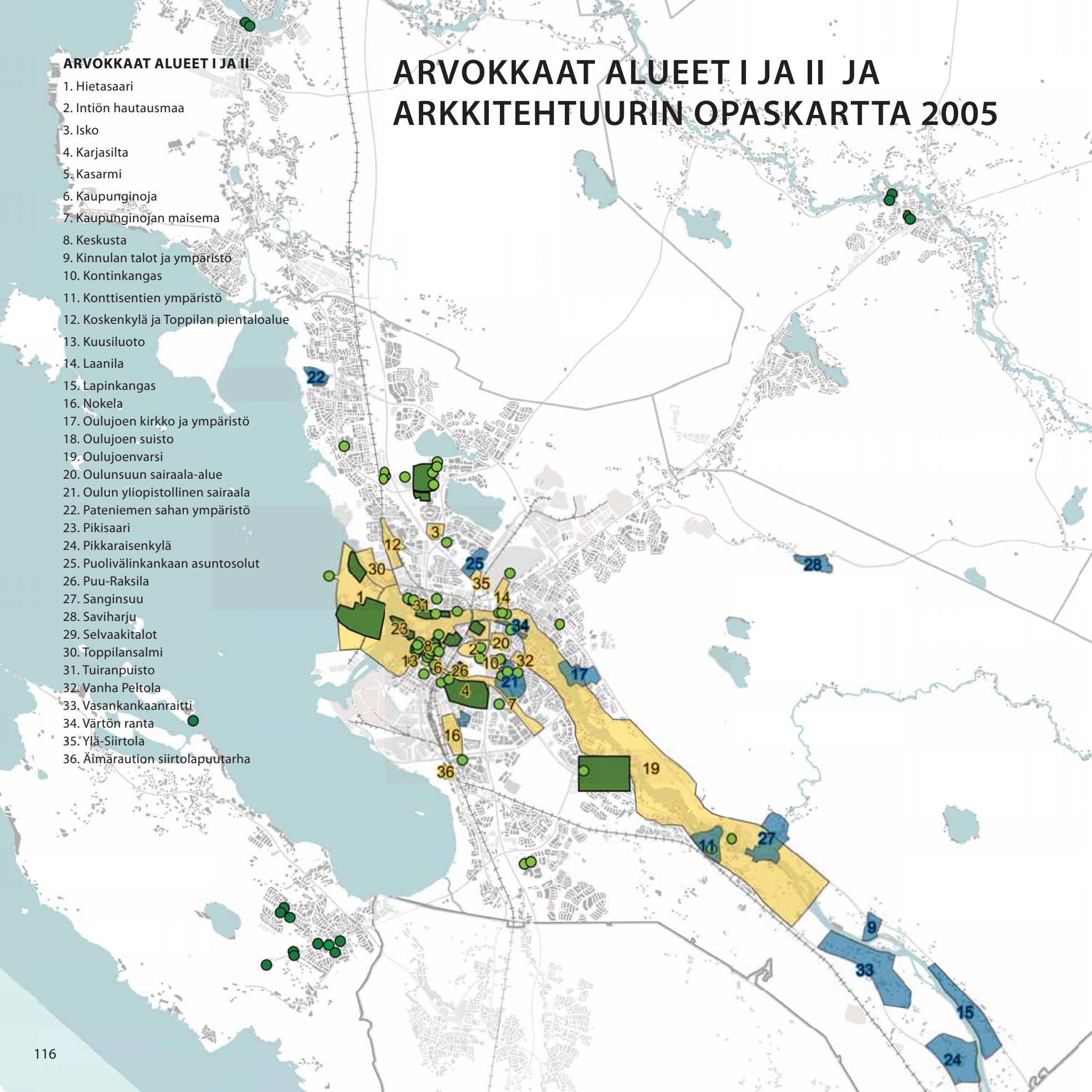
Kulttuuriympäristön inventointi ja tutkimus eri tasoilla. Kaavio on mukailtu Talojen Tarinat (2010), Museoviraston ohjeesta rakennushistoriaselvitysten laatimiseksi.

Pohjois-Pohjanmaan museolla on yhteistyösopimus Museoviraston kanssa kulttuuriympäristön hoidon edistämistä ja maankäytön suunnittelun seurannasta Pohjois-Pohjanmaalla. Maakuntamuseo vastaa toimialueellaan rakennetun kulttuuriympäristön osalta maakunta-, yleis- ja asemakaavoitukseen sekä rakennusvalvontaan liittyvistä asiantuntija- ja viranomaistehtävistä. Rakennustutkijat toimivat asiantuntijoina viranomaisneuvotteluissa ja antavat lausuntoja kaavoitusasioista, kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden rakennus- ja purkamislupa-asioista sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden arvotamisesta. Rakennustutkijat vastaavat koko maakunnan alueella kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden korjausneuvonnasta ja seurannasta, osallistuvat kulttuuriympäristön tutkimukseen sekä ohjaavat inventointeja.

ARVOKKAAT ALUEET I JA II

1. Hietasaari
2. Intiön hautausmaa
3. Isko
4. Karjasilta
5. Kasarmi
6. Kaupunginoja
7. Kaupunginojan maisema
8. Keskusta
9. Kinnulan talot ja ympäristö
10. Kontinkangas
11. Konttisentien ympäristö
12. Koskenkylä ja Toppilan pientaloalue
13. Kuusiluoto
14. Laanila
15. Lapinkangas
16. Nokela
17. Oulujoen kirkko ja ympäristö
18. Oulujoen suisto
19. Oulujoenvarsi
20. Oulunsuun sairaala-alue
21. Oulun yliopistollinen sairaala
22. Pateniemen sahan ympäristö
23. Pikisaari
24. Pikkaraisenkylä
25. Puolivälinkankaan asuntosolut
26. Puu-Raksila
27. Sanginsuu
28. Saviharju
29. Selvaakitalot
30. Toppilansalmi
31. Tuiranpuisto
32. Vanha Peltola
33. Vasankankaanraitti
34. Värtön ranta
35. Ylä-Siirtola
36. Äimäraution siirtolapuutarha

ARVOKKAAT ALUEET I JA II JA ARKKITEHTUURIN OPASKARTTA 2005

keuksellinen, että sen yhteydessä on dokumentoitu alueen kaikki rakennukset, jotka on rakennettu 1970-luvulla tai sitä ennen. Modernia rakennuskantaa Oulussa on inventoitu vain vähän. Viime vuosina on kuitenkin kehitetty modernin inventointimenetelmiä Kaukovainion (2011) ja Puolivälinkankaan (2012) lähiöinventoinneissa.

Viheralueista on olemassa lukuisia selvityksiä, mutta myös yksi laaja puistoihin keskittynyt inventointi, joka on tehty Oulun ammattikorkeakoulun luonnonvara-alan yksikköissä vuosina 2006-2011. Se kohdistuu pääosin Oulun historiallisiin puistoihin ja kirkkotarhoihin, mutta esimerkiksi Äimäraution siirtolapuutarha on inventoitu tässä yhteydessä.

Edellisen aikeaman kartalla näkyvien inventointien lisäksi on tehty muutamia valtakunnallisia ja maakunnallisia teemaselvityksiä, joissa keskittyvät esimerkiksi paikallismuseoihin, sahoihin tai vankiloihin.

MUITA KARTOITUKSIA

Arvokkaat alueet I ja II selvityksessä on käsitelty laajasti vanhan Oulun merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Vuosina 1999-2001 tehtyyn selvitykseen on otettu mukaan myös moderneja kohteita.

Vuonna 2005 Ouluun ja sen lähikuntiin tehtiin Arkkitehtuurin opaskartta. Siihen on listattu arkkitehtonisesti edustavia kohteita 1700-luvulta aina 2000-luvulle asti. Vuoteen 2005 ulottuva listaus antaa viitettä siitä, mitkä ovat mahdollisesti Oulun modernin rakennuskannan arvokkaita kohteita. Laajaa selvitystä asiasta ei kuitenkaan ole tehty.

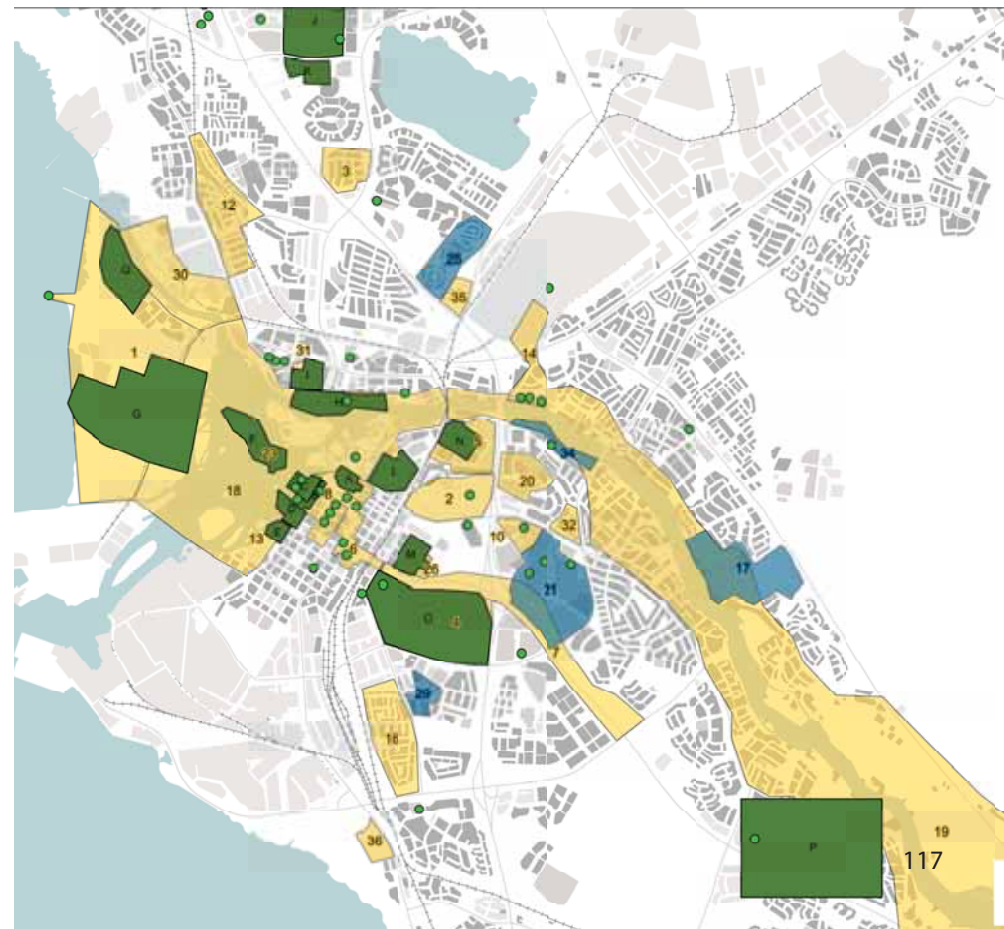
ARKKITEHTUURIN OPASKARTTA 2005

- A. Vanha monumentaalikeskus
- B. Rantakadun korttelit
- C. Uusi monumentaalikeskus
- D. Meritulli ja Kiikeli
- E. Kuusiluoto
- F. Pikisaari
- G. Hietasaaren huvila-alue
- H. Koskikeskus
- I. Tuiranpuisto
- J. Oulun yliopisto, Linnanmaan kampus
- K. Puulinnanmaa
- L. Myllytulli
- M. Puu-Raksila
- N. Ent. Oulun kasarmialue
- O. Karjasillan asuntoalue
- P. Maikkula
- Q. Asuntomessualue (2005)

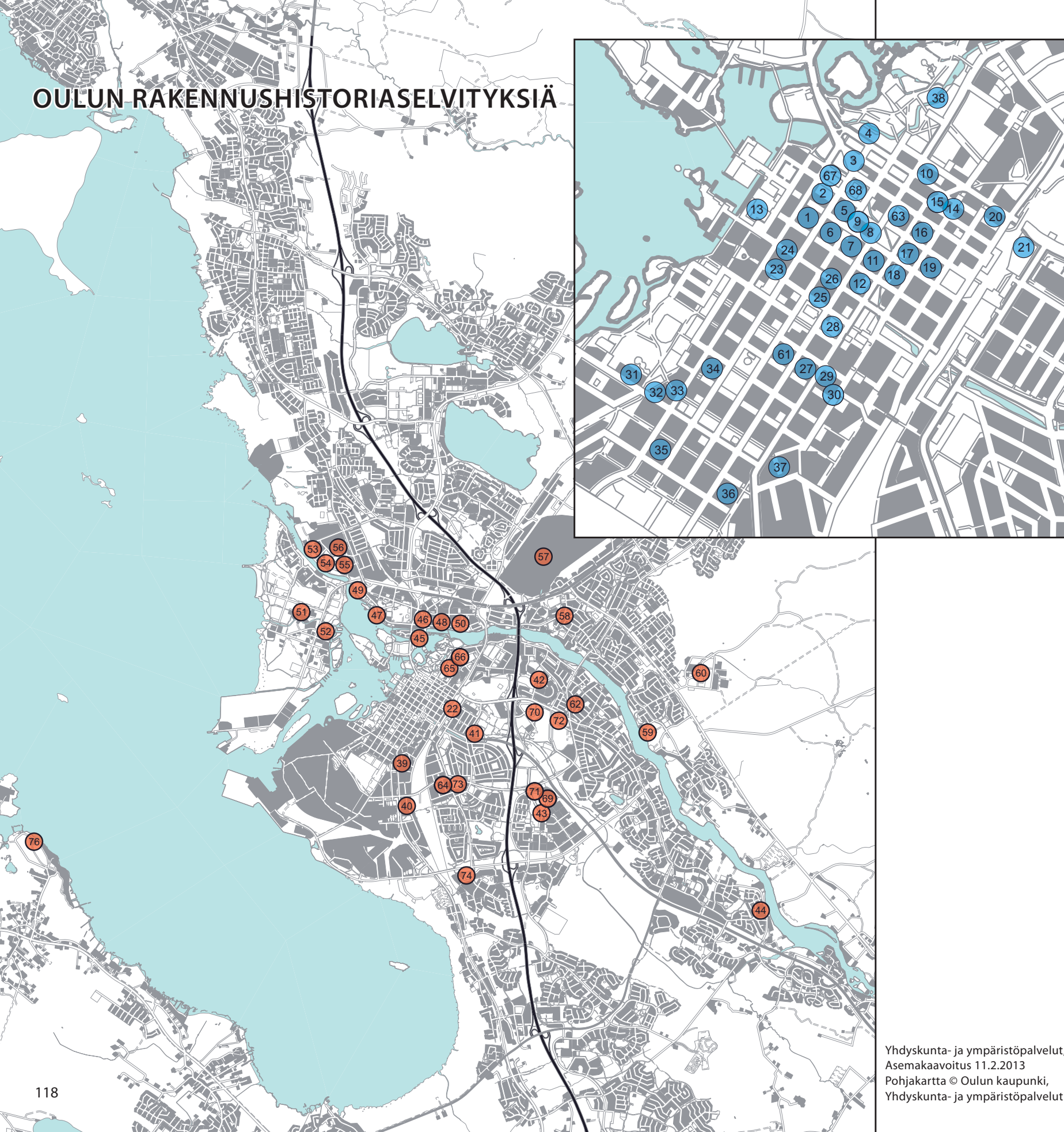
ARVOKKAAT ALUEET I JA II JA ARKKITEHTUURIN OPASKARTTA 2005

KARTOISSA MERKITTYNÄ KOHTEET JA ALUEET, JOTKA ON ESI TELTY KYSEISSÄ SELVITYKSISSÄ JA KARTOISSA.

- Arvokkaat alueet I
- Arvokkaat alueet II
- Arkkitehtuurin opaskartta alueet ja yksittäiset kohteet (vanhan Oulun alueella merkitty vain vuoden 1930 jälkeen rakennetut rakennukset)
-

OULUN RAKENNUSHISTORIASELVITYKSIÄ

RAKENNUSHISTORIASELVITYKSET

Oulun keskusta-alueella rakennushistoriaselvityksiä on tehty runsaasti. Vanhan Oulun ulkopuolella niitä on sen sijaan vain muutama. Oulussa rakennushistoriaselvitykset liittyvät yleensä erilaisiin kaava- ja rakennushankkeisiin. Tilaajana on toiminut asema- tai yleiskaavoitus, tilakeskus ja toisinaan myös yksityiset tahot. Muutama selvitys on tehty arkkitehtuurin osaston diplomityönä.

Kuten inventointien myös rakennushistoriaselvitysten taso ja laajuus vaihtelevat. Niiden säilytyksessä on myös kirjavia käytäntöjä. Rakennushistoriaselvitysten löydettävyyttä helpottaisi ja käyttöä lisäisi, jos niitä voisi tutkia käyttäjän sijainnista riippumatta. Sähköisiä tietokantoja voitaisiin laajentaa toimimaan myös rakennushistoriaselvitysten tietopankkina.

RAKENNUSHISTORIASELVITYKSIÄ

1. Oulun Puhelin Oy (2006)
2. Oulun virastotalo
3. Kolmiotalo, As Oy Torikatu 4 (2005)
4. Lääninhallitus, rakennus 3 (2004)
5. Pokkisen kortteli (2006)
6. Pallas-kortteli (2005)
7. Kauppuri-kortteli (2005)
8. Oulun Osuuspankki (2003)
9. As Oy Puistola (2003)
10. Oulun seurakuntayhtymä, I -27 -2,3, 96 (2008)
11. Galleria-kortteli (2006)
12. Wanha paloasema (2007)
13. Torinrannan aitat (2009)
14. Rehnback-Reinilän talo
15. As Oy Nykäsenoja (2008)
16. As Oy Asemakatu 12
17. Klubitalo (2007)
18. Talousseura (2009)
19. Oulun järjestöotalo (2003)
20. Linnankatu 33, Heikinkatu 28
21. VR:n toimistorakennus
22. Oulun asema-alue (2003)
23. Liljebloomin talo (2004)
24. Waenebergin talo (2004)
25. Kiistola-talo (2006)
26. As Oy Kirjokulma (2009)
27. III -17 -1 (2006)
28. Oulun diakonissalaitos (2003)
29. Asunto-osuuskunta Oulun Opettajakerho (2004)
30. Oulun taidekoulu, III-23 (2004)
31. Nuottala, As Oy Puistokatu 9-11 (2005)
32. Koiton kortteli (2005)
33. As Oy Juhonpuisto (2005)
34. Kortteli 14, Aleksanterinkatu 67 (2010)
35. IV kortteli 17, Rommakkokatu 14 (2004)
36. As Oy Heinäpirtti (2006)
37. V Leveri 14 ja 15 (2003)
38. Lasaretinväylä (2010)
39. Limingantulli 1, 2, 3 ja 4 sekä III-33 (2004)
40. Postiautovarikko (2007)
41. Oulun Palvelualan opisto (2004)
42. Oulunsuun sairaala (2007)
43. Kaukovainion asuin- ja viheralueet (2011)
44. Maikkulan kasarmi
45. Domus Botnica (2011)
46. Oulun Osuuskauppa, Tuira (2006)
47. Merijalin tehdaskiinteistö (2004)
48. Koskitien itäpuolen julkisivut (2008)
49. Kaupungin varikko
50. Lehtorannan toimintakeskus
51. Hietasaari, Mustasaarentie ja Jaalankuja (2010)
52. Koivula (2008)
53. SOK:n mylly
54. Vaasan Höyrymylly
55. Mallasjuoma Oy, Oy Hartwall Ab
56. Länsi-Toppila (2004)
57. Kemira Oyj, Typpi Oy:n vanhat rakennukset (2007)
58. Hintankulma (2011)
59. Nykäsen tilan rakennukset (2004)
60. Hiukkavaaran kasarmialue (2006)
61. Kaupunginosa III kortteli 16 (2011)
62. Häkkitie 7
63. Keskustan seurakuntatalo (2004)
64. Kaleva Oy (2011)
65. Oulun yliopiston kansakoulu (2004)
66. Åströmin tehtaan voima-asema ja vesitorni (2004)
67. Byströmin talo (2004)
68. Oulun kaupungintalo (2005)
69. Hiirosenkoti talo G (2006)
70. Kontinkankaan sairaala (2006)
71. Hiirosenkoti (2008)
72. Oulunsuun kansakoulu (2008)
73. Karjasillan yläaste ja lukio (2008)
74. Snellmankoti (2012)
75. Pohjolan opisto (2012) (ei kartalla)
76. Varjakan kartanon Hulina (2011)
77. Säisälän talo (2011) (ei kartalla)
78. Hammar-kortteli (2011) (ei kartalla)
79. Tuira kortteli 114 (2011) (ei kartalla)
80. Oulun vankila (2011) (ei kartalla)
81. VR Nokelan varikkoalue (2012) (ei kartalla)
82. Oulun teknillinen oppilaitos (2012) (ei kartalla)
83. Oulun pääkirjasto (2012) (ei kartalla)
84. Oulun lyseo (2012) (ei kartalla)

Rakennushistoriaselvitys

Rakennushistoriaselvitys antaa rakennuksesta tai rakennusryhmästä hyvän yleiskuvan korjausrakentamisen tai yksityiskohtaisen kaavoituksen tarpeisiin. Selvityksen kohteena on rakennus nykytilassaan, sellaisena kuin se on tutkimusta tehtäessä. Kohteen historiaa, suunnittelu- ja muutosvaiheita sekä nykytilaa tutkitaan arkistolähteiden sekä kenttätöiden avulla.

*Museoviraston rakennushistorian selvitysoppas **Talon tarinat!** (www.nba.fi/fi/File/1112/talon-tarinat-opas.pdf)*

ELINKEINOJEN OULU

Kulttuuriympäristömme kertoo elinkeinon historian. Alueen varhaisimmat elinkeinot, kalastus, pyynti, maa- ja karjatalous sekä tervanpoltto, ovat kaikki jättäneet jälkensä nykyiseen ympäristöömme. Suomalaiset kulttuurimaisemat ja perinnebiotoopit ovat perinteisten elinkeinon eli maanviljelyksen ja karjatalouden muokkaamia. Maanviljelys on edelleen harvaan asutuilla alueilla tärkein kulttuuriympäristöä muokkaava ja ylläpitävä elinkeino.

Teräksen syrjäytettyä puun laivojen rakennusmateriaalina 1800-luvun puolivälissä tervan käyttö hiipui ja sahatteellisuus nousi koko nykyisen Oulun alueella tärkeäksi työllistäjäksi. Sahatavara uitettiin yläjuoksulta rannikolle, jonne puunjalostus ja kauppa keskittyivät. Oulun alueella on useita sahamiljöitä, joista neljä on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäviksi rakennetuiksi kulttuuriympäristöiksi.

Koskien voimaa hyödynnettiin aluksi vesimyllyissä ja sahoissa. Jokien patoaminen muutti maisemaa radikaalisti. Merikosken voimalaitos valmistui 1948 ja Yli-lissä livojen neljä voimalaitosta rakennettiin 1960-luvulla. Rannikon tuulivoimalat kertovat energiantuotannon muuttumisesta.

Teollisuus on luonut pohjan Oulun kasvuun. Toimivat tehdasmiljööt näkyvät yhä edelleen vahvasti kaupunkikuvassa. 1980-luvulla alettiin rakentaa korkean teknologian alueita. IT-rakentaminen onkin esillä erityisesti Oulunsalossa ja Linnanmaalla.

Elinkeinot muuttuvat ja kehittyvät tänäkin päivänä. Teollisuusmiljöiden hyödyntäminen alkuperäisen käytön loputtua on valtaisa mahdollisuus. Myllytulli ja Toppila ovat esimerkkejä arvokkaiden ympäristöjen identiteetin ja arvojen säilyttämisestä.

Nuottasaaren tehtaat (Kuva: Tero Tuorila)

Tervaperinne elää yhä alueella. Tervan polttoa Ylikiimingin Tervastiimaviikolla vuonna 2011. (Kuva: Reino Hiltunen)

TERVAKAUPPAA JA MERENKULKUA

Löytöretket, siirtokuntien perustaminen ja mannerten välisen kaupan vilkastuminen näkyivät Pohjois-Suomessa tervan ja purjelaivojen kysynnän kasvuna. Oulun kaupungin perustaminen vuonna 1605 vilkastutti kaupankäyntiä entisestään. Maakaupunkina Oulu ei kuitenkaan saanut käydä ulkomaankauppaa vuosina 1614–1765, sillä Ruotsin valtakuntaa koskeneen purjehdus- ja kauppasäännön mukaan kauppa tuli keskittää Tukholmaan. 1600-luvulla terva nousi merkittäväksi tulonlähteeksi, vaikka Oulun alueen kehitys oli edelleen suurelta osin kotimaan lohi- ja turkiskaupan varassa. Tervakaupan ja täten myös tervanpolton huippuvuodet olivat Oulussa vasta 1800-luvun ensimmäisellä puolikkaalla.

Purjelaivoja rakennettiin rannikolla. Pikisaari ja Pateniemi olivat merkittäviä laivanrakennuspaikkoja, ja Haukiputaalla valmistettiin erityisesti jähtejä. Puutavara kaadettiin sisämaan laivakankailta ja uitettiin jokia pitkin meren rannalle. Jokia pitkin kulkivat myös tervaveneet Oulun satamaan, josta tynnyrit lastattiin kauppalaivoihin.

Oulun Hahtiperän sataman madaltuminen haittasi kauppalaivojen kulkua. Vuonna 1724 suurtulva nosti veden niin korkealle, että Toppilansalmeen puhkesi uusi lasku-uoma. Satamatoiminnot siirtyivät pikkuhiljaa Torinrannasta Toppilansalmen rannalle, jonne Tervahovin lisäksi keskittyi ajan myötä myös muuta teollisuutta. Satamatoimintoja vilkastuttivat myös vuonna 1765 Oululle myönnetyt tapulikaupungin oikeudet.

Oulusta kehittyi 1800-luvulla maailman johtava tervanvientisatama, ja tervanpolton merkitys maaseudun tulonlähteenä kasvoi entisestään. Tästä kertovat lukuisat tervahaudat ympäri nykyistä Oulua. Merikosken rannalla Hupisaarilla on säilynyt kivettyä pengertä muistona vetomöljystä, jota kulkien tervaveneet vedettiin koskipaikassa ylävirtaan.

Merenkulku ja kauppa olivat arvostettuja elinkeinoja 1800-luvun Oulun kansainvälisessä ilmapiirissä. Vuonna 1842 Oulu oli laivojen lukumäärässä Suomen suurin kaupunki. Laivoja rakennettiin vuosisadan puolivälissä ainakin Pikisaaren, Korkeasaaren, Toppilan, Pateniemen, Haukiputaan, Kurtinhaudan ja Varjakan laivanveistämöillä. Krimin sodan aikana vuonna 1854 englantilaiset polttivat maan tasalle Oulun sataman aittoineen sekä Tervahovin ja Pikisaaren veistämöineen. Taloudellisista menetyksistä huolimatta Oulu toipui nopeasti ja sen kauppalaivasto kohosi kapasiteetiltaan maan suurimmaksi vuonna 1860.

Oulun historiasta kauppakaupunkina kertovat torinrannan aitat, joista vanhimmat säilyneet ovat peräisin 1700-luvulta. (Kuva: Sauli Kosonen)

Vesimyllyjä oli tiuhaan alueen koskisissa joissa. Yli-lin Ahvenojan mylly vuodelta 1864 ja Nuorittan vesimylly ovat rakennustyyppin säilyneitä esimerkkejä. Kuva Nuorittasta.

Porilan punamullatut ja mansardikattoiset sahan asuinrakennukset seisovat yhä komeana rivistönä Pateniemessä. (Kuva: Pirjo Halttu)

Martinniemen sahan rankorakenteinen saharakennus on peräisin vuodelta 1918. Päätyikkunat ja katon lyhtyrakenne takasivat sahaustyöhön hyvän valaistuksen.

VESI- JA HÖYRYVOIMA PYÖRITTIVÄT SAHOJA

Metsäisten maiden ympäröimään Ouluun perustettiin jokisuun putaisiin pieniä saha- ja jauhomyllyjä, olipa kaupungissa vesivoimakäyttöinen väkivasarakin jo 1600-luvun lopulla. Varsinaisen teollisen luonteen sahatoiminta sai kuitenkin vasta 1700-luvulla, jolloin sahatavara meni pääosin kaupungin ja laivanrakennuksen tarpeisiin, mutta sitä riitti myös vientiin. Pohjois-Suomen ensimmäinen kaupallinen saha sai alkunsa vuonna 1727, kun kauppias K. Fagerholm sai oikeuden perustaa sahan Lasarettiväylässä sijainneen kaupungin myllyn viereen Sahasaareen. Toimilupa sahalle saatiin vuonna 1731. 1860-luvulla se kuului koko maan suurimpiin sahailaitoksiin. Iijokialueen ensimmäinen saha oli Jakkukylän Martimo-ojassa vuodesta 1743 vuoteen 1761 asti. Kiimingin Koitelin Sahasaarella vuosina 1784–1891 toimineen sahan perustuksia on yhä jäljellä vaikuttavassa koskimaisemassa. Muita 1700-luvun Oulun teollisuuslaitoksia olivat muun muassa pikiruukki Pikisaaressa sekä kruununpolttimo Polttimosaarella, myös metalli-, kutomo- ja tiiliteollisuutta harjoitettiin.

Haukiputaan ensimmäinen suursaha perustettiin 1860-luvulla Kiiminkijokivarteen nykyisen Pohjola-opiston paikalle. Maunun saha oli tuon ajan sahojen tapaan vesisaha, mutta muutettiin myöhemmin höyrykäyttöiseksi. Ensimmäinen höyrysaaha perustettiin vuonna 1873 entisen Pateniemen laivanveistäjän paikalle. Sahayhteisöt olivat jo tuolloin varsin vilkkaita yhdyskuntia. Pateniemen sahan yhteyteen rakennettiin heti perustamisvuonna yksityinen kansakoulu etupäässä sahatyöläisten lapsille. Vuonna 1912 Pateniemen saha yhdistyi kolmen muun sahan kanssa Ab Uleå Oy:n suursahaksi. Itse saharakennukset ovat tuhoutuneet 1990-luvulla tulipalossa, mutta raitin varrelle ryhmittynyt sahayhteiskunta on säilyttänyt ominaispiirteensä hyvin. Muita 1800-luvun lopun sahoja olivat Korkeasaaren ja Toppilan sahat Oulussa, Siuruan saha Yli-lissä ja Halosenniemen pieni höyrysaaha. Koitelin vanha vesisaha lopetti toimintansa vuonna 1891, sillä vesisahat eivät enää pärjänneet kilpailussa höyrysaahoille.

Samoihin aikoihin kun tuli tuhosi Oulun Tervahovin vuonna 1901, sahojen tarjoamat työpaikat mahdollistivat asukasluvun kasvun Haukiputaalla ja Oulunsalossa. Pienten sahojen yhteydessä toimi usein mylly, kuten 1900-luvun alussa perustetuissa Huovelinin, Väinäsen, Leuanniemen, Tannilan ja Vääräkosken sahoilla.

Varjakan höyrysaha perustettiin vuonna 1898. Se oli aikoinaan Pohjoismaiden suurin. Alueella on säilynyt H. Andersin suunnittelema sahatyöntekijöiden asuintaloja 1920-luvulta ja Varjakan kartanon pihapiiri, jonka vanhimmat nykyiset rakennukset ovat vuodelta 1900. Varjakan sahan toiminta lakkasi vuonna 1929, kun sahan pääakseli katkesi, eikä sitä korjattu 1920–30-lukujen laman takia. Osa alueen kaksikerroksisista mansardikatkoisista asuintaloista siirrettiin Pateniemen sahan yhteyteen, jonne rakennettiin myös uusia saman mallin mukaisia asuinrakennuksia 1920–40-luvuilla. Halosenniemenle saha tuli vuonna 1923 ja Santaholmaan vuonna 1915.

Martinniemen saha oli suurin Haukiputaan suursahoista, ja se oli toiminnassa vuodet 1905–1987. Tehtaan kukoistuskautta oli toisen maailmansodan jälkeen. Sahan lisäksi Martinniemen tehtaisiin kuuluivat: Suomen ensimmäinen koskesta erillään sijainnut puuhiomo 1927–1964, puutalotehdas 1940–1960, höylähirsimökkien valmistus 1980–1988, puusepäntehtas, oma rautatie ja satama. Martinniemen saharakennukset ovat yhä höyrysahteollisuuden parhaiten säilyneitä esimerkkejä, vaikka osa sahan rakennuksista onkin tuhoutunut.

Uusia työläisten asuinalueita syntyi sahojen ja tehtaiden lähetyville. Toppilan vanha kangas ja Koskelankylä syntyivät, kun Toppilan sahan ja myöhemmin selluloosatehtaan työntekijät pystyttivät asuntojaan. Martinniemen sahan asuinalue sai alkunsa 1910. Halosenniemen sahayhdyskunta on hyvin säilynyt esimerkki 1920-luvun sahan asuinalueesta. Sahayhteisöt olivat vilkkaita keskittymiä, joiden yhteydessä saattoi asuinalueiden lisäksi olla kauppoja, työväentalo, paloasema, putka, leipomo, tanssilava, keilarata ja jopa elokuvateatteri. 1920-luku oli myös Haukiputaan teatteritoiminnan kulta-aikaa, sillä jokaisella kolmesta työväentalosta toimi oma työväen näyttämö.

Vaikka Pateniemen saha oli 1950-luvulla suurimmillaan ja työllisti noin 1000 henkilöä, väheni sahojen merkitys Oulun alueella 1950-luvulta lähtien. Yksi toisensa jälkeen perinteiset suursahat ovat lopettaneet toimintansa ja sahamiljööit ovat jääneet vaille käyttöä. Mikäli saharakennuksia ei ole purettu toiminnan loputtua kuten Halosenniemen tehtiin, ovat tulipalot tuhonneet etenkin sahojen tuotantorakennuksia. Pateniemen saha- ja voimalarakennukset paloivat vuonna 1995 ja Martinniemen rakennuksia on tuhoutunut sekä tulen että purkukoneiden toimesta. Martinniemen sahalta sahaus aloitettiin kuitenkin uudelleen vuonna 1993, ja alueella toimii edelleen puualan yritys. Työläisten asuinalueet ovat yleensä säilyneet muuta miljööitä paremmin, sillä ne ovat olleet jatkuvassa käytössä. Nykyisin rapistumaan jääneitä sahamiljööitä on pikkuhiljaa alettu ottaa uuteen käyttöön. Tällä hetkellä kehittämistyötä ja suunnittelua tehdään muun muassa Varjakan ja Martinniemen saha-alueilla.

Höyrykattilan hoitoa Varjakassa. (Kuva: Oulunsalon kunnan kotiseutuarkisto)

Konttorin väkeä Varjakassa 1920-luvulla. (Kuva: Oulunsalon kunnan kotiseutuarkisto)

Varjakan saha kuvattuna vuonna 1925. (Kuva: Oulunsalon kunnan kotiseutuarkisto)

ELINKEINOVAPAAUS

Vesi- ja höyryvoima mahdollistivat monien uusien teollisuusmiljöiden rakentumisen 1800-luvulla ja sen jälkeen. Vuonna 1879 tapahtuneen elinkeinovapauden voimaan astumisen myötä vanhat kauppiassuvut joutuivat antamaan tilaa uusille tehtaanomistajille. Rautaruukit ja konepajat olivat uutta teollisuutta, joka keskittyi erityisesti rannikolle. Vuonna 1873 perustettiin Pikisaareen Oulun ensimmäinen konepaja. Teollisuuden täytämällä saarella toimi ennestään muun muassa vuonna 1840 perustettu viinanpolttimo ja 1900-luvun taiteessa sinne perustettiin myös villankehräämö ja emalitehdas.

ÅSTRÖMIN NAHKATEHTAAT

Vuonna 1863 perustettiin Oulujoen suistoon Åströmin nahkatehdas. Pohjoismaiden suurimmaksi alallaan nousseen tehtaan punatiiliset rakennukset ovat yhä tärkeä elementti Myllytullin kaupunkikuvassa. Vuonna 1907 rakennetun päällisnahkatehtaan välipohjissa ja pilareissa käytettiin rautabetonia, joka oli uutta rakennustekniikkaa Oulussa. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Karl Sandelin. Vuodelta 1921 on tehtaan vesitorni, joka on tunnistettava maamerkki Oulun siluettissa. Tornin suunnitteli arkkitehti Birger Federley kuten viereisen liimatehtaan ja höyryvoimalankin. Tehdas lopetti tuotantonsa vuonna 1960.

ELINTARVIKETEOLLISUUS

Oulun elintarviketeollisuus on keskittynyt etenkin juomien tuotantoon. Pikisaaren 1800-luvulla toimineen viinanpolttimon lisäksi raaka-aineita alueelta löytyi myös Toppilan Mallasjuoma Oy:n käyttöön. Mallasjuoman teollisuusmiljöö rakentui Toppilansalmen rannalle vuodesta 1862 lähtien.

Åströmin punatiilissä tehdasrakennuksissa sijaitsee muun muassa taidemuseo, tiedekeskus, asuntoja sekä opetustiloja.

Toppilansalmen satama ja funktionalistinen teollisuusmiljöö. Nykyisin osa siiloista ja myllyistä on purettu ja satamatoiminnot siirtyneet muualle. (Kuva: Pohjois-Pohjanmaan museo)

Elintarviketeollisuus tuotti Oulussa juomien lisäksi maitotuotteita kuten voita. Meijereitä oli sekä Oulun keskustassa että etenkin lähialueilla. Vuonna 1913 perustettiin Kermameijeri Yli-lin keskusta. Entisessä meijerirakennuksessa toimii nykyään Yli-lin kunnantalo. Vuonna 1916 aloitti toimintansa Kiimingin Osuusmeijeri. Jakkukylän vuonna 1893 aloittaneesta meijeristä voita valmistui jopa viiteen. Myös leipomoita ja makeisteollisuutta perustettiin. Merijalin makeistehdas toimi Oulussa vuosina 1915–1996. Edelleen toiminnassa ovat vuosina 1982–83 valmistuneet Maikkulan Valio Oy:n tuotantolaitokset, joiden suunnittelijoina olivat Valion rakennusjaostosta Antti Katajamäki ja Mikko Lehto.

TOPPILAN MYLLYT JA SIILOT

Toppilan satamaan keskittyi 1920–30-luvuilla höyrymyllyjä ja viljasiiloja. Alueen vanhin jäljellä oleva teollisuusrakennus punatiilinen Vaasan höyrymylly rakennettiin vuonna 1924. Sen suunnitteli arkkitehti W.G. Palmqvist. Alueen huomattavia maamerkkejä olivat funkkistyylliset Raision viljasiilo ja SOK:n höyrymylly ja siilot. SOK:n myllyjen vieressä on konttorirakennus, jonka on suunnitellut SOK:n rakennusosaston arkkitehti Erkki Huttunen. Suurin osa alueen komeista siiloista on purettu parin viime vuoden aikana. Muukin 1920-luvulla ja sen jälkeen rakennettu ympäristö on muutoksen kourissa.

SATAMAT

Satamat ovat olleet Oulun kansainvälisen kaupan perustana jo kaupungin alkuajoista lähtien. Meriteitä on hyödynnetty nimenomaan tavarankuljettamiseen. Toppilansalmen satamatoiminnot hiipuivat väylän mataluuden takia ja Nuottasaaren tehtiin uusi syväsatama silloisen Oulu Oy:n tarpeisiin vuonna 1953. Kymmenen vuotta myöhemmin viereiseen Vihreäsaaren rakennettiin öljysatama. Vuonna 1970 rakennettiin syväsatamat sekä Oritkariin että Martinniemeen. Oma syväsatama mahdollisti tavarankuljetusta tehokkaammat kuljetukset ja Martinniemen sahalla koettiin uusi nousu.

Toppilan Mallasjuoman rakennuksista huvila vuodelta 1857 on vanhin. Kuvassa myös alueen vanhin teollisuusrakennus ns. Allin matala, joka on rakennettu vuonna 1864 olutpanimon viljavarastoksi. (Kuva: Länsi-Toppilan rakennussuojelusektori, Arkkitehtitoimisto Ark-By-roo)

Alvar Aallon vuonna 1952 suunnittelema palautuspumppuasema Laanilan tehdasalueella. (Kuva: Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy)

METSÄTEOLLISUUS

Vuosisadan alussa paperin kysyntä kasvoi lukuharrastuksen ja sanomalehtien yleistyttyä. Oulussa raaka-ainetta paperin valmistukseen oli runsaasti saatavilla ja liikenneyhteydet koti- ja ulkomaihin olivat hyvät. Ensimmäiset suuret puunjalostustehtaat olivat 1930-luvulla perustetut Toppilan selluloosatehdas ja Oulu Oy:n Nuottasaaren tehdas. Toppilan tehdasrakennusten suunnittelijana oli arkkitehti Alvar Aalto. Sahojen tapaan myös sellutehtaiden ympäristöön nousi työntekijöiden asuinalueita sekä kerhotaloja. Toppilan puutaloalue rakentui pääosin 1940-luvulla. Toppilan tehtaot lakkautettiin vuonna 1985. Nuottasaaren tehtaot puolestaan ovat vaihtaneet omistajaa ja laajentuneet useaan otteeseen. Ne ovat merkittävä osa Oulun kaupunkikuvaa. Tehdas ja satama-alue muodostavat Oulun kasvot mereltä päin lähestyttäessä sekä Oulunsalon rannoilta katsottuna.

UITOT

Jokia pitkin uitettiin metsäteollisuuden tarvitsemaa puutavaraa. Kiiminkijoella uiton huippuvuodet olivat olleet 1937 ja 1946. Uitto päättyi vuonna 1958. Sekä li- että Oulujoissa uitto kuitenkin jatkui. Oulujoen uitto lopetettiin vasta vuonna 1982 ja lijoen vuonna 1988.

Kierikin voimalaitoksen yhteydessä on vielä säilynyt uiton rakenteita. Näyttävä uittokouru kertoo lijoen merkityksestä puunkuljetusväylänä.

Nuottasaaren tehdasalueella on eri-ikäisiä rakennuksia ja rakennelmia.

LAANILAN TEHDASALUE

Typpi Oy:n tehtaat Laanilassa vihittiin käyttöön vuonna 1952. Alueen kokonaissuunnitelma ja ensimmäiset rakennukset ovat arkkitehti Alvar Aallon käsialaa. Hän sovelsi alueella yksinkertaista jälleenrakennuskauden punatiiliarkkitehtuuria. Aallon suunnitelmista rakennuksista jäljellä on konttorirakennus, ruokala, autotalli, paloasema ja kaksi tehdasrakennusta. Ajalle tyypillisesti tehtaan yhteyteen suunniteltiin myös johtajien ja työntekijöiden asuntoja. Tehtaanjohtajan asunto, sauna ja henkilökunnan rivitalo ovat Oulujoen rannalla. Kolme punatiilistä kerrostaloa sijaitsevat joen ja tehtaan välissä. Tammikuussa 1963 Oulua vavisutti Typpi Oy:n räjähdys, jonka seurauksena koko tehdasalue vaurioitui pahasti. Laanilan tehdasalue laajeni 1970-luvulla arkkitehti Seppo Valjuksen suunnittelemissa tuotantorakennuksilla. 1980-luvun laajennuksen suunnitteli arkkitehti Matti Heikkinen.

Oulun teknologiakylän ensimmäisten alueiden rakennukset olivat punatiilisiä rivitaloja. (Kuva: Sauli Kosonen)

TEKNOLOGIARAKENTAMINEN

1980-luvulla teknologiateollisuus alkoi näkyä rakennetussa ympäristössä. Oulun alueella informaatioteknologian osaamista oli kartutettu jo 1960-luvulta lähtien, jolloin yliopiston yhteyteen perustettiin sähkötekniikan osasto. 1980-luvun alussa Ouluun keskittyi elektroniikkateollisuuden tutkimusta ja tuotantoa. Vuonna 1985 Arkkitehtuuritoimisto Laatio Oy laati Oulun teknologiakylän yleissuunnitelman. Alue rakennettiin useassa vaiheessa Linnanmaan yliopistoalueen viereen. Oulunsalon Lentokentäntien varteen rakentui myös teknologiaosaamisen keskittymä. Molemmilla alueilla on nähtävissä sekä 1980-luvulle että 1990- ja 2000-luvuille tyypillistä IT-rakentamista.

Oulunsalon Lentokentäntien varrella on sekä 1980-luvun että 2000-luvun teknologiarakentamista. (Kuva: Ilpo Okkonen)

lijoen voimalaitokset ovat valtavia maisemaa muokanneita rakenteita. Itse patorakenteen lisäksi voimalaitoksiin kuuluvat usean kilometrin pituiset kanavarakenteet. Pahkakosken voimala ja padon päältä aukeava maisema.

Lasaretinväylän sähkövoimala paloi pahoin syksyllä 2006. Kuva otettu keväällä 2008. (Kuva: Sauli Kosonen)

Merikosken voimalaitos on Bertel Strömmerin suunnittelema. (Kuva: Sauli Kosonen)

SÄHKÖVOIMAA

Lasaretin väylään rakennettu Myllytullin vesivoimalaitos käynnistettiin vuonna 1903. Kyseessä oli toinen julkinen sähkölaitos Suomessa ja vasta neljäs koko Euroopassa. Arkkitehti Sucksdorffin suunnittelemaat Oulun sähkölaitoksen voimalarakennus vuodelta 1903 ja konttori vuodelta 1909 muistuttavat Merikosken varhaisesta sähköntuotannosta. Oulun ensimmäinen yksityinen sähkölaitos perustettiin vuonna 1884 Veljekset Åström Oy:n nahkatehtaalle. Vuonna 1908 rakennetusta Väänäsen myllystä saatiin Kii-
mingin ensimmäiset sähköt Ylikylälle. Yli sata vuotta yhtäjaksoisesti toiminnassa ollut mylly tuhoutui sähköturbiinin generaattorista alkaneessa palossa vuonna 2004.

Pieniä omaan tarpeeseen sähköä tuottavia voimalaitoksia perustettiin 1920-luvulla myllyjen ja sahojen yhteyteen esimerkiksi Sanginsuon Laukkalan tilalle sekä Saarelan ja Jääkäriin tiloille Kalimenojan rannalle.

Sähkö- ja puhelinlinjat tulivat pikkuhiljaa osaksi maisemaa. Haukiputaalla alueen monet sahat tuottivat aluksi sähköä omiin tarpeisiinsa, mutta pian sähkön jakelu laajeni myös kotitalouksiin. Kirkonkylän ja Putaankylän talot saivat sähköt vuonna 1923. Kii-
mingin sähköistäminen alkoi vuonna 1946. Yli-lissä sähköjen saaminen kesti voimakasta koskista huolimatta pidempään. Ensimmäiset kylät saivat sähköt vuonna 1954, ja koko kuntaan sähköverkko laajeni vuotta myöhemmin.

MERIKOSKEN VOIMALAITOS

Merikosken voimalaitoksen rakentaminen oli ollut vireillä vuosisadan alusta. Tuiran voimalaitoksen rakentaminen aloitettiin jo toisen maailmansodan aikana, mutta resurssipulasta johtuen työt saatiin valmiiksi vasta 1940-luvun lopussa. Koskikeskuksen toteutuksesta järjestettiin suunnittelukilpailu, johon kutsuttiin arkkitehdit Alvar Aalto ja Bertel Strömmer. Aallon suunnitelma, jossa voimalaitosalueen tieltä poistetuilla maamassoilla laajennettiin Toivoniemeä ja Raatinsaarta, voitti kilpailun. Kaupungin keskeisten vesialueiden tärkeyttä korostaneesta suunnitelmasta ovat toteutuneet Toivonien pistetalot, Raatin urheilustadion sekä keskeiset liikenneväylät. Itse voimalaitoksen suunnitelmat tilattiin kilpailussa toiseksi tulleelta Bertel Strömmeriltä. Maisemallisesti erittäin merkittävä Merikosken voimalaitos otettiin käyttöön vuonna 1948. Voimalaitos kuuluu valtakunnallisesti merkittävään Oulujoen ja Sotkamon reitin voimalaitoksien kulttuuriympäristökokonaisuuteen samoin kuin Pikkaralaan vuosina 1955-59 valmistuneet Aarne Ervin suunnittelemaat valvomo, muuntamo, reaktorilaitos ja asuntoalue.

IIJOEN VOIMALAITOKSET

Iijoki valjastettiin sähkön tuotantoon 1960-luvulla. Yli-lin alueelle valmistui neljä voimalaitosta: Pahkakoski (1961), Haapakoski (1963), Kierikki (1965) ja Maalismaa (1967). Patorakennelmien rakennustöiden aikana kunnan väkiluku oli suurimmillaan yli 3800 henkilöä. Voimalaitokset muuttivat luonnollisen koskimaiseman rakennetuksi ja suoraviivaiseksi. Muutos oli radikaali, mutta mittakaavaltaan massiiviset voimalaitokset kannavineen ja maisemarakenteineen muodostavat vaikuttavan maisemakokonaisuuden.

TUULIVOIMAA

1990-luvulla alkoi uusien energiamuotojen etsintä ja tuulivoiman hyödyntäminen. Oulunsalon Riutunkarille valmistui ensimmäinen voimala vuonna 1999 ja Ouluun vuonna 2001. Sittemmin voimaloita on rakennettu vielä muutamia lisää. Riutunkarin ja Vihreäsaaren voimalat ovat maamerkkejä, jotka liittyvät lähiympäristöönsä kevyesti, mutta näkyvät maisemassa laajalla alueella. Tuulivoimalat ovat osa nykypäivän kulttuurimaisemaa ja tulevaisuudessa niiden määrä tulee kasvamaan. Tuulivoimaloiden vaikutus maisemaan voi olla sekä positiivista että negatiivista.

Oulunsalon Riutunkarin tuulivoimalat ovat kauas näkyviä maamerkkejä.

Toivoniemestä tuli saari, kun voimalaitoksen laskukanava kaivettiin erottamaan se Tuirasta. Voimalaitoksen rakentamisen yhteydessä syntyneitä maamassoja käytettiin saaren laajentamiseen. (Kuva: Oulun kaupungin konsernipalveluiden kuva-arkisto)

ASUINALUEET

Oulu on täynnä viihtyisiä asuinalueita, joilla jokaisella on omat erityispiirteensä. Eri aikakausina asumisen ihanteet ja tarpeet ovat vaihdelleet. On muodostunut kullekin ajalle tyypillisiä alueita, jotka kertovat Oulun historiasta. Tässä kulttuuriympäristöohjelmassa esitellään eri vuosikymmenille tyypillisiä asuinalueita, jotka ovat säilyttäneet ominaispiirteensä nykypäivään asti.

Perinteiset kylät ovat syntyneet pikkuhiljaa täydentyen ja tiivistyen. Kylissä maanviljelys ja muut elinkeinot lomittuvat asumisen kanssa. Oulusta löytyy vielä muutamia perinteisen rakenteensa säilyttäneitä kyliä etenkin kaupungin reuna-alueilta. Kyläasukituksen luonne on kuitenkin muuttunut niillä alueilla, jotka ovat kasvaneet nopeasti parin viime vuosikymmenen aikana. Perinteinen maatalousvaltainen asutus on jäänyt vähemmistöön ja tilalle on tullut muualla työssäkäyviä omakotitaloasujia. Myös kylärakenne on muuttunut. Harvaan asutut kohdat ovat tiivistyneet ja tiiviit tihentymät harventuneet. Lähimpänä kaupunkia olevat alueet ovat muuttuneet taajamamaisiksi.

Kaupungistumisen ja teollistumisen myötä alettiin rakentaa kokonaisia alueita pelkästään asumiselle. Kaupungin keskustassa kaavoitus on vaikuttanut asumisen sijoittumiseen jo 1650-luvulta lähtien, jolloin tehtiin Oulun ensimmäinen asemakaava. Muita asuinalueiden syntyyn vaikuttaneita tekijöitä ovat muun muassa työpaikkojen läheisyys, asutustoiminta ja luonnonolosuhteet. Kaupunkirakennetta uudistava vaikutus on ollut myös suurpaloilla sekä teollisuuden uudelleen sijoittumisella.

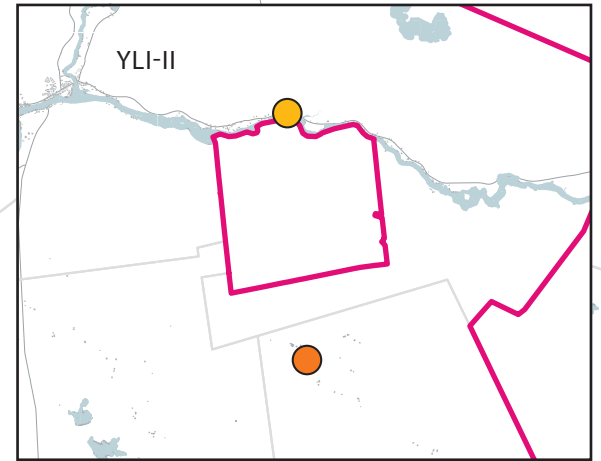
Viereisen sivun kartalla esitellään eri aikakausille tyypillisiä asuinalueita, jotka ovat säilyttäneet ominaispiirteensä nykypäivään asti. Kartalla keskitytään erityisesti taajamamaiseen asumiseen. Kylien asumista ei tässä yhteydessä tarkastella. Niissä eri aikojen rakentaminen lomittuu toisiinsa.

Suuri osa Oulun asuinalueista on vahvasti kerroksellisia. Oulun Meri-Toppilassa Alvar Aallon suunnittelema siilo toimii maamerkinä. (Kuva: Timo Lajunen)

ERI AIKOJEN TYYLIPIIRTEET SÄILYTTÄNEITÄ ASUINALUEITA

Pahkakoski, Somerovaara

Asuinalue tai sen osa,
joka edustaa selkeästi
tiettyä aikakautta

- 1899
- 1900-1929
- 1930-1945
- 1944-1959
- 1960-1969
- 1970-1979
- 1980-1995
- 1996-2012

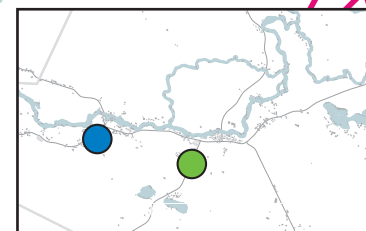
OULUNSALO

OULU

KIIMINKI

HAUKIPUDAS

Vesala, Murtomaa

ASUMISEN VUOSIKYMMENET

1800-LUKU

Kaleva kirjoitti 5.4.1906 Tuomen rakentamisesta: "...ja olisi se sangen suotavaa, että asunto-osakeyhtiö "Tuomi" ollen ensimmäinen ei myöskään jäisi viimeiseksi laatuaan Oulussa, vaan että oululaiset poistaisivat mielissään väärän kannan yleensä kiwirakennuksia kohtaan ja yhteistä hyvää ymmärtäen perustaisivat yhtiöitä ja kohottaisivat enemmän ja enemmän kiwitaloja pitkien katujemme warsille."

1800-luvun puukaupunkimiljöötä on säilynyt Kuusiluodossa, vaikka osa rakentamisesta on uudempaa. (Kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

Oulunsalon kotiseutumuseon sisätila kertoo 1900-luvun alun oulunsalolaisesta elämästä. Museon ulkoseinät on ladottu kilpukoista. (Kuva: Helena Hirviniemi)

Oulun 1800-luvun puukaupunkimiljööstä on säilynyt palanen Kuusiluodossa. Alue alkoi rakentua merimiesten ja käsityöläisten asuinalueeksi vuoden 1824 asemakaavan mukaan. Noin kolmannes Kuusiluodon kaikista rakennuksista on 1800-luvulta. 1900-luvun alussa on rakennettu toinen kolmannes rakennuksista ja loput sotien jälkeen. Alueen pohjoisosa tuhoutui toisen maailmansodan pommituksissa, mutta myös 1950-luvun vaihteessa rakennetuilla osuuksilla on säilytetty umpikorttelirakenne.

Oulun vuoden 1882 suurpalon jälkeen uudelleen rakennetut Ranta- ja Hallituskatujen rakennukset antavat puolestaan kuvan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kaupunkirakentamisesta. Porvarien silloinen vauraus näkyy yhä uusrenessanssi-, jugend- ja nikkarityylisissä julkisivuissa.

1900-LUVUN ALKU

1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kaupunkien työläisten asuinoloja pyrittiin lievittämään rakentamalla uusia asuntoja. Yksi esimerkki asutuspulan lievityspyrkimyksestä on asuntoyhtiö Tuomi, joka rakennettiin 1906 työväen asunnoiksi.

Kaupunkien työläisten asuinoloihin kiinnitettiin huomiota myös siten, että alettiin rakentaa siirtoloita. Siirtola tarkoitti sitä, ettei työmiehille rakennettu pelkkiä asuntoja vaan niiden ympärille tuli myös viljelysmaata. Oulun Yläsiirtolan kaavan laati arkkitehti Harald Andersin vuonna 1908. Siirtola rakennettiin pääosin valmiiksi ennen vuotta 1940. Alue on paikallisesti merkittävä osa työväen asumisen historiaa.

Sahatyöläisten asuntoja on säilynyt etenkin valtakunnallisesti merkittävässä Varjakassa, Martinniemellä, Pateniemessä ja Halosenniemellä. Asuntoja rakennettiin jo sahojen perustamisen yhteydessä, mutta saha-alueille tunnusomaiset kaksikerroksiset mansarikattoiset ja punamullatut rakennukset ovat peräisin 1920-luvulta. Sahojen liepeille nousi myös omatoimisesti rakennettuja mökkejä, joissa hyödynnettiin ylijäämäpuuta. Laudoituksen alta paljastuvatkin usein kilpukoista ladotut seinät.

1920-LUVUN KLASSISMI

Voimakas asuntopula vaivasi 1920-luvun kaupungistuvaa Suomea. Vuoden 1918 sisällissodan jälkeen työväen asuntokysymysten ratkaisun katsottiin kuuluvan yhteiskunnalle. Oulun vaikeaa asuntopulaa helpottamaan perustettiin vuonna 1920 asuntolainarahasto. Kaupunki hankki kaksikerroksisia rivitaloja hätäapuasunnoiksi ja myi tontteja halvalla. Vuonna 1918 tuli voimaan torpparien vapautuslaki, joka mahdollisti vuokramaiden lunastamisen. Myöhempi Lex Kallio mahdollisti paitsi lisämaiden hankkimisen pientilojen elinkelpoistamiseksi myös viljelymaan saamisen maattomille edullisin ehdoin. Vuonna 1922 voimaan tulleen lain seurauksena syntyivät mm. Oulunsalon pienet tilat.

Kaupunkia vaivannut asuntopula alkoi helpottaa 1920-luvun lopulla. Ouluun oli rakennettu sekä kivisiä asuintaloja kuten Kolmiotalo, ja puisia asuinkortteleita kuten Koiton kortteli, jotka molemmat ovat vuodelta 1923. Kokonaisia asuinrakennuksia tehtiin myös yksittäisten ammattiryhmien käyttöön. Tällaisia ovat esimerkiksi arkkitehti Otto Holmin suunnittelema Asunto-osuuskunta Opettajakerho vuodelta 1922 ja arkkitehti Kaarlo Kaattarin rautatieläisten asuintaloksi suunnittelema Asunto-osuuskunta Kulma niin ikään vuodelta 1922. Myös Tuiran radantakaiset alueet kaavoitettiin.

Raksilan puutaloalue kaavoitettiin vuonna 1924. Klassistisen suunnitelman pääperiaatteena oli yhtenäinen katukuva. Puu-Raksila on edelleen yhtenäinen ja hyvin säilynyt pääosin 1930–1940-luvuilla rakentunut asuinalue. Pohjoismainen klassismi, jota suuri osa 1920-luvun rakentamisesta oli, vaihtui seuraavalla vuosikymmenellä funktionalismiksi.

1920-luvun alussa valmistuneen Hietalan rakentaja työskenteli Varjakan sahalla. (Kuva: Anneli Salmela)

Kolmiotalo valmistui vuonna 1924, ja sen suunnitelmat toteutettiin helsinkiläisessä Arkkitehtitoimisto Borg-Sirén-Åberissa. (Kuva: Sauli Kosonen)

Raksilan kuusi suurta ruutukaavakorttelia muodostavat puutaloalueen, jonka säännöllinen rakennustapa luo yhtenäisen esikaupungin. (Kuva: Sauli Kosonen)

1950-luvun asuntoarkkitehtuuria edustaa entisen Typpi Oy:n henkilökunnan asunnoiksi tehty rivitalo Laanilassa. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Alvar Aalto.

Oulun keskustan ulkopuolelle kaavoitetun Karjasillan pientaloalueen kaavan laati Oulun ensimmäinen kaupunginarkkitehti Martti Heikura vuonna 1944.

Leuvantien varrella on harvakseltaan 1960–1970-luvulla rakennettuja maataloja. (Kuva: Sisko Repola)

JÄLLEENRAKENNUSKAUSI

Sotien jälkeen alkoi jälleenrakentamisen kausi. Suurelle määrälle kotinsa menettäneitä sekä rintamamiemhillä oli löydettävä asunto. Siirtoväen pika-asutuslaki (1941) ja vuoden 1945 maanhankintalaki synnyttivät joukon pieniä tiloja, jotka poikkesivat perinteisen maaseutuasutuksen sijoittumisperiaatteista. Lain perusteella perustettavat tilat olivat viljelys-, asuntoviljelys- ja asuntotiloja sekä rintamamiestontteja. Soita ja metsiä raivattiin viljelyskäyttöön. Muun muassa maakunnallisesti merkittävät Somerovaaran asutustilat Ylikiimingissä ovat syntyneet 1940-luvun asutustoiminnan tuloksena.

Oulussa jälleenrakennuskaudella vuosina 1945–1959 rakennettiin asuinalueet Peltoaan, Karjasillalle, Toppilaan, Iskoon, Nokelaan ja Haukiputaan Holstinmäkeen. Myös esimerkiksi Jääliin syntyi runsaasti jälleenrakennuskauden asutusta. Lisäksi Jäälinjärvi houkutteli kesäasuntojen rakentamiseen. Muutamia 1950-luvun huviloita on vielä jäljellä. Karjasilla on poikkeuksellisen laaja ja yhtenäisenä säilynyt jälleenrakennuskauden asuinalue. Se muodostuu 1940-luvun pientaloista ja 1950–60-luvun kerrostaloista. Jälleenrakennuskauden tyyppitalojen lisäksi tonteilla on yleensä vähintään yksi ulkorakennus sekä alun perin kasvimaalle varattua tilaa. Karjasilla kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin.

Koska rakennusmateriaaleista oli pulaa, mutta asuntojen tarve oli valtava, kehitettiin tyyppitalomalleja sekä otettiin käyttöön rakennustietokortisto. Noppamaisen rintamamiestalon eri variaatiot ovatkin vallitsevana rakennustyyppinä jälleenrakennuskauden alueilla sekä maaseudulla että taajamissa.

Vuonna 1959 astui voimaan maankäyttölaki, jonka tarkoituksena oli etenkin vanhojen tilojen elinkelpoisuuden turvaaminen. Kuitenkin myös uusia tiloja perustettiin. Lain seurauksena syntyi muun muassa Yli-lin Leuva, joka on Suomen nuorin asutustoiminnan tuloksena rakennettu alue. Leuva asutettiin 1960–1970-luvuilla.

LÄHIÖT

Meurmannin ja Ervin vuoden 1952 yleiskaavan lähtökohtana oli väestönkasvu. Kaavaa ei koskaan virallisesti hyväksytty, mutta se vaikutti merkittävästi Oulun kaupunkirakenteen kehittämiseen seuraavina vuosikymmeninä. Suunnittelu perustui puutarha-kaupunkiperiaatteeseen sekä lähiöteoriaan. Kaupunki koostui asumakunnista, joita rakentamattomat viheralueet erottivat toisistaan ja kaupungin keskusytimestä eli liikekeskuksesta. Asumakunnat puolestaan jakoutuivat asumalähiöihin, joiden koon määritteli koulupiiri. Lähiössä oli paikallinen ostoskeskus, koulu, posti sekä kokoontumistila.

Metsälähiöiden rakentaminen alkoi 1960-luvulla. Puolivälinkankaan asemakaava vahvistettiin vuonna 1963 ja Kaukovainion vuonna 1965. Molempien lähiöiden kaavat laati arkkitehti Pentti Ahola. Kaukovainiolla toteutuvat niin sanotun keuhkokaaviomallin peruseriaatteet eli liikenteen eriyttäminen ja keskeisten alueiden vihervyöhyke. Myös Puolivälinkankaalla ulkosyöttöinen liikenneverkko mahdollisti suuren keskuspuiston synnyn sekä turvalliset ja viihtyisät kevyen liikenteen yhteydet alueen sisällä. Alueet rakentuivat pääosiltaan lyhyen ajan sisällä vuosina 1965–1975. Kaukovainion yhtenäisen ilme perustuu siihen, että jopa kokonaisia kortteleita suunniteltiin ja toteutettiin kerralla. Puolivälinkankaalla rakennusten ominaispiirteissä on enemmän vaihtelua. Toimintoja erottavat viheralueet suurine mäntypuineen ovat tärkeä osa alueiden identiteettiä. Erilaisten asuinrakennusten lisäksi lähiöissä osoitettiin runsaasti tilaa yleisille rakennuksille ja palveluille.

1960–1970-luvuilla Kaukovainion ja Puolivälinkankaan lisäksi lähiöperiaatteen mukaan rakentuivat muun muassa Lintula, Myllyoja ja Rajakylä. Lintulan alue on hyvin yhtenäinen, sillä lähes kaikki sen rakennukset ovat Arkkitehtitoimisto Uki Heikkisen suunnittelemlia. Rajakylä edustaa 1960–1970-lukujen vaihteen lähiörakentamista. Kenttämäisyys, lyhyet asuntokadut sekä tiukka suorakulmaisuus ovat leimallisia pientalovaltaiselle Rajakylälle. Alueen 8-kerroksiset lamellitalot erottuvat selkeästi Oulun horisontissa.

Höyhtyän Selvaakitalot rakennettiin vuosina 1957–1961. Pääosan rakennuksista suunnitteli arkkitehti Uki Heikkinen. Puurakenteisissa taloissa on sovellettu norjalaisen insinööri Selvaagin taloudellisen rakentamisen menetelmiä. Pitkät suorat lamellit, joihin on myöhemmin lisätty katoksia ja kuisteja, muodostavat yhtenäisen alueen. Selvaakitalot kuvastavat aikansa rakennustekniikan ja -tapojen kehitystä. Oulun alueella muita vastaavia rakennuksia ei ole tehty.

Kaukovainion yhtenäinen ilme perustuu siihen, että jopa kokonaisia kortteleita suunniteltiin ja toteutettiin kerralla. (Kuva: Susanna Karjalainen)

Yliopistokaupunkiin syntyi myös pelkästään opiskelijoille tarkoitettuja asuinalueita. Linnanmaalle kohosi kirkasvärisin aaltopellein vuorattuja kolmikerroksisia betonielementtitaloja sekä muutama 10-kerroksinen tornitalo. (Kuva: Sauli Kosonen)

Jäälin asuinalue on nykyisin sekoitus, joka muodostuu muutamista jälleerakennuskauden taloista, 1970-, 1980- ja 1990-luvun pientalokortteleista sekä uudesta 2000-luvun kerrostumasta. Tiivis omakotitaloalue, jossa näkyy koko omakotitalorakentamisen kirjo, on rakennettu jäkäläkankaalle Jäälinjärven rannalle.

Kerrostalovaltaisessa Tuirassa muutama vanha puutalo muistuttaa alueen aiemmasta luonteesta. Kuvassa etualalla sininen Samuli Paulaharjun talo.

lijoen voimalaitosten ja kanavien rakentaminen toivat Yli-lihin runsaasti uusia asukkaita 1960-luvulla. Pahkakosken voimalan läheisyyteen rakennettiin tyyppillisiä 1960-luvun omakotitaloja.

VÄESTÖ KASVAA

1970-luvulla Oulun kaupungin läheiset alueet Kiiminki, Oulunsalo ja Haukipudas alkoivat kasvaa. Omakotitalovaltaisia alueita syntyi etenkin Oulun rajojen läheisyyteen sekä kuntien keskuksiin. Tällöin yleistyi myös Oulun alueella taajamien ja kirkonkyläen asemakaavoitus. Oulunsalon ensimmäinen asemakaava valmistui 1969 ja sen laati Ossian von Konow. Kiimingin kirkonkylän rakennuskaava hyväksyttiin vuonna 1968 ja Jäälin vuonna 1972. 1970-luvulla usean keskuksen Haukiputaalla kuntarakennetta alettiin ohjata niin, että asutus keskittyisi entistä enemmän kirkonkylään. Toisaalta samalla vuosikymmenellä rakennettiin myös Kiviniemen asumalähiö vanhan kalastajakylän tuntumaan.

Oulun väestön huimat kasvuennusteet havahduttivat yleiskaavan laatijat 1960-luvulla. Vuoteen 2001 mennessä Oulussa uskottiin asuvan jo 205 000 henkeä. Valtavalle väkimäärälle tuli löytää asuinpaikka. Huomattiin, että Tuirassa 400 omakotitalotontin vuokrasopimukset olivat umpeutumassa, mikä mahdollisti alueen uudelleen kaavoittamisen tehokkaasti rakennetuksi kerrostaloalueeksi. Myös keskustassa vanhat klassismin ihanteita noudattavat puutalokorttelit koettiin ahtaiksi ja uudistusta tarvitseviksi. Heinäpäähän saneerauskaava vahvistettiin 1969. Siinä pyrittiin puoliavoimeen rakennustapaan, joka antaisi alueelle väljyyttä ja asunnoille hyvät valaistusolosuhteet. Valitettavasti lisääntyneet autot valtasivat piha-alueiden vihervyöhykkeet ja leveät kadunvarret, joten useat pihat muuttuivat paikoitusalueiksi. Arkkitehtitoimisto Irma ja Matti Aaltosen laatima Tuiran asemakaava muutti puutalovaltaisen kaupunginosan 1970-luvun hengen mukaiseksi tiiviiksi ja kaupunkimaiseksi kerrostaloalueeksi. Kerrostalojen korkeutta rajoittivat palomääräykset. Kaavassa tonttien vuokrauksen ehtona oli koko korttelia koskevat käyttösuunnitelmat, mikä mahdollisti aikanaan tavallista monipuolisempien piha-alueiden ja yhteistilojen rakentamisen.

NOUSUKAUSI JA TÄYDENNYSRAKENTAMINEN

1980-luku oli hyvinvoinnin ja taloudellisen nousukauden aikaa. Oulun alueelle kaavoitettiin runsaasti omakotitalo- ja pienkerrostalovaltaisia asuinalueita. Muun muassa Kuivasjärvi, Korvensuora, Mäntylä, Oulunsuu, Maikkula, Ukonkaivos, Niemeläntörmä, Siikasaari ja Pitkäkangas kehittyivät tuolloin.

Oulunsalon väkiluku kasvoi ennakoitua vauhdikkaammin, joten uusi asemakaava tarvittiin arvioitua aiemmin. Oulunsalon rakennetun ympäristön kannalta kasvun kriittinen piste oli 1980-luvun taitteessa, jolloin sekä kuntakeskuksen kehittäminen että uusien asuintonttien sijoittuminen tulivat ratkaistaviksi. Tuolloin tehty päätös kiinnittää erityistä huomiota rakennetun ympäristön laatuun näkyy nykyään korkeatasoisena asuin- ja kulttuuriympäristönä. Arkkitehtitoimisto NVØ:n laatima Oulunsalon keskustan suunnitelma vuodelta 1981 on toteutunut varsin tarkasti alkuperäisen suunnitelman mukaisena kokonaisuutena.

1980-luvulla vapautui alueita asumiseen, sillä teollisuutta muutti pois Oulun keskustasta. Myllytullista tuli nahkatehtaan ja puusepäntehtaan väistyttä Oulun ensimmäinen 1980-luvun täydennysrakentamisen alue, joka rakentui valmiiksi 1990-luvulla. Alueesta järjestettiin vuonna 1983 aatekilpailu, jonka voitti Arkkitehtityö Oy. Pikkuaukiot, puistot, kadut ja kujat muodostavat eriluonteisia tilasarjoja. Uudella rakentamisella pyrittiin vahvistamaan paikan ominaispiirteitä ja liittämään alue luontevasti ympäristöönsä. Säilytetyt tehdasrakennukset ovat edelleen tärkeä osa Myllytullin identiteettiä.

Toinen täydennysrakentamisen alue syntyi Meri-Toppilaan. Alueen tavoitesuunnitelma valmistui vuonna 1987. Entisen sulfiittiselluloosatehtaan alueelle kaavoitettiin kaupunkimainen asuinalue. Alvar Aallon suunnittelemat tehdasrakennukset jätettiin alueen keskelle kertomaan sen historiasta. Vanhoja rakennuksia muutettiin muun muassa asunnoiksi ja liiketiloiksi. Myös haasteellisimmat rakennukset ovat pikkuhiljaa löytäneet käyttötarkoituksensa.

Maikkula rakennettiin nopeasti vuosina 1985–1992. Alueen rungon muodostaa kevyen liikenteen väylä Maikkulanraitti, jonka varrella palvelut ja asuminen vuorottelevat. Oulun Studio Arkkitehdit suunnittelivat sekä Maikkulan keskustan asemakaavan että raitin varrella olevat rakennukset. Tämä on edesauttanut yhtenäisen ja korkeatasoisen kaupunkikuvan syntymistä.

Pitkäkankaan kaavarunko hyväksyttiin huhtikuussa 1981. Asemakaava tehtiin kolmessa osassa, joista ensimmäinen vuodelta 1982 on arkkitehti Aarne Tarumaan laatima ja kaksi seuraavana vuosilta 1986 ja 1991 ovat arkkitehti Ilpo Väisäsen käsialaa.

Myllytulli on Oulun ensimmäinen 1980-luvun täydennysrakentamisen alue. Vanhat säilytetyt rakennukset ovat oleellinen osa alueen identiteettiä.

SAIRAANHOIDOSTA TERVEYDENHOITTOON

Terveydenhoito ja sen ympäristöt ovat muuttuneet runsaasti jo pelkästään viime vuosisadan aikana. Ne myös heijastavat yhteiskunnan arvoja ja niiden muuttumista. Köyhäinhoidosta on tullut kaikille tasapuolisesti kuuluvia sosiaali- ja terveyspalveluita. Sairaalat ja terveysasemat ovat julkisia mutta toisaalta hyvin suljettuja ympäristöjä, joiden tarkoitus on edesauttaa parantumista ja terveenä pysymistä. Suurin osa ihmisistä ei vietä niissä ajallisesti pitkiä aikoja, mutta elämän ja kuoleman ympäristöinä niihin liittyy yksilölle merkittäviä tapahtumia.

OULUN ENSIMMÄISET SAIRAALAT

Oulun ensimmäinen sairaala oli Serafiimijärjestön hospitaali, joka aloitti toimintansa 1792. Kirkkoa vastapäätä sijainnut sairaala tuhoutui vuonna 1822 Oulun suuressa kaupunkipalossa. Lääninsairaala siirtyi 1834 Lasaretinsaarelle entiseen maaherran asuintaloon, jonka myötä myös saaren nimi muuttui Polttimosaaresta Lasaretinsaareksi. Synnytysosasto sairaalaan tuli vuonna 1863 ja myöhemmin sairaalaosasto, sukupuolitautilosasto, ja mielisairasosasto. Lasaretin saaren vanhimmat rakennukset ovat 1800-luvun puolivälistä. Oulun lääninsairaala oli 1870-luvulle asti Pohjois-Suomen ainoa pysyvä sairaala.

Vaikka moni Tuiranpuiston rakennuksista on kunnostettu ja käytössä, osa rakennuksista odottaa vielä korjausta.

Oulun yliopistollinen keskussairaala ja siihen liittyvät viheralueet edustavat 1970-luvun laitosrakentamista. 1969–75 Arkkitehtitoimisto Reino Koivula. (kuva: Sauli Kosonen)

1800-luvun lopussa kulkutaudit ja ahtaus lääninsairaalassa johtivat kunnallisen sairaalan perustamiseen. Nykyiseen Tuiran puistoon avattiin Oulun uusi Kunnallissairaala vuonna 1901. Arkkitehti S.M. Schjerfbeck laati sairaala-alueen suunnitelmat 1896. Hänen käsialaansa ovat myös alueen vanhimmat rakennukset sisätautiosasto ja kulkutautisairaala, jotka valmistuivat 1900-01. Arkkitehti Viktor J. Sucksdorffin suunnittelemat Hermosairaala ja lääkärin asunto rakennettiin vuonna 1907. 1920-luvulla kaupungin-sairaalaan valmistui synnytyssairaala, jossa monet oululaiset ovat syntyneet aina vuoteen 1975 asti. Nykyisin alue on puistoa ja rakennuksiin on sijoitettu lähinnä kaupungin terveydenhuollon ja sosiaalitoimen tiloja.

PIIRI- JA KESKUSMIELISAIRAALA

Keskusmielisairaalan puute koettiin Oulussa ja Oulun läänissä vakavana ongelmana 1920-luvun alussa. Mielisairaala päätettiin rakentaa Oulun Intiönkankaan jatkoksi niin sanotulle Dalinkankaalle. Psykiatriset sairaalat rakennettiin mielellään luonnonkauniille paikalle sivuun varsinaisesta asutuksesta. Sijaintia puolsi myös se, että alue voitiin helposti liittää kaupungin vesijohto- ja viemäriverkostoon. Oulun suun sairaala-alueen ensimmäinen rakennus, joka oli Axel Mörnen suunnittelema piirimielisairaala, valmistui 1925. Alueen muut sairaalarakennukset rakennettiin vuosina 1933, 1937 ja 1956. Sairaala-aluetta täydennettiin aina vuoteen 1983 asti. Nykyisin sairaalan toimintoja on supistettu ja rakennuksia on muutettu esimerkiksi opiskelija-asuntolaksi.

Klassismia edustava Arkkitehtien Bertel ja Valter Jungin suunnittelema Saaristonkatu 23 rakennettiin vuonna 1929 alun perin yksityissairaalaksi. Tien toisella puolella oleva funktionalistinen keskustan terveysasema oli puolestaan aluksi Keskuskansakoulu, joka saneerattiin vuosina 1981–82 terveysasemaksi.

KONTINKANKAAN SAIRAALA-ALUE

Lääninsairaala päätettiin siirtää vuonna 1937 Kontinkankaalle Lasaretinsaaren tilanpuutteen vuoksi. Alueen piirustukset laati arkkitehti Uno Ullberg vuosina 1938–39. Sairaala-alue valmistui 1944. Funktionalistiseen kokonaisuuteen suunniteltiin sairaalarakennuksen lisäksi henkilökunnan asuntoja, oppilaskoti sekä -koulu, kappeli, ruumishuone sekä talousrakennuksia. Kontinkankaan alueeseen kuuluu myös 1958–59 suunniteltu Invalidihuoltolaitos sekä Kiviharjun 1970-luvulla rakennettu kuntoutuskeskus.

TERVEYSSISARET JA SAIRAAHOITAJATTARET

Oulun lääninsairaalassa aloitettiin sairaanhoitajien kouluttaminen vuonna 1896. Koulutuksen jälkeen monet valmistuneista päätyivät kiertäviksi sairaanhoitajattariksi ympäröivään maakuntaan. Maaseudulla sairaanhoito olikin pitkään kätilöiden ja terveys-sisarien varassa. Yli-lissä ensimmäinen kiertävän kunnanlääkärin virka perustettiin vuonna 1930. Kiimingissä puolestaan sairaskoti perustettiin lopulta pitkällisen prosessin jälkeen 1935 entiseen Kiimingin Osuusmeijeriin.

Axel Mörnen suunnittelema piirimielisairaala valmistui vuonna 1925 . (Kuva: Osmo Knuutinen)

Kontinkankaan sairaala-alue on yhtenäiseksi suunniteltu ja rakennettu 1930–40-luvun funktionalistinen kokonaisuus.

Ylikiimingin terveystalo.

TERVEYSTALOT

Sotien jälkeen 1950-luvulla alettiin rakentaa terveystaloja myös suurten kaupunkien ulkopuolelle. Vuonna 1950 rakennettiin terveystalot mm. Kiimingin Raatinharjuun ja Yli-lihin. Usein terveystalojen rakentamisen apuna olivat lahjoitukset. Yli-lin terveystaloon saatiin lahjoitus Sävärin kummikunnalta Ruotsista, Sanginsuun 1960 valmistuneen terveystalon lahjoitti Ruotsin valtio ja Kiimingin terveystalossa käytettiin vanhoja viljamakasiinin hirsii. Aina uutta terveystaloa ei rakennettu, vaan käyttöön otettiin joku muu sopiva rakennus. Oulunsalossa terveystalo perustettiin 1910 rakennettuun työväentaloon, joka oli ehtinyt toimia myös kunnantoimistona ennen terveystaloksi muuttamista. Nykyisin terveystalot ovat poistuneet alkuperäisestä käytöstään. Osassa terveystaloja on kuitenkin edelleen terveydenhoitoon ja kuntoutumiseen liittyviä toimintoja kuten Martinniemen 1952 valmistuneessa terveystalossa, jossa sijaitsee nykyään nuorten mielenterveyskuntoutuspalveluiden yksikkö.

TERVEYSKESKUKSET

Suomeen perustettiin ensimmäiset terveyskeskukset 1970-luvulla kansanterveyslain toimeenpanemiseksi. Kiimingin terveyskeskuksen perustamisesta päätettiin vuonna 1972. Oulunsaloon valmistui lääkäritalo vuonna 1974 ja terveyskeskus 1980. Oulussa terveyskeskuksia rakennettiin myös uusiin lähiöihin. Myllyoja sai terveyskeskuksensa 1979 ja Maikkula vuonna 1986. 1980-luvulla terveydenhoito laajeni ja ennalta ehkäisevää toimintaa painotettiin entistä enemmän. Tämä näkyi myös uusien tilojen rakentamisena. Terveyskeskuksia nousi mm. Kiiminkiin (1982), Tuiraan (1984), Ylikiiminkiin (1985) ja Yli-lihin (1990).

Haukiputaan terveyskeskus muodostaa yhdessä mäellä sijaitsevien vanhempien rakennusten kanssa terveyden-, vanhusten- ja lastenhoitoon keskittyvän kokonaisuuden. Mäellä sijaitsee muun muassa arvokkaat 1800-luvulta peräisin oleva Simppulan talo, jossa nykyisin toimii Simppulan Kartanon päiväkotiki ja vuonna 1939 rakennettu kunnalliskoti. Simppulan talo on toiminut myös Haukiputaan kunnan vaivaistalona vuodesta 1915 ja ollut osa kunnallis-/vanhainkotiä 1970-luvun alkuun asti.

Oulunsalon terveyskeskus valmistui vuonna 1980. Se on punatiilinen kuten suurin osa Oulunsalon keskuksen rakennuksista.

Haukiputaan Simppulanmäen kampamainen terveyskeskus rakennettiin 1980-luvulla. Sen ympärille muodostuu useita sisäpihoja.

OYKS

Oulun lääketieteellisen tiedekunnan perustamisen (1960) jälkeen ryhdyttiin suunnittelemaan Oulun yliopistollisen keskussairaalan perustamista. Vuonna 1965 järjestetyn arkkitehtuurikilpailun voitti arkkitehti Reino Koivula. Sairaala valmistui vaiheittain 1970-luvulla, mutta sitä täydennetään ja korjataan jatkuvasti. Sairaalakokonaisuus koostuu eri lääketieteitä palvelevista yksiköistä, jotka on paviljonkimaisesti liitetty toisiinsa. Helikopterikenttä ja paikoitusalue sijaitsevat keskeisesti sairaalan eteläpuolisella viheralueella. Varsinaisen sairaalan lisäksi kokonaisuuteen kuuluu tutkimuslaitoksia ja henkilökunnan asuntoja. Alueella on myös sairaalakoulu ja päiväkoti.

KÖYHÄINHOIDOSTA PALVELUTALOIHIIN

Vanhustenhoito ja sairaanhoito tarkoittivat 1800-luvulla yleensä köyhäinhoitoa, sillä varakkaita kaupunkilaisia hoidettiin yleensä kotona. 1900-luvulla rakennettiin jo varsinaisia vanhainkoteja, jollaiseksi arkkitehti Viktor J. Sucksdorffin suunnittelema De Gamlas Hem rakennettiin 1906.

1922 köyhäinhuoltolaki asetti kunnallisen köyhäinhoidon tavoitteeksi maatilakunnalliskotien perustamisen. Ne oli tarkoitettu vanhuksille, mielisairaille, kehitysvammaisille ja muutoin avuttomille ihmisille. Oulussa Korvenkylän huoltokoti toimi kunnalliskotina 1914–1985. Huoltokodin vanhin asuinrakennus on 1830–40-luvulta.

1960-luvulla teki poliittisen läpimurron ajatus, jonka mukaan iäkkäiden ihmisten lapsilla tuli olla oikeus osallistua työelämään. Tästä seurasi, että vanhainkoteja rakennettiin enenevässä määrin.

1980-luvulla vanhustenhoito siirtyi palvelukoteihin. Kodinomaisuutta korostettiin sekä hoidossa että rakennusten suunnittelussa. Arkkitehtitoimisto Juha Pasanen suunnitteli vuonna 1987 vanhusten asuin- ja palvelutalon Tuiran Kangastielle. Vuonna 1981 valmistui Oulun diakonissalaitoksen kuntotalo Isokatu 63:een. Punatiilisen rakennuksen on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Heikki Taskinen Oy. Arkkitehtitoimisto NVV puolestaan suunnitteli 1984 valmistuneen Ensi- ja turvakodin laajennuksen Tuiraan Kangastielle.

De Gamlas Hem eli nykyinen Villa Viktor toimi aina 1980-luvun alkupuolelle asti ruotsinkielisten naisten vanhainkotina. (Kuva: Osmo Knuutinen)

Vuonna 1966 vihittiin Kiimingissä käyttöön vanhainkoti Jaarankartano. Jaarankartanon toinen osa valmistui 1980 ja nykyisen muotonsa palvelukeskus sai vuoden 1997 saneerauksessa.

MITÄ KOULUA NÄÄ KÄVIT?

Meistä jokainen on käynyt koulua, osa useampaa kuin yhtä. Koulut ovat alueensa sosiaalisia keskuksia ja usein tärkeitä paikallisidentiteetin luojia. Kouluympäristöjen laatuun ja viihtyisyyteen onkin kiinnitetty Oulussa paljon huomiota.

Oulu mielletään yliopistokaupungiksi, mutta kaupungista löytyy runsas joukko erilaisia kouluympäristöjä. Kansakoulujen rakentaminen Oulun alueella alkoi 1870-luvulla. Vuoden 1898 koulupiirijakoasetus tiivisti kouluverkkoa ja puisten kyläkoulujen rakentamisessa hyödynnettiin sekä mallipiirustuksia että arkkitehtisuunnitelmia. 1950-luvulla suurten ikäluokkien tultua kouluikään sekä ylä- että alakoulujen tarve kasvoi. Oulusta löytyy lisäksi hienoja lukio-, ammattiopisto- sekä korkeakoulurakennuksia. 1980-luvulla Oulun koulun arkkitehtuuri toi koulu- ja päiväkotirakentamiseen paikallisuutta korostavan ajattelutavan, kansainvälisen postmodernin arkkitehtuurin ilmentymänä.

Oulun lyseo. (Kuva: Ilpo Okkonen)

OULUN ENSIMMÄISET KOULUT

Oulun taival koulukaupunkina alkoi 1609, jolloin kuningas Kaarle IX myönsi luvan pedagogion eli alkeiskoulun perustamiseksi Ouluun. Yliopistoon johtava triviaalikoulu toimi Oulussa 1682–1842. Varhaisin koulurakennus sijaitsi nykyisen Franzénin talon vaiheilla.

Carl Ludvig Engel suunnitteli Oulun Lyseon rakennuksen triviaalikouluksi. Vuodelta 1831 oleva rakennus on Oulun vanhin koulurakennus. Kun Oulun lyseo aloitti toimintansa vuonna 1874, rakennusta jatkettiin molemmista päistään. Myöhemmin koulurakennukseen on tehty juhlasali, voimistelusalali ja lisärakennus Linnakadun varteen vuonna 1934. Triviaalikoulun jälkeen Oulussa toimi 1800-luvun puolivälissä useita yksityisiä kouluja. Esimerkiksi ruotsalainen tyttökoulu perustettiin vuonna 1858 ja Aleksanterintorin koulu rakennettiin vuonna 1883 suomalaisen tyttökoulun tiloiksi. Se toimi kouluna 1980-luvun lopulle asti ja on kunnostettu vuonna 2010 päiväkotikäyttöön.

KANSAKOULU = KAIKEN KANSAN KOULU

Kansakouluja Oulun alueelle alettiin perustaa vuonna 1866 annetun kansakouluasetuksen myötä. Pateniemen sahan yhteyteen rakennettiin yksityinen kansakoulu vuonna 1873. Koulua otettiin oppilaita vain rajoitettu määrä ja etusijalla olivat sahan työntekijöiden lapset. Se oli alueen ensimmäinen kansakoulu ja tietävästi myös ensimmäinen kiinteä koulurakennus Oulun keskustan ulkopuolella.

Syyskuussa 1874 aloittivat Oulun kahden ensimmäisen kansakoulun oppilaat opintiansä. Toinen kansakouluista toimi C.L. Engelin vuonna 1829 suunnittelemassa Kajaanintullin koulussa, joka rakennettiin alkujaan köyhäintaloksi. Uusrenessanssityylinen päärakennuksen suunnitteli J.W. Lillqvist vuonna 1893. Heinätorin koulu sai omat tilat vuonna 1875. Arkkitehti Wolmar Westlingin suunnitteleman koulurakennuksen lisäksi pihapiiriin kuuluu myös klassishenkinen J.W. Lillqvistin vuonna 1896 suunnittelema asuinrakennus. Molemmat Oulun ensimmäisistä kansakoulurakennuksista ovat edelleen koulukäytössä. Kansakoulut leimautuivat aluksi erityisesti köyhille tarkoitetuiksi kouluiksi, joten yksityisopetus oli yleistä etenkin kaupungissa aina 1900-luvun alkupuolelle asti.

Pienemmillä paikkakunnilla koulujen rakentaminen ei aina sujunut kiistoitta. Koulutuksen arveltiin vievän kohtuuttomasti varoja ja aikaa, joka voitaisiin käyttää hyödyllisemmin maatalon töissä. Yleensä ensin suostuttiin kiertävän opettajan palkkaamiseen ja sitten saatettiin koulua pitää jonkun talon pirtissä, kuten Haukiputaalla, jossa kansakoulu aloitti vuonna 1874 Ala-Jussilan talossa. Haukiputaan ensimmäinen koulurakennus valmistui kirkon viereen 1879. Kirkkoniemen koulu toimi kouluna vuoteen 1971 asti. Vuonna 2004 se remontoitiin seurakunnan nuorisotyön käyttöön. Myös Kiiminggissä koulun perustaminen eteni verkkaisesti, mutta kansakoulu rakennettiin lopulta talkoilla vuosina 1882–1884. Oulunsalossa kouluasia herätti runsaasti vastustusta, ja Kirkonkylän valkea koulu rakennettiin vasta vuonna 1887.

Heinätorin koulu (Kuva: Osmo Knuutinen)

Oulun Wiikkosanomat 6.9.1873:

”Pateniemen warwilla Haukiputaan seurakunnassa wietettiin wiime sunnuntaina juhlallisuus, joka tienoillamme ja tietääksemme koko läänissämme oli ensimmäinen sitä laatua. Siellä näetsen vihittiin kansakoulu, jonka kauppahuone G & C Bergbom sinne on toimittanut warwin työmiesten lapsille. Juhlallisuus alkoi wirren weisuulla, jonka perästä pastori Schluter piti tilaisuuden mukaisen liikuttavan puheen lapsille ja heidän vanhemmillensa. Ja päättyi niinikään weisuulla. Jalot lahjoittajat owat warustaneet koulun awaralla opetussalilla ja tarpeellisilla opetuswälikappaleilla, niin myös tarpeellisilla huoneilla opettajatarelle, joksi owat walinneet Jyväskylän seminarin läpikäyneen neidin, Gustawa Pottalan. Koulua kirjoitettiin paikalla noin 30 lasta. Kiitos ja kunnia tämän kaltaisen laitoksen jalomielisille kustantajille.”

Kiimingin vanhan koulun vieressä on vuonna 1927 valmistunut uudempi kansakoulurakennus. Nykyisin molemmat koulut on korjattu seurakunnan käyttöön.

Kellon kyläläiset saivat oman koulun vuonna 1893, jolloin Oravan koulu avasi ovensa. Koulun vanhimpaan osaan on avattu koulumuseo vuonna 1982, ja uudemmat osat ovat koulun käytössä.

J. W. Lillqvistin suunnittelemaan uusgoottilaistyylliseen Tuiran kansakoulun alaosa rakennettiin kivistä ja yläosa puusta. Rakennus valmistui vuonna 1900 ja sitä on jatkettu vuonna 1930 alkuperäistä muotokieltä noudattaen.

Kansallisromanttista jugendtyyliä Oulussa edustaa Kuusiluodon koulun vuonna 1908 valmistunut vanhin osa, joka on tehty arkkitehti Victor Sucksdorffin piirustusten mukaan.

VUODEN 1898 KOULUPIIRIASETUS TIHENTÄÄ KOULUVERKKOJA

Vuoden 1898 koulupiiriasetuksen tavoitteena oli, ettei kenenkään koulutaival olisi viittä kilometriä pidempi. Asetus herätti sivukyläläiset vaatimaan kyläkouluja, ja koulurakennusten määrä kasvoi nopeasti. 1800-luvun loppupuolella kyläkouluja nousi Putaan kylään (1898, J. Karvonen) ja Jokikylään (1899, J. Karvonen). Myös Yli-lihin alettiin perustaa kouluja, tosin tuon ajan koulurakennukset ovat sittemmin kaikki palanneet.

Alle 12-vuotiaiden lasten tehdastyö kiellettiin vuonna 1889, mikä mahdollisti aiempaa useamman lapsen koulunkäynnin. Vaikka monissa perheissä lasten työpanosta arvostettiin edelleen koulunkäyntiä enemmän, oli oppilaiden määrä jatkuvassa kasvussa, eikä yksi koulu pitäjää kohden riittänyt. Kansakoulurakennuksia vaivasi tuolloin, kuten myöhemminkin, lähes poikkeuksetta tilanahtaus, kylmyys, huono sisäilma sekä valaistusongelmat. Koulujen tilanpuutteen helpottamiseen ei ollut kuitenkaan yksinkertaista löytää varoja. Oulussa vasta Kouluylihallituksen kehotus edesauttoi kolmannen kansakoulun perustamista. Kirkkotorin koulu perustettiin vuonna 1893 Pateniemestä siirrettyyn laivanveistäjien asuinrakennukseen. Nykyisin rakennuksessa toimii kaupungin koulutuskeskus.

Puisten maalaiskoulujen yhteydessä oli yleensä opettajan asunto sekä ulkorakennuksia ja puutarha. Kouluja suunnittelivat arkkitehdit ja rakennusmestarit, mutta maaseudulla myös kouluhallituksen mallipiirroksia hyödynnettiin ahkerasti. Ensimmäinen maalaiskouluja varten tehty mallipiirustuskokoelma ilmestyi vuonna 1892. Yksinkertaisissa puurakennuksissa oli lautavuoraus ja pulpetit seisoivat luokkahuoneessa suorissa riveissä opettajan korokkeen edessä.

1900-LUVUN ALUN KIVIKOULUT

Oulun kaupungissa 1900-luvun alun koulut rakennettiin yleensä kivistä. Uusgoottilaistyylliseen Tuiran kansakouluun alaosa rakennettiin kivistä ja yläosa puusta. Kokonaan kivinen 1900-luvun koulurakennus on lääninarkkitehti J. Ahrenbergin suunnittelema Myllytullin koulu, joka valmistui suomalaisen tyttökoulun tiloiksi vuonna 1901.

Vuosisadan alussa rakennettiin kouluja myös erityisryhmien tarpeisiin. Oulun kuurojen koulu on erityisesti kuulovammaisten lasten kouluksi vuonna 1902 rakennettu arkkitehti Th. Granstedtin suunnittelema kolmen rakennuksen kokonaisuus. Kivinen koulu ja asuntola sekä puinen johtajan asunto toimivat yhä kuulovammaisten koulutiloina.

YLEINEN OPPIVELVOLLISUUS

Ennen vuoden 1921 oppivelvollisuuslakia kansakouluja ehdittiin rakentaa vielä koko joukko ympäri nykyistä Oulua. Oulunsalossa kouluverkko täydentyi kahdella koululla. Ensin vuonna 1905 rakennettiin Ervastian koulu, mutta Varjakkaan suuntautuneen suuren muuttoliikkeen vuoksi koulu kävi välittömästi liian pieneksi. Varjakan lapset aloittivat opintonsa uudessa Keskipiirin koulutalossa vuonna 1917. Keskipiirin koulua on sittemmin laajennettu kiviosalla vuonna 1971, 1991 ja 2007, ja se toimii nykyisin nimellä Salonpään koulu.

Haukiputaalaiset halusivat mieluummin lyhyempiä koulumatkoja kuin useampiopettajaisia kouluja, joten perustettiin uusia koulupiirejä. Keski-Kello sai oman J. Karvosen suunnitteleman koulun vuonna 1906, ja Asemakylään koulu tehtiin vanhasta maalais-talosta vuonna 1915. Sangin- ja Oulujokivarsiin kohosivat jugendtyyliset Sanginsuun (1911) ja Madekosken (1919) koulut. Myös Kastelliin avattiin kansakoulu vuonna 1919, ja 1957 siinä aloitti toimintansa Oulun ensimmäinen kunnallinen lastentarha.

Kiimingin Huttukylässä kansakoulu valmistui Koitelin sahan asuinrakennuksesta puretuista hirsistä vuonna 1913. Alakylässä puolestaan vuonna 1920 valmistuneen koulun rakentamisessa hyödynnettiin Kouluhallituksen mallipiirrosta nro 7. Ylikiimingin Vesalan kylän koulu, joka on Ylikiimingin ainoa nykyäänkin toiminnassa oleva kyläkoulu, rakennettiin J. Karvosen suunnitelmien mukaan vuonna 1919. Tulipalossa tuhoutuneen Yli-liin Tannilan Huhtalan koulun paikalle tehtiin uusi koulu vuonna 1918. Koulutoiminta rakennuksessa loppui 1960-luvulla.

Yleinen oppivelvollisuus ja asukasmäärän kasvu vauhdittivat koulurakentamista 1920-luvulla. 1920-luvulla rakennettiin kansakoulut sekä Oulunsalon Salonpään (1922) ja Kylänpuolelle (1929) että Yli-liin Kaistoon (1924) ja Ahvenniemelle (1930). Ahvenniemen ja Kaiston koulut suunnitteli J. Karvonen.

Jokelan koulu Haukiputaalla edustaa 1920-luvun pohjoismaista klassismia sovellettuna maaseudun puukansakouluun. Kaksikerroksisen vaalean koulutalon on rakennettu arkitekhtitoimisto Borg & Siren & Åberg piirustuksen Maalaiskoulu numero II mukaan, ja se valmistui vuonna 1925. Vuosi myöhemmin rakennettiin koulu Ylikiimingin Vepsän kylälle. Myös Vepsän koulu on Jokelan koulun tapaan säilynyt lähes alkuperäisessä asussaan. 1950-luvulla koululle rakennettiin lisärakennus, jota laajennettiin 1980-luvun lopulla.

Keskipiirin koulu eli nykyinen Salonpään koulu.

Kun jääلیلäiset lopulta saivat oman koulun, oli kouluinto niin suurta, että lukukausi päätettiin aloittaa etuajassa. Oma koulutalo Jääliin valmistui vuotta myöhemmin 1932. Klassistinen rakennus oli suositun koulusuunnittelijan J. Karvosen käsialaa samoin kuin Haukiputaan Asemakylän koulun 1937 valmistunut toinen osa. Nykyisin Jäälin koulussa toimii päiväkot.

Jokelan koulu on maisemallisesti vaikuttava ja se on säilyttänyt alkuperäiset piirteensä.

Vuonna 1926 valmistuneen Vepsän koulun pihapiiriin kuuluvat lisäksi uudempi koulurakennus ja piharakennus.

Sota-aikana koulunkäynti oli vaikeaa, sillä useat koulurakennukset olivat sotilaskäytössä ja neljännes opettajista rintamalla. Esimerkiksi vasta valmistunut funktionalistinen keskuskansakoulu (1933, Arkkitehti K. Borg) oli saksalaisten sotilassairaalana.

Nykyään Pahkalan koululla toimii leirintäkeskus.

Oulunsalon kivikoulu.

Kiiminkijoen koulu. (Kuva: Ulla Tuomela)

SUURET IKÄLUOKAT TULEVAT KOULUIKÄÄN

Sotien jälkeen oppilasmäärät kasvoivat voimakkaasti koko Oulun alueella, ja koulurakennuksia tarvittiin lisää sekä maalla että kaupungissa. 1950-luvulla vanhojen kyläkoulujen yhteyteen rakennettiin lisärakennuksia. J. Karvonen suunnitteli vuonna 1947 uuden koulun Jakkukylän palaneen koulun tilalle. Madekosken koulun vuoden 1953 lisärakennus on puolestaan arkkitehti G. Strandbergin käsialaa, ja Yli-lin Tannilan koulun (1959) uudisrakennuksessa hyödynnettiin Maaseudun keskusrakennustoimiston suunnitelmia. Myös kokonaan uusia kyläkouluja perustettiin. Usein käytettiin mallipiirustuksia, kuten vuonna 1949 valmistuneissa Pahkalan ja Lapinkankaan kouluissa, jotka tehtiin kouluhallituksen mallipiirustuksen nro 4 mukaan. Kiimingin Hannuksen koulun (1947) yhteyteen rakennettiin asuntola pitkämatkaisia koululaisia varten.

Suuret ikäluokat kasvoivat yhtä aikaa kouluikään, ja tämä näkyi kaikkialla, mutta erityisesti jälleenrakennuskauden suurilla asuinalueilla. Oulussa Teuvo Pakkalan koulu rakennettiin Karjasillan lasten kouluksi vuonna 1950.

Kivisiä, harjakattoisia, monikerroksisia 1950-luvun kouluja valmistui ympäri nykyistä Oulua. Haukiputaan kirkonkylään kohosi vuonna 1953 arkkitehti Martti Heikuran suunnittelema kellertävä keskuskoulu. Martinniemen tarvittiin myös lisää luokkatilaa. Arkkitehti Mikko Huhtela suunnitteli uudenlaista hallityyppiä edustavan koulun, joka valmistui 1955. Samana vuonna rakentui ensimmäinen Oulun kaupungin keskustan ulkopuolella sijainnut oppikoulu Tuiraan. Nykyisin keltaiseksi rapatussa rakennuksessa toimii Merikosken lukio. Karjasillan yhteiskoulun koulurakennus valmistui 1958 arkkitehti Osmo Siparin suunnitelmien mukaan. Oulunsaloon muurattiin valkea kivikoulu vuonna 1958 vanhan Kirkonkylän koulun viereen ja Ylikiimingin kirkonkylän nykyinen koulu otettiin käyttöön vuonna 1959. Kiiminkijoen koulun ensimmäinen vaihe otettiin käyttöön 1959. Keltaiseksi rapattua koulua on laajennettu 1980-luvulla ja 2010-luvulla. Myös vuosisadan alun kouluja laajennettiin 1950-60-luvuilla. Kuusiluodon koulun yhteyteen liitettiin uudet osat vuosina 1955 ja 1960, ja Myllytullin koulu sai kaipaamaansa lisätilaa vuonna 1960.

1960-LUVUN KOULUT

1960-luvun koulut ovat pääasiassa elementtirakenteisia. Edustava esimerkki ajan kouluarkkitehtuurista on arkkitehti Kari Virran suunnittelema Pohjankartano, joka rakennettiin vuonna 1967 kansalaiskoulun käyttöön. Rakennuksessa sovellettiin sekä elementti- että paikallavalutekniikkaa. 1960-luvulla rakennettiin keskikoulu myös Haukiputaalle (1961, arkkitehti Mikko Huhtela) ja Kiiminkiin (1962). Yli-lin keskuskoulu valmistui vuonna 1963. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Veikko Nortomaa Maaseudun keskusrakennustoimistosta.

Oulun kaupunkirakenteen kehitykseen vaikutti vuoden 1952 Meurmanin ja Ervin yleiskaavasta alkaen lähiöteoria, jonka mukaan koulupiiri määrittäi asunalähiön koon. Uusien lähiöiden keskustoihin rakennettiin koulut, joissa alueen lapset kävivät. Tällaisia kouluja ovat esim. Oulun kaupungin rakennussuunnitteluosaston piirustuksien mukaan tehty Kaukovainion koulu vuodelta 1970 ja Martti Heikuran suunnittelema Paulaharjun koulu, joka valmistui vuonna 1962 Puolivälinkankaalle.

PERUSKOULU-UUDISTUS

Peruskoulu-uudistus toteutettiin 1970-luvulla. Koulut jaettiin ala- ja yläasteisiin sekä lukioihin. Vaikka oppilasmäärien kasvu oli pysähtynyt ja joitain kouluja jouduttiin sulkemaan joko edellä mainitusta syystä (Huttukylä) tai rakennusten huonon kunnon takia (Ervastinkylä), myös lisää tilaa tarvittiin. Muuttoliike maalta kaupunkiin siirsi oppilaita koulusta toiseen. Haukiputaan yläastetta laajennettiin Arkkitehtitoimisto Veijo Kerola Ky:n toimesta vuonna 1975. Oulunsalossa puolestaan Kyläpuolen lapset opiskelivat mieluummin Kirkonkylän suuressa koulussa, joten koulupiirit yhdistettiin. Yhdistymisen jälkeen tilat eivät kuitenkaan riittäneet ja olemassa olevien koulurakennusten viereen valmistui Kirkonkylän ala-aste vuonna 1978. 1970-luvulla rakennusten suunnittelua hallitsivat tarkat määräykset ja mitoitukset, josta seurasi, että kouluistakin tuli varsin arkisen näköisiä matalia ja tasakattoisia rakennuksia.

Paulaharjun koulu. (Kuva: Tero Aalto)

Vuonna 1967 valmistuneen Pohjankartanon koulun aula on näyttävä julkinen tila.

Kaukovainion koulu kesällä 2010. (Kuva: Virva Savolainen)

Oulun Normaalikoulun ala-aste. (Kuva: Thao Pham)

Pitkäkankaan koulukeskus. (Kuva: Raimo Ahonen)

Monet Oulun kyläkouluista ovat usean eri aikoina rakennetun rakennuksen kokonaisuuksia.

Huttukylän koulu ja Asemakylän koulu 1980-luvun laajennuksineen.

1980-LUVUN KOULUYMPÄRISTÖT

1980-luvulla koulurakennusten viihtyisyyteen ja laatuun kiinnitettiin erityistä huomiota. Tuolta ajalta Oulun alueella on monia ansiokkaita koulurakennuksia kuten vuosina 1983–84 valmistunut Oulunsalon Pitkäkankaan koulu (Arkkitehtitoimisto Heikki Taskinen Oy / Arkkitehtitoimisto Martti Karsikas) tai arkkitehti Heikki Taskisen suunnittelemat Oulun Normaalikoulun rakennukset (ala-aste 1982, yläaste ja lukio 1983). Myös Salonpään koulu vuodelta 1991 on Heikki Taskisen suunnittelema.

Useita olemassa olevia kouluja laajennettiin 1980-luvulla ja koululuokkia vaivannut tilanahtaus saatiin vihdoon helpottamaan. Vuonna 1982 valmistui H. Taskisen suunnittelema Madekosken ala-asteen lisärakennus. Asemakylällä vanha Sahakylän koulu purettiin, ja sen paikalle valmistui Arkkitehtitoimisto Marja-Liisa Ortian piirustusten mukainen laajennus vuonna 1984. Asemakylän oppilasmäärä on kasvanut koko koulun historian ajan ja koulukeskus onkin kokonaisuus, jonka muodostavat eri aikakausina tehdyt laajennukset.

KYLÄKOULUJEN LAAJENNUKSET

Peruskouluun siirtymisen myötä myös liikunnan opetuksen painopisteet muuttuivat, mutta kunnolliset sisäliikuntatilat puuttuivat edelleen monista kouluista. Sivukylien ala-asteiden laajennuksen yhteydessä rakennettiin usein koko kylää palveleva uusi liikuntasali. Näin tehtiin muun muassa Jakkukylän, Huttukylän ja Alakylän kouluissa.

Alakylän koulun vanhin osa on tehty kouluhallituksen mallipiirroksen nro. 7 mukaan vuonna 1920. Koulun 1950-, 1990- ja 2000-luvuilla tehdyt laajennukset muodostavat viihtyisän kokonaisuuden.

Huttukylän koulu on rakennettu vuonna 1913 Koitelin sahan asuinrakennuksen hirsistä. Koulu suljettiin 1970-luvun alussa oppilasmäärän kutistuttua. Vuoteen 1985 mennessä kylän lapsimäärä oli kuitenkin kasvanut niin runsaasti, että koulu otettiin takaisin käyttöön. Oppilasmäärä jatkoi kasvuaan ja uusi puoli valmistui vuonna 1990 (J. Malmivirta). Uusin laajennus vanhaan kouluun tehtiin vuonna 2007. Koulu on maakunnallisesti merkittävä kulttuurihistoriallinen kohde.

LUKIOT

Myös lukioiden tilantarpeet kasvoivat. Kiimingin lukio sai oman postmodernia tyyli-suuntaa edustavan rakennuksen vuonna 1987 (Arkkitehtitoimisto Saurama Oy). Oulunsalon lukio aloitti toimintansa vuonna 1988. Arkkitehtitoimisto Ilpo Väisäsen suunnittelemaan Oulunsalotaloon se pääsi muuttamaan vuonna 1993.

LASTENTARHAT JA PÄIVÄKODIT

Oulussa lastentarhatoiminnan aloitti Hanna Åström, joka oli opiskellut Saksassa lastentarhanopettajaksi. Hän rakennutti Hupisaarten Kiikkusaareen lastentarhan, josta nykyisin muistuttaa talousrakennuksen eli "alaköökin" tulipalon jälkeen uudelleen rakennettu jäljennös.

1980-luvulla koulurakentamisen ohella myös päiväkotirakentamiseen kiinnitettiin erityistä huomiota. Uusia päiväkoteja rakennettiin runsaasti, ja niistä monet ovat postmodernistisen arkkitehtuurin ilmentymiä Oulussa. Vuonna 1986 rakennettu Arkkitehtitoimisto Juha Pasasen suunnittelema Kisakentän koulu ja päiväkoti sekä vuonna 1987 rakennettu Arkkitehtitoimisto NVV / Arkkitehtitoimisto Ilpo Väisäsen suunnittelema Saloilan päiväkoti ovat esimerkkejä lapsen mittakaavan huomioivasta päiväkotisuunnittelusta.

Päiväkodeiksi on muutettu myös useita käytöstä poistuneita historiallisia puurakennuksia. Käyttötarkoituksen muutos on turvannut rakennuksen säilymisen. Vanhat rakennukset kuten Martinniemen sahan vuodelta 1904 oleva konttorirakennus, Intiön kasarmin 1800-luvun lopun puurakennus tai Oravan koulu tarjoavat päiväkotitoiminnalle viihtyisän ympäristön.

Oulunsalotalossa toimii lukion lisäksi Oulunsalon kulttuuri-instituutti.

Kiimingin lukio rakennettiin vuonna 1987 ja kirjasto 1989.

Saloilan päiväkodin punainen leikkitorni.

Kisakentän päiväkoti on matala ja polveileva rakennus.

*Ouluseudun ammattiopiston Myllytullin yksikkö.
(Kuva: Virpi Rajala)*

AMMATTIKOULUT

Ammattiopetus tapahtui alun alkaen työn ohessa mestari-kisälli-periaatteella. Oulu oli Pohjois-Suomen huomattava koulukaupunki, joten moniin ammatteihin koulutusta oli saatavilla jo varhain. Merenkulku oli tärkeä kaupankäynnin edellytys 1800-luvun Oulussa. Ammattitaitoa vaativaa alaa varten perustettiin Oulun merikoulu vuonna 1863. Koulu toimi vuoteen 1910 asti ja sen olemassa olosta muistuttaa Linnansaareen linnan kansliarakennuksen kivisen alaosan päälle rakennettu Merikoulun tähtitorni. 1900-luvun alussa kaupungissa toimi muun muassa tekninen koulu ja sairaanhoitajataroppilaskoulu. 1920-luvulla perustettiin yleinen ammattilaiskoulu ja 1936 kauppaopisto.

Oulun teollisuuskoulu sai oman koulutalon vuonna 1940. Se tehtiin rakennushallituksessa laadittujen suunnitelmien mukaan. Nykyisin vanha koulurakennus on tyhjiällä, ja meneillään on asemakaavan muutos asuinkäyttöön muuttamiseksi. Vuonna 1960 koulu muuttui Oulun teknilliseksi oppilaitokseksi. Sen ensimmäinen laajennus valmistui Kaukovainiolle 1968. Laajennuksen suunnitteli arkkitehti Martti Enkovaara.

Haukiputaalla ammattiopetusta on saanut vuodesta 1920 asti, jolloin veistokoulu siirtyi pysyvästi Asemakylälle. Toisen maailmansodan jälkeen Oulussa oli seitsemän ammatillista oppilaitosta. Vuonna 1946 saatiin päätös valtiollisen Pohjois-Pohjanmaan keskusammattikoulun perustamisesta. Se sijoitettiin Myllytulliin Åströmin nahkatehtaan alueelle entiseen hihna-, salkku- ja valjastehtaaseen. Koulun yhteyteen rakennettiin myös oppilasasuntola 1950-luvulla. Asuntolan suunnittelivat arkkitehdit Niilo Mattila ja Martti Heikura. Laajennuksen sekä asuntolalle (1973) että koululle (1962) suunnitteli Arkkitehtitoimisto Eija ja Olli Saijonmaa. Vuonna 1980 rakennettiin Pikisaareen tilat kotiteollisuuskoululle hyödyntäen osaksi vanhan konepajan rakennuksia. Nykyisin Oulun seudun ammattiopistolla on tiloja Oulussa Haukiputaan ja Pikisaaren lisäksi Kaukovainiolla, Kontinkankaalla ja Myllytullissa. Nykyisin Merikosken ammatillinen koulutuskeskus on yhdistynyt Ammattiopisto Luoviin, jonka toimipisteet Oulussa sijaitsevat Åströmin alueella sekä entisellä Oulun tarkka-ampujakasarmilla.

Haukiputaalle saatiin kansanopisto, kun Pohjolan Opisto aloitti vuonna 1956 entisen Maunun sahan paikalla. Kolmen rakennuksen kokonaisuuden on suunnitellut arkkitehti Aulis E. Hämäläinen. Ruokasalirakennus on lisätty rakennusketjuun vuonna 1987. Rakennukset ovat nykyisin tyhjiällä.

OULUN YLIOPISTO

Oulun yliopisto perustettiin 1958. Se aloitti toimintansa Rantakadun korttelissa, jossa nykyään toimii yliopiston arkkitehtuurin osasto. Osaston päärakennus on kivinen konsuli J.F. Svendelinin vuonna 1884 rakennuttama asuinrakennus, joka on palvellut vuodesta 1888 lähtien monenlaisessa koulukäytössä. Aleksanterinkadun ja Rantakadun väliin jäävässä korttelissa sijaitsee myös useita 1800-luvun lopun puurakennuksia. Uusrenessanssityyliset rakennukset on suunnitellut arkkitehti J. Lybeck vuonna 1883. Vuoden 1909 jugendhenkiset muutokset ovat V.J. Sucksdorffin käsialaa. Arkkitehtuurin osaston kirjastona on W.A. Tötterströmin vuonna 1895 koulun voimistelusaliksi suunnittelema rakennus. Kortteli on osa valtakunnallisesti merkittävää Oulun ranta-korttelien julkista kaupunkitilaa.

Oulun yliopisto on maamme ensimmäinen vuonna 1965 annetun korkeakoulujen kehittämissäin perusteella toteutettu kokonaisuus. Yliopisto päätettiin rakentaa yhtenäiseksi kampukseksi Linnanmaalle lukuun ottamatta lääketieteellistä tiedekuntaa, joka sijoitettiin sairaala-alueen yhteyteen. Linnanmaan alueesta laadittiin ensimmäinen valtion järjestämä pohjoismainen arkkitehtuurikilpailu, jonka voitti arkkitehtitoimisto Kari Virta. Rakentamisen lähtökohtana oli kehysuunnitelmasta lähtevä kaavoituksellinen idea, ei yksittäinen rakennus. Kokonaisuus onkin laajentunut vuosikymmenien saatossa useaan otteeseen. Oulun yliopiston peruskivi muurattiin 1970. Ensimmäinen, toinen ja kolmas rakennusvaihe valmistuivat 1973-1977, neljäs 1980, viides 1983, kuudes eli pääkirjasto 1987 ja seitsemäs 1992, kahdeksas eli päärakennus 1998 ja sähkö- ja informaatiotekniikan laitosrakennus 2002. Yliopistokokonaisuuden kokonaisvaltaista suunnitelmaa on kehitetty johdonmukaisesti alkuperäisistä lähtökohdista sekä yliopisto-opetuksen muuttuvat tarpeet huomioiden. Yliopiston suunnittelu, rakentaminen ja jatkuva laajentaminen on monella tavalla ainutlaatuinen prosessi suomalaisessa 1900-luvun loppupuolen arkkitehtuurihistoriassa.

Konsuli J.F. Svendelinin vuonna 1884 rakennuttama asuinrakennus on palvellut vuodesta 1888 lähtien monenlaisessa koulukäytössä. Uuden puertertavan värin se sai syksyllä 2012.

Betonielementit ja kirkkaat värit ovat Linnanmaan ensimmäisten rakennusvaiheiden tunnusmerkkejä. (Kuva: Sauli Kosonen)

Linnanmaan eri rakennusvaiheet heijastavat kunkin ajan ihanteita. Erityisen hyvin kokonaisuus hahmottuu ilmakuvasta. (Kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

KIVINAVETASTA PIHATTOON

Talonpoikainen rakentaminen näkyy harvaan asutuista maaseutukylistä lähes kaupungin keskustaankaan. Kaupungin ja kirkonkyltien kasvaessa taajamarakenteen keskelle joutuneet maalaistalot muistuttavat alueen ensimmäisistä elinkeinoista. Maatalouteen liittyviä rakennustyyppejä kuten navettoja, riihiä, aittoja ja talleja on vielä runsaasti jäljellä, vaikka käytön loputtua useat talousrakennukset ovatkin saaneet liittyä luonnon kiertokulkuun.

Maatalojen talousrakennukset kertovat maatalouden muutoksesta kahden viime vuosisadan aikana. Oulu on pysynyt koko tuon ajan karjatalousvaltaisena alueena, joten navetat ovat tyypillinen maaseudun rakennustyyppi kaikkina aikoina ja koko Oulun alueella.

Hirsisiä navettoja on vielä jäljellä eri puolilla Oulua. Yläkuvan navetta on 1800-luvulta. (Yläkuva: Anna Mikkonen)

Suomessa on vanhastaan ollut käytössä kaksi eri navettatyyppiä, pari- ja lantanavetat. Pohjois-Pohjanmaalla käytössä on ollut enimmäkseen parsinavetta. Ensimmäiset navetat rakennettiin hirsistä, mutta myös mukulakiviä käytettiin jo varhaisessa vaiheessa. Vuonna 1803 ilmestyneessä opetuskirjassa suositellaan kivilavettojen rakentamista, koska ne kestävät lahoavia puunavettoja pidempään ja säästävät metsää. Navetat olivat suorakulmaisia yksihuoneisia rakennuksia. 1800-luvulla navetat rakennettiin maapohjaisina ja seiniä kiersi ulkopuolinen multapenkki, jotta lämpö olisi pysynyt paremmin sisällä. Samasta syystä navetoissa ei juuri ollut valoaukkojakaan ennen kuin pienet lasiikkunat yleistyivät 1800-luvulla. Navetan yhteydessä saattoi olla myös karjalato.

Kiilakivistä tehtyjä, rehun säilytystä varten ylisillä varustettuja navettoja alkoi ilmaantua 1800-luvun puolivälistä lähtien. Oulun alueella on myös muutama erikoinen pölkkyistä muurattu navetta. Luonnokivilavettoja rakennettiin Oulun alueella yleisesti vielä 1900-luvun alussa. Kivilavettojen lisäksi hirsinavetat säilyttivät asemansa etenkin pienemmillä tiloilla vielä 1940-luvulle. Tämän jälkeenkin puunavetat olivat yleisiä mutta usein rankorakenteisina.

Etenkin Haukiputaalla luonnokivilavetat ovat kalkittuja. Suutarin navetta 1890-luvulta.

Oulunsalossa on säilynyt muutama navetta, joissa on käytetty erikoista pölkkymuurausta. (Kuva: Anneli Salmela)

Ylikiimingin Marttilan 1880-luvulta oleva kivilavetta on osa lukuisten talousrakennusten muodostamaa kokonaisuutta.

Kosteutta navetassa oli sekä ilmassa että lattialla, joten kiviaineiset rakennukset kestivät puuaineisia pidempään. Luonnonkivi korvautui tiilellä. Sotien jälkeen rakennetuissa navetoissa on usein tiilinen alaosa ja puuta on käytetty rakennuksen yläosiin. 1950-1960-luvuilla rakennetuissa navetoissa saatettiin seinät valaa betonista liukuvalumenetelmällä.

1980-luvulla käytössä olivat sekä tiili, betonivalu että rankorakentaminen. Myös ensimmäiset elementtirakenteiset navetat tulivat 1980-luvun puolella. Jo 1970-luvulla käytettiin puuelementtejä. Parsinavetat olivat 1900-luvulla vallitsevana navettatyypinä aina 1980-luvulle asti, jolloin tulivat ensimmäiset pihatot.

Talvea varten karjan ruoka täytyi säilöä. Heinäladot ja yliset hoitivat tätä tehtävää niin kauan kuin heinä säilöttiin kuivaamalla. AIV-rehun yleistyminen näkyy myös navettarakennuksissa. 1950-luvulla alettiin rakentaa rehutorneja navettojen kylkeen. Epäkäytännöllisyytensä vuoksi niistä kuitenkin luovuttiin, eikä rehutorneja näy enää 1970-luvun puolella rakennetuissa navetoissa. Rehu säilöttiin kasoihin ja myöhemmin 1980-luvulta lähtien rehusiiloihin. Betoniset siilot sijaitsivat usein navetan päätyyn rakennetussa rehuvarastossa. Nykyään maatalousmaisemaa pilkuttavat valkeat rehupaalit, jotka yleistyivät 1990-luvulla, mutta ovat muovin hinnan noustessa vähentymään päin.

Kesällä lehmät on päästetty laitumelle. Pohjoisessa laiduntamiseen liittyvät erityiset pyramidikattoiset kesänavetat, joita on rakennettu suojaamaan karjaa itikoilta. Yli-lissä on säilynyt kaksi tällaista navettaa niin hyvin, että ne ovat valtakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristöjen listauksessa. Laiduntaminen on kuitenkin viime aikoina vähentynyt karjakoon kasvamisen ja pihatoiden yleistymisen seurauksena.

Karja oli ennen huomattavasti nykyistä pienikasvuisempaa, mistä kertovat navettojen oviaukot. Kuva Oulunsalon pappilan kivi-navetasta. (Kuva: Helena Hirviniemi)

Heinäladot ja rehupaalit ovat osa tämän päivän maaseudun kulttuurimaisemaa.

Yli-lin Haapaniemen valtakunnallisesti merkittävä pyramidikattoinen kesänavetta. Saman tyyppisiä navetoita on Oulun alueella säilynyt muutamia.

1950-luvulla navetoiden alaosissa käytettiin usein tiiltä. Myös ylisille varastoitiin kuivaa heinää. Ylemmässä kuvassa maitotonkat ovat säilössä niille tarkoitetussa katoksessa. (Alakuva: Anna Mikkonen)

Myös maidon lypsämisessä ja kuljetuksessa tapahtui muutoksia, jotka vaikuttivat navettarakennukseen. 1960-luvulla yleistyivät kannukoneet ja 1970-luvulla putkikoneet ja maitotankit. Tankit tuli sijoittaa erilliseen maitohuoneeseen, joka oli eristetty varsinaisesta karjasuojasta. Täten navetta sai yhden huoneen lisää.

Navettojen suunnittelun on sotien jälkeen hoitanut pääasiassa maatalouskeskus. Tyypipiirrustuksia soveltamalla on rakennettu useimmat 1900-luvun jälkipuolen navetoista. Neuvonnan ansiosta uutuudet levisivät varsin tehokkaasti myös Oulun alueelle.

Euroopan unioniin liittymisen jälkeen (1995) maatalouden tukijärjestelmä on ohjannut tilakoon kasvattamiseen, mikä näkyy myös entisestään kasvaneina navettarakennuksina. Kun vielä vuosisadan alussa kymmenpäinen karja oli suuri ja 1980-luvulla 25 lehmän navetta iso, niin nykyään 100 lehmän navetat eivät ole harvinaisuus. Suurien elementtirakenteisten maatalousrakennusten sijoittaminen arvokkaaseen kulttuurimaisemaan voi toisinaan olla haastavaa. Toimivat maatilat ovat kuitenkin edelleen maaseudun kulttuurimaiseman säilymisen elinehto, ja navetta voi koostaan riippumatta olla osa arvokasta ympäristöä. Oulun alueella on useita onnistuneita esimerkkejä vanhan tilakeskuksen yhteyteen rakennetusta uudesta navetasta.

1950-luvulla yleistyneet mutta vaikeakäyttöiset rehutornit korvattiin ensin betonisilla siiloilla ja sitten muovitetuilla rehupaaleilla.

1950-60-luvuilla käytettiin myös navetoissa ja talousrakennuksissa ajalle tyypillisiä värejä.

Yli-lin Rajalassa samassa maisemakuvassa on Oulun mahdollisesti pisin pohjalaistalo (yläkuvassa tien oikealla puolella) ja pihapiiriin kuuluva kivinavetta, josta puolet on purettu sekä tien toisella puolella uusi elementtirakenteinen navetta. Myös vanha kivinavetta oli aikanaan huomattavan pitkä.

1980-luvun navetta on tyypillisesti matala ja sen pätyyn liittyy korkea rehuvarasto, jossa yleensä sijaitsevat rehusiilot.

Uusi pihatto on liitetty osaksi vanhaa pihapiiriä. Sekä uusi että vanha navetta rajaavat neliöpihaa.

SEURANTALOT

Kellon nuorisoseuratalo on edelleen aktiivisessa käytössä. Siinä toimii nuorisoseuran lisäksi kirjasto.

Vepsän kylän sympaattinen nuorisoseuratalo rakennettiin vuonna 1947 vanhan puojin hirsistä. Rakennuksen ilme muuttui 1980-luvulla tehdyssä korjauksessa.

Haukiputaan työosuuskunnan toimitalo valmistui vuonna 1911. Heiton talona tunnettu rakennus on hyvin pidetty ja aktiivisessa käytössä.

Seurantalot ovat kautta historiansa olleet sosiaalisen elämän, talkootyön ja vapaa-ajan toiminnan keskittymiä. Etenkin maaseudulla niiden merkitys korostuu. Toiminta liittyi varsinkin alkuaikoina kiinteästi johonkin aatteeseen, mutta myöhemmin aatteiden merkitys on vähentynyt ja useat seurantalot ovatkin nykyään joko kyläyhdistyksen tai urheiluseuran hallinnoimia. Erilaiset tapahtumat, sosiaalinen kanssakäyminen ja yhdessä tekeminen liittyvät kuitenkin edelleen kiinteästi seurantalojen elämään.

1800-luvun lopun kansallinen herääminen ja sivistysaateen nousu vaikuttivat epäpoliittisen nuorisoseuraliikkeen syntyyn. Nuorisoseurojen tavoitteena oli maalaisväestön sivistäminen. Oulun alueen ensimmäinen nuorisoseuratalo rakennettiin Kelloon vuonna 1898. Sitä on laajennettu vuosina 1921 ja 1965, ja sen on edelleen aktiivisessa käytössä. Yhä pystyssä olevia nuorisoseurantaloja valmistui 1900-luvun alussa myös Oulunsaloon (1901), Oulunsuuhun (1906) ja Korvenkylälle (1907).

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen työväentalojen rakentaminen kiihtyi. Vuonna 1907 pystytettiin Haukiputaan lastausyhdistyksen Renkaan talo. Työväentaloja nousi erityisesti sahojen läheisyyteen. Ne olivat monipuolisia kulttuuri- ja vapaa-ajan keskuksia. Yksi vanhimmista Oulun työväentaloista on Koskelankylän Walo vuodelta 1910. Myös Haukiputaalla, Martinniemessä, ja Kellossa työväenliikkeellä oli aktiivista toimintaa. Kellon nykyinen työväentalo otettiin käyttöön vuonna 1923.

Seurantalot rakennettiin yleensä näkyvälle paikalle tienvarteen, ja niiden ympärille varattiin runsaasti tilaa joukkotapahtumissa tarvittavia juhla- tai urheilukenttiä varten. Ulkoapäin rakennukset muistuttivat usein kouluja suurine ikkunoineen. Maaseudulla seurantalot rakennettiin talkoilla puusta, mutta kaupungissa käytettiin tiiltä. Talojen

Vesaisten linna sijaitsee Ylikiimingin keskustassa. Se rakennettiin vuonna 1930 suojeluskunnan taloksi.

keskimääräinen koko oli noin 380 neliometriä, ja keskellä rakennusta oli sali, jonka toisessa päässä oli näyttämö. Vuodelta 1913 oleva Oulun järjestöalo on esimerkki kaupunkiin sijoitetusta työväentalosta, jonka suunnitteli lääninarkkitehti Harald Andersin.

Suojeluskuntien eli vapaaehtoisen maanpuolustusjärjestön (1918–1944) päämajoja rakennettiin joka puolelle Suomea. Vesaistenlinna on suojeluskunnan taloksi vuonna 1930 pystytetty talo. Sen rakentamisessa on hyödynnetty sekä raittiusseurantalosta että Vepsän nuorisoseurantalosta hirsistä. Nykyisin komea rakennus on urheiluseura Nujiemiesten hallinnassa.

Nuorisoseurantalosten rakentaminen Oulun alueella jatkui 1960-luvulle. Usein rakentamisen syynä oli edellisen talon palaminen kuten Alakylässä tai Vepsässä. Alakylän uusi nuorisoseurantalosta valmistui juuri ennen sotia vuonna 1938 ja Vepsän noin kymmenen vuotta myöhemmin.

1950-60-luvuilla rakennettiin sekä työväentaloja (Varjakka 1956 ja Jakkukylä 1963), nuorisoseurantalosta (Nuoritta 1958 ja Römölä Joloksella 1962) että maamiesseurantalosta (Tannila 1952 ja Ylivuotto 1959). Yhteistä taloille on 1950-luvulle tyypillinen rankorakentaminen. Maamiesseurat olivat maatalouden neuvontajärjestöjä, jotka järjestivät myös harrastustoimintaa.

Martinniemen palaneen työväentalon tilalle vuosina 1982–84 talkoilla rakennettu arkkitehtitoimisto Arktonin suunnittelema työväentalo on yksi harvoista Suomessa 1970-luvun jälkeen rakennetuista seurantalosta. Uusien seurantalosten rakentamisen sijaan lakkautettuja kyläkouluja on muutettu kylätaloiksi kuten esimerkiksi Ylikiimingin Nuorittassa.

Tannilan maamiesseuran talo edustaa 1950-luvun arkkitehtuuria.

Toppila Oy:n tehtaalla työntekijöiden kerho-talo valmistui vuonna 1938 yhtiön työntekijöiden ja näiden perheiden kerho- ja harrastustaloksi. Arkkitehti Gustaf Strandbergin suunnittelema funktionalistinen tiilirakennus toimii nykyisin liikuntatilana. (Kuva: Länsi-Toppilan rakennussuojeluselytys, Ark-Byroo)

Martinniemen työväentalo on Oulun nuorin seurantaloksi rakennettu rakennus.

MODERNIN PERINTÖ OULUSSA

Nykyisen (2013) Oulun rakennuskannasta 96 % on rakennettu vuoden 1940 jälkeen. Asumme siis pääosin uudessa ja uuden ajan arvoja heijastavassa ympäristössä. Moderni rakennusperintömme edustaa toisen maailmansodan jälkeistä hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisen ideologiaa. Oulun kaupunkikeskustan kerroksellinen rakennuskanta kuvaa kattavasti modernin arkkitehtuurin kehitystä 1920-luvun klassismista funktionalismiin ja edelleen rationaalisen 1960–70-luvun modernin kautta Oulun koulun arkkitehtuuriin. Kaupungin kaikkien kehitysvaiheiden näkyminen kaupunki-, taajama ja kyläkuvassa on iso osa Oulun identiteettinä, ja se kuvaa hyvin koko uuden kunnan historiaa ja kehitystä.

Moderneja ympäristöjä ei ole totuttu pitämään arvokkaina samalla tavalla kuin satoja vuosia vanhoja rakennuksia. Ne ovat ehkä vielä ”liian tavallisia” ja itsestään selviä, jotta niiden ainutlaatuisuus huomattaisiin. Modernin arvot ja hyvät ominaisuudet tulisi kuitenkin tunnistaa ja ottaa huomioon rakennuksia korjattaessa ja alueita täydennettäessä, jotta korvaamattomia ympäristöjä ei menetetä.

Tällä aukeamalla on kuvin esitelty Oulun modernia rakennusperintöä 1930-luvulta 1990-luvun alkuun. Esimerkkejä on poimittu ympäri nykyistä Oulua, sillä on haluttu näyttää, että moderneja kohteita on koko Oulun alueella. Hienoja rakennuksia ja alueita on kuitenkin enemmän, kuin tässä voidaan esitellä. Modernin arvottamistyötä on tehty vielä verrattain vähän, joten arvokkaitakin kohteita on saattanut jäädä huomiotta. Kenties puutokset herättävät kuitenkin keskustelua, yhä useamman modernin kohteen arvot löydetään.

”Ihmiset haluavat suojella sitä, mitä nykyaika ei pysty uudestaan synnyttämään.”

Tuomas Toivonen, Arkkitehti ja yksi Suojele minua! -ohjelman juontajista

Oskari Jauhaisen museon 1960-luvun modernismia edustava rakennus on entinen seurakuntasali. Arkkitehtitoimisto B. Heng & Pystynen, 1966.

Saloilan päiväkodin porttirakennelman sisälle pääsee leikkimään. Päiväkotitoiminta valmistui vuonna 1987. Arkkitehtitoimisto NVV / Arkkitehtitoimisto Ilpo Väisänen.

Kirjasto ja teatteri toteutuivat Marjatta ja Martti Jaatisen 1960-luvulla laatimasta monumentaalikeskuksen suunnitelmasta. Kirjaston aula. (kuva: Ilpo Okkonen)

Nallikarin postmodernismia edustava "Majakka" on näkyvä maamerkki rannan aallonmurtajalla. Arkkitehtitoimisto NVØ, 1988 (kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

Yli-lin pääkirjasto valmistui vuonna 1985. O. Ylipahkala Oy (kuva: Jouni Pääkkölä)

Haukiputaan seurakuntakeskus on kokonaisuus, jonka muodostaa Kirkkonniemen vanha kansakoulu (1879), vanha seurakuntakoti (1967) ja 1990 valmistunut seurakuntakeskus.

Lähiöihin suunniteltiin asuntojen lisäksi lähipalvelut, joita olivat muun muassa koulu, kirjasto, kauppa ja kirkko. Pyhän Tuomaan kirkko ja seurakuntakeskus, 1975 Arkkitehtitoimisto Juha Leiviskä. (kuva: Tero Aalto)

Oulun yliopiston eri osat ovat selvästi erotettavia kokonaisuuksia. Postmodernismi oli 1980-luvulla vallitseva tyyli. (kuva: Thao Pham)

OULU JA MODERNI RAKENNUSPERINTÖ

Helena Hirviniemi

Helena Hirviniemi on arkkitehti, jolla on ollut oma toimisto vuodesta 1988. Lisäksi hän on toiminut erilaisissa opetustehtävissä Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolla ja restaurointialalla, sekä rakennussuojelun asiantuntijana Oulun kaupungilla. Parhailaan hän tekee väitöskirjaa modernin arkkitehtuurin restauroinnista tutkijana Oulun Yliopistolla.

Oulu on yksi Suomen vanhimpia kaupunkeja ja sillä on pitkä historia. Kaupunkialue on menneinä vuosisatoina laajentunut moneen otteeseen ja laajoja maaseutumaisia alueita on liitetty urbaaniin keskusta-alueeseen. Historiallisen kaupungin kiinnostavuus ja arvot ovat sen moninaisuudessa ja kerroksellisuudessa. Tämä on suuri rikkaus myös uudessa Oulussa, jossa voimme lukea historian kulkua ympäristöstämme. Kulttuuriympäristöohjelma avaa ympäristömme ominaisuuksia, kehittää ymmärrystä omaa ympäristöämme kohtaan ja luo Oululle omaa, uutta identiteettiä.

Oulun kaupungin rakentumisen historia osoittaa saman tosiasian mikä vallitsee Suomessa yleensäkin: kulttuuriympäristö sekä ympärilläme oleva rakennuskanta on pääosin nuorta. Kun Suomen rakennuskannasta liki 80 % on rakentunut toisen maailmansodan jälkeen, Oulun rakennuskannasta modernin osuus lähentelee 90 %. Osaamme jo arvostaa historiallista rakennuskantaa ja sitä pidetään yleisesti kauniina, mutta modernin kulttuuriperintömme tunnistaminen ja arvostus on lapsenkengissä.

KAUPUNKISUUNNITTELUA MODERNIN HENGESSÄ

Moderni rakennusperintö on meidän erityinen identiteettimme ja edustaa toisen maailmansodan jälkeistä hyvinvointiyhteiskunnan toteuttamista. Tämä näkyy erinomaisesti Oulun kaupunkirakenteessa, joka ydinkeskustan historiallista ruutukaavaa lukuun ottamatta perustuu pitkälti Otto Iivari Meurmannin ja Aarne Ervin asemakaavaan vuodelta 1947. Oulun kaupungin keskusta tuhoutui pahoin pommituksissa ja tästä seurasi mittava jälleenrakennustyö. Avoimen kaupunkirakenteen tavoitteiden mukaisesti keskusta-alue muodostettiin arvokkaaksi, väljäksi puistojen sarjaksi johon julkiset rakennukset sijoittuvat ja katuverkkoa jäsennettiin pää- ja sivuväyliin. Oulun ydinkeskustaan Ervin toimisto suunnitteli KOP, liike- ja konttorirakennuksen vuonna 1959 kansallisromanttista tyyliä edustaneen, komean kivirakennuksen paikalle. Ervin suunnitelma herätti kritiikkiä, mutta toisaalta se koettiin symbolina kaupunkikeskustan uudistumiselle.

Oulun Yleiskaava valmistui vuonna 1952 ja oli ensimmäinen laajamittainen yleiskaava maassamme. Se edusti Meurmanin ajattelun mukaista hajakeskittämisen ja vyöhykejaon periaatetta, jossa väljästi rakennetut asumalähiöt eristettiin toisistaan rakentamattomin puisto- ja metsäaluein. Liikennejärjestelmä perustui eri liikennemuotojen hierarkiseen erotteluun, jolla oli sekä esteettiset, että liikenneturvallisuuden tähtäävät tavoitteet. Palvelut ja työpaikat olivat kävely- ja pyöräilyetäisyydellä. Oulun aluerakenne pysyi kaavan mukaisena vielä 1960-luvulle saakka, kunnes kaupungin kasvu ylitti

Aarne Ervin luonnoksia Oulun keskustaan. (Kuva: Aarne Ervin piirustuskokoelma, Arkkitehtuurimuseo)

ennusteet ja sitä seurasi kaupunkirakenteen hajautuminen. Yleiskaavatyön yhteydessä ja erityisesti sen selostuksessa on käsitelty laajasti Oulun vaikutusaluetta ja sen kehittämistä. Tätä voidaan pitää ensiaskeleena Oulujokilaakson seutukaavan laatimiselle. Sotien jälkeen syntyivät kaavan pohjalta laajat pientaloalueet: Höyhtyä, Nokela, Toppila, Isko ja Karjasilta. 1960-luvulla rakennettiin kasvaneisiin asuntotarpeisiin kaupungin ulommalle kehälle metsälähiöitä: Kaukovainio, Puolivälinkangas sekä historiallisen kaupunkirakenteen korvaavat saneerauskaavat Tuiraan ja Heinäpähän. 1970-luvulle ovat leimallisia laajat uudet pientaloalueet: Myllyoja, Haapalehto ja Rajakylä sekä laajat laitospokonaisuudet, kuten Tahkokangas ja Yliopistollinen keskussairaala. 1980-luvulla tapahtui historiallisten arvojen ja rakennussuojelun esiinnousu, muun muassa Rantakadun ja Heinäpään suojelukiistat. Lisäksi 1980-luvulla koko Pohjois-Suomessa vaikutti merkittävästi Oulun koulun arkkitehtuurin suuntaus erityisesti julkisessa rakentamisessa, uusista kaupunginosista Oulussa toteutettiin Maikkula ja Myllytulli.

SOK:n funktionalistinen konttori ja varastorakennus vuodelta 1938 on kansainvälisesti ja kansallisesti merkittävä, maailmanlaajuisen Docomomo-järjestön nimeämä arvokas modernin arkkitehtuurin kohde Oulussa. Arkkitehti Erkki Huttunen.

Puolivälinkankaan lähiötä inventoidaan kesällä 2012. (Kuva: Helena Hirviniemi)

Modernin arkkitehtuurin arvot ovat myös rakennusosissa ja pelkistetyissä detaljeissa, joita helposti taitamattomalla korjauksella tuhoetaan. (Kuva: Helena Hirviniemi)

RAKENNUKSET AIKANSÄ KUVANA

Moderni ei ole tyyli vaan ideologia, joka on vaikuttanut kulttuuriympäristössä laajalla skaalalla kaupunkisuunnittelusta toimintaan, arkkitehtuuriin ja rakennustekniikkaan, aina sisustuksia ja detaljeja myöden. Oulun kaupunkikeskustan rakennuskanta on kerroksellinen ja kuvaa modernin arkkitehtuurin kehitystä 1920-luvun klassismista funktionalismiin ja edelleen rationaalisen 1960-70-luvun modernin kautta Oulun koulun arkkitehtuuriin. Nimenomaan tätä voidaan pitää erityisesti Oulun identiteettinä, joka kuvaa hyvin kaupungin historiaa. Kaupunkikeskustan varhaisimmat modernit rakennukset, SOK:n konttori- ja varasto (Huttunen, 1937-38) ja Valkealinnan talo (Pitkänen, 1941) ovat edelleenkin kaupunkikuvallisia maamerkkejä. Koko Oulun alueelta löytyy yhtenäisiä piirteitä eri aikakausien kulttuuriympäristöistä ja korkeatasoisesti toteutetuja kohteita erityisesti julkisen rakentamisen osalta, muun muassa koulukeskuksista ja kunnantaloista. Oulunsalon kunnalle on leimallista erityisesti 1980-luvun arkkitehtuuri.

ARVOJEN TUNNISTAMISESTA KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELUUN JA HOITON

Kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön arvojen tunnistaminen vaatii tietoa. 2000-luvun taitteessa voimaan tulleen maankäyttö- ja rakennuslain velvoitteiden mukaisesti erilaisista selvityksistä on tullut tärkeä osa suunnitteluprosesseja. Vuodesta 2002 lähtien Oulun kaupungissa on laadittu järjestelmällisesti rakennushistoriaselvityksiä – yhteensä yli 70 – ja monet niistä käsittävät myös modernin kohteita kortteli- tai rakennustasolla. Kyseessä on valtava tietopankki, jonka laajempaa hyödyntämistä tulee vielä kehittää. Rakennusperinnön inventoinneissa käsitellään laajempia aluekokonaisuuksia ja niissä on pitkään ollut käytäntönä rajata tarkastelu ennen sotia rakennettuun rakennuskantaan. Oulun Yleiskaavan 2020 pohjaksi laadittiin 1999-2001 ansiokas alueinventointi ”Arvokkaat alueet”, joka käsitti myös modernia rakennusperintöä. Oulujokivarren rakennuskannan inventointi 2007 oli ensimmäinen, jossa modernin kohteet olivat mukana rakennuskohtaisesti. Oulun kaupungin organisaatiossa on vuodesta 1992 toiminut rakennusperinnön hoidosta ja rakennussuojelusta vastaava rakennussuojelutyöryhmä, jonka toimesta viime vuosina on voimakkaasti kehitetty tutkimusta ja suojelua. Vuosina 2010-11 toteutettiin Kaukovainion lähiön inventointihanke ja parhaillaan on menossa vastaava työ koskien Puolivälinkankaan lähiötä. Myös tämä Kulttuuriympäristöohjelma on rakennussuojelutyöryhmän projekti. Jatkossa kun menetelmät vakiintuvat tulee toiminta laajentaa osaksi normaaleja suunnitteluprosesseja myös inventointien osalta sekä kohdentaa erilaisiin toiminnallisiin teemoihin, kuten esimerkiksi koulut, päiväkodit tai liikerakentaminen.

Moderni rakennusperinnön suojelu ja korjaus edellyttää arvojen tunnistamista, johon kaikki taustatutkimus tähtää. Määrällisesti moderni rakennuskanta on valtava, laaja on myös laadullinen kirjo. Tutkimuksen ja arvojen tunnistamisen pohjalta voidaan määrittellä suojelutavoitteet ja sekä tavoitteet arvot säilyttävälle korjaustavalle. Kaikkea ei voida – eikä ole syytä – säilyttää ja suojella, mutta siksi onkin tärkeää tutkia ja muodostaa yhteinen näkemys tavoitteista. Menetelmät ja perusteet ovat kansallisesti ja kan-

Oulun kansainvälinen koulu palvelee edelleen kouluna.

*Oulun kansainvälisen koulun komea aula on toiminnan keskus.
(Kuva: Helena Hirviniemi)*

sainvälisesti hyvin yhteneväisiä. Oulun alueelta on monia modernin kohteita jo sisällytetty kansallisesti merkittävien rakennetun kulttuuriympäristöjen luetteluun vuodelta 2009 (www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx), muun muassa Linnanmaan yliopistokampus, Oulujokivarren voimalaitokset sekä Oulun monumentaalikeskus. Kansainvälisesti merkittäviä, maailmanlaajuisen Docomomo-järjestön nimeämiä arvokkaita modernin arkkitehtuurin kohteita Oulussa ovat edellä jo mainittu SOK:n konttori- ja varastorakennus sekä Oulujokivarren voimalaitosrakentaminen (www.docomomo-fi.com).

Kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön suojelu tapahtuu Suomessa pääasiassa kaavoituksen keinoin sekä erikoislaeilla. Modernin kohteita on Oulussa suojeltu asema-kaavalla vain muutamia, muun muassa Nallikarin majakka, Valkealinnan talo ja SOK:n konttori ja varasto. Kaavasuojelukaan ei aina turvaa kohteen säilymistä, kuten kävi vielä 2000-luvun alussa Arinan hotelli- ja ravintolarakennuksen kohdalla (Aulanko, 1938). Hyvänä esimerkkinä modernin kohteiden säilyttämisestä, käytöstä ja restauroivasta korjauksesta on nykyinen Kansainvälinen koulu (Blomstedt & Lampen, 1961), johon liittyy myös taitavasti toteutettu uusi laajennusosa. Kohteeseen sopiva käyttö ja jatkuva ylläpito ovat oleellinen tekijä kulttuuriympäristön hoidossa myös modernin rakennusperinnön osalla. Ympäristöministeriö valmistelee parhaillaan uutta lainsäädäntöä koskien olemassa olevan rakennuskannan energiatehokkuuden parantamista. Kyseessä on maapallomme kannalta välttämätön tavoite, joka tulee vaikuttamaan merkittävästi koko rakennuskantaamme. Määräykset eivät tule koskemaan suojeltuja kohteita, mutta koska modernin kohteita on suojeltu kansallisesti vain alle 3%, tuleva lainsäädäntö vaikuttaa merkittävästi suojelun ulkopuolella olevan modernin rakennusperinnön arvojen säilymiseen. Tulevaisuudessa tarvitaan siis monella tasolla entistä selkeämmin ymmärrystä ja tietoa modernin rakennusperinnön ominaisuuksista ja arvoista.

OULUN SALON KUNNANTALON SUUNNITTELUN JA ARKKITEHTUURIN TAUSTAA

Kari Niskasaari
Ilpo Väisänen

Kari Niskasaari (TKL, arkkitehti SAFA) työskentelee Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolla, tutkii ja harrastaa perinteisiä aunuksenkarjalaisia puukyliä. Ilpo Väisänen (arkkitehti SAFA) on Arkkitehtitoimisto NVV:n perustajajäsen, oma toimisto vuodesta 1986. Julkisia rakennusten suunnittelun ja restaurointitöiden lisäksi hän on työskennellyt opetustehtävissä Oulun Yliopiston arkkitehtuurin osastolla vuosina 1976 - 2010.

Oulunsalon kunnantalon suunnittelivat, vuosina 1980-1982, arkkitehtitoimisto NVV:ssä, Reijo Niskasaari (1951-1988), Kari Niskasaari, Ilpo Väisänen, Kaarlo Viljanen ja Jorma Öhman. Samoihin aikoihin Oulun yliopiston arkkitehtuurin osastolla oli nykyarkkitehtuurin professorina Reima Pietilä (1923-1993), josta tuli monelle hänen aikanaan opiskelleelle esikuva, kun etsittiin vallinnutta modernismia runsaampia, paikallisempia ja inhimillisempiä vaihtoehtoja. Myös arkkitehti Heikki Taskinen (1940-1992) vakuutti meitä silloin omilla töillään punatiilen ja puun arkkitehtuurin mahdollisuuksista.

Kyläkuullinen lähtötilanne uuden kunnantalon suunnitteluun oli, että Oulunsalon kunnan keskustaksi oli kaavoitettu vesitorni ja korkeita kerrostaloja, joita ei enää haluttu toteuttaa rakennuskaavan mukaisina. Suunnittelun tavoitteeksi, yhdessä suunnittelu-toimikunnan kanssa, täsmentyi uusi keskustasuunnitelma ja siinä Oulunsalon omaleimaisuuden – paikkakunnan hengen – löytäminen ja osittain myös sen luominen. Toisin sanoen, haluttiin säilyttää ja tuoda esiin paikan historiallista jatkuvuutta, vaikka suunniteltiin täysin uutta.

Uuden keskustasuunnitelman selkärangaksi luonnosteltiin kirkko-kunnantalo -akseli, mihin muu rakentaminen liitettiin maanläheisesti, pääasiassa kaksikerroksisena harjakattoisena punatiili- ja puuarkkitehtuurina. Rakennusten muotokielessä tavoiteltiin sopuisuutta perinteisen rakentamiskäsityksen kanssa, mihin olennaisesti täällä pohjoisessa kuuluu melko kapea rakennusrunko ja sen päälle harja- tai lapekatto. Toteuttamistavaksi valittiin perinteinen paikalla rakentaminen, mikä mahdollisti käden jäljen palauttamisen arkkitehtuuriin ja suunnittelijoille vapaammat kädet arkkitehtuuriaiheiden tekemiselle. Sisätiloissa haluttiin häivyttää kaikki virastomaisuus. Siksi kunnantalossa kävijä kohtaa heti pääovesta sisään astuessaan suurehkon näköalaikkunan ja sen vieressä aulatakan; lisäksi sama sisätila pilarikonstruktioineen näkyy ylöspäin toisen kerroksen kattoon asti. Kattojen näkyvät puurakenteet ja pilaripuukonstruktiot suunniteltiin viittaamaan mastoihin ja sitä kautta kunnan merelliseen historiaan.

Valtuustosalin interiöörin tunnelmatekijäksi haettiin hienovaraista muistumaa komeista pohjoispohjanmaalaisista pirteistä. Oulunsalon kunnantalon suunnittelun alkulähteille ja ajan arkkitehtuurin arvoihin johtaa hyvin Eeli Aallon vuonna 1984 tekemä dokumentti "Rakentamisen draama", jossa hän haastattelee akateemikko Reima Pietilää, professori Juhani Pallasmaata, professori Aarno Ruusuvoorta, professori Keijo Petäjää ja arkkitehti Reijo Niskasaarta (Ylen elävä arkisto, www.yle.fi, Rakentamisen draama). Reijon haastattelun taustalla näkyy tuoreeltaan rakennustelineistään kuoriutunut Oulunsalon kunnantalo.

Punatiilinen rakennus kutsuu käymään peremmälle. (Kuva: Anja Röpelin)

Kunnantalon korkea valtuustosali, jossa yksityiskohdat ovat viimeistelyjä ja tarkkaan harkittuja, kuten koko rakennuksessa.

Arkkitehtuurissa Oulunsalon kunnantalon suunnittelu liittyy laajempaan ilmiöön, niin sanottuun Oulun kouluun. Se on nimitys 1980-luvulla vaikuttaneelle ryhmälle, joka koostui Oulussa opiskelleista tai työskennelleistä nuorista arkkitehteistä ja arkkitehtiopiskelijoista, jotka jakoivat samansuuntaisia käsityksiä arkkitehtuurin sisällöstä ja tavoitteista. Kuten jo silloin korostettiin, kysymyksessä oli asenne, ei tyyli. Uudella asenteella oli kansainvälistä taustaa, mutta tulkinta oli paikallinen ja siinä korostettiin pohjoisuutta. Suurelta osin kysymys oli myös tyytymättömyydestä tuon ajan arkkitehtuurin vaihtoehtomuuteen ja yksinkertaisen elementtirakentamisen ylivaltaan.

Laadukasta suomalaista paikalla rakentamiseen perustuvaa arkkitehtuuriperinnettä halettiin jatkaa suunnitteleamalla rakennukset materiaaleja, värejä, valaistusta ja sisustusvalintoja myöten eheiksi kokonaisuuksiksi. Oulunkoululaisten etäisyys pääkaupungista antoi liikkumavapautta omiin tulkintoihin ja silloisen helsinkiläisen modernin valtavirrasta poikkeaviin ratkaisuihin.

Ilmiö sai aikanaan paljon julkisuutta. Esimerkiksi Arkkitehti-lehti julkaisi vuoden 1981 ensimmäisessä numerossaan artikkelin otsikolla ”Oulun koulu kolistelee modernismin luurankoa”. Siinä Oulun koulun näkemyksiä tulkitsemassa olivat haastatellut Reijo Niskasaari, Mauri Tommila, Kaarlo Viljanen, Jorma Öhman ja Ilpo Väisänen. Lisäksi artikkeliin kuului piirustuksia muun muassa Oulunsalon kunnantalosta, Heikki Taskisen suunnittelema Madekosken ala-asteesta, Lauri Louekarin ja Kaarlo Viljasen suunnittelema Paavolan vanhustentaloista sekä Mauri Tommilan suunnittelema Espoon paritalosta.

Uusi pohjoinen arkkitehtuuri kiinnosti tuoreeltaan suomalaista arkkitehtikuntaa, mutta sen vaihtoehtoisuutta epäiltiin: ”Jättääkö Oulun koulukunta arkkitehtuurin kartalle muuta kuin tukkilaissaappaiden jäljet?”. Oulun koulun aika kesti aktiivisimmillaan 1980-luvulta 1990-luvulle. Siitä on julkaistu lukuisia lehtiartikkeleja, myös suomalaisissa ja alan kansainvälisissä ammattilehdissä, mutta suomeksi ja englanniksi vain yksi aiheeseen keskittyvä kirja, Anna-Maija Ylimaulan, Reijo Niskasaaren ja Ilpo Okkosen ”Arkkitehtuurin Oulun koulu. Kohti uutta vuosituhatta” (1993). Siinä Oulun koulusta puhutaan, toteutuneisiin töihin viitaten, laajana ja monitahoisena ilmiönä.

Oulunsalon kunnantalon suunnittelu toi näkyväksi Suomessa 1970-luvun lopulla alkannutta paikallista omien juurien ja identiteetin etsintää. Arkkitehtuurissa tämä tuli laajemminkin esiin vaihtoehtojen etsintänä aikansa modernin arkkitehtuurin valtavirralla, mitä kutsuttiin teknorationalismiksi ja yleisemmin laatikkoarkkitehtuuriksi. Oulunsalossa haettiin toisenlaista, omaa muotoa ja tarinaa. Suunnittelussa tämä aineellistui paikallista perintöä uudelleen tulkitseväksi punatiilen ja puun arkkitehtuuriksi, missä oli mahdollista ottaa myös vesikattojen näkyvä muodonanto osaksi julkisivuja ja rakennusten kokonaisuutta. Kuntalaisille tällaisen arkkitehtuurin ajateltiin merkitsevän mahdollisuutta oman identiteetin ja sitä kautta tulevaisuuden rakentamiseen. Uuteen Ouluun liittymisen myötä Oulunsalon kunnantaloa ei enää tarvita alkuperäiseen käyttöönsä. Avoin kysymys tätä kirjoitettaessa on, miten uuden Oulun nykyiset asukkaat ja päättäjät kokevat Oulunsalon keskustakorttelin ja kunnantalon merkitykselliseksi kulttuuriympäristökseen. Suurikin kaupunki on kuitenkin pienempien osiensä muodostama kollaasi, siksi esimerkiksi Oulunsalon keskustan symbolinen merkitys ja tärkeys lähiympäristölleen säilyvät myös tulevaisuudessa. Kunnantalon alkuperäisenkaltainen käyttö vaikkapa paikallisia palvelevana lähipalvelurakennuksena ja kulttuuritilaisuuksissa säilyttäisi parhaiten ainakin itse rakennuksen sisätiloja.

Aivan Oulunsalon keskustassa oleva kunnantalo on monen kuntalaisen päivittäisen reitin varrella.

Oulunsalon kunnantalon tuolien verhoilut suunniteltiin ja kudottiin rakennusta varten. Osa tuoleista on uudelleen verhoiltu. Käsin kudottu verhoilukangas mukailee alkuperäistä mallia. (Kuva: Anja Röpelin)

Metsokangas 9A

"Suihkulähdemaisema on erikoinen ja kaunis. Niitä on hauska katsella, kun ajaa autolla ohi. Paikassa ei voi tavallaan tehdä mitään, sitä voi vain katsella. Paikka on illalla parhaimmillaan, kun liikenne on rauhoittunut ja suihkulähteiden valot palavat."

(Kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

4. MINUN KULTTUURIYMPÄRISTÖNI

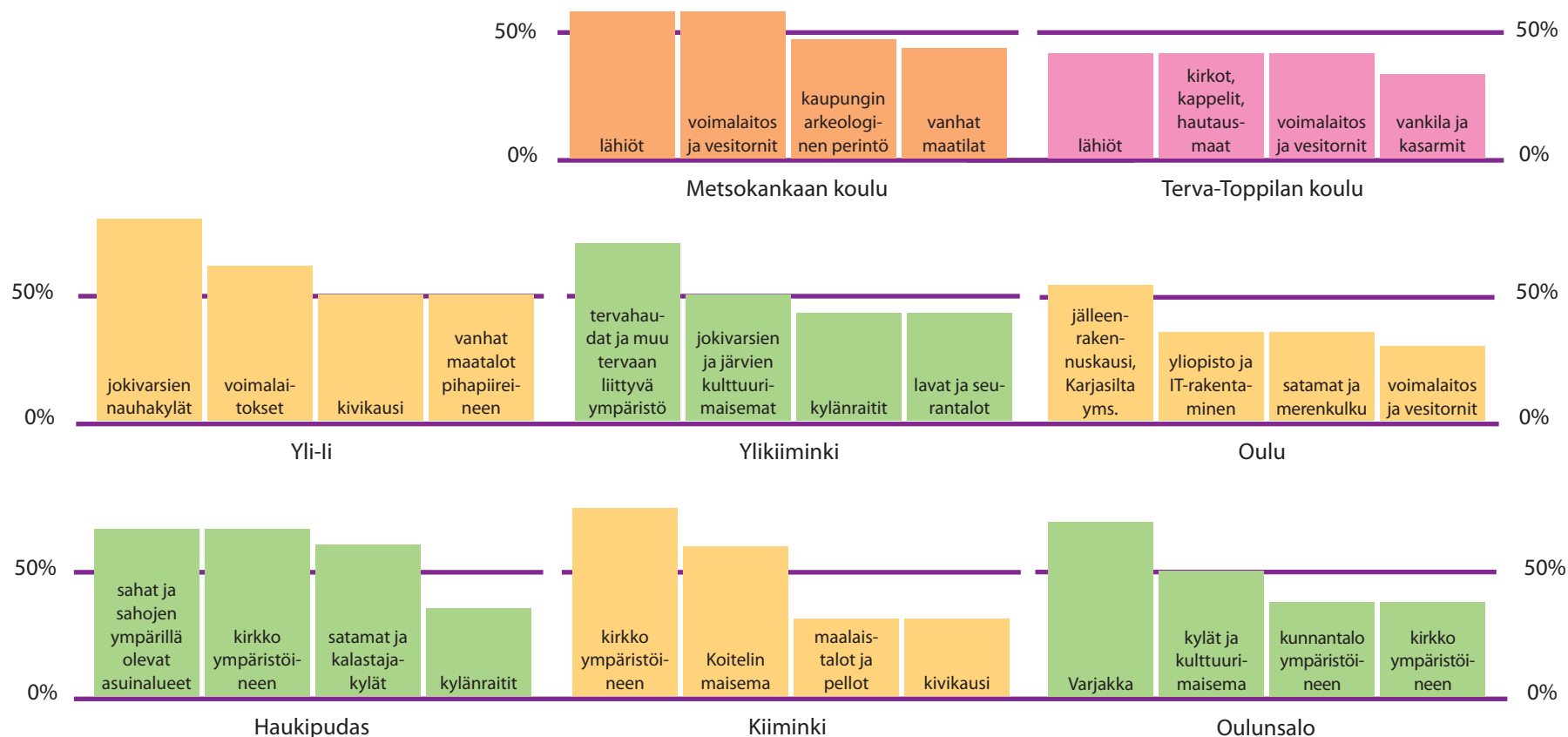
Oulun kulttuuriympäristöohjelma koottiin vuorovaikutteisena prosessina. Kuntien yhdistymisvaiheessa yhteistyö eri osapuolien kanssa koettiin erityisen tärkeänä. Ohjelman tiimoilta järjestettiin esittely- ja keskustelutilaisuuksia kaikissa yhdistyissä kunnissa toukokuussa 2012 ja asiantuntijaseminaari elokuussa 2012. Myös nuorten näkökulma haluttiin tuoda esiin, ja Oulun yhdeksänsille luokille tarjottiin koulutyöpajoja. Kulttuuriympäristöohjelma osallistui myös valtakunnallisen otakantaa.fi -sivuston pilotointiin. Sähköisen sovelluksen kautta kuka tahansa sai lähettää palautetta syyskuun 2012 loppuun asti.

Yleisötilaisuuksissa nousi esille useita uusia Oulun kulttuuriympäristön teemoja ja toisaalta osa ennalta valituista ei saanut lainkaan kannatusta. Paikallishistorian merkitys kulttuuriympäristön yhtenä arvotekijänä korostui. Koulutyöpajoissa puolestaan tärkeiksi ja viihtyisiksi koettiin ympäristöt, joissa nuorille on tekemistä ja joissa he voivat viettää aikaa. Vesistöt ja niiden läheisyydessä olevat kulttuuriympäristöt ovat merkityksellisiä ja kauniita sekä nuorten että aikuisten mielestä.

Kaavio kuvaa, kuinka suuri osa kunkin yleisötilaisuuden vastaajista piti tiettyä kunnan kulttuuriympäristön osa-alueita paikallidentiteetin kannalta tärkeimpänä. Kaaviossa on esitetty kunkin kunnan tai koulun osalta neljä eniten ääniä saanutta teemaa.

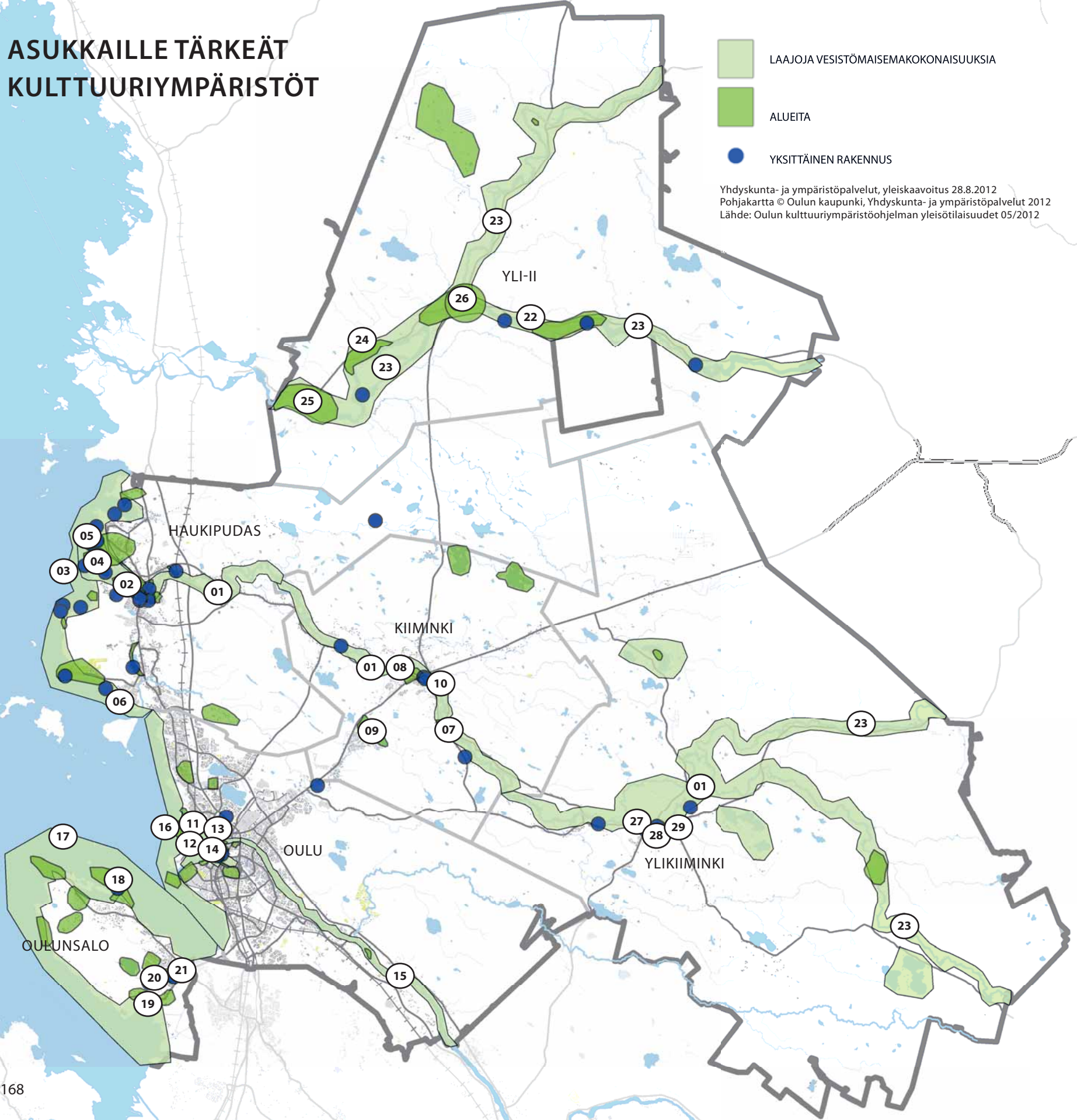
Sahat ja sahojen asuinalueet ovat tärkeä osa haikiputaalaisten identiteettiä. Kuvassa Martinniemen vanha voimala.

ASUKKAILLE TÄRKEÄT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

- LAAJOJA VESISTÖMAISEMAKOKONAISUUKSIA
- ALUEITA
- YKSITTÄINEN RAKENNUS

Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, yleiskaavoitus 28.8.2012
Pohjakartta © Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut 2012
Lähde: Oulun kulttuuriympäristöohjelman yleisötilaisuudet 05/2012

ESITTELY- JA KESKUSTELUTILAISUUDET

Oulun kulttuuriympäristöohjelman esittely- ja keskustelutilaisuudet pidettiin toukuussa 2012. Tilaisuuksissa käyty keskustelut sekä osallistujien huolellisesti täyttämät kyselylomakkeet antoivat arvokasta tietoa siitä, mitkä kulttuuriympäristön osat ovat kullekin alueelle omaleimaisimmat ja mitkä maisemat ja ympäristöt asukkaille tärkeimpiä.

Vesistöjen ympärille kasvanut asutus ja elinkeinot muodostavat koko yhdistyneen Oulun alueella asukkaille sen maiseman, jota muistellaan ja joka halutaan esitellä myös muille. Kunnasta riippuen vesistömaisema vaihtuu merenrantaniityistä ja saarista jokisuiston kaupunkimaisemaan tai jokivarren peltoaukeisiin ja koskiin unohtamatta pienten järvien rantakylä. Myös kirkot ympäristöineen koetaan joka kunnassa arvokkaiksi ympäristöiksi samoin kuin vanhat maatalot pihapiireineen.

Muutammat teemat nousivat esille yleisötilaisuuksissa erityisen vahvoina tietyillä alueilla. Tällaisia ovat esim. 1980-luvun rakentaminen Oulunsalossa, vesivoimalaitokset Yli-lissä, sahojen ympärille muodostuneet kylät Haukiputaalla, tanssilava ja seurojentalot Ylikii-
mingissä, Koiteli ja kirkon seutu Kiimingissä ja Oulussa Hupisaarten puistoalue, jokisuisto sekä tervaporvarien rakennuttama vanha Oulu.

Koitelinkoski oli kirkon ohella kiiminkiläisten eniten arvostama kulttuuriympäristö. (Kuva: Ulla Tuomela)

Eri kohteita yleisötilaisuuksien kirjallisissa kyselyissä mainittiin 179, joista eniten kullakin alueella mainintoja saaneet kohteet numeroituna. Keskustelussa nousi esiin myös runsaasti muita ympäristöjä, jotka näkyvät viereisen sivun kartassa.

1. Kiiminkijokivarsi	11. Oulujokisuisto	21. Oulunsalon kirkko
2. Haukiputaan kirkon seutu	12. Torinranta	22. Kierikkikeskus
3. Merenrannat	13. Ainolanpuisto / Hupisaaret	23. Jokivarret
4. Kiiminkijokisuisto	14. Franzénin puiston ympäristö	24. Karjalankylä
5. Martinniemen rannat ja piippu	15. Oulujokivarsi	25. Jakkukylä
6. Kiviniemen kalasatama	16. Hietasaari ja Nallikari	26. Yli-lin kirkko ja kirkonkylä
7. Koiteli	17. Meri	27. Ylikiimingin kirkko
8. Kiimingin kirkon seutu	18. Varjakka	28. Vesaisenlinna
9. Jäälinjärvi	19. Kylänpuolen raitti	29. Marttilanharju
10. O. Jauhaisen museo	20. Kunnantalo	

KOULUTYÖPAJAT

Ylikiiminki 9B

"Vietin lapsena paljon aikaa joenrannassa. Siellä sai rauhoittua, eikä kukaan häirinnyt. Ainoat äänet olivat veden virta."

Metsokangas 9A

"Nallikari on avara ja vielä luonnonmukaisena säilynyt alue. Nallikarissa säilyttämisen arvoista on ranta - aivan yksinkertaisena ja sellaisena kuin se on vuosia ollut. Se tarjoaa rennon ja mukavan kesäpäivän, eikä sitä mielestäni pitäisi muuttaa. Tällöin joka paikka olisi uusia asioita täynnä, melua ja menoa, eikä olisi enää paikkaa, jossa rentoutua."

Metsokangas 9A

"Raksilan ympäristö vaikuttaa liikunnallisesti oululaisiin. Jäähalli näyttää melko siistiltä ja pelaamalla siellä on hyvä fiilis."

Metsokangas 9A

"Tori. Siellä vietetään kavereitten kanssa aikaa tai vaikka yksin säästä riippuen. Siellä on aina porukkaa ja eri-ikäisiä. Siellä saa uusia kavereita. Kirjasto on aika uusi paikka, kun taas Toripolliisi on aika vanha."

Toukokuussa järjestettyihin koulutyöpajoihin kutsuttiin osallistumaan kaikki halukkaat uuden Oulun 9-luokkia opettavat koulut yhden 9-luokan voimin. Mukaan lähtivät Ylikiimingin koulun 9B-luokka, Metsokankaan koulun 9A-luokka ja Terva-Toppilasta 9B-luokka.

Pajat kestivät 2-4 tuntia koulun toiveista riippuen. Ensimmäisessä osassa keskusteltiin oppilaille tärkeistä paikoista sekä merkittiin niitä kartalle. Oppilaat myös vastasivat kyselyyn, joka koski heidän lähialueensa ja kotikuntansa kulttuuriympäristöä. Toisessa osassa kirjoitettiin tai piirrettiin jostakin itselle tärkeästä kulttuuriympäristöstä. Kirjoitukset sai jättää nimettöminä.

Ylikiimingissä oppilaat nostivat tärkeimmiksi paikoiksi Nuijamiesten lavan ja uuden torin. Kylä (kirkonkylä) oli paras paikka sekä asumiseen että oleskeluun. Ylikiimingin parhaaksi ja pahimmaksi puoleksi nousi rauhallisuus. Omia rauhallisia paikkoja löytyy jokien rannoilta ja peltojen reunoilta sekä metsän siimeksestä. Ympäristön kehittämisen suosituin apuväline oli suurimmalle osalle muutto muualle. Parannustoiveita Ylikiimingin kehittämiseksi ei juurikaan esitetty. Miellyttäviksi koetuissa paikoissa nuorille oli tekemistä, tai ainakin niissä pystyi joko tapaamaan kavereita tai olemaan ihan yksin.

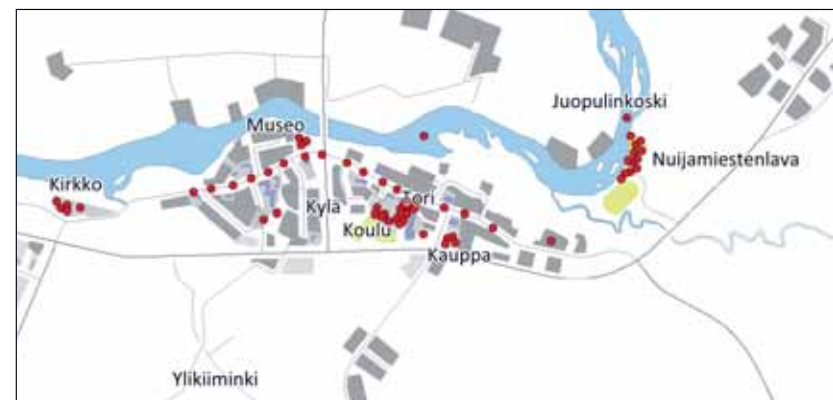
Metsokankaan 9A:n oppilaille Nallikari ja tori sekä Hupisaaret suihkulähteinen olivat Oulun viihtyisimpiä paikkoja. Myös Kaakkuria ja Metsokangasta arvostettiin sekä palvelujen että ympäristön laadun takia. Terva-Toppilan koulussakin Ainolan puisto ja Nallikari sekä tori saivat ääniryöpyä, mutta eniten mainintoja mielenkiintoisesta ympäristöstä sai "Toppilan kukkulat" eli Toppilan rantapuisto, joka mainittiin lähes jokaisessa paperissa. Liikunnalliset ympäristöt kuten Hintan skeittiparkki ja Raksilan jäähallin ympäristö koettiin myös tärkeiksi.

Yleisesti voidaan sanoa, että paikat, joissa nuorille on tekemistä ja joissa nuoret saavat oleskella, ovat heidän mielestään tärkeitä ja viihtyisiä. Niitä halutaan esitellä muille ja niissä vietetään aikaa. Yleensä miellyttävimpiin paikkoihin liittyy myös luonto ja kauniit maisemat. Toki myös yleisesti tärkeiksi koetut paikat, kuten Tuomiokirkko ja Kaupungintalo, nousivat esille nuorten vastauksissa.

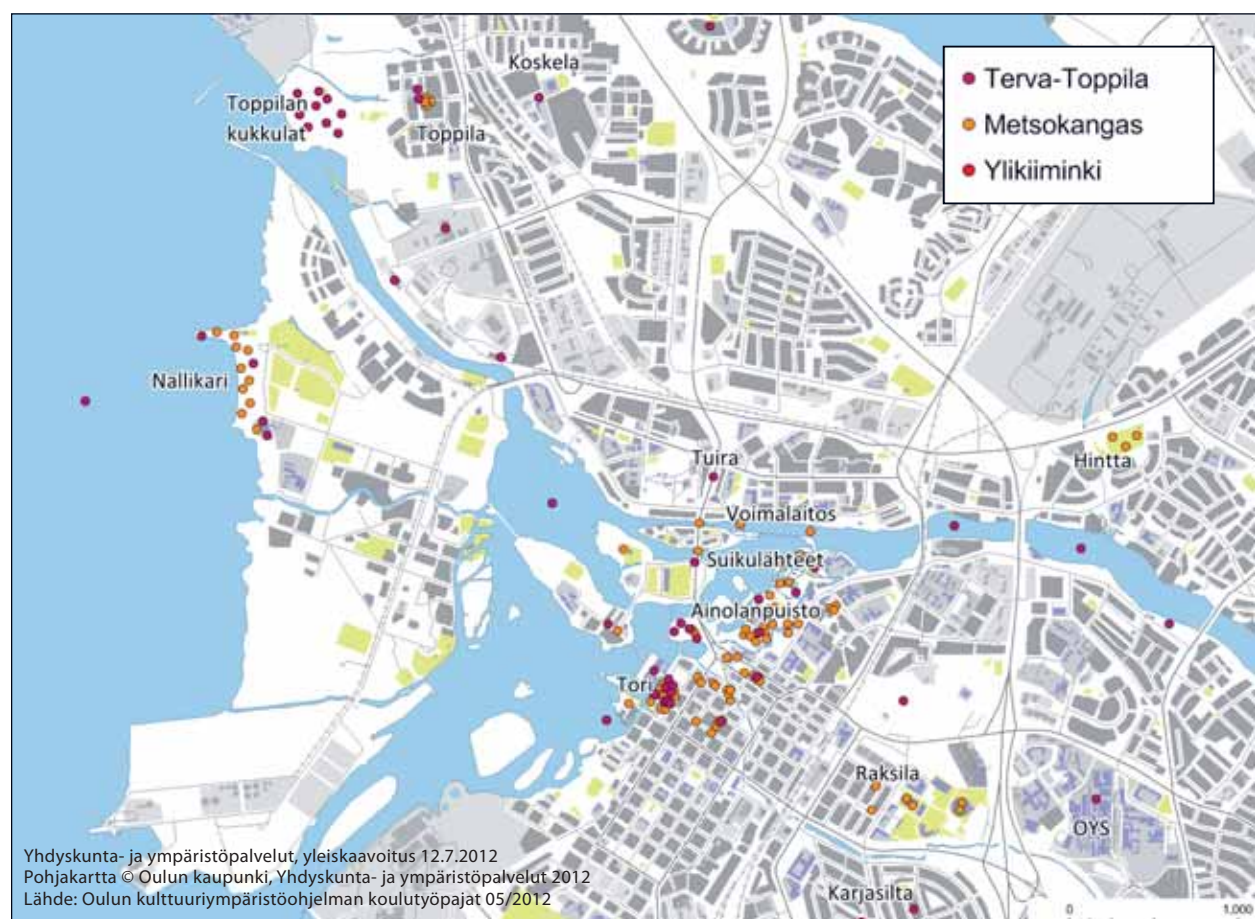
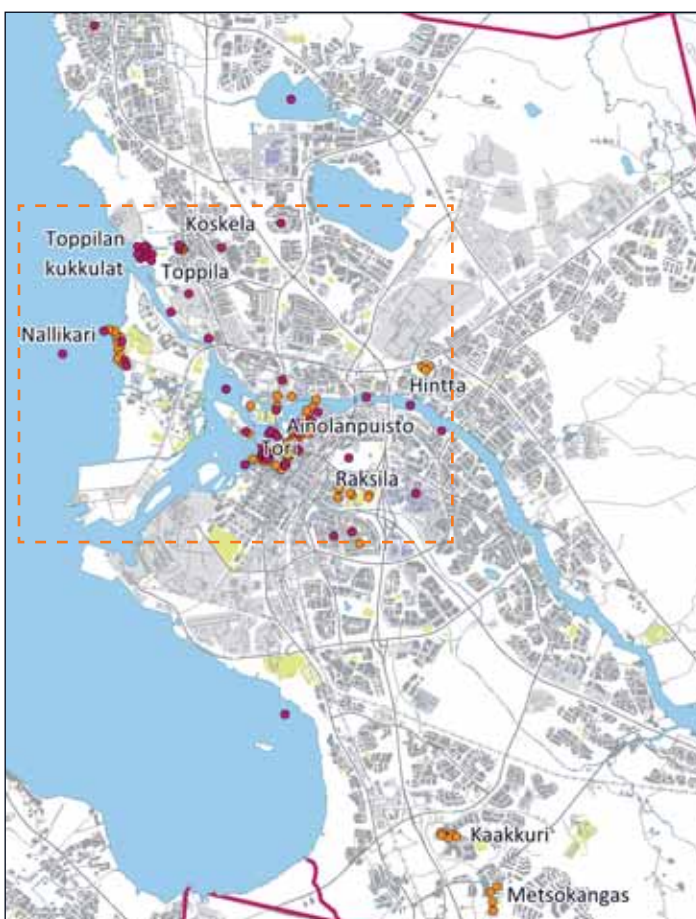
Metsokangas 9A

"Tori on todella kaunis paikka varsinkin kesäisin. Se on viihtyisin paikka koko Oulussa. Toivon, ettei Toriin eikä Toripolliisiin tehdä muutoksia eikä niitä vahingoitettaisi eikä tuhottaisi. Oulun tori on täydellinen juuri sellaisena kuin se nyt on!"

YLIKIIMINGIN 9B-LUOKAN KYSELYSSÄ MAINITSEMAT PAIKAT

TERVA-TOPPILAN 9C-LUOKAN JA METSOKANKAAN 9A-LUOKAN MERKITSEMÄT PAIKAT

Kahden ylikiiminkiläisten yhdeksäsluokkalaisen peltomaisemia käsittelevistä teksteistä käy ilmi, kuinka samankaltaisella kulttuurimaisemalla voi olla aivan erilaiset merkitykset kokijasta riippuen.

Ylikiiminki 9B

”Pelto, jonka ohi ajan joka päivä ankeaan kouluumme. Pelto, jonka keskellä seisova yksi ainoa puu kiinnittää heti huomioni. Aurinkoisina päivinä pellon kohdalla aurinko hyökkää silmille ja keltaisuus valtaa verkkokalvon. Ja hetken onkin ihan hyvä mieli. Hetken maailma tuntuu kauniilta ja hetken hymyilyttää.

Tuosta pellostä näkee vuodenaikojen vaihtumisen ja silloin huomaa, että aika sittenkin kuluu. Hitaasti, mutta varmasti. Kyllä täältä kohta pääsee pois.

Syksyllä pelto on oranssi ja taivaalta tervehtii syksyinen aurinko. Mopon moottori hurisee melko hiljaa taustalla, kun tuuli suhisee kypärän sisällä.

Talvella pelto muuttuu valkoiseksi ja lyhentyvän päivän myötä aamuinen taivas onkin ensin vaaleanpunainen ja violetti, pian jo lähes musta. Bussin penkit kitisevät ja ikkunoissa erottuu jäähileitä.

Keväällä pelto onkin yhtäkkiä järvi. Tulvavesi valtaa pellon ja taivas heijastuu sinisenä veden pinnasta. Lintujen äänetkin alkavat äkkiä kuulua ja kouluvuosi lähestyy taas loppuaan. Raikas ilma virtaa kotimatalla kypärän sisälle.

Kesällä tuoksuu hiekalle ja pölylle, ehkä vähän vapaudelle. Tuoksu huijaa, vaikka taas hetken kaikki onkin kaunista ja keltaista. Olen edelleen loukossa tässä pienessä kyläpahasessa ja ympäröivä hiljaisuus ja rauha ahdistavat.

Pelto on näyttänyt minulle upeita auringon nousuja, kauniin värisiä aamutaivaita ja talvella jopa revontulia lumikerroksien peittämien puun oksien yllä. Nuo hetket ovat luultavasti lähes ainoita asioita, joita jään tästä paikasta kaipaamaan, kun täältä vihdoinkin pääsen lähtemään.”

Jokikokon kylän rinteeseen aukeava viljelysmaisema näkyy kolmelle tielle ja on säilyttänyt avoimen ja elävän luonteensa.

Ylikiiminki 9B

”Omat kotipellot ovat minulle tärkeitä, sillä niillä on tullut vietettyä aikaa mm. heinänteossa. Pelloille arvoa antaa myös se, että ne ovat olleet kauan viljelykäytössä omalla suvulla. Pelloilla voi nauttia luonnon rauhasta kuunnellen lintujen laulua ja haistaen tuoreen heinän tuoksun.

Kesäiltoina on ihanaa katsoa auringonlaskua peltojen taakse ja ihastella taivaan eri värejä.

Koko Ylikiimingille tai yleensäkin muille kuin perheelleni pelloilla ei ole merkitystä, joka toisaalta tekee niistä minulle henkilökohtaisesti tärkeemmän paikan: minulla on oma paikka, jossa saan kulkea, mieltä ja nauttia luonnosta.

Olen maalaistyttö, joten pidän asumisesta Ylikiimingissä. Kaupungissa ei ole samanlaisia mahdollisuuksia olla rauhassa. Olen hyvin liikunnallinen ihminen, joten maaseudulla on sekin hyvä puoli, että voin lenkkeillä metsissä ja metsäautoteillä pelkäämättä autojen alle jäämistä. Toisaalta ymmärrän myös niitä, jotka eivät pidä Ylikiimingistä, sillä monista Ylikiimingin rauha tuntuu masentavalta.

Kuumina kesäpäivinä ei ole mitään parempaa, kuin ensin syödä ja poimia mansikoita isolta mansikkamaalta ja sieltä juosta suoraan viileään jokeen, joka virtaa aivan mansikkamaan vieressä.”

Ylikiiminki 9B

"Nuijamiesten lava on tärkeä osa historiaamme. Siellä monet ovat nuoruusvuosiensa kesiä viettäneet. Monet sukupolvet ovat tanssineet, viettäneet hauskaa aikaa ystäviensä kanssa ja rakastuneet. Lavalla on myös monen ikäistä porukkaa. Nuoret discossa bilettämässä, on sinne monesti myös vähän vanhempia eksynyt nuoruusmuistojaan muistelemaan, mutta pääasiassa aikuiset ovat tanssilavan puolella tanssahtelemassa illan orkesterin tahtiin. Vieressä kulkee joki ja metsääkin löytyy ihan kivasti. Lauantai-iltaisain on tansseja, mutta muulloin Nuijamiesten lavan kentällä järjestetään urheilukisoja. Joka vuosi myös koulu järjestää omat kisansa siellä. Nuijamiesten lavan ansiosta ihmiset tietävät Ylikiimingin. Sinne tulee porukkaa ympäri Oulun seutua ja yleensä siellä on aika äänekästä menoa."

(Kuva: Virva Savolainen)

ASUKKAANA KAUKOVAINIOLLA

Piha oli turvallinen; kahden pitkän valkoisen talon välissä, toisessa keltaiset, toisessa vihreät parvekkeet. Talvella pihalle jäädytettiin luistinrata, jossa pelattiin pusuhippaa. Syksyisin talkoissa ilta päättyi taloyhtiön kerhotiloissa, siellä soitettiin kitaraa ja laulettiin. Joka rapussa asui joku kaveri.

Olen asunut Kaukovainiolla neljässä osoitteessa: vanhempieni kanssa, yksin, kaksin ja lopulta nelisin oman perheeni kanssa. Olen asunut myös siinä talossa, jonka ohi emme saaneet lapsena kulkea ja jonka ohi kiellän omia lapsiani kulkemasta. Palaan aina Kaukovainiolle, ja syyt ovat joka kerta samankaltaiset. Kaupungin ja työpaikan läheisyys mahdollistaa autottoman elon. Kohtuulliset asuinkustannukset ja alueen rakennusajalle tyypilliset valoisat ja avarat huonetilat. Palvelutkin ovat uuden kirjaston myötä jo parantuneet ja toiveissa on, että palvelutaso tulevaisuudessa paranee entisestään, kun vain saadaan tänne uusia asukkaita.

Kaketsussa on luonnetta, se ei jätä ketään kylmäksi! Alueella on potentiaalia aitoon yhteisöllisyyteen ja kaikki avaimet yhdessä viihtymiseen. Eihän nykyään edes tehdä kerhotiloja kerrostaloihin, saati saunasastoa, jossa on uima-allas!

Hanna-Leena Talsta
Kaukovainion asukas

LIIKUNTA OSANA KULTTUURIYMPÄRISTÖJÄ

Helka-Liisa Hentilä
Jenny Miettinen

Helka-Liisa Hentilä (TkT, Arkkitehti SAFA) on Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston yhdyskuntasuunnittelun professori. Jenny Miettinen on arkkitehti, joka on toiminut tutkijana liikunnan ja yhdyskuntasuunnittelun yhteyttä kehittävässä tutkimushankkeissa.

Liikunnalla tarkoitetaan kaikkea fyysistä aktiivisuutta arkisesta kävelystä ja pyöräilystä kuntoiluun ja huippu-urheiluun. Liikunta ei siten rajoitu ainoastaan liikuntarakennuksiin tai urheilukentille. Liikunnan fyysiset olosuhteet käsittävät sekä pistemäiset ulko- ja sisäliikuntapaikat, kuten jää-, uima- ja palloiluhallit sekä laskettelukeskukset ja golfkentät, että erilaiset reitistöt kuten kevyen liikenteen verkostot, hiihtoladut, pururadat, moottoriurheilun reitit ja vesireitit. Liikunnan mahdollistavia fyysisiä olosuhteita ovat lisäksi paikkojen ja verkostojen muodostamat kokonaisuudet, kuten esimerkiksi asuinalueiden, työpaikkojen, palveluiden, koulujen sekä pistemäisten ulko- ja sisäliikuntapaikkojen väliset yhteydet. Oikeastaan kaikki ne fyysiseen aktiivisuuteen soveltuvat paikat, joita ympäristöämme tarkkaillessamme havaitsemme, ovat potentiaalisia liikunnan paikkoja ja ympäristöjä: asuntojen pihat, pihakadut, kevyenliikenteen väylät, leikkipuistot, puistot, kävelykadut, marja- ja sienimetsät ja joutomaat. Oulun todennäköisesti suosituin liikuntaympäristö on Oulujoen suistoalueen kävelyreitistö, jossa kauniina päivänä riittää liikkujia liki tungokseen asti. Jopa hautausmaat saattavat olla eräänlaisia liikuntapaikkoja, jotka auttavat ylläpitämään fyysistä aktiivisuutta omaisten haudoilla vierailemisen ja niiden hoitamisen kautta. Vastaavasti nuorille keskustan kadut ja aukiot, kuten Rotuaari, voivat olla tärkeitä omaehtoisen liikunnan paikkoja, jossa he skeittaavat ympäri vuoden kiitos kadun lämmitysjärjestelmän.

Onko liikunnan ympäristöillä ja kulttuuriympäristöillä jotain yhteistä? Jos kulttuuriympäristö määritellään laajasti yleensä ihmisen muokkaamaksi ympäristöksi, niin on: onhan liikuntakin yksi ihmistoiminnan muoto, joka on jättänyt erilaisia merkkejä maisemaan. Nallikarin uimaranta sekä Raatin liikuntakeskus ovat perinteikkäitä esimerkkejä liikuntakulttuurin muovaamista rakennetuista ympäristöistä. Uudempi tulokas on Raksilan liikunta-alue: onko se tulevaisuuden rakennusperintöä? Ainakin alue saa suuret massat liikkeelle: liigapeliä ja muiden tapahtumien aikaan kaupungin julkisen elämän painopiste siirtyy keskustasta Raksilaan. Kulttuuriympäristöt syntyvät ja määrittyvät osaltaan kollektiivisten muistojen ja kokemusten kautta.

Yhtymäkohtia löytyy myös arvokkaiksi arvoitettuihin kulttuuriympäristöihin: maakunnallisesti tai valtakunnallisesti arvokkaat ympäristökokonaisuudet ovat yleensä vetovoimaisia ulkoilukohteita. Esimerkiksi valtakunnallisesti arvokas Oulujokilaakso tai maakunnallisesti arvokas Kiiminkijoen Koiteli houkuttaa ulkoilemaan avariain maisemien äärelle. Sama pätee myös hoidettuun ja kerrokselliseen kaupunki- ja kyläympäristöön. Pyöräretkien kohteeksi soveltuu lijoen alajuoksun Jakkukylä ja Jakkuranta, jotka ovat tiiviisti rakennettuja, peltomaisemien ympäröimiä kyläkokonaisuuksia sekä Kaukovainio, 60-luvulla rakennettu metsälähiö, joka edustaa modernia rakennusperintöä. Liikuntaolottuvuuden tunnistaminen osaksi kulttuuriympäristöjä voisi auttaa uutta Oulua profiloitumaan ja kehittämään imagoaan. Liikuntaympäristöt tarjoavat kaupunkikuvassa tilallista vaihtelevuutta ja avoimia näkymiä. Niiden tapahtumat elävöittävät kaupunkikuvaa ja luovat turvallisuutta lähiympäristöönsä esimerkiksi iltakäytön kautta. Niissä tapahtuva toiminta lisää yhteisöllisyyttä, tavoittaa hyvin eri-ikäisiä ihmisiä kaikista sosiaaliryhmistä ja vahvistaa siten paikallista kulttuurista pääomaa.

Hollihaan puisto tarjoaa viihtyisiä reittejä ulkoiluun. Kävely- ja pyöräreitit ovat parhaimmillaan kauniita ja kutsuvia kuten Oulujoen suiston kävely- ja pyörätiet. Nuorten suosimat liikuntalajit hyödyntävät rakennetun ympäristön tiloja ja rakenteita luovasti. (Kuvat: Jenny Miettinen)

ARJEN LEIKKISÄ KAUNIS

Pauliina Rautio

KT. Pauliina Rautio on kasvatustieteen tohtori ja työskentelee tutkijatohtorina sekä Helsingin että Oulun yliopistoissa. Helsingissä hän työskentelee Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessa Kaupungin kanssa asujat – lapset ja nuoret osallistuvina asukkaina.

(Kuva: Pauliina Rautio)

Kaunis ja arki ovat muodikkaita ilmiöitä niin laajemmassa keskustelussa kuin tutkimusmaailmassa. Arkisuus, tavallisuus ja hetkellisyys tuodaan usein esille haastamaan alituista uuden tavoittelua ja kiirettä, mutta näin tehtäessä muodostetaan vain vasta-kohtapari, jonka kumpikin pää on kenties yhtä epätoivottava tai kaukana kenenkään koetusta todellisuudesta. Tavallinen ja arkinen ei välttämättä aina ole kaunista, mutta tavallisuus ja tuttuus luovat tilaisuuden leikkelyyn ja tekevät siten tilaa kauniille.

Arki itsessään on häilyvä ja pakeneva käsite. Arki on yhtä aikaa täysin aikaan ja ajan kulumiseen sidottu ilmiö, mutta samalla ajan määrittämättömissä. Arkea eivät ole pelkästään päivät maanantaista perjantaihin eivätkä arkiympäristöä pelkät työmatkat tai kotipiha. Arjesta puhuttaessa onkin mielekkäämpää kysyä miten se on, kuin mitä se on. Tällä tavalla tarkastelun kohteeksi nostetaan ihmisen toiminta arkiympäristössä. Arki ei vain tapahdu tai kulu, me tuotamme sitä toiminnallamme.

Estetiikka arjessa, käsitteen etymologisessa mielessä, tarkoittaa yksinkertaisesti arkisia aistihavaintoja. Esteettisiä havaintoja voivat olla näky karpäsentoukista kalanperkeissä tai hien maku hölkkääjän suussa. Kun puhutaan nimenomaan kauniista, tarkoitetaan esteettisesti miellyttävää ja positiiviseksi koettua. Yhdelle kaunista on ajan hampaissa rapistuva betoniseinä, toinen ei malta odottaa saman seinän purkamista.

Kauneus ei kuitenkaan ole yksinomaan katsojan silmässä. Sana ”kaunis” on kaikkien käytössä ja jotta sitä voisi merkityksellisesti käyttää, tulee suurimman osan meistä ymmärtää jotakuinkin samanlainen merkitys tuolle sanalle. Niinpä jokainen uusi ehdotettu sisältö kauniille on neuvottelua siitä miten sanaa tulisi käyttää. *Voiko villi, hoitamaton piha olla kaunis? Entä tiheä pajukko pyörätien varressa?* Kaunista arkiympäristöä rakennetaan ja hoidetaan esittämällä jatkuvasti uusia kysymyksiä.

Arjen esteettisestä hallinnasta puhutaan joskus orkestraationa: erilaisia elementtejä yhdistellään luovasti ja tunteella pikemminkin kuin strategisesti tulevaa ajatellen. Arjen kauniin orkestraatio on tapoja ja tekoja, joilla ei ole suunniteltua päämäärää ja joita määrittää usein onnekas sattumanvaraisuus: kun maasta löytyy käteen sopiva kivi tai pussista pyykin väreihin ja pihan kukkiin sopivat pyykkipojat. Tai kun arkiympäristön esineet ja oliot alkavat elää omaa elämäänsä ja niitä tervehditään, hoidetaan ja silittelään melkein tosissaan.

Yrjö Sepänmaa kirjoittaa arkisen esineympäristön inhimillistämisestä (*Estetiikka ja esineympäristö*, Alue & Ympäristö 1/2008). Siitä kun asioita, esineitä ja olioita ei kohdella vain välineinä johonkin, vaan niihin suhtaudutaan kuin inhimillisiin olentoihin. Inhimil-

listäminen on tehokas keino kietoutua ja kietouttaa itsensä merkityksellisiin suhteisiin arkiympäristönsä kanssa. Se on yksi keino esteettisen kiintymyssuhteen luomiseksi ympäristöönsä.

Kun tietyillä puilla alkaa olla luonteenpiirteitä ja autolla nimi, tai kun patsaat tervehtivät, puiston oikopolku yllättää ja se yksi betonitalo aivan selvästi murjottaa – silloin on kyseessä tuttu, arkinen ympäristö. Kuuluvuuden tunne arkiympäristöön syntyy, aivan kuten ihmissuhteissa, ajan ja vuorovaikutuksen kautta. Kun opimme ymmärtämään ympäristöämme eli toimimaan sen kanssa tarpeeksi hyvin, arki näyttättyy myös kauniina ja voimaannuttavana. Kun tietää, että alle kahdenkymmenen asteen pakkasen edellyttää kaksia villalapsia ja että pyöräily samassa säässä kysyy jo nahkakintaat siihen päälle.

Sepänmaa jatkaa vertaamalla kaaosta ja järjestystä ympäristössämme. Esineet ja oliot ovat tilallisia, olemassa tilassa ja siten tilallisessa suhteessa toisiinsa. Järjestämällä tulee ikään kuin keskustelleeksi ympäröivien esineiden ja olioiden kanssa, huoltaneeksi suhdettaan niihin. Kohde, jonka rakenne osoittautuu – tällaisen keskustelun kautta – ymmärrettäväksi, tulee todennäköisesti myös kauniimmaksi. Järjestyksestä on lyhyt matka Sepänmaan kolmantena esittämään ajatukseen kertymän ja kokoelman suhteesta. Kertymä syntyy ajattelematta, kokoelma vaatii kokoajalta ja kootuilta moniaistillista ja tunteellista suhdetta. Kaunis arkiympäristö vaatii välittämistä ja vaivannäköä: pysähtymistä, tilanteisiin tarttumista ja aitoa mielenkiintoa keskusteluun niin kanssaihmiesten kuin ympäristön kanssa.

Arjen kaunis kumpua onnekaista sattumista, leikkisästä asioiden uudelleen näkemisestä ja ajatusleikeistä, joissa maailma asettuu päälaelleen. Leikin ja kauniin liitto syntyy ennen kaikkea molempia määrittävistä päämäärättömyydestä. Kaunis riittää itsessään, sen ei välttämättä tarvitse tuottaa mitään tai ratkaista mitään. Leikin merkitys on niin ikään tapahtumassa itsessään. Leikille syntyy tilaa kun arkiympäristö on siinä määrin tuttu, että sitä voi alkaa kääntää, muokata ja kumota. Jotta osaisimme leikkiä ympäristömme kanssa, täytyy meidän tuntea se tarpeeksi hyvin. Homo ludensis, leikkivä ihminen, asuu niin taajamissa kuin kylissä. Leikkikavereiksi ja kauniin rakennusaineiksi luontuvat betoniseinämien ja kaiteiden ohella tuulenpuuskat tai uusi pöytäliina ja vanhat astiat.

Kaupunkiympäristöt ovat suuren ihmisjoukon arkiympäristöjä. Kaupunkisuunnittelussa painottuvat tehokkuus, kustannukset, käytettävyys ja myös esteettisyys, mutta näiden arkiympäristöjen suunnittelua ja hoitoa voisi entistä enemmän ohjata myös inhimillistäminen ja leikkisyys. Kaupunkeihin tarvitaan sinne tänne ripoteltuja tunnistettavia elementtejä, polkuja ja jalkakäytäviä jotka eivät tee suorita kulmia. Tarvitaan arvoituksia ja monikäyttöisyyttä, mahdollisuuksia yllätyä ja huvittua, tutustua ja leikkiä. Leikkisä tai kaunis ei ole turhaa tai tehotonta. Molemmat ovat ihmisen iästä riippumatta toimintaa, jota tehdään ja arvostetaan sen itsensä vuoksi ja jonka parissa viihdytään usein pyyteettä.

Arkiympäristön yksityiskohtia. Oulussa sähkömuuntamot piristävät katumaisemaa. (Kuvat: Pauliina Rautio)

Metsokangas 9A

"Ei koko ajan tarvi muuttaa paikkoja ja tuhota vanhaa. Ei ole järkeä tehdä uutta, jos on vielä vanhaa, joka toimii. Vanhaa voi kyllä uudistaa, mutta ei liikaa."

5. KULTTUURIYMPÄRISTÖN JA RAKEN- NUSPERINNÖN HOIDON KEINOT

KÄYTTÖ, YLLÄPITO JA KORJAAMINEN

Rakennetun kulttuuriympäristön säilyminen vaatii aktiivisuutta ja jatkuvaa hoitoa. Kiinteistönomistajalla on vastuu kiinteistönsä hoidosta: oikea-aikaisilla ja ammattitaitoisilla korjauksilla kiinteistön arvo säilyy. Arkinen remontti ja kiinteistönhuolto ovat hyvää rakennusperinnön hoitoa, kun kohteen erityispiirteet ja tyypilliset rakentamistavat otetaan huomioon.

Monet yhteiskunnan muutokset heikentävät rakennusperinnön säilyttämisedellytyksiä. Väestöltään vähenevillä alueilla talot saattavat jäädä tyhjilleen ja päästä rapistumaan. Kasvukeskuksissa puretaan vanhaa rakennuskantaa uuden tieltä. Maatalouden rakennemuutos on vaikuttanut tilojen määrään ja kokoon. Julkisen hallinnon uudelleenorganisoinnin myötä jää tyhjilleen muun muassa kasarmeja, sairaaloita, oppilaitoksia ja kunnantaloja.

KAAVOITUS

Kaavoitus luo perusedellytykset ympäristön rakentumiselle ja hoidolle, sillä sen yhteydessä määritetään alueiden käyttötarkoitus, rakentamisen määrä ja sijainti sekä asetetaan ympäristön laatua ja ominaisuuksia koskevat, rakentamisen myötä konkretisoituvat tavoitteet.

Asema- ja yleiskaavoituksesta vastaa kunta. Kaavoituksen yhteydessä kuntalaiset ja eri yhteisöt voivat osallistua kaavan tavoitteidenasetteluun ja vaikuttaa siihen, miten kulttuuriympäristö otetaan suunnittelussa huomioon. Kaavoituksen yhteydessä sovitetaan yhteen ympäristöä ja rakennusperintöä koskevia tavoitteita muiden tavoitteiden kanssa.

Asemakaavoitus voi luoda hyvät edellytykset rakennusperinnön hoidolle silloin, kun olemassa oleva ympäristö ja rakennuskanta on otettu kaavan lähtökohdaksi. Vanhentunut tai esimerkiksi epärealistisiin väestöennusteisiin perustuva kaava voi olla jopa rakennusperinnön säilymisen uhkana.

Niin sanottu kaivasuojelu eli maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuva suojelu on yleisin tapa suojella rakennuksia. Tiedot asema- ja yleiskaavoissa suojelluista kohteista saa kyseisen kunnan kaavoitusviranomaiselta.

Tuiran Koskitiellä sijaitsevan vanhan puusepän verstaan ulkopuolella leijaillee yhä puun ja tervan tuoksu. Yli sata vuotta vanha rakennus on siirretty 1930-luvun alussa Hieta- saaresta nykyiselle paikalleen, ja Oulun puusepänteollisuus aloitti siellä toimintansa vuonna 1931. Rakennus on edelleen alkuperäiskäytössä, tosin yritys on välillä vaihtunut. 1920-30-luvuilta olevat työstökoneet ovat remmivetoisia ja valurautarunkoisia. Ne toimivat edelleen alkuperäismootoreilla. (Kuvat: Jari Turunen (talttapora), Mari Kuukasjärvi (verstasrakennus))

(Lähde: Ympäristöministeriö, www.ymparisto.fi)

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOITON VAIKUTTAVAT LAIT

- Perustuslaki (731/1999)
- Laki rakennusperinnön suojelusta (498/2010)
- Kirkkolaki (1054/1994)
- Laki ortodoksisesta kirkosta (895/2006)
- Muinaismuistolaki (295/1963)
- Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999)
- Luonnonsuojelulaki (1096/1996)
- Laki ympäristövaikutusten arvioinnista (468/1994)
- Maantielaki (503/2005)
- Maa-aineslaki (555/1981)
- Laki kestävän metsätalouden rahoituksesta (1094/1996)
- Maa- ja metsätalousministeriön asetus maatalouden ympäristötuen erityistuista (647/2000)

VALTAKUNNALLINEN KULTTUURIYMPÄRISTÖSTRATEGIA

Valmisteilla olevan valtakunnallisen kulttuuriympäristöstrategian tavoitteena on luoda edellytykset kokonaisvaltaiselle kulttuuriympäristöpolitiikalle. Strategiassa otetaan huomioon kaikki kulttuuriympäristöön sisältyvät elementit ja vahvistetaan kulttuuriympäristön arvoa ja suojelua Suomessa. Lisäksi tavoitteena on edistää kansainvälisten sopimusten, kuten eurooppalaisen maisemayleissopimuksen kansallista toimeenpanoa.

Strategiassa huomioidaan kulttuuriympäristöön ja sen tulevaisuuteen vaikuttavat keskeiset ajankohtaiset haasteet, kuten väestö- ja elinkeinorakenteen muutokset sekä ilmastomuutos. Kulttuuriympäristöä tullaan tarkastelemaan myös resurssina, jonka taloudelliset ja hyvinvointia edistävät mahdollisuudet tulee ymmärtää entistä paremmin.

Valtakunnallinen kulttuuriympäristöstrategia laaditaan nyt ensimmäistä kertaa. Ehdotusta valmistelee työryhmä, jonka ovat nimittäneet opetus- ja kulttuuriministeriö ja ympäristöministeriö. Kulttuuriympäristöstrategian laatimisesta on linjattu hallitusohjelmassa. Strategiaehdotus valmistuu toukokuussa 2013, jolloin työryhmän toimikausi päättyy.

TIETO JA ARVOSTUS

Perustuslain (731/1999) mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.

Puutteellinen tieto ja rakennusperinnön vähäinen arvostus vaikuttavat niin kaavoitukseen kuin kiinteistöhoitoonkin. Piittaamattomuus ja hoitamattomuus ovat vakava uhka rakennuskannalle. Hyvä taloudellinen tilanne, sopiva käyttötarkoitus ja kulttuuriperinnön arvostus varmistavat rakennusperinnön säilymisen.

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELUN MAHDOLLISTAVAT ERITYISLAIT

1.7.2010 voimaan tulleen **rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain** (498/2010) tavoitteena on turvata rakennetun kulttuuriympäristön ajallinen ja alueellinen monimuotoisuus, vaalia sen ominaisluonnetta ja erityispiirteitä sekä edistää sen kulttuurisesti kestävää hoitoa ja käyttöä. Asemakaava-alueella tai alueella, jolle on päätetty laatia asemakaava, rakennetun kulttuuriympäristön suojelu toteutetaan ensisijaisesti maankäyttö- ja rakennuslain keinoin eli asemakaavoituksella.

Aiemmin voimassa olleiden säädösten (rakennussuojelulaki 60/1985 ja asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta 480/1985) nojalla tehdyt suojelupäätökset ovat voimassa, vaikka kyseiset säädökset onkin kumottu. Asetuksella suojellut kohteet löytyvät Museoviraston ylläpitämän Kulttuuriympäristön rekisteriportaalista.

Kirkkolain (1054/1994) ja **ortodoksisesta kirkosta annetun lain** (895/2006) mukaan kaikki ennen vuotta 1917 rakennetut evankelisluterilaiset ja ortodoksiset kirkolliset rakennukset ja hautausmaat sekä niihin liittyvät kiinteät rakenteet on suojeltu ilman erillistä päätöstä. Myöhemmin rakennetuista kirkollisista ympäristöistä suojelupäätöksen tekee kirkkohallitus, ortodoksisien kohteiden osalta kirkollishallitus. Tiedot suojelluista kirkollisista rakennuksista löytyvät kirkkohallituksesta/kirkollishallitukselta tai Museovirastosta.

Pappilat ja muut seurakunnalliset rakennukset sekä muiden kirkkokuntien rakennukset kuuluvat rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain tai maankäyttö- ja rakennuslain piiriin.

Muinaismuistolaki (295/1963) suojaa kaikki kiinteät muinaisjäännökset ilman erillistä päätöstä.

OULUN SALON VARJAKAN SAARISAHAYHDYSKUNTA

Oulunsalon Varjakan alue on valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö. Alueen rakennukset muodostavat harvinaisen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun saarisahayhdyskunnan. Rakennuskanta on yhtenäinen kokonaisuus, joka on pääosin rakennettu pystyhirsitekniikalla. Suunnittelijana toimi Oulun lääninarkkitehti Harald Andersin. Varjakalla on rikas teollinen historia. Alueella on sijainnut Franzénin suvun omistama purjelaivatelakka, yksi pohjoismaiden suurimmista saarisahoista sekä Oulu-yhtiön konepaja ja höyrylaivatelakka. Varjakassa on myös kansainvälisesti arvokas Akionlahden lintuvesi.

Oulunsalon kunta osti Varjakan vuonna 1987. Alueella on 22 arvokasta saha-ajan rakennusta. Kehittämistä on toteutettu pienin askelin. Toimenpiteitä ovat olleet historiallisten rakennusten peruskorjaukset saarella ja mantereella, sataman kehittäminen ja virkistysrakenteiden rakentaminen. Korjausten ensimmäinen vaihe toteutettiin 1990-luvun lopussa arkkitehti Helena Hirviniemen työn pohjalta. Oulunsalon kunta sai vuonna 2000 Oulun lääninhallituksen myöntämän viisikantapalkinnon Varjakan kartanon perusparannuksista. Vuonna 2009 alueelle tehtiin alueen kehittämistä linjaava yleissuunnitelma, ja vuonna 2012 Varjakan osayleiskaava sai lainvoiman. Varjakan kartanon viimeisen rakennuksen peruskorjaus valmistui vuonna 2012. Alueella on viime vuosina toteutettu useita Euroopan unionin hankkeita. Vuosina 2012 - 2014 EAKR -rahoituksella tehdään saaren rakennusten kuntokartoitukset, korjaussuunnitelmat ja käynnistetään peruskorjausten seuraava vaihe. EU -hankkeiden aikana asukkaiden ja käyttäjien osallistaminen on ollut tärkeä osa kehittämistä.

Tulevaisuudessa Varjakka on Oulun seudun tärkeä lähimatkailukohde, jossa on peruskorjattu historiallinen sahaympäristö, loma-asumista, merikeskuksena toimiva pienvenesatama ja ainutlaatuista luontoa. Varjakassa yhdistyvät työ, oppiminen, virkistäytyminen ja matkailu. Arkkitehtuuri, taide ja kulttuuri näkyvät alueella.

Ari Saine

Projektipäällikkö Varjakka -hankkeet

Varjakan alueen kehittäminen on ollut pitkä ja määrätietoinen prosessi. Varjakan konttorin kuistin rekonstruktio tekeillä vuonna 1996. Ala kuvassa sisäkaton korjaus. Sivun yläreunan kuvassa sahan paikalla olevaa losorantaa. (Kuvat: Helena Hirviniemi)

AVUSTUKSIA JA TUKIA KULTTUURI- YMPÄRISTÖN HOITOON:

AVUSTUKSET YMPÄRISTÖKASVATUSHANKKEILLE

Ympäristöministeriö myöntää avustuksia järjestöille, kouluille, kunnille ja yksityisille kulttuuriympäristön vaalimista edistäviin valtakunnallisiin ympäristökasvatushankkeisiin. Hakuaika on vuosittain lokakuussa.

Lisätietoja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksesta.
www.ymparisto.fi

PERINNEBIOTOOPPIEN HOITO

Tukea perinnebiotooppien hoitoon voi hakea alueen ELY-keskuksesta. Maatalouden ympäristötuen erityistuki on tarkoitettu maanviljelijälle tai rekisteröityneelle yhdistykselle perinnebiotoopin, arvokkaan viljelysmaiseman tai luonnon monimuotoisuutta ilmentävän kohteen vaalimiseen ja hoitoon. Kohteisiin, jotka eivät voi saada erityistukea, voi tukea myöntää alueen ELY-keskus.

ELY-keskukset myöntävät myös ns. ei-tuotannollisten investointien tukea arvokkaiden perinnebiotooppien alkuraivaukseen ja aitaamiseen. Tuettavia toimia voivat olla mm. kasvillisuuden rai-
vaus sekä rakennelmien kuten latojen ja aitojen kunnostus. Tukea voivat hakea sekä viljelijät että rekisteröityneet yhdistykset.

Lisätietoja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskuksesta.
www.ymparisto.fi. www.ely-keskus.fi

RAKENNUSTEN ENTISTÄMISAVUSTUS JA TUKI MUINAISJÄÄNNÖSTEN HOITOON

Museovirasto jakaa vuosittain entistämisavustuksia valtakunnallisesti merkittävien, kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten restaurointiin ja konservointiin sekä tukea muinaisjäännösalueiden hoitoon. Avustuksia myönnetään ensisijaisesti rakennussuojelulla suojeltuihin kohteisiin tai kohteisiin, joiden kunnostus edellyttää antikvaarista asiantuntemusta. Lisäksi tukea myönnetään muinaismuistolain mukaisiin kiinteisiin muinaisjäännöksiin. Hakuaika on vuosittain lokakuussa.

Lisätietoja Museovirastosta.
www.nba.fi/fi/avustukset

MUSEOIDEN HARKINNANVARAISET VALTIONAVUSTUKSET

Museoiden harkinnanvaraisten avustusten tavoitteena on turvata ei-ammattillisten museoiden kokoelmien ja rakennusten säilyminen, kokoelmien hyvä hallinta sekä tiedon välittäminen museoiden kokoelmista ja paikallisesta perinteestä. Avustusta voidaan myös myöntää paikallismuseotoiminnan kehittämiseen ja suunnitelmallisuuden edistämiseen. Avustuksia myönnetään museoille, jotka ovat kunnan, yhdistyksen tai säätiön omistuksessa ja jotka eivät kuulu lakisääteisen valtiosuuden piiriin (Museolaki 729/1992, 1166/1996).

Museoiden harkinnanvaraisia avustuksia myönnetään muun muassa museokokoelmien sähköiseen luettelointiin, kokoelmien konservointiin ja hoitoon, perusnäyttelyiden uusimiseen ja museotoiminnan suunnitelmiin, museorakennusten kunnostussuunnitelmiin ja -toihin, museorakennusten säilymiseen tai museotoiminnan edistämiseen. Osa avustuksista voidaan myöntää paikallismuseotoimintaa edistäviin hankkeisiin, joiden tavoitteena on uusien yhteistyömuotojen ja toimintatapojen sekä hyvien käytäntöjen löytäminen. Hakuaika on vuosittain lokakuussa.

Lisätietoja Museovirastosta.
www.nba.fi/fi/avustukset

AVUSTUS SUOMALAISEN KULTTUURIPERINTEEN TALLENTAMISEEN

Avustus on tarkoitettu suomalaisen kulttuuriperinteen, erityisesti maaseutu- ja työväenkulttuurin tallennusta ja esille saattamista koskeviin hankkeisiin. Avustusta voidaan myöntää kansalaisjärjestöille ja muille oikeustoimikelpoisille yhteisöille. Avustusta myönnetään suomalaisen kulttuuriperinnön keräämiseen, tallentamiseen ja esille saattamiseen. Hakuaika on vuosittain lokakuussa.

Lisätietoja Museovirastosta.
www.nba.fi/fi/avustukset

AVUSTUS SEURANTALOJEN KORJAAMISEEN

Seurantalojen korjausavustus auttaa taloja omistavia yhdistyksiä säilyttämään ja kunnostamaan talojaan ja siten parantamaan seurantalojen kulttuurihistoriallista arvoa sekä toimivuutta.

Seurantalojen omistajayhteisöt voivat hakea Suomen Kotiseutuliitolta seurantaloavustusta. Sitä voi saada vapaaseen kansalaistoimintaan tarkoitettujen seurantalojen korjaamiseen sekä siihen liittyvään selvitys- ja tarkastustyöhön. Rahoituksessa kiin-

nitetään huomiota sekä rakennuksen kulttuurihistorialliseen arvoon että kokoontumistilojen tarpeellisuuteen kansalaistoiminnan kannalta. Hakuaika on vuosittain syyskuussa.

Lisätietoja Suomen Kotiseutuliitosta
www.kotiseutuliitto.fi/seurantaloavustukset

AVUSTUS KUNTOARVION TAI KORJAUSSUUNNITELMAN LAATIMISEEN

Kunta voi myöntää korjausavustusta muun muassa kuntoarvion ja korjaussuunnitelman laatimiseen. Lisätietoja Oulun kaupungin yhdyskunta- ja ympäristöpalveluista.

www.ouka.fi/oulu/asuminen-ja-rakentaminen/korjausavustukset

HARKINNANVARAISET VALTIONAVUSTUKSET

Ympäristöministeriö ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten ympäristö ja luonnonvarat -vastualueet myöntävät harkinnanvaraisia avustuksia.

Ympäristöministeriön harkinnanvaraiset valtionavustukset on tarkoitettu valtakunnalliseen ympäristöjärjestötoimintaan, saaristoalueiden jätehuoltoon, aluearkkitehtitoimintaan, virkistysalueiden hankintaan, pohjaveden suojelusuunnitelman laatimiseen, tuulivoimarakentamista ohjaavien kaavojen laatimiseen sekä asunto- ja rakennusalan järjestöille niiden tekemään valitus- ja neuvontatyöhön.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten ympäristö ja luonnonvarat -vastualueet myöntävät avustuksia rakennusperinnön hoitoon, saariston ympäristönhoitoon, tunturialueiden jätehuoltoon sekä haja-asutusalueiden jätevesineuvontaan. Lisätietoja aluehallinnon myöntämistä avustuksista saa näiden www.sivuilta. www.ely-keskus.fi

www.ymparisto.fi

EU:N RAKENNERAHASTOJEN TUET

Euroopan unionin rakennepolitiikan tavoitteena on vähentää alueiden välisiä taloudellisia ja sosiaalisia eroja. EU toteuttaa alue- ja rakennepolitiikkaa rakennerahastojen välityksellä. Niistä voi saada tavoiteohjelmien mukaisiin hankkeisiin osarahoitusta. Rahoituksen saaminen edellyttää lisäksi kansallista rahoitusta ja hakijan omarahoitusosuutta. Nykyinen rahastokausi kestää vuoden 2013 loppuun. Euroopan unionin uuden rakennerahastokauden 2014-2020 valmistelu on käynnissä, mutta sen mukanaan tuomista rahoitusmahdollisuuksista ei vielä tämän työn painoon mennessä ole tarkempaa tietoa.

Lisätietoja Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus.

www.ely-keskus.fi/fi/ELYkeskukset/pohjoispohjanmaaney/EUasiat

MAASEUDUN PAIKALLISTEN TOIMINTARYHMIEN RAHOITUS

Maaseudulla toimintaympäristön kehittämiseen voi saada rahoitusta paikallisten toimintaryhmien kautta. Jokaisella toimintaryhmällä on oma seudullinen ohjelmansa, jonka painopisteisiin ja logiikkaan hankkeen tulee sovitua. Toimintaryhmä päättää hankkeiden rahoituksesta. Haku on jatkuva. Myös paikallisten toimintaryhmien ohjelmakausi päättyy 2013, ja uuden toimintakauden 2014-2020 valmistelu on käynnissä. Oulu kuuluu JoMMA ry:n toiminta-alueeseen.

Lisätietoja saa ELY-keskuksesta ja JoMMA ry:stä.

www.jomma.fi/fi/jomma-ry

www.ely-keskus.fi

KULTTUURITILOJEN PERUSTAMIS- JA KORJAUSAVUSTUS

Avustusta voidaan myöntää tilojen rakentamiseen, hankkimiseen ja peruskorjaukseen. Hankkeeseen voi sisältyä mainittuihin toimenpiteisiin liittyvää irtaimen omaisuuden hankintaa. Ensimmäisistä avustuksista myönnetään peruskorjaushankkeisiin.

Avustusta voidaan myöntää kunnille, kuntayhtymille, kuntien hallinnassa oleville yhteisöille, säätiöille, yhdistyksille sekä valtionosuuslaitoksien ylläpitäjille, mutta ei valtiolle, seurakunnille, uskonnollisille yhteisöille tai yksityisille henkilöille.

Lisätietoja opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

www.okm.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/avustukset

SÄÄTIÖT JA RAHASTOT

Säätiöt ja rahastot voivat myöntää rahaa esimerkiksi perinteen keruuseen, kylätapahtumille tai arvokkaan kohteen hoitoon. Yleensä apurahat myönnetään yksittäiselle ihmiselle tai työryhmälle ja niiden hakuajoista kuulutetaan lehdissä.

Esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntarahasto ja Oulun kaupungin kulttuurirahasto jakavat apurahoja kulttuuritoimintaan.

www.ouka.fi/oulu/kulttuuri-ja-kirjastot/kulttuuriapurahat-ja-avustukset

<http://www.skr.fi>

	TOIMIJAT	OHJELMAT	TAVOITTEET	TEHTÄVÄT
KANSALAISTASO VASTUU OMASTA YMPÄRISTÖSTÄ				
- hoitaa	- yksityiset kansalaiset - omistaja, haltija - kylätoimikunnat, asukasyhdistykset - kotiseutu- ja kulttuuriyhdistykset ym. - yhteisöt	- henkilökohtainen näkemys - kyläsuunnitelmat - yhteisöaloiteohjelmat (LEADER ym.)	- oman ympäristön arvojen ja ongelmien tiedostaminen - elinkeinollisen hyödyn oivaltaminen - toimintamahdollisuuksien ja -tapojen tuntemus - ympäristöä vaaliva omaehtoinen toiminta ja yhteistyö	- oman ympäristön asiantuntemus - ylläpito, kunnostaminen, rakentaminen - ympäristön ja maiseman hoito - perinteen jatkaminen ja tallettaminen
KUNTATASO VASTUU PAIKALLISESTA YMPÄRISTÖSTÄ				
- toteuttaa	- kuntalaiset - luottamushenkilöt ja kunnan viranomaiset - kunnan kulttuuriympäristön yhteistyöryhmä - paikallismuseot - koulut, oppilaitokset	- kulttuuriympäristöohjelmat - kuntastrategiat yhteistyöryhmä - paikallisagendatviranomaiset	- paikallisten arvojen ja tavoitteiden määrittely - identiteetin vahvistaminen - kulttuuriympäristön vetovoimaisuuden ja taloudellisen hyödyn yhdistäminen - kunnan kehittäminen kulttuuriympäristöarvoja säilyttäen ja niihin tukeutuen	- kulttuuriympäristöinventoinnit - kaavoitus ja sen uusiminen - rakentamisen ohjaus ja valvonta - ympäristötietoisuuden lisääminen - ympäristönhoitohankkeet - paikallisen asiantuntemuksen turvaaminen
ALUETASO VASTUU ALUEELLISEN YMPÄRISTÖNHOIDON EDISTÄMISESTÄ				
- ohjaa	- Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus - Kulttuuriympäristötoimikunta - Pohjois-Pohjanmaan taidetoimikunta - Pohjois-Pohjanmaan liitto - Oulun museo- ja tiedokeskus - Pohjois-Pohjanmaan museo - Pohjois-Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus - ProAgria - Metsäkeskus	- Pohjois-Pohjanmaan kulttuuriympäristöohjelma - aluekehittämisohjelmat - rakennerahasto-ohjelmat - maaseutuohjelma - metsäohjelma - Pohjois-Pohjanmaan kulttuuristrategia	- kansallisten ja alueellisten tavoitteiden yhdistäminen ja välittäminen paikallis tasolle - alueellisten arvojen määrittely ja vahvistaminen - kulttuuriympäristön laadun parantaminen - riittävän rahoituksen ja henkilöstön varmistaminen - yhteistyön lisääminen	- alueellisen asiantuntemuksen turvaaminen - maakuntakaavoitus, aluekehittäminen - kuntien ohjaus - tiedotus- ja julkaisu toiminta - koulutus, neuvonta, ympäristökasvatus - inventointi, tutkimus - rahoituksen suuntaus - suojelupäätökset
KANSALLINEN TASO VASTUU SUOMALAISEN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SÄILYMISESTÄ				
- luo edellytyksiä	- ympäristöministeriö, YM - sisäasiain ministeriö, SM - opetusministeriö, OPM - Museovirasto, MV - maa- ja metsätalousministeriö, MMM - liikenneministeriö, LM (Tiehallinto) - oikeusministeriö, OM - valtakunnalliset järjestöt	- hallitusohjelma - valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet - kansallinen kulttuuriympäristöstrategia - maisema-alue työryhmän mietintö - arkkitehtuuripoliittinen ohjelma - rakennusperintöstrategia ja -ohjelma - maaseudun rakentamisen kehittämisstrategia - museopoliittinen ohjelma - Tiehallinnon ympäristöohjelma - järjestöjen ympäristöohjelmat	- kansainvälisten ja kansallisten tavoitteiden yhdistäminen - kulttuuriympäristön hoidon ja hoitoedellytyksien turvaaminen - alueiden käytön ja rakennetun ympäristön kehittäminen (YM) - maakuntien kehittäminen (SM) - muinaisjäännösten ja rakennusperinnön säilyttäminen (MV) - maaseudun kehittäminen (MMM) - tieympäristöjen kehittäminen (LM)	- painopisteiden määrittely - taloudellisten resurssien ohjaus - tiedotus- ja julkaisu toiminta - aluehallinnon ohjaus - tiedonhallinnan kehittäminen - koulutuksen koordinointi - tutkimus - lainsäädäntö
KANSAINVÄLINEN TASO VASTUU YHTEISESTÄ YMPÄRISTÖSTÄ				
- linjaa	- kansalaisten, kuntien, järjestöjen, yhteisöjen, maakuntien ja valtioiden välinen yhteistyö	- maisemaa ja kulttuuriympäristöä koskevat yleissopimukset - UNESCO:n Maailmanperintösopimus - ICOMOSin julistukset - YK:n Rion sopimus	- kulttuuriperinnön säilyminen - kansallisten kulttuuripiirteiden vahvistaminen - kulttuurin merkityksen vahvistaminen taloudellisena voimavarana	- maailmanperintökohteiden nimeäminen ja luettelon ylläpito - sopimukset ja ohjelmat

KULTTUURIYMPÄRISTÖTOIMIJOITA

Valtaosa suomalaisista osallistuu kulttuuriympäristön säilyttämiseen joko rakennusten, maan tai metsän omistajina, niiden käyttäjinä tai säilyttämisestä päättäjinä. Käytännön kunnostamisen ja korjaamisen parissa toimivien joukkoon kuuluu monien eri ammattien osaajia, remonttien yleismiehistä pitkälle erikoistuneisiin taitajiin, niin rakennusalalla kuin koulutuksen ja hallinnonkin piirissä.

Omistajat kantavat suurimman vastuun kulttuuriympäristön hoitamisesta ja vaalimisesta. Yksityisessä omistuksessa on arviolta puolet maamme rakennusperinnöstä. Asukkaat ja kansalaistoiminnan yhdistykset vaikuttavat ottamalla kantaa ja tekemällä esityksiä. Yhdistyksiä toimii niin paikallisella kuin alueellisella ja valtakunnallisellakin tasolla.

Kunta on keskeinen toimija kulttuuriympäristöjä koskevassa päätöksenteossa, valituksessa ja käytännön hoitotoiminnassa. Kunnat vastaavat alueensa maankäytönsuunnittelusta ja kaikesta rakentamisen ja purkamisen valvonnasta. Ne vastaavat myös korjausneuvonnasta. Kunnat ovat lisäksi päättämässä rakennusperinnön kohtalosta arvokkaiden kohteiden ja alueiden omistajina. Kuntien koulu- ja kulttuuritoimi luo pohjan suomalaisten rakennusperintötietoisuudelle.

Alueellisia tärkeitä toimijoita ovat elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, maakuntaliitot sekä maakuntamuseot. Oulun alueella myös esimerkiksi Pohjois-Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus PORA tekee tärkeää työtä rakennetun ympäristön hyväksi. Valtiollisella tasolla päävastuu rakennusperinnön vaalimisesta on opetus- ja kulttuuriministeriön ja ympäristöministeriön hallinnonaloilla, maaseutuympäristön osalta myös maa- ja metsätalousministeriöllä. Museovirasto on keskeinen valtiollinen asiantuntijataho. Pohjois-Pohjanmaan museo hoitaa osittain Museoviraston tehtäviä yhteistyösopimuksen perusteella. Eri tason oppilaitokset kouluttavat osaavia ammattilaisia kulttuuriympäristön hoito- ja asiantuntijatehtäviin.

(Lähde: www.rakennusperinto.fi)

Yhteisestä ympäristöstä huolehtiminen on perustuslain mukaan jokaisen vastuulla. Viereisen sivun taulukkoon on koottu, millä eri tasoilla kulttuuriympäristöstä huolehditaan.

Omistajilla on suurin vastuu kulttuuriympäristön säilyttämisestä ja hoitamisesta. (Kuva: Sauli Kosonen)

Pohjois-Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus PORA neuvoo kaikissa korjausrakentamiseen liittyvissä kysymyksissä. PORAn neuvonta on maksutonta, kaupallisesti riippumatonta, mutta se ei ole viranomaistoimintaa. Neuvonta perustuu moniarvoisuuteen sekä kestäväan kehitykseen. Pohjois-Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus ei anna lausuntoja eikä tee suunnittelua. Vastauksia PORASTA voi saada hyvin erilaisiin kysymyksiin, ja useimmin kysytään muun muassa rahoitukseen, teknisiin ratkaisuihin tai historian ja arkkitehtuurin aiheita koskevia kysymyksiä. Myös rakennusalan toimijoiden yhteystietoja kysytään. PORA:n verkkosivuilta löytyy myös korjausrakentamisen eriosa-alueita käsittelevä tietopankki.

KANSALAISTASO

- hoitaa

VASTUU OMASTA YMPÄRISTÖSTÄ

TOIMIJAT

- yksityiset kansalaiset
- omistaja / haltija
- kylätoimikunnat / asukasyhdistykset
- kotiseutu- ja kulttuuriyhdistykset
- yhteisöt

YHDISTYKSIÄ OULUSSA

- ProAgria Oulu
- Maa- ja kotitalousnaiset, Oulu
- Suomen luonnonsuojeluliitto
> alaosastot alueella
- Asukas- ja kotiseutuyhdistykset
- Kylätoimikunnat / Asukastuvat
- Pohjois-Suomen Safa
- Metsänhoitoyhdistykset
- 4H-yhdistykset

KOTISEUTUSEUROJA OULUSSA

- Oulu-seura ry
- Oulun historiaseura ry
- Pohjois-Pohjanmaan museoyhdistys ry
- Oulujoki-Seura ry
- Haukipudas-Seura ry
- Kotiseutuseura Oulunsalo ry
- Kiiminki-Seura ry
- Ylikiimingin kotiseutuyhdistys ry

KUNTATASO

- toteuttaa

VASTUU PAIKALLISESTA YMPÄRISTÖSTÄ

TOIMIJAT

- kuntalaiset
- luottamushenkilöt ja kunnan viranhaltijat
- paikallismuseot
- koulut, oppilaitokset

PÄÄTTÄJÄT

- valtuusto
- hallitus
- lautakunnat

VIRANHALTIJAT

- yleiskaavoitus
- asemakaavoitus
- rakennusvalvonta
- maaseututoimi
- kulttuuritoimi
- sivistystoimi
- Kaupunkikuvatyöryhmä
- Rakennussuojelutyöryhmä
- Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma
- BusinessOulu

MUSEOKOhteita Oulussa

- Ainola
- Oulun taidemuseo
- Turkansaari
- Kierikkikeskus
- Merimiehenkotimuseo
- Pateniemen sahamuseo
- Oulunsalon kotiseutumuseo
- Oravan koulumuseo
- Linnan kellari
- Haukiputaan kotiseutumuseo
- Ylikiimingin kotiseutumuseo

ALUETASO

- ohjaa

VASTUU ALUEELLISEN YMPÄRISTÖNHoidon Edistämisestä

TOIMIJAT

- Pohjois-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
- Kulttuuriympäristötoimikunta
- Pohjois-Pohjanmaan liitto
- Oulun museo- ja tiedekeskus
Pohjois-Pohjanmaan museo
Pohjois-Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus
- Tieliikennekeskus, Oulu
- Pohjois-Pohjanmaan Metsäkeskus
- Pohjois-Pohjanmaan taidetoimikunta
- Hallinto-oikeus
- Oulun seudun ympäristötoimi

Oppilaitokset Oulussa

- **Oulun yliopisto** / Arkkitehtuurin osasto / Maantieteiden laitos / Arkeologia / Historia/ Kulttuuriantropologia / Ympäristötekniikka
- **Oulun ammattikorkeakoulu** / Luonnonvara- ja ympäristöala / Maisemasuunnittelun koulutus-ohjelma ja Tekniikan ala / Korjausrakentaminen
- **Oulun seudun ammattiopisto** / Pikisaaren yksikkö / Ympäristön suunnittelun ja rakentamisen ko, artesaani (rakennusrestaurointi)
- Lukiot, perusopetuksen koulut, varhaiskasvatus, luonto- ja kuvataidekoulut, kansalaisopistot

KANSALLINEN TASO

- luo edellytyksiä

VASTUU SUOMALAISEN KULTTUURIYMPÄRISTÖN SÄILYMISESTÄ

TOIMIJAT

- ympäristöministeriö, YM
- opetusministeriö, OPM
- Museovirasto MV
- maa- ja metsätalousministeriö, MMM
- sisäasianministeriö, SM
- liikenneministeriö, LM (Tiehallinto)
- oikeusministeriö, OM
- Merenkulkulaitos
- Metsähallitus

VALTAKUNNALLISET JÄRJESTÖT

- Suomen Kotiseutuliitto
- Suomen kulttuuriperinnön tuki
- ICOMOS
- DoCoMoMo
- Suomen rakennustaiteen seura
- Taidehistorian seura
- Suomen muinaismuistoyhdistys
- Suomen kaupunkitutkimuksen seura
- Yhdyskuntasuunnittelun seura
- Alue- ja ympäristötutkimuksen seura
- SAFA

VALTAKUNNALLISIA PÄÄTÖKSIÄ JA OHJELMIA

- Valtioneuvoston periaatepäätös valtakunnallisesti arvokkaista maisema-alueista (1995)
- Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma (1998)
- Museoviraston ja Stora Enson laatima sopimus Stora Enson Teollinen perintö (1997)
- Sopimus valtakunnallisesti merkittävien rautatieasema-alueiden suojelusta (1998)
- Valtakunnallinen rakennusperintöstrategia ja –ohjelma 2000
- Museopoliittinen ohjelma 2000
- Valtakunnalliset alueiden käyttötavoitteet 2000
- Hallitusohjelma 2003
- Suomen Tammi (1998-2004)
- Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma (2005-2008)
- Tiehallinnon ympäristöohjelma (2010)
- Valtioneuvoston maaseutustrategia ja –ohjelma (2007-2013)
- Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä (RKY 2009)
- Valtakunnallinen kulttuuriympäristöstrategia (valmisteilla)

KANSAINVÄLINEN TASO

- linjaa

VASTUU YHTEISESTÄ YMPÄRISTÖSTÄ

TOIMIJAT

- kansalaiset, kunnat, järjestöt, yhteisöt, maakunnat ja valtiot ja niiden välinen yhteistyö

KANSAINVÄLISIÄ SOPIMUKSIA

- UNESCO (Maailman perintösopimus, 1972)
- ICOMOS (Venetsian julistus, 1964) (Firenzen julistus, 1982) (Julistus historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta, 1987) (Julistus arkeologisen perinnön hoidosta, 1990)
- DOCOMOMO
- ICCROM
- YK:n ja Rion sopimus (1992)
- Euroopan unioni
- Pariisin sopimus (1954)
- Haagin sopimus (1954)
- Euroopan neuvoston periaatteet Euroopan rakennusperinnön suojelulle (1975)
- Granadan sopimus (1985)
- Maltan sopimus (1992)
- Eurooppalainen maisemayleissopimus (Suomessa laki voimaan 2006)
- maisema- ja kulttuuriperintöä koskevat yleissopimukset

Kotiseutuyhdistykset tekevät tärkeää työtä kulttuuriympäristöjen hyväksi. Kuvissa yksityiskohdat Ukkolasta, O. Jauhiaisen museosta ja Koitelista.

KOTISEUTUTYÖ JA KIIMINKI

Pienikokoinen Kiiminki on hyvä esimerkki alueesta, jossa muutokset ovat olleet ja ovat sitä yhä enenevässä määrässä voimakkaita, maaseutumainen alkupe-
räisrakente muuttuu suuren kaupungin kupeessa ripeästi väkiluvun kasvaessa.
Siksi onkin syytä olla huolissaan perinteisen kulttuurimaiseman kohtalosta.

Maa- ja metsätalous, jotka aiemmin antoivat pääasiallisesti leivän, ovat enää
varsin pieniä työnantajia. On vaarana, että nyt sukupolvien kehityksessä kunta
menettää omalaatuisuutensa, vanhan maaseutumaisen kulttuuriperintönsäkin.

Kirkonseutu on saanut erityissuojelua seurakunnan toimesta, ja näin on saatu
säilytettyä pitäjän varhaishistoriaa mallikkaasti, uuden seurakuntakeskuksen
kanssa. Hatun noston arvoinen asia!

Vanha kirkko kiviaitojen ympäröimine hautausmaineen, pitäjän ensimmäiset
koulut ja uusi seurakuntatalo ovat hyvin vaalittua kulttuuriperintöä ja koko alue
todellista kulttuuriympäristöä.

Kiiminki-Seura on pyrkinyt muistamaan ja painottamaan vanhoja kohteita laat-
tojen avulla. Edellä mainitut seurakuntakeskuksen vanhat koulut, yksityisvoim-
in säilytetty Ukkolan vanha kievari ympäristö rautasillan kupeessa, Huttuky-
län vanha koulurakennus, akateemikkomme Oskari Jauhiaisen syntymäkoti ja
nykyisin puistomaiseksi muokattu Koiteli ovat tällaisiksi valittuja kohteita.

Koiteli, joka kertoo todella vanhasta ajasta silokallioineen, on kunnan tunne-
tuin luontokohde, tavallaan myös kulttuuriympäristöön luettavissa, kunhan
sen napakasti vanhoista ajoista kertova historia muistetaan. Reilun vuosisadan
takainen toiminta on jäänyt valitettavasti, täysin kauniin luonnon peittoamaksi,
ja alueesta on muotoutunut nykykulttuurin tarjontapaikka.

Olen varma siitä, että kylä- ja kotiseutuyhdistysten merkitys korostuu jatkossa
- jos aiotaan säilyttää jotakin paikallista tai saada aikaan oman nurkan elämään
vetoa. Pieni Kiiminki saattaa hukkua suuren uuden Oulun sisällä ilman paikalli-
sia tukistelijoita.

Juha Viramo
Kiiminki-Seura ry

(Kuva: Timo Lajunen)

KULTTUURISIILO

Kulttuurisiilo sijaitsee Meri-Toppilassa. Sen on suunnitellut arkkitehti Alvar Aalto 1920-luvulla. Siilo valmistui sellutehtaan hakesiiloksi vuonna 1931-32. SR1 suojellulle Siilolle on etsitty vuodesta 1985 käyttötarkoitusta. Vuonna 2009 joidenkin oulu-laisten pyynnöstä Kulttuurivoimala alkoi valmistella siilon kunnostamista yhteisö-, ympäristö- ja mediataiteen keskuksesi, joka toimisi samalla ympäröivän asuinyhteisön kohtaamispaikkana.

Oulun kaupungin eri hallintokunnat lähtivät mukaan hankkeen suunnitteluun. Arkkitehtiopiskelija Heikki Riitahuhta teki suunnitelman Siilon kunnostamiseksi ja Kulttuurivoimala ry alkoi vähin erin kunnostaa rakennusta ja purkaa sisältä vaarallisia rakenteita.

Rakennusta suunnitellaan lisäksi visuaalis-ekologisen hajaautetun energiatuotannon osaksi. Energiatuotanto sovitetaan rakennuksen muotoon ja rakenteisiin soveltuvaksi. Lopputuloksena on energiaitsenäinen yksikkö.

Siilon lähiympäristöön rakennetaan yhteisöllisin menetelmin toiminnallinen taidepuisto. Piha-alue muuttuu hallituksi oleskelualueeksi. Itse rakennuksen ulkonäköön ei puututa.

Siiloon on käynyt tutustumassa taiteilijoita, arkkitehteja ja sekä kulttuurialan toimijoita että vaikuttajia eri puolilta maailmaa.

Kulttuurisiiloa kunnostetaan pienin askelin siten, että se on koko ajan lisääntyvässä aktiivikäytössä soveltuvien osien. Siilossa on ollut paikallisia, kansallisia ja kansainvälisiä näyttelyitä, tapahtumia ja seminaareja. Rakennus on valaistu osana aleen katuvalaistusta.

Kari Lunnas
puheenjohtaja
Kulttuurivoimala – Culture Power Station ry

Kulttuurisiilo tarjoaa puitteet taiteelle ja kaupunkikulttuurille.
(Kuva: Kulttuurivoimala – Culture Power Station ry)

OULUN ASEMARAKENNUSTEN SIIRTÄMINEN

Ostimme Toppilan asemarakennusalueen vuonna 2008. Kunnostimme asemarakennuksen ja kunnostustyötä tehdessämme löysimme monta mielenkiintoista historiallista kirjettä, valokuvaa ja tarinaa, jotka ovat arvokkaita kerrottavaksi tuleville sukupolville.

Käynnistimme Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston kanssa opinnäytetyösarjan rautatieasema-alueen tulevasta käytöstä. Tällöin heräsi ajatus matkakeskuksen alle jäävien puurakennusten siirtämisestä tontillemme. Pohdimme asiaa hetken ja huomasimme vision rautatierakennusten muodostamasta miljööstä sopivan Toppilan asemalle.

Toteutus olikin hetken huumassa ajateltua hankalampi. Katselmoimme rakennukset ja totesimme vanhan toimistorakennuksen sekä Huvikummun olevan kunnoltaan hyviä ja siirrettävissä kohtuullisin toimin. Seuraavaksi piti ostaa siirrettävät rakennukset ja suunnitella siirto. Paljon kului aikaa ja rahaa, kun yritimme valmistella rakennusten siirtoja rungoiltaan kokonaisina lavettikuljetuksina ja nostoina. Vaikka liikenne-esteistä olisi selvitty purkamalla portaalit, kokonaisena tapahtuvan siirron esti Tuiran siltojen heikko kantavuus. Toimistorakennus oli siirrettävä hirsi hirreltä purettuna ja Huvikumpu paloiksi viipaloituna.

Tiukkaa teki myös matkakeskuksen toteuttajan kanssa sovittu aikataulu, jonka mukaan siirtoalue tuli olla paljaana ja siivottuna kahden kuukauden kuluttua aloituksesta. Samaan aikaan oli rakennettava Toppilaan perustusanturat graniittikivien siirtoa varten. Pysyimme aikataulussa.

Oulun matkakeskuksen alle jäävien vanhojen asemarakennusten siirtäminen Toppilaan vaati monta työvaihetta. (Kuvat: Venanzia Rizzi)

Koko siirtoprosessi on ollut haastava ja opettavainen tarina, jossa alkuperäinen kustannusarvio on nelinkertaistunut. Vanhojen rakennusten siirto on uudisrakentamiseen verrattuna kallista touhua. Positiivisin yllätys on ollut viranomaisten toiminta prosessissa. Olemme saaneet hyviä neuvoja ja tukea eri ratkaisujen suunnittelussa. Poikkeamismenettelylupa-asiat sujuivat hyvässä yhteishengessä. Museoviranomaisten kanta pyrkiä mahdollistamaan tulevat asuin- ja toimistotoiminnot siirrettävissä rakennuksissa on Suomen mittakaavassa poikkeuksellisen avarakatseinen.

Nyt, vuonna 2012 Toppilan asema-alueen neljä alkuperäistä rakennusta; asematalo, talli, varasto ja maakellari ovat saaneet kaksi uutta rakennusrunkoa. Toiset kaksi rakennusta siirretään muutaman vuoden kuluttua, jonka jälkeen asema-alue on valmis ja sisältää 1400 rakennusneliötä.

Asema-alueella toimii tällä hetkellä kaksi toimistoa. Siirrettyihin rakennuksiin sijoitetaan asumista, lisää toimistoja, päiväkotia ja kahvila. Haaveena on löytää vanha salonkivaunu tontilla sijaitsevalle raiteelle täydentämään asemamiljöötä ja muistuttamaan ohikulkijoita alueen aiemmasta toiminnasta, rautatieliikenteestä.

Toppilansalmen asemakaava sai lainvoiman vuonna 2010. Kaavassa on suojeltu monta vanhaa puurakennusta. Muutoin alue muuttuu muotoaan täysin – teollisuuspainotteinen satama-alue kehittyy yli 5000 asukkaan kotipiiriksi. Tässä piirissä nämä vanhat, säilytetyt ja siirretyt rakennukset muistuttavat alueen historiasta ja luovat pienimuotoista kauneutta uuden modernin rakentamisen yhteydessä.

Venanzia Rizzi ja Ari Tuutti

YMPÄRISTÖN SIELU JA MISTÄ SE KOOSTUU

Minna Joenniemi

Kulttuuritoimittaja, YLE. Kirjoittaja on ideoinut ja ollut toimittamassa Yle Teemalla esitettyä televisiosarjaa Suojele minua!, joka käsitteli vuosina 2010-2011 rakennussuojelua.

Martinniemen sahanpiippu.

Rakennettu ympäristö kertoo tarinoita. Luen Oulun välittämiä viestejä Yle Teemalle rakennussuojeluohjelmaa tehneen ihmisen silmin sekä oululaisen lapsenlapsena. Minusta Oulu on tummine jokineen, patosiltoineen, Hupisaarineen ja korkeine taivaineen poikkeuksellisen aistikas kaupunki. Mutta rakentamisen kulttuuri Oulussa herättää tutun ristiriitaisia tunteita.

Näin juttelee Oulun tori, uuden Oulun keskipiste. Vanhoja aittoja on siirrelty torilla surutta, mutta ne ovat olemassa. Ne muistuttavat ajoista, jolloin kauppaa tultiin käymään vierailta meriltä ja syvältä maakunnasta. 60-luvulla torille tömähti kaksi suurta kulttuurilaitosta. Nyt modernit laatikot näyttävät nostalgisilta, entisen tulevaisuuden muistomerkeiltä, joissa on kuitenkin vireää toimintaa. Puutalot torin laidalla kallistelevalvat. Jos ne palaisivat yöllä, kukaan ei oikeasti yllättyisi. Torikortteleiden tuhopolttoja ei ole unohdettu Oulussa eikä sen ulkopuolella. Vanhaa on myös herätetty henkiin. Uusi Seurahuone on uuden ajan porvarin, joka jättää nyt toriin jäljen IT-buumista.

Torissa on monttu. Kaupunginalaiset kallioparkit ovat muotia ja Oulussa ollaan muotitietoisia. Pyöräilyn suhteen on oltu jopa trendejä edellä. Kevyenliikenteen silta kohti Pikisaarta on osa erittäin toimivaa pyörätieverkostoa. Torin takana loistaa joulukuusi-mainen tehdas. Sen vieressä horisonttia halkovat tuulivoimalat. Puhaltavatko ne uusia tuulia? Katson toria poliisipatsaan vieressä. Pidän sitä kädestä. Sillä tuntuisi olevan sielu.

Minkä virallisen suojelun katveeseen jäävän rakennuksen tai rakennetun ympäristön sielun toivoisit säilyvän tuleville sukupolville? Esitimme kysymyksen tv-katsojille. Ehdotusten pohjalta tehtiin Suojele minua! nimistä tv-sarja rakennussuojelusta Yle Teemalle vuosina 2010 ja 2011. Saimme vastauksia yli 600. Toimitus ei määritellyt, mitä sielu tarkoittaa, mutta ehdotusten perusteluista näki, että katsojat ymmärsivät. Sarjan nimi viittaisi siihen, että ohjelmaan valittu kohde olisi ainutkertainen, persoonallinen "minä", joka ikään kuin pyytää tulla suojelluksi. Suojele minua! viittasi myös suojelua ehdottavan motiiveihin. Jos ehdotettu kohde katoaisi, sen mukana tuhoutuisi pala ehdottajan henkilöhistoriaa tai hänelle tärkeitä arvoja. *"Ihmiset haluavat suojelle sitä, mitä nykyaika ei pysty uudestaan synnyttämään."* tiivistä arkkitehti ja yksi ohjelman kolmesta juontajasta Tuomas Toivonen.

Ohjelmaan valittiin 30 kohdetta. Niistä neljä oli uuden Oulun alueelta. Haukiputaalla suojelijat halusivat säästää Martinniemen sahan piipun. *"Jos piippu puretaan, on kuin viettäisiin arvostus niiltä ihmisiltä, jotka miltei sadan vuoden aikana työskentelivät sahallä",* muusikko Jukka Takalo perusteli suojelemista.

SOK:n funkisvarastossa Oulussa työskentelee kulttuurintekijöitä. Rakennus on suojeltu, mutta sehän ei tee automaattisesti autuaaksi. Suojele minua! –sarjassa suuri valkoinen

varasto oli mukana paikkana, jonka iso hallitila kaipasi lisää käyttäjiä, jotta rakennus pysyisi vireänä. Sen uusi sielu ja merkitys Oulussa vahvistuivat.

Hailuodossa Marjaniemen kulttuurihistoriallisesti merkittäväksi luokiteltua maisemaa uhkaa uusi kaava ja halu tehostaa matkailua. Tuomas Toivonen kysyi, voisiko matkailua lisätä hallitusti asteittain rantaviivaa rikkomatta ja alueen rakennuskannan huomioiden.

Suojele minua! sai paljon matkustamisen muuttumiseen liittyviä ehdotuksia. Oulussa aseman alueelta oltiin purkamassa viisi puurakennusta ja kivikukko uuden matkakeskuksen alta. Suojele minua –jakson kuvausten jälkeen kaksi aseman puutaloista pelasti. Arkkitehti Venzia Rizzi yhteistyökumppaneineen siirretti ne Toppilaan. Siellä ne kertovat tarinaa suomalaistuneesta italialaisarkkitehdista, joka näki pohjoismaisen puuarkkitehtuurin erityislaatuisuuden arvon.

Kiersin Suojele minua! –ohjelman yhtenä juontajista kymmenellä paikkakunnalla. Sain etuoikeutetusti havainnoida, mitä rakennukset ja rakennetut ympäristöt viestivät synthyistoriastaan, ajan arvoista ja elämäntavasta. Toisaalta myös rakennusten ulkoiset uudet kerrokset tai toimintojen muuttuminen kertoivat myös omaa kiinnostavaa tarinaansa.

Esimerkiksi Pyhäjoella alkiolainen Valistusseuratalo eli nyt toista elämäänsä Suomen ensimmäisenä sisäskaittialueena, jossa mm. alan kansainvälinen tähti Arto Saari oli nuorena käynyt skeittaamassa. Oli kutkuttava ajatus, että pyhäjokilaisilla on tarjota ulkomaisille ydinvoimalanrakentajien teineille nyt jo tarjota ”legendaarinen” ja nuorten oma-aloitteisesti synnyttämä nuorisotila. Mutta kunta ei ainakaan ohjelman tekemisen aikoihin ollut tajunnut tarinan ja paikan arvoa.

Tuomas Toivonen peräänkuulutti Suojele minua! -sarjan koostejaksossa muun muassa sallivampaa suhtautumista rakennusten tilapäiseen käyttöön. Väliaikaiskäyttö pitää rakennuksen elossa, sielun hengissä. Esimerkiksi Oulussa Toppilan siiloissa oli taiteilijoiden työtiloja ennen kuin niistä nyt jatkojalostettiin asuinrakennus. Minussa sarjan tekeminen vahvisti ajatusta, että eri aikakauden rakennusten ja niiden kertomien tarinoiden rinnakkaiselo tekee kaupunginosista, kylistä ja kaupungeista asukkaiden kannalta puheliaampia paikkoja. Kyse on siitä, että seuraava sukupolvi ei ylenkatso edellisen unelmia ja arvoja. Erilaisuudelle löytyy elintilaa. Tarvitaan pientä ja isoa, hidasta ja nopeaa, julkista ja yksityistä, ilmaista ja kaupallista, yksilöllistä ja suurille joukoille tarkoitettua. Vanhaa, entistä uutta ja uutta. Puheliaisuus on hyvää. Se ei ole käskemistä.

Oulujoen suisto. (Kuva: Oulun konsernipalveluiden kuva-arkisto)

Varjakan saha 1920-luvulla. (kuva: Oulunsalon kunnan kotiseutuarkisto)

Varjakan saaren asuntoja vuonna 2012.

Millainen on saaren ympäristö kymmenen vuoden päästä? (kuva: Arkkitehdit M3 Oy)

6. OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN MAHDOLLISUUDET

Kulttuuriympäristöt ovat valtava mahdollisuus. Oulun alueella on monipuolisempia ja mielenkiintoisempia ympäristöjä kuin äkkiseltään osaamme kuvitella, ja kuntien yhdistymisen myötä lähiympäristömme rikkaus korostuu entisestään. Kuinka saisimme arvokkaat ympäristömme osaksi jokapäiväistä elämäämme? Huomaammeko rakennetun ympäristön kerrokset ja tarinan, jota ne kertovat? Kuinka tietoa voisi lisätä, ja mitä voimme tehdä ympäristömme arvojen vaalimiseksi?

Kulttuuriympäristö ei ole koskaan valmis. Se muuttuu ja muokkautuu jatkuvasti. Toisinaan ympäristön kehitys hidastuu, mutta seuraavana päivänä koko arvokas ympäristö saattaa olla poissa. Päätökset, joita teemme tänään, vaikuttavat ympäristöömme pitkälle tulevaisuuteen. Kulttuuriympäristö kertoo historiastamme, mutta myös me tallennamme arvomme ja valintamme ympäristöömme tulevien sukupolvien luettavaksi.

Toimenpideosuus on Oulun kulttuuriympäristöohjelman tärkein osa. Tähän osaan on koottu tiiviisti yhteen, mitä mahdollisuuksia Oulussa on toimia kulttuuriympäristön hyväksi lähivuosina. Toimenpiteiden taustaksi on kartoitettu Oulun kulttuuriympäristön tämänhetkisiä vahvuuksia ja kehittämismahdollisuuksia.

Oulun kulttuuriympäristöohjelman laadinnassa lähtökohtana on viiden kunnan yhdistyminen, jonka seurauksena laaditaan koko alueen kattava Uuden Oulun yleiskaava. Kulttuuriympäristöohjelma on yleiskaavan perusselvitys ja vuorovaikutteinen prosessi.

Monikuntaliitoksessa lähtötavoitteena oli, että kulttuuriympäristöohjelma toimii:

- paikallisen identiteetin rakentajana ja uuden kuntakuvan kehittäjänä
- kulttuuriympäristöä koskevan päätöksenteon ja viranomaisyhteistyön apuna
- maankäytön suunnittelun pohja-aineistona, erityisesti Uuden Oulun yleiskaavan laadinnassa
- uudis- ja korjausrakentamisen ohjaamisen lähtökohtana sisältäen kootut tiedot selvityksistä ja inventoinneista
- yleisen ympäristötiedon lisäämisessä, tiedonvälityksessä ja paikallishistorian opetuksessa
- elinkeinotoiminnan, markkinoinnin ja hankesuunnittelun tausta-aineistona

ELÄVÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖ OSAKSI OULULAISTEN ARKEA JA JUHLAA

MONIPUOLISTA TOIMINTAA KULTTUURIYMPÄRISTÖIHIN
LISÄÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖTIETOUTTA JA -KOULUTUSTA
PAIKALLISIDENTITEETIN VAHVISTAMINEN

OMALEIMAISET YMPÄRISTÖT OULUN VAHVUUDEKSI

OULUN YHTEISEN IDENTITEETIN MUOTOUTUMINEN
MAHDOLLISUUS MATKAILULLE JA ELINKEINOILLE
KERROKSELLISUUS JA KERTOMUKSET ESILLE

YHTEISTYÖTÄ YLI RAJOJEN

KOKO ALUEEN JA ERI ALOJEN TOIMIJAT TUTUIKSI TOISILLEN
OLEMASSA OLEVIEN VERKOSTOJEN HYÖDYNTÄMINEN JA UUSIEN LUOMINEN
VAPAAEHTOISUUS JA KANSALISAKTIIVISUUS KUNNIAAN

TIETO SAATAVILLE

UUDET TIEDOTUSTAVAT JA OLEMASSA OLEVAT TAPAHTUMAT OSAKSI TIEDON LEVITYSTÄ
TIETOPANKKIEN KEHITTÄMINEN JA TIEDON SAATAVUUDEN HELPOTTAMINEN
INVENTOINTIKÄYTÄNTÖJEN KEHITTÄMINEN JA VAKIINNUTTAMINEN

SIJOITUS TULEVAISUUTEEN

ARVOJEN TUNNISTAMINEN JA VAALIMINEN
KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOIDON JA YLLÄPIDON KEHITTÄMINEN
TOIMINTAMAHDOLLISUUKSIEN TURVAAMINEN

ELÄVÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖ OSAKSI OULULAISTEN ARKEA JA JUHLAA

Kulttuuriympäristö on jokaisen omaa ja kaikkien yhteistä arkiympäristöä. Lähiympäristöt ovat tärkeitä yksilön identiteetille, sillä niihin liittyy henkilökohtaisia merkityksiä. Oman elämän tarinat nivoutuvat paikkoihin, jolloin paikoista tulee merkittäviä. Positiiviset kokemukset lisäävät ympäristöjen arvostusta.

Kulttuuriympäristöjen arvostuksen kannalta olisikin tärkeää, että ne ovat tavoitettavissa. Ympäristöjen käyttäminen, kokeminen, niissä toimiminen ja liikkuminen lisäävät niiden merkitystä yksilölle. Ympäristöjä, joilla on merkitystä, arvostetaan ja niitä ollaan valmiita vaalimaan.

Lähiympäristön kaikkia arvoja ei kuitenkaan välttämättä tiedetä tai huomata. Oman ympäristön ainutlaatuisuudelle tulee helposti sokeaksi, ja joskus vasta ulkopuolisen kommentit auttavat näkemään ominaisuudet, jotka ovat alkaneet tuntua itsestäänselvyyksiltä.

Tieto alueen historiasta ja erityispiirteistä lisää ympäristön arvostusta. Kuinka voisi arvostaa jotain, jota ei tiennyt edes olevan olemassa? Peruskoulun kautta tieto leviää tasapuolisesti koko ikäluokalle. Kulttuuriympäristötietoutta tulee siis opettaa kouluissa, mutta sitä tarvitsevat myös esimerkiksi päättäjät ja elinkeinoelämän toimijat. Kulttuuriympäristökasvatuksella luodaan edellytykset osallistua ympäristöä koskevaan keskusteluun ja päätöksentekoon.

Lintulammen koululaiset ovat tehneet koulun pihan uudistamiseksi suunnitelman, joka havainnollistettiin pienoismallin avulla. (Kuva: Eini Vasu)

Arkkitehtuuri- ja ympäristötyöpajoissa opitaan ympäristönlukutaitoa ja rakennetaan yhdessä uusia ympäristöjä. Kuva Pohjois-Suomen SAFA:n järjestämästä Minun paikka -leiriltä.

Vuosittain vähintään yksi kulttuuriympäristöihin liittyvä tapahtuma Oulun jokaisella suuralueella.

Kyläkävelytoiminnan laajentaminen myös muille alueille.

Paikallishistorian opettaminen historiallisessa paikassa.

Kiertävä kulttuurikoulu, joka tarjoaa työpajoja kouluille, päättäjille, asukasyhdistyksille.... (vrt. päättäjien maamieskoulu)

Urheilu- ja liikuntaympäristöjen ilmeen kohentaminen ja kokonaisvaltainen suunnittelu.

Uusia näkökulmia kulttuuriympäristöön. Esimerkiksi lasten kuvaama Oulu-korttisarja. Miten lapset näkevät Oulun arvokkaat ympäristöt?

MONIPUOLISTA TOIMINTAA KULTTUURIYMPÄRISTÖIHIN

Turvataan kulttuuriympäristöjen arkikäyttö.

--> Ympäristöt säilyvät elävinä.

Arvokkaat ympäristöt tehdään tunnetuksi ja niitä elävöitetään erilaisten tapahtumien avulla.

Huomataan kulttuuriympäristön merkitys elämysten ja kokemusten tuottajana.

LISÄÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖTIEUTOUTTA JA -KOULUTUSTA

Kulttuuriympäristötietoa otetaan mukaan koulujen perusopetukseen.

Luodaan kulttuuriympäristökasvatuksen opetusohjelma.

Hyödynnetään lähikulttuuriympäristöjä opetuksen havaintomateriaalina.

--> Tuotetaan opetusaineistoja ja oppimispolkuja.

Lisätään eri hallinnonalojen viran- ja toimenhaltijoiden sekä päättäjien kulttuuriympäristötietoa säännöllisen koulutuksen avulla.

--> vrt. päättäjien maamieskoulu

Järjestetään mahdollisuuksia tutustua kotikaupungin monipuolisuuteen kotiseutukierroksien avulla.

--> peruskoulut, Oulun päivät, kotiseutupäivät, Euroopan rakennusperintöpäivä, kyläkävelyt

PAIKALLISIDENTITEETIN VAHVISTAMINEN

Ymmärretään arkiympäristöjen arvot.

Pyritään lisäämään positiivisten mielikuvien liittymistä kulttuuriympäristöihin.

Nostetaan esiin paikallisesti tärkeitä kohteita.

Ymmärretään kulttuuriympäristöä koskevien päätösten ja muutosten vaikutukset.

OMALEIMAISET YMPÄRISTÖT OULUN VAHVUUDEKSI

Yhteisen identiteetin löytäminen edellyttää koko Oulun ominaisuuksien tuntemista ja hyväksymistä tärkeiksi identiteetin osatekijöiksi. Kulttuuriympäristön osalta tämä tarkoittaa eri alueiden arvokkaiden ympäristöjen ottamista koko yhdistyneen kunnan arvokkaiksi ympäristöiksi. Tärkeää on myös, että sekä asukkaat että kaupunki tuntevat Oulun laajan kulttuuriympäristöjen kirjjon, myös etäällä sijaitsevat tai tutulle lähiympäristölle vastakohtaiset miljööt.

Oulussa on runsaasti ainutlaatuisia ja vetovoimaisia ympäristöjä. Niissä on paljon potentiaalia matkailun ja yritystoiminnan kehittämiseksi. Alueen omaleimaisuutta tulisi korostaa muualta tuotujen ihanteiden sijaan. Kulttuurihistoriallisesti arvokas ympäristö tuo syvyyttä ja uusia merkityksiä tapahtumiin ja palveluihin. Koko Oulun kattava matkailutoimijoiden verkostoituminen ja kulttuuriympäristöihin perustuvan ohjelmatarjottimen luominen hyödyttävät sekä paikallisia päiväreikilijöitä että Oulun alueella pidempään viihtyviä turisteja.

Oulun alueen vankkaa peli- ja teknologiaosaamista voitaisiin hyödyntää kulttuuriympäristön kerroksellisuuden esiintuomisessa. Parhaimmillaan fyysinen ympäristö ja virtuaalidellisuus täydentävät toisiaan ja houkuttelevat erityyppisiä ihmisiä kulttuuriympäristöjen pariin.

Hiukkavaara Piknikissä ihmiset kohtasivat työpajojen ja taiteen merkeissä. Tapahtuma järjestettiin syksyllä 2012 Hiukkavaaran kasarmilla. (Kuva: Kimmo Rönkä)

Kulttuuriympäristöretkipaketteja teemoittain esim. Teollisesti tehty Oulussa, Mistä energiaa Oulussa?, Rakennus, joka on niin arvokkaan oloinen, että sisälle ei tohi mennä...

Aarteen metsästyks: suunnistus kulttuuriympäristön kätketystä aarteesta toiseen.

Uusia sisällöllisiä reittejä arkiympäristöön. vrt. Porraskävely Turussa / Siltaseikkailu Oulussa?

KantriOulun lähimatkailukampanja 2013.

Viereisellä sivulla: Ylikiimingin kesän 2012 Tervastiimaviihköllä koottiin ja poltettiin hiilimiilu. Myös heinäntekoa pääsi kokeilemaan. (Kuvat: Sari Koopman ja Reino Hiltunen (kesk))

***Juttusarja paikallislehteen
esim. Tätä koulua kävi
(urheilija, presidentti,
kylähullu kauppias...)***

***Nettisivuilla kootusti tietoa
reiteistä ja matkailukohteista.***

***Joulukalenteri: joka päivä
opastettu kierros tai
tapahtuma jossain Oulun
arvokkaassa tai yllättävässä
kohteessa.***

***Sovellus, joka näyttää
maastossa kuljettaessa
millainen Oulun linna
aikoinaan oli.***

***Ubi-näytöillä tietoa näytön
välittömässä läheisyydessä
olevista kohteista. Esim.
Kuva torin ympäristöstä,
josta voidaan valita aitta,
kauppahalli, teatteri,
Jurveliuksen talo, ohrarieska
tai Toripolliisi ja lukea siihen
liittyvä teksti tai tehdä
tehtävä.***

OULUN YHTEISEN IDENTITEETIN MUOTOUTUMINEN

Nostetaan alueen yhteiset arvot, historia ja kulttuuri esiin.

Otetaan eri alueiden tärkeät ympäristöt koko Oulun tärkeiksi ympäristöiksi.

Oulun laaja kulttuuriympäristöjen kirjo tehdään tutuksi asukkaille ja päättäjille.

--> Myös kaukaiset tai omalle lähiympäristölle vastakohtaiset ympäristöt tutuiksi.

Tuetaan alueiden ominaispiirteitä ja huomioidaan ne erityisesti maankäytön suunnittelussa.

MAHDOLLISUUS MATKAILULLE JA ELINKEINOILLE

Maaseudun ja kaupungin läheisyys hyödynnetään etuna paikallismatkailussa.

Kehitetään reitteihin ja teemoihin perustuvia matkailukohteita, -retkiä, -paketteja.

--> Koko alueen mahdollisuuksien esittely ohjelmatarjottimella.

Hyödynnetään arkeologista perintöä matkailussa.

Kehitetään kulttuuri- ja luontomatkailua.

Tyhjilleen jääneet tai vajaakäyttöiset rakennukset otetaan käyttöön.

--> Autenttinen ympäristö taakasta voimavaraksi.

Lisätään yritys- ja työllistämismahdollisuuksia.

KERROKSELLISUUS JA KERTOMUKSET ESILLE

Kulttuuriympäristön tarinat tuodaan elämyksellisesti esille kaupunki- ja kyläympäristöihin.

Internet ja mobiilipalvelut sekä paikallinen peli- ja tietotekniikkaosaaminen yhdistetään kulttuuriympäristöissä liikkumiseen.

--> Geokätköjä, multimediasisältöjä, pelejä ja 3D-malleja

Tarjotaan mahdollisuuksia tutustua samaan ympäristöön eri näkökulmista.

YHTEISTYÖTÄ YLI RAJOJEN

Kulttuuriympäristöä hoidettaessa, toimintaa järjestettäessä ja tietoa välitettäessä yhteistyöllä voidaan saavuttaa moninkertaisesti yhden toimijan ponnisteluihin nähden. Monipuolisen yhteistyön järjestämiseksi on tärkeää, että koko alueen kulttuuriympäristö- ja muut toimijat tulevat tutuiksi toisilleen. Asukkaiden, päättäjien, viranomaisten ja kotiseutuyhdistysten lisäksi esimerkiksi opettajat ja varhaiskasvattajat tekevät Oulussa tärkeää työtä kulttuuriympäristön hyväksi. Yhteistyötä tarvitaan myös muiden toimijoiden kuten paikallisten yrittäjien ja rahoituksen asiantuntijoiden kanssa.

Oulussa on laajasti kulttuuriympäristöosaamista. Koulutusta järjestetään aina yliopistotasolle asti ja tutkimusta tehdään monilla aloilla. Myös käytännön tekijöitä koulutetaan. Alueen erityisosaamista voitaisiin kuitenkin hyödyntää nykyistä laajemmin. Osajiin tutustuminen ja eri näkökulmien kohtaaminen tuovat uusia ideoita ja avaavat mahdollisuuksia.

Lähidemokratialla ja alueen eri toimijoilla on olemassa kattavia verkostoja, mutta niitä käyttää vielä verrattain pieni joukko. Olemassa olevien verkostojen tunnetuksi tekemistä ja hyödyntämistä tulee tehostaa ja uusia verkostoja kehittää. Myös eri toimijoiden välinen tiedonkulku ja koulutus vaatii kehittämistä. Vuorovaikutuksen lisääntyminen ja hyväksi todettujen käytäntöjen leviäminen on etu kaikille kulttuuriympäristön parissa toimiville.

Vapaaehtoisuus ja kansalaisaktiivisuus ovat voimavaroja, joiden suosio on osin laskenut tulos- ja yksilökeskeisessä yhteiskunnassamme. Niiden merkitys on kuitenkin suuri sekä paikallisen toiminnan järjestämisessä että paikallisille tärkeiden arvojen esille nostamisessa. Talkootyö ja yhdessä tekeminen ovat tärkeitä kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinteen säilyttämisessä. Ne myös sitouttavat yhteisöön ja ympäristöön. Vapaaehtoistoiminnassa erityisen tärkeäksi nousevat tekijälähtöiset tavoitteet. Eri-ikäisten toimijoiden syyt kulttuuriympäristön vaalimiseen saattavat olla hyvin erilaisia mutta yhtä oikeita. Nuorten tavoitteet huomioimalla voidaan toimintaan saada mukaan uusia tekijöitä.

Oulunsalon museon pihalla pidettiin joulukuussa entisajan joulumarkkinat. Väkeä riitti, vaikka lunta ei ollutkaan. (Kuvat: Pirjo Piironen)

Syksyn 2012 kaupunkisuunnitteluseminaarissa käsiteltiin ajankohtaisia aiheita kuten identiteettiä ja kulttuuriympäristöä. (Kuva: Essi Oikarinen)

Karjalankylän Pikkufarmareissa järjestettiin aidantekonäytös syksyllä 2012. (Kuva: Merja Koistinen)

***”Vuoden paras toimintamalli”
Kunniamaininta mallikelpoiselle
ja muidenkin käyttöön soveltuvalla
kulttuuriympäristöteolle.***

***Nuorisolähtöisen
kulttuuriympäristöön liittyvän
projektin toteuttaminen vuosittain
jossain päin Oulua. Tähän voisi
saada pienen apurahan.***

***Internettiin vuorovaikutteinen
osaajakortisto, josta näkee alueen
kulttuuriympäristöosaajat ja
osaajien tarvitsijat. Osaajia voisi
myös suositella: (Erkki on erityisen
hyvä aitan kengittäjä, mutta ikkunat
korjaa hiukan paremmin Oona.)***

***Joka alueella ystäväkylä/-
kaupunginosa, jonka kanssa
kulttuurivaihdossa.***

***Monitasoisen vuorovaikutuksen
ottaminen osaksi kaavoitus- ja
suunnitteluprosesseja.***

***Suuralueiden, kylien ja
kaupunginosien omat
verkkosivut, joihin linkki
kaupungin sivuilla.***

KOKO ALUEEN JA ERI ALOJEN TOIMIJAT TUTUIKSI TOISILLEN

Järjestetään tilaisuuksia ja kehitetään virtuaaliympäristöjä, joissa eri alueiden ja eri alojen toimijoiden on mahdollista kohdata.

Lisätään vuorovaikutusta ja yhteistyötä eri toimijoiden välillä.

Levitetään ja ”parastetaan” hyviksi todettuja toimintatapoja.

OLEMASSA OLEVIA VERKOSTOJEN HYÖDYNTÄMINEN JA UUSIEN LUOMINEN

Tehdään lähidemokratian verkostot tunnetuiksi, tiedostetaan niiden käyttömahdollisuudet ja hyödynnetään niitä laaja-alaisesti.

Luodaan uusia toimintatapoja ja verkostoja.

Perustetaan vuosittainen kulttuuriympäristöfoorumi.

--> Paikallinen laajapohjainen kulttuuriympäristötapahtuma.

Hyödynnetään alueen erityisosaamista.

--> Erityisosaamista on sekä asiantuntija-, koulutus- että tekijäpuolella.

Perustetaan osaaja- ja tarvepankki.

Kehitetään toimijoiden välistä tiedotusta.

VAPAAEHTOISUUS JA KANSALAISAKTIIVISUUS KUNNIAAN

Nostetaan esiin paikallisille tärkeät arvot ja ymmärretään niiden tärkeys.

Mahdollistetaan ja arvostetaan talkootyötä.

Otetaan nuorten tavoitteet huomioon.

Arvostetaan paikallisten ihmisten perimätietoa ja -taitoa.

TIETO SAATAVILLE

Vuorovaikutuksen onnistumisessa keskeistä on kattava tiedotus, jonka kehittämiseksi on tehtävä jatkuvasti töitä. Sosiaalinen media ja paikkatietoihin perustuvat avoimet palvelut ovat vähän käytettyjä mahdollisuuksia kulttuuriympäristötietouden levittämisessä. Perinteisiä tiedotustapoja ei sovi kuitenkaan unohtaa. Usein tehokkain, mutta myös työläin tapa saada viesti perille on henkilökohtainen kontakti. Olemassa olevia tapahtumia hyödyntämällä tieto voidaan viedä sinne, missä ihmiset muutoinkin liikkuvat.

Kulttuuriympäristöön liittyvää tietoa ja tutkimusta on paljon Oulun alueella. Tiedon löytäminen ja käyttäminen on kuitenkin vaikeaa jopa sellaiselle, joka tietää mitä etsii ja mistä etsii. Tietoa on tipotellen siellä täällä, ja osa siitä on vanhentunutta. Yhteisten tietopankkien ja paikkatietokantojen kehittäminen on tärkeää koko toimijakentällä, mutta erityisesti kunnan sisäisissä prosesseissa. Tehdyt inventoinnit, rakennushistorialliset selvitykset sekä muu kulttuuriympäristöön liittyvä materiaali tulee saada kaikkien viranomaisten käyttöön.

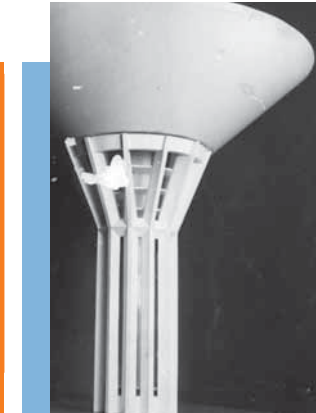
Koska kulttuuriympäristö muuttuu jatkuvasti, inventointeja ja muita selvityksiä täytyy päivittää säännöllisesti. Yhdistyneiden kuntien alueella inventointikäytännöt sekä selvitysten laatu ja määrä vaihtelevat, esimerkiksi rakennushistoriallisia selvityksiä on vanhan Oulun ulkopuolella tehty vain muutamia. Rakennetun ympäristön inventoinnit ovat pääasiassa rajoittuneet vanhaan rakennuskantaan, mutta tarvetta on myös kohtuullisen nuoren rakennusperinnön kartoittamiselle. Modernin rakennuskannan inventointikäytäntöjä on Oulussa kehitetty Kaukovainion ja Puolivälinkankaan lähiöiden pilottihankkeissa. Alueellisesti tai ajallisesti rajattujen inventointien lisäksi tarvetta olisi teemoittaisille inventoinneille (päiväkodit, kunnantalot, terveydenhoito, muinaisjäänökset,...). Inventointikäytäntöjen kehittäminen ja vakiinnuttaminen on tärkeää, jotta maankäyttöön ja rakennettuun ympäristöön liittyvän päätöksenteon pohjaksi on saatavissa riittävästi tietoa.

Maakiseen Martinniemen valmistauduttiin kyläyhdistyksen talkoissa Ukkolanrannassa pilkkomalla nuotiopuita ja siivoamalla rantaa talven jäljiltä. Rannaton horisontti ei huolta kaipaakaan. (Kuva: Pentti Lahdensivu)

Maantieteellisistä paikoista kirjailija Joni Skiftesvikin teoksissa väitellyt FT Satu Koho (kivellä) johdatti Maakisen Martinniemen osanottajia kävelylle teosten aidoille tapahtumapaikoille Kurtinhaudan kulttuurimetsässä. Kirjailija oli myös itse mukana. (Kuva: Pentti Lahdensivu)

Edistetään ja lisätään yhteistyötä sekä tiedottamista kunnan kautta maanomistajien ja asiantuntija-/viranomaistahojen välille.

Kulttuuriympäristösivusto osaksi kaupungin verkkosivuja.

Paikalliseen kokemukseen perustuvan tiedon välittäminen.

Jo olemassa olevat arkeologiset tietopankit ja -aineistot kaikille tutuiksi.

Kaupungin yhteinen kuvapankki, erillisten, päällekkäisten ja vaikeasti löydettävien kuvavarastojen sijaan.

Rakennushistorialliset selvitykset voisi viedä pdf-tiedostoina sähköiseen sovellukseen, jossa ne olisivat yhdessä paikassa helposti löydettävissä.

UUDET TIEDOTUSTAVAT JA OLEMASSA OLEVAT TAPAHTUMAT OSAKSI TIEDON LEVITYSTÄ

Tiedon hankkiminen tehdään kuntalaisille helpoksi.

Viedään tieto sinne, missä ihmiset muutoinkin liikkuvat.

--> Paikallinen tiedottaminen /tapahtumat

Hyödynnetään sähköistä ja sosiaalista mediaa perinteisten toimintatapojen rinnalla.

Tiedotetaan ajankohtaisesti sekä kaupungin sisällä että yleisesti.

Hyödynnetään ja kehitetään olemassa olevia tiedotusverkostoja.

TIETOPANKKIEN KEHITTÄMINEN JA TIEDON SAATAVUUDEN HELPOTTAMINEN

Kehitetään yhteisiä tieto- ja kuvapankkeja.

Viedään inventoinnit ja RHS:t paikkatietojärjestelmiin kaikkien saataville.

Kootaan kaikkien hallintokuntien ja yksiköiden yhteinen kirjaluettelo tehdyistä kulttuuriympäristöselvityksistä.

Otetaan paikkatietoaineistot ja Kioski-sovellus kaikkien viranomaisten käyttöön.

INVENTOINTIKÄYNTÄNTÖJEN KEHITTÄMINEN JA VAKIINNUTTAMINEN

Kulttuuriympäristöselvitykset otetaan normaaliksi käytännöksi maankäytön hankkeiden yhteydessä.

Inventoinnit tehdään, päivitetään ja täydennetään yhteisten periaatteiden mukaan.

Invetoidaan modernin rakennuskantaa ja tehdään teemainventointeja.

Tehdään rakennushistoriaselvityksiä myös moderneista kohteista.

Käytetään Kioski-sovellusta inventoinneissa nykyistä laajemmin ja yhdenmukaisemmin.

SIJOITUS TULEVAISUUTEEN

Hoidettu kulttuuriympäristö on valmiina olemassa olevaa laadukasta asuin- ja elinympäristöä. Se tarjoaa mahdollisuuksia niin asumisen, työn kuin elinkeinojen ja matkailun näkökulmasta. Ainutlaatuisten arvojen tunnistaminen ja vaaliminen turvaavat monipuolisen ympäristön säilymisen myös jälkipolville. Maaseudun ja kaupungin elinkeinojen muutokset tuovat haasteita kulttuuriympäristöjen säilymiselle, kun käyttötarkoitukset ja käyttötavat muuttuvat. Haasteena on myös erityyppisten alueiden kehittäminen niin, että ne säilyttävät ominaispiirteensä ja pysyvät omaleimaisina.

Kulttuuriympäristön arvojen säilyttäminen vaatii jatkuvaa työtä ja ponnisteluja. Parhaiten ympäristö säilyy, kun se on sille luontevassa käytössä, mutta käytön loputtua tarvitaan hoitotoimenpiteitä. Perustuslain mukaan vastuu yhteisestä ympäristöstämme kuuluu kaikille. Omistajat kantavat kuitenkin pääasiallisen vastuun kohteiden hoidosta ja korjaamisesta. Kulttuuriympäristön vaalimisessa avainasemassa ovat lisäksi asukkaat, kaavoitusprosessien osalliset, järjestötoimijat ja päättäjät.

Laaja-alainen kulttuuriympäristöprojektien hankkeistaminen luo mahdollisuuksia sekä hoidon, tiedon tuottamisen, elinkeinoelämän että kulttuuriympäristötoimijoiden näkökulmasta. Pitkäjänteisyys on kuitenkin edellytys kulttuuriympäristötoiminnan vakiinnuttamiselle. Hoidon ohjaaminen sekä tiedon ja taidon tarjoaminen auttavat ympäristöjen arvojen säilyttämisessä.

Kulttuuriympäristöön tallentunut tieto voi välittyä tuleville sukupolville vielä satojen vuosien jälkeenkin. Kierikin ympäristö kertoo tarinaa kivikaudelta. Siellä voi myös kokeilla kivikauden ihmisen työtapoja. (Kuva: Kierikki-keskuksen kuva-arkisto)

Yli-Siuruan sisarukset kokoontuvat joka kevät ja syksy yhdeksi viikonlopuksi kotitalalleen taloksiin. Syksyllä 2012 oli vuorossa vanhan aitan julkisivulauodoituksen kunnostus ja punauntaus. Aitta on 1900-luvun alussa palaneen tilan vanhin rakennus. Sen alaosan hirsissä on vuosisiluku 1688.

Joka vuosi jonkun vähälle arvostukselle jääneen teeman ja esimerkkikohteen esittely.

Kyläkohtaisten kulttuuriympäristön hoitosuunnitelmien laatiminen jokaisella kylällä esimerkiksi opinnäytetyönä.

Laaja yhteistoiminta kaupunkisuunnittelun, museotoimen, lähidemokratian ja BusinessOulun välillä.

Modernin rakennusperinnön korjaamisen erityisosaajien koulutus.

Kulttuuriympäristön hoitoon liittyvä tietopiste, josta saisi tietoa avustuksista ja tuista, niiden hakemisesta, korjauksesta ja hoitotoimista sekä yhteystiedot myös maakunnallisiin ja valtakunnallisiin toimijoihin ja asiantuntijoihin.

Omaleimaisten maisemien välittyminen ohi kulkeville teille myös melualueilla.

Avoimien näkymien säilyttäminen ja uusien näkymien avaaminen pusikoituneilla alueilla.

ARVOJEN TUNNISTAMINEN JA VAALIMINEN

Arvostetaan monipuolista ja kerroksista ympäristöä.

Tunnistetaan modernin kulttuuriperinnön arvot.

Ympäristön ominaispiirteet huomioidaan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Julkisten sisätilat tunnistetaan osaksi arvokasta ja säilytettävää rakennusta.

Tiedostetaan muinaisjäännösten olemassaolo ja tunnistetaan niiden arvot.

Löydetään kaupunkiarkeologian mahdollisuudet.

Rakennetun ympäristön arvot huomioidaan energiatehokkuuden rinnalla.

KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOIDON JA YLLÄPIDON KEHITTÄMINEN

Kulttuuriympäristön vaaliminen otetaan aidosti osaksi kunnallista päätöksentekoa, maankäytön suunnittelua ja rakentamisen ohjausta.

Hoidetaan kaupungin rakennusperintöä vastuullisesti ja sen arvoja kunnioittaen.

Hankkeistetaan kulttuuriympäristön hoito ja tutkimus laajasti verkostoitumalla ja hyödyntäen alueen monipuolinen osaaminen.

Laaditaan korjaus-, hoito- ja rakennustapaohjeita arvokkaille alueille.

Kootaan ohjeet tukien ja tiedon hakuun.

Laaditaan kylä- tai aluekohtaisia kulttuuriympäristön hoitosuunnitelmia.

Kehitetään korjausneuvontaa.

Turvataan muinaisjäännösten säilyminen maankäytön metsien hoidon ja rakentamisen yhteydessä.

Löydetään uusia käyttötarkoituksia alkuperäisestä käytöstä poistuneille kulttuuriympäristöille.

TOIMINTAMAHDOLLISUUKSIEN TURVAAMINEN

Huolehditaan aktiivisten toimijoiden tilojen ja varojen riittävydestä.

Toiminta mahdollistetaan tasapuolisesti Oulun kaikilla alueilla.

Säilytetään maaseudun kulttuurimaisemat asuttuina ja elävinä maiseman arvokkaita piirteitä tuhoamatta.

Lisätään suojelu- ja tutkimusresursseja.

7. SEURANTA

Kulttuuriympäristöhjelman seuranta ja sen koordinointi on Oulussa erityisesti rakennussuojelutyöryhmän vastuulla kaupunginhallituksen sille määrittelemien tehtävien pohjalta. Työryhmä ottaa seurannan työohjelmaansa ja raportoi kulttuuriympäristön tavoitteiden tilasta ensimmäisen kerran vuonna 2014, samassa yhteydessä kun rakennussuojelutyöryhmä raportoi kaupunginhallitukselle omasta toiminnastaan.

Oulun kaupungintalo (Kuva: Veli-Pekka Ranta)

8. LÄHTEET

Kirjallisuus

Haukipudas. Haukiputaan kunta, Gummerus Oy, Jyväskylä 1986.

Hiltunen, Mauno. *Oulunsalon historia*. Oulunsalon kunta ja seurakunta, 1987.

Huurre, Matti. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia 1*. Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton ja Lapin maakuntaliiton yhteinen historiatoimikunta, Oulu 1983.

Huurre, Matti & Vahtola, Jouko. *Oulujokilaakson historia, Kivikaudelta vuoteen 1865*. Hailuodon, Kempeleen, Limingan, Lumijoen, Muhoksen, Oulunsalon, Temmeksen, Tyrnävän, Utajärven ja Vaalan kunnat ja seurakunnat, Oulun kaupunki ja seurakunnat ja Oulujoki-Seura r.y., Oulu 1991

Jokivarren savuista kasvukunnaksi – Kiiminki 150 vuotta. Nieminen, Anna (toim.). Kiimingin kunta, 2008.

Julku, Kyösti (toim.). *Valkean kaupungin vaiheet, Oulun historiaa*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, 1987.

Järvitalo, Anni. artikkeli ”*Maiseman arvot ja arvottaminen*” Viherympäristö 4/2011, s.24-27

Kivinen; Pouta; Soini; Uusitalo (toim.). *Maaseutumaiseman muutos, arvottaminen ja eurooppalainen maisemayleissopimus*. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, julkaisu 135, 2008

Koulutaival – Haukiputaan kunnan koululaitoksen vaiheita vv. 1875-1975. Rönty, Viljo (toim.). Haukiputaan kunta, 1975.

Lahdenvesi-Korhonen, Leena: *Kulttuuriympäristöohjelma – miksi ja miten*. Ympäristöministeriö, Helsinki 2009.

Niemelä, Pauli; Nokela, Rauni; Pääkkölä, Anna-Kaisa; Pääkkölä, Jouni. *Kotini ja juureni – Kuvia ja tunnelmia Yli-listä*. Yli-lin kunta, 2006.

Niskala, Kaarina. *Hurmaavat Hupisaaret*. Studio Ilpo Okkonen Oy, Oulu 2005.

Niskala, Kaarina; Okkonen, Ilpo. *Oulun Graadi, 350 vuotta asemakaavoitusta*. Oulun kaupungin tekninenkeskus, Oulu 2002.

Niskala, Kaarina; Okkonen, Ilpo; Kalleinen, Lassi. *Puistojen Oulu*. Studio Ilpo Okkonen Oy, 2008.

Paasivaara, Leena. *Tavoitteet ja tosiasiallinen toiminta – Suomalaisen vanhusten hoitotyön muotoutuminen monitasotarkastelussa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Oulun yliopisto, Oulu 2002.

Rytkönen, Raili. *Suur-lin historia 1700-1870*. Haukiputaan kunta ja seurakunnat, 1978.

Rytkönen, Raili. *Suur-lin historia 1870-1925*. Haukiputaan kunta, 1989.

Tervonen, Antero. *Oulujokisten sata vuotta. Entisen Oulun maalaiskunnan / Oulujoen kunnan historia 1865-1964*. Oulujoki-seura ry, Oulun kaupunki ja seurakunnat, 1999.

Turpeinen, Juhani (toim.). *Sahakylästä Asemakyläksi, Haukiputaan Asemakylän historia*. Haukipudas-seura, 2011.

Valta, Juha. *Ongelmaoppilaat Oulun kansakoulussa vuosina 1874-1974*. Oulun yliopisto, Oulu, 2002.

Vuorela, Toivo. *Etelä-Pohjanmaan kansanrakennukset*. WSOY, 1949.

Inventoinnit ja selvitykset

Liitteessä 1 luetellut Oulun alueen inventoinnit.

KIOSKI-tietokannan inventointiaineistot.

Sivulla 119 luetellut rakennushistoriaselvitykset.

Arvokkaita alueita Oulussa, Osa 1. Oulun kaupungin keskusvirasto / Suunnittelupalvelut / Aluesuojelutyöryhmä, Oulun kaupunkisuunnittelu. Sarja A134. Oulu 1999.

Arvokkaita alueita Oulussa osa II. Oulun kaupungin keskusvirasto / Suunnittelupalvelut, Rakennussuojelutyöryhmä, Oulu 2001.

Arvokkaita alueita Oulussa, Suojelu- ja kehittämisohjelma. Oulun kaupungin keskusvirasto / Suunnittelupalvelut, Rakennussuojelutyöryhmä, Oulu 2001.

Kaukovainio, Metsälähiön moderni rakennusperintö, Rakennuskanna ja viheralueiden inventointi 2010-2011. Oulun kaupungin rakennussuojelutyöryhmä. Oulun kaupunkisuunnittelu, 2011.

Kemira Oyj - Oulun Takalaanila. Eteläisen tehdasalueen rakennushistoriaselvitys. Arkkitehtitoimisto Jorma Teppo Oy. Oulun kaupunki, 2007.

Kujala, Irene. *Oulunsalon yleiskaava-alueen kohdeinventointi*. Oulunsalon kunta, 31.8.1999.

Länsi-Toppilan rakennussuojeluselitys. Arkkitehtitoimisto ARK-BYROO. Oulun kaupunki, 2004

Oulujokivarren rakennusperintö, Oulun kaupunki, Keskusvirasto, Suunnittelupalvelut, 2005

Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Oulun kaupunki, 1986.

Palviainen, Saila; Mattila, Ulla. *Hiukkavaaran inventointi, 2006*. Kioski. Oulun kaupunki, 2006.

Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet. Pohjois-Pohjanmaan liitto, Oulu 1997.

Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, Osa 1. Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto, Oulu 1993

Pohjois-Pohjanmaan perinnemaisemat. Vainio, Maarit; Kekäläinen, Hannele (toim.). Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus, Oulu 1997.

Puolivälinkangas, Rakennuskannan ja viheralueiden inventointi 2012. Oulun kaupungin rakennussuojelutyöryhmä. Oulun kaupunki, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, 2011.

Suistola, Jouni. *Tuomi*. 1986, Oulu.

Takala, Timo. *Oulunsalon yhdyskuntasuunnittelua 1969-2012*. 20.1.2012, Keskenäinen versio, Oulunsalon kunnan arkisto.

Yli-lin rakennusinventointi, osat I-III. Ympäristötaito. Yli-lin kunta, 1998.

Kulttuuriympäristöohjelmat

Etelä-Savon kulttuuriympäristöohjelma, Tavoitteet ja strategiset linjaukset sekä toiminnan suuntalinjat vuosille 2009-2014. Etelä-Savon kulttuuriympäristötyöryhmä, 2009.

Euran kulttuuriympäristöohjelma. Kalakoski, lida (toim.) Euran kunta, Ai-Ri Offset Ky 2011.

Kulttuuriympäristöjen Häme, Hämeen alueellinen kulttuuriympäristöohjelma 2007-2013. Hämeen Ympäristökeskus, 2007.

Satakunnan kulttuuriympäristöohjelma 2009-2015. Lounais-Suomen ympäristökeskus, 2009.

Voimaa kulttuuriympäristöstä, Varsinais-Suomen kulttuuriympäristöohjelma 2010-2015. Varsinais-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen julkaisu, 2011.

Muut lähteet

Arkkitehtuurin opaskartta – Oulu. Oulun kaupungin tekninen keskus, kartastopalvelut, 2005.

Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston arkkitehtuurin historian laboratorion harjoitustyöt, diplomityöt ja kuva-arkisto.

Verkkolähteet

Arkistojen portti, Asutustoiminta itsenäisyyden ajalla. Suomen Arkistolaitos. http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Asutustoiminta_itsen%C3%A4isyyden_ajalla [17.12.2012]

Arkkitehtuurikasvatus.fi. Arkkitehtuurin opetusta tukevaa aineistoa ja tietoa tapahtumista. www.arkkitehtuurikasvatus.fi [13.12.2012]

Arkkitehtuurimuseon tietopaketteja. Arkkitehtuurimuseo. www.mfa.fi/tietopaketit [13.12.2012]

Haukiputaan seurakunta, Seurakuntakeskus. www.haukiputaanseurakunta.fi/cgi-bin/linnea.pl?document=00010014 [25.10.2012]

Kulttuuriperintökasvatus Museovirastossa. www.nba.fi/fi/kulttuuriperintokasvatus [13.12.2012]

Kulttuuriperintöopetus. www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/teemat/kulttuuriperintöopetus [13.12.2012]

Kulttuuriympäristöstrategia. Ympäristöministeriö. www.ymparisto.fi/kulttuuriymparistostrategia [8.1.2013]

Markkuun ryhmäpuutarha-alue. <http://markkuu.suntuubi.com/?cat=13> [23.8.2012]

Mikä on seurantalot?. Seurantalot.fi. www.seurantalot.fi [23.8.2012]

Museovirasto. www.nba.fi

Oulun energian historia. Oulun energia. www.ouluenergia.fi/ouluenergia_konserni/ouluenergia/historia [14.12.2012]

Oulun ev.-lut. seurakunnat, Kirkot. www.oulu-seurakunnat.fi/kirkot [15.8.2012]

Oulun kaupunki, Aikamatka Oulu. www.oulu.ouka.fi/aikamatka/oulu/alku.asp [25.10.2012]

Oulun kaupunki, De Gamlas Hemistä Villa Victoriin. <http://oulu.ouka.fi/villavictor/Historia.html> [10.10.2012]

Oulun satama, Historia. www.ouluport.com [viitattu: 23.8.2012]

Rakennusperintö.fi. www.rakennusperinto.fi [13.12.2012]

Rinne Koti-Säätiö, Kehitusvammahuollon tietopankki. www.kvhtietopankki.fi/kirjat/dict/kunnalliskoti.html [10.10.2012]

Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura. www.kulttuuriperintokasvatus.fi [13.12.2012]

Tuulivoimalat. Innopower. www.innopower.fi/tuulivoimalat [17.12.2012]

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt, RKY 2009. Museovirasto 2009. www.rky.fi [1.8.2012]

Vesivoima. Pohjolan voima. www.pohjolanvoima.fi/voimalaitokset/vesivoima [2.8.2012]

Ympäristöministeriö. www.ymparisto.fi

LIITE 1

OULUN ALUEELLA TEHTYJÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖN INVENTOINTEJA

VALTAKUNNALLISIA

1994 Satakunta sahaa Suomessa

Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuun on kartoitettu Suomen merkittäviä saha-alueita. Oulusta mukana on neljä saha-aluetta.

1995 Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Suomessa on 156 maisema-aluetta, jotka ovat valtioneuvoston periaatepäätöksen (1995) mukaan valtakunnallisesti arvokkaita. Oulun alueella näistä sijaitsee kaksi. Julkaisu löytyy ympäristöministeriön verkkosivuilta. Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivittytyö on parhaillaan meneillään.

1997 Enso Oy:n rakennuskannan inventointi

Selvityksessä on inventoitu Enso Oy:n omaisuutta.

2001 Vankeinhoidon rakennukset, Rakennusperintömme

Julkaisussa on esitelty Suomen vankiloita.

2002 Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa

Suomen DOCOMOMO-työryhmän merkittävien modernin arkkitehtuuri- ja ympäristökohteiden lista, jonka valikoimassa on tällä hetkellä yli 60 kohdetta ja kokonaisuutta. Niitä esittelee runsaasti kuvitettu julkaisu *Modernismin merkkiteoksia Suomen arkkitehtuurissa*. Oulusta mukana on SOK:n konttori- ja varastorakennus.

2009 Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009

Inventointi on päivitys vuoden 1993 valtakunnallisesti arvokkaille kulttuuriympäristöille (RKY 1993). RKY 2009 keskittyy valtakunnallisesti merkittäviin aluekokonaisuuksiin, mukana on myös yksittäisiä kohteita. Oulusta on mukana 27 aluetta tai kohdetta, joista nuorin on Oulun yliopiston Linnanmaan kampusalue. Selvitys löytyy osoitteesta www.rky.fi.

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri

Museoviraston ylläpitämässä muinaisjäännösrekisterissä on perustiedot Manner-Suomen kiinteistä muinaisjäännöksistä. Lisäksi rekisterissä on tietoja myös muista kohteista kuten irtainten muinaisaineiden löytöpaikoista, muista kulttuuriperintökohteista tai mahdollisista muinaisjäännöksistä. Rekisterin tiedot karttuvat ja päivittyvät tutkimusten, inventointien ja tarkastusten myötä. Muinaisjäännösrekisteri on kaikkien käytettävissä Museoviraston ylläpitämän Kulttuuriympäristön rekisteriportaalin kautta.

ALUEELLISIA

1993 Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Osa 1

Inventointi sisältää Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet aina 1950-luvulle saakka. Oulusta mukana on 315 kohdetta tai aluetta. Inventointi on Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliiton julkaisu.

1997 Pohjois-Pohjanmaan perinnemaisemat

Inventointiin on koottu Pohjois-Pohjanmaan valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti merkittävät perinnemaisemat. Oulusta mukana on 37 perinnemaisemaa. Selvitys on Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen julkaisu.

1997 Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet

Selvitykseen on koottu Pohjois-Pohjanmaan 51 arvokasta maisema-aluetta. Oulusta alueita on kahdeksan. Pohjois-Pohjanmaan arvokkaiden maisema-alueiden päivitystyö on käynnissä. Inventointi on Pohjois-Pohjanmaan liiton julkaisu.

2006 Museorakennusten inventointi

Selvitys on paikallismuseoiden kunto- ja tilanekartoitus. Se sisältää Pohjois-Pohjanmaan yleishyödyllisten yhteisöjen tai kuntien omistamat paikallismuseot, joita Oulussa on viisi. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan.

2011 Kulttuurimaisemia

Inventointi on tehty OAMK:n luonnonvarayksikön opinnäytetöinä vuosina 2006–2011. Se sisältää yksittäisiä puistoinventointeja ympäri Oulua. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan.

PAIKALLISIA

1986 Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet

Inventointi kattaa Oulun kaupungin ennen vuotta 1945 rakennetut rakennukset. Se on Oulun kaupungin julkaisema.

1992 Toppilansalmi – Hietasaari

Rakennusinventointi kattaa Toppilansalmen ja Hietasaaren alueen, ja sen on julkaissut Oulun kaupunki.

1998 Yli-Iin rakennusinventointi, Osat I-III

Inventoinnissa on selvitetty Siuruan- ja Iijokivarren, Kirkonkylän, Maalimaan sekä Jakkukylän rakennusperintöä. Selvityksessä on inventoitu kulttuurihistorialliset rakennukset aina 1950-luvun alkuun asti. Kohteita on yhteensä 82 ja alueinventointeja 13. Inventointi löytyy kirjallisena Oulun kaupungin asemakaavoituksesta.

1999 Oulunsalon yleiskaava-alueen rakennusinventointi

Inventointi kattaa Oulunsalon yleiskaavan koko alueen eli Kirkonkylän, Karhuojan, Niemenväli – Keskipiirin kyläkeskuksen alue ja Varjakka lukuun ottamatta Varjakan saarta ja kartanon aluetta. Selvityksessä on inventoitu kaikki rakennukset 1700-luvulta 1950-luvulle asti. Mukana on myös muutama kohde 1960-luvulta. Kohteita on yhteensä 166. Inventointi löytyy kirjallisena Oulun kaupungin yleiskaavoituksesta.

1999 Arvokkaita alueita Oulussa, Osa I

Selvitys on alueinventointi Oulun arvokkaista alueista. Siinä on käsitelty 34 Oulun arvokasta aluetta. Selvitys löytyy sekä Oulun yleiskaavoituksen verkkosivuilta että Oulun kaupungin julkaisuna.

2001 Arvokkaita alueita Oulussa, Osa II

Selvitys on alueinventointi Oulun arvokkaista alueista. Siinä on käsitelty 13 Oulun arvokasta aluetta. Selvitys löytyy sekä Oulun yleiskaavoituksen verkkosivuilta että Oulun kaupungin julkaisuna.

2002 Oulun kaupunkiarkeologinen inventointi

Selvityksessä on inventoitu isoavihaa (1713-1721) vanhempi rakennettu kaupunkialue. Inventointi tehtiin Museoviraston rakennushistorian osaston ja Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen yhteistyönä.

2002 Kiimingin rakennusinventointi Ylikylä-Kirkonkylä

Inventointi kattaa Ylikylän Kiiminkijoen eteläpuolen ja Ylikiimingintien välisellä alueella sekä osan Kirkonkylää välillä Kiiminkijoki Ylikiimingin-/Haukiputaantie. Ajallisesti inventointi ulottuu jälleenrakennuskauteen ja sitä vanhempaan rakennuskantaan. Kohteita on inventoitu 63. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan.

2003 Kulttuurihistoriallisten rakennusten inventointi

Selvitys kattaa ennen vuotta 1940 rakennetut kulttuurihistorialliset rakennukset Jäälinjärven alueelta, vanhan Kuusamotien varrelta ja Kiiminkijoen pohjoispuolelta. Kohteita on inventoitu 17, joista 7 on viety Kioski-tietokantaan. Inventointi löytyy Oulun yleiskaavoituksesta.

2005 Oulujokivarren rakennusperintö

Inventointi kattaa Oulujokivarren osayleiskaavan kaava-alueen eli Oulujokivarren, Heikkilänkankaan, Sanginsuun, Madekosken, Juurusojan, Lapinkankaan, Pikkaralan ja Hangaskankaan. Siinä on inventoitu alueen kaikki rakennukset, jotka on rakennettu 1970-luvulla tai sitä ennen. Kohteita on yhteensä 520. Inventointi löytyy sekä Oulun yleiskaavoituksen verkkosivuilta että Oulun kaupungin julkaisuna.

2005 Oulun Korvenkylän ja Kiimingin Välikylän rakennusinventointi

Oulun Korvenkylän ja Kiimingin Välikylän rakennusinventointi tehtiin aluetta käsittelevän tavoitesuunnitelmatyön yhteydessä, osana työn perusselvityksiä. Inventoinnin yhteydessä tutkittiin ja arvotettiin alueen ennen vuotta 1960 rakennettu rakennuskanta.

2006 Hiukkavaaran kasarmialue

Selvityksessä on inventoitu Hiukkavaaran kasarmialue kokonaisuudessaan. Rakennukset ovat vuosilta 1945-1974. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan.

2006 Jokivarsien Wanhat Rakennukset

Inventointi on usean kunnan alueella tehty kulttuurihistoriallisten rakennusten kartoitus, joka keskittyy ennen sotia rakennettuun perinteiseen rakennuskantaan. Oulun alueella sen yhteydessä inventoituja kohteita on Haukiputaalla, Kiimingissä ja Ylikiimingissä. Inventointi sisältää lukuisia kohteita. Kukin kunta on säilyttänyt oman alueensa inventoinnit, joten osa tiedoista on paperisena, osa cd:llä ja osa viety Kioski-tietokantaan. Nykyisin Haukiputaan, Kiimingin ja Ylikiimingin inventoinnit löytyvät Oulun asema- ja yleiskaavoituksesta. Työn koordinoijana on ollut Pohjois-Pohjanmaan TE-Keskus.

2006 Jälleenrakennuskauden lomarakentamisen inventointi, Kiiminki, Jääli

Inventointi kattaa Jäälinjärven eteläpuolella olevat jälleenrakennuskauden (1944–1960) huvilat ja kesämökkit pihapiireineen. Kohteita on inventoitu 19. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun yleiskaavoituksesta.

2006 Jälleenrakennuskauden rakennusten inventointi, Kiiminki, Alakylä

Inventointi on tehty Alakylän alueella ja se kattaa jälleenrakennuskauden (1944–1958) asuinrakennukset pihapiireineen. Kohteita on inventoitu 24. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun yleiskaavoituksesta.

2006 Jälleenrakennuskauden rakennusten inventointi, Kiiminki, Jääli

Inventointi kattaa Jäälin taajaman, Jäälinjärven eteläpuolen sekä Ouluntienvarren. Ajallisesti siihen kuuluvat jälleenrakennuskauden (1947–1963) asuinrakennukset pihapiireineen. Kohteita on inventoitu 27. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun yleiskaavoituksesta.

2007 Jälleenrakennuskauden rakennusten inventointi, Kiiminki, Huttukylä

Inventointi on tehty Huttukylän alueella ja se kattaa jälleenrakennuskauden (1944–1962) asuinrakennukset pihapiireineen. Kohteita on inventoitu 22. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun yleiskaavoituksesta.

2007 Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden inventointi, Kiiminki, Huttukylä

Selvitys kattaa ennen vuotta 1944 rakennetut kulttuurihistorialliset rakennukset Huttukylän alueelta. Kohteita on inventoitu kahdeksan. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy Oulun yleiskaavoituksesta.

2007 Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden inventointi, Kiiminki, Jääli

Inventointi kattaa Jäälin taajaman, Jäälinjärven eteläpuolen sekä Ouluntien varren. Ajallisesti siihen kuuluvat ennen vuotta 1944 rakennetut rakennukset. Kohteita on inventoitu kolme. Selvitys on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy Oulun yleiskaavoituksesta.

2007 Oulu – Uleåborg. Kaupunkiarkeologisen inventoinnin päivitys

Selvityksessä on inventoitu isoavihaa (1713–1721) vanhempaa rakennettua kaupunkialuetta. Tutkimuksen kohteena oleva alue rajautuu pohjoisessa Heikinkatuun ja Myllytullin kouluun, etelässä Sepänkatuun, lännessä torinrantaan ja idässä Isokadun ja Koulukadun vaiheille. Inventointi löytyy sekä Museoviraston rakennushistorian osastolta että Museoviraston verkkosivuilta.

2010 Salonpään kylän rakennusinventointi

Inventointi keskittyy Salonpään kylän kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen vanhaan rakennuskantaan. Selvityksessä mukana olevat rakennukset on rakennettu ennen 1960-lukua. Kohteita on yhteensä 40. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan.

2010 Kellon osayleiskaava 2030 1. vaihe

Selvityksessä on inventoitu osayleiskaavan alueet Holstinmäki-Kellonväylä. Inventointi sisältää ennen vuotta 1961 rakennetut kohteet, mutta inventoinnin ulkopuolelle on jätetty suuria muutoksia kokeneet rakennukset. Kohteita on inventoitu 39 ja ne sisältävät 94 rakennusta. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun asemakaavoituksesta.

2010 Kiiminkijokivarren kulttuuriympäristön tila

Raporttiin on koottu Kiiminkijokivarren alueella tehdyt aiemmat inventoinnit yhteen. Olemassa olevien rakennusinventointien lisäksi on kartoitettu alueen inventointitarpeet. Hankkeessa kerätyt tiedot on tallennettu sekä Kioski-tietokantaan että loppuraporttiin, joka löytyy Oulun yleiskaavoituksesta.

2010-2011 Kaukovainio – Metsälähiön moderni rakennusperintö – Rakennuskannan ja viheralueiden inventointi

Inventointi sisältää Kaukovainion koko rakennuskannan ja viheralueet. Ajallisesti inventointi käsittää rakennuksia ja viheralueita, jotka ovat rakentuneet vuosien 1965–2010 välillä. Työn teettäjänä oli Oulun kaupungin rakennussuojelutyöryhmä ja siinä kehitettiin modernin inventointitapoja. Inventointi löytyy sekä Kioski-tietokannasta, Oulun yleiskaavoituksen verkkosivuilta että painettuna julkaisuna.

2011 Kellon osayleiskaava 2030 2. vaihe

Selvityksessä on inventoitu osayleiskaavan alueet Kello ja Kellon Kiviniemi. Inventointi sisältää ennen vuotta 1961 rakennetut kohteet, mutta inventoinnin ulkopuolelle on jätetty suuria muutoksia kokeneet rakennukset. Kohteita on inventoitu 305. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun asemakaavoituksesta.

2011 Simppulanmäki

Inventointi kattaa Haukiputaan Simppulanmäen alueen, ja tarkemmin siinä on inventoitu kaksi kohdetta. Ajallisesti inventoidut kohteet ovat vuosilta 1918–1974. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun asemakaavoituksesta.

2011 Ervastian kylän rakennusinventointi

Inventointi keskittyy Ervastian kylän vanhaan rakennuskantaan. Selvityksessä mukana olevat rakennukset on rakennettu ennen 1960-lukua. Kohteita on 30. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan.

2012 Puolivälinkangas, Rakennuskannan ja viheralueiden inventointi

Inventointi sisältää Puolivälinkankaan koko rakennuskannan ja viheralueet. Ajallisesti inventointi käsittää rakennuksia ja viheralueita, jotka ovat rakentuneet vuosien 1962–2012 välillä. Työn teettäjänä oli Oulun kaupungin rakennussuojelutyöryhmä ja siinä kehitettiin modernin inventointitapoja. Inventointi löytyy sekä Kioski-tietokannasta, Oulun yleiskaavoituksen verkkosivuilta että painettuna julkaisuna.

2012 Pajuniemen rakennusinventointi

Inventointi keskittyy Pajuniemen vahaan rakennuskantaan. Selvityksessä mukana olevat rakennukset on rakennettu ennen 1960-lukua. Kohteita on 25. Inventointi on viety Kioski-tietokantaan.

2012 Jokikylän osayleiskaava, rakennuskulttuurin inventointi

Inventoinnin raportti on vielä kesken tämän työn painoon mennessä. Selvityksessä on inventoitu Jokikylän osayleiskaavan alueilta ennen vuotta 1960 rakennettuja kohteita. Kohteita on inventoitu ainakin 21. Inventointi viedään Kioski-tietokantaan, ja se löytyy myös Oulun yleiskaavoituksesta.

2012 Itä-Saarelan asemakaava

Selvityksessä on inventoitu Itä-Saarelan kulttuurihistoriallisia rakennuksia. Inventointityö jatkuu kesällä 2013. Inventointi viedään Kioski-tietokantaan.

OULUN KULTTUURIYMPÄRISTÖOHJELMA
Rakennussuojelutyöryhmä 2013
Oulun kaupunkisuunnittelu
A205
ISSN 0357-8194

OULU

